

**UNIWERSYTET KARDYNAŁA STEFANA WYSZYŃSKIEGO
W WARSZAWIE**

WYDZIAŁ POLITOLOGII

Dariusz Budrowski

**INSTYTUCJONALNE I POLITYCZNE UWARUNKOWANIA
DZIAŁALNOŚCI OŚRODKÓW WSPARCIA EKONOMII
SPOŁECZNEJ NA PRZYKŁADZIE WOJEWÓDZTWA
PODLASKIEGO**

**Rozprawa doktorska napisana
pod kierunkiem
dr hab. Mirosława Grewińskiego
prof. nadzw. Uczelni Korczaka
w Warszawie**

Warszawa 2023

Spis treści:

Wstęp	5
Rozdział I	12
Ewolucja i kontekst teoretyczno-definicyjny ekonomii społecznej	12
1.1. Transgresyjność koncepcji ekonomii społecznej	12
1.2. Idea Ekonomii Społecznej pomiędzy gospodarką a polityką społeczną.....	15
1.3. Historia ekonomii społecznej w wybranych krajach	19
1.4. Dorobek ekonomii społecznej w Polsce	26
1.5. Ekonomia społeczna w systemach wsparcia- kształtowanie się aktywnej polityki społecznej w Polsce i usług reintegracji	33
1.6. Istota i definicje ekonomii społecznej.....	42
Rozdział II	52
Funkcje ekonomii społecznej i ramy prawno – instytucjonalne	52
2.1. Ekonomia społeczna jako alternatywna forma działalności gospodarczej	52
2.2. Zróżnicowane formy podmiotów ekonomii społecznej	56
2.3. Modele wsparcia instytucjonalnego w wybranych krajach	88
2.4. Zadania Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej oraz regionalnych ośrodków polityki społecznej w kontekście koordynacji polityki ekonomii społecznej.....	91
2.5. Regulacje prawne w obszarze ekonomii społecznej	96
2.6. Instrumenty finansowania ekonomii społecznej w Polsce.....	97
2.7. Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej na lata 2014-2020	99
Rozdział III	108
Ośrodki Wspierania Ekonomii Społecznej (OWES) jako podstawowe instytucje wsparcia przedsiębiorstw społecznych w Polsce	108
3.1. Cele, funkcje i zadania realizowane w ramach OWES.....	108
3.2. Teoretyczne, prawne i finansowe aspekty funkcjonowania OWES (akredytacja i źródła finansowania OWES).....	114
3.3. Zasoby OWES (materialne, niematerialne, kadrowe, finansowe)	116
3.4. Wielosektorowa rola OWES we wdrażaniu usług doradczych, szkoleniowych i finansowych dla podmiotów Ekonomii Społecznej.....	119
3.5. Praktyczne aspekty funkcjonowania OWES na przykładzie województwa podlaskiego	122
3.5.1. Realizacja działań OWES – trudności i wyzwania	122

3.5.2. Regionalna współpraca międzysektorowa OWES	126
3.5.3. Strategia działania OWES w województwie podlaskim	132
3.5.4. Uwarunkowania regionalne i lokalne funkcjonowania OWES.....	134
3.5.5. Dylematy rozwoju OWES	144
Rozdział IV	147
Skuteczność OWES na przykładzie badań własnych	147
4.1. Cel główny badań własnych.....	147
4.2. Charakterystyka problemu badawczego, pytania badawcze	147
4.3. Przyjęte hipotezy	148
4.4. Opis zastosowanych metod badawczych w badaniach empirycznych	149
4.5. Omówienie wyników badań ilościowych, skierowanych do przedstawicieli PES oraz uczestników działań OWES	152
4.5.1 Próba badawcza i jej charakterystyka.....	152
4.5.2 Wyniki ankiet skierowanych do przedstawicieli PES	161
4.5.3. Wyniki ankiet skierowanych do uczestników działań OWES	175
4.6 Omówienie wyników badań jakościowych bazujących na pogłębionych wywiadach indywidualnych.....	185
4.6.1. Wywiady z kierownikami ośrodków wsparcia ekonomii społecznej.....	186
4.6.2. Wywiady z pracownikami wybranych ośrodków wsparcia ekonomii społecznej województwa podlaskiego	202
4.6.3. Analiza wyników zogniskowanych wywiadów grupowych	208
Zakończenie i wnioski końcowe.....	216
Bibliografia	236
Wykaz wykresów, tabel i rysunków	248
Załączniki	250

Wstęp

O ekonomii społecznej nie tylko dużo się pisze, ale i mówi przede wszystkim w kontekście aktywnej polityki rynku pracy oraz poszukiwania skutecznych sposobów usamodzielnienia osób ze środowisk marginalizowanych. Zarówno w Polsce, jak i za granicą od lat podejmowane są coraz liczniejsze przedsięwzięcia z pogranicza działalności gospodarczej i społecznej, z wykorzystaniem środków funduszy unijnych, zasobów tradycyjnych instytucji publicznej pomocy społecznej oraz niewykorzystanego dotychczas potencjału trzeciego sektora. W odniesieniu do zmian politycznych, gospodarczych, społecznych oraz ekonomicznych jakie zachodzą na przestrzeni lat w różnych sferach naszego życia, zauważa się również zmiany poglądów i podejść do sfery ekonomii społecznej.

Przedstawiona praca doktorska jest formą zebrania i podsumowania dotychczasowych doświadczeń, podzielenia się uwagami i spostrzeżeniami, wyciągnięcia wniosków z własnej aktywności zawodowej oraz z badań naukowych, które zostały przeprowadzone na potrzeby dysertacji. Dotychczasowa moja działalność w Ośrodkach Wsparcia Ekonomii Społecznej (OWES) oraz wieloletnia praca z osobami wykluczonymi społecznie pozwala postawić tezę, iż OWES-y są ważnym instrumentem wsparcia podmiotów ekonomii społecznej. Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej to instytucje, których celem jest kompleksowy rozwój ekonomii społecznej. Ich funkcjonowanie przyczynia się między innymi do powstawania nowych podmiotów ekonomii społecznych, wspierania istniejących podmiotów, nawiązywania partnerstw lokalnych oraz realizację licznych inicjatyw projektowych.

Pomimo istnienia wielu publikacji i artykułów na temat ekonomii społecznej, w dalszym ciągu istnieje poważna luka w badaniach nad Ośrodkami Wsparcia Ekonomii Społecznej. Wybór tematu pracy doktorskiej ma wypełnić tę lukę i pozwolić na przedstawienie roli i znaczenia Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej w stymulowaniu rozwoju przedsiębiorczości społecznej w Polsce.

Na wstępie warto podkreślić, że na przestrzeni lat ekonomia społeczna stała się upowszechnioną metodą radzenia sobie z różnymi problemami społecznymi, w szczególności w kontekście przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu oraz aktywizacji grup defaworyzowanych. Dostępność funduszy europejskich w Polsce od 2004 r. umożliwia pozyskanie środków na zakładanie podmiotów ekonomii społecznych,

których celem jest rozwiązywanie problemów społecznych konkretnych osób np. wyjście z bezrobocia. Pozwala także na wspieranie istniejących podmiotów ekonomii oferując im pomoc m.in. doradztwo prawne czy księgowo. Szczególną rolę w tym zakresie odrywają Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej, które oprócz wsparcia finansowego, oferują wsparcie szkoleniowe i doradcze ukierunkowane na konkretne potrzeby.

W literaturze przedmiotu znajduje się wiele publikacji, które opisują działalność podmiotów ekonomii społecznej w Polsce (w tym formy prawne działalności), sposób tworzenia i rozwijania tych podmiotów oraz zakres ich zadań. Brak jednak bardziej szczegółowych danych i badań, które pozwoliłyby stwierdzić, dlaczego podmioty ekonomii społecznej mają gorszą kondycję finansową, albo upadają po zakończeniu ich finansowania? Brakuje wielostronnej oceny skuteczności działań prowadzonych w ramach OWES. Konieczna jest zatem ich wnikliwa analiza i znalezienie przyczyn, dla których podmioty ekonomii społecznej okazują się mało trwałe, a tworzące je osoby wracają do niekorzystnej sytuacji społecznej i zawodowej po zakończeniu wspierania przez OWES. Niniejsza praca jest próbą odpowiedzi na te pytania.

Należy podkreślić, że ekonomia społeczna ma istotne znaczenie – zarówno społeczne, jak i gospodarcze. Pomimo wielu informacji jakie posiadamy w zakresie rozwoju ekonomii społecznej, funkcjonowania przedsiębiorstw społecznych, czy współpracy podmiotów ekonomii społecznej z organami administracji publicznej, to brakuje ciągle innowacyjnych metod w zakresie skutecznego zarządzania. Obecny zakres w literaturze przedmiotu jest niewystarczający. Istnieje zatem potrzeba uzupełnienia tej luki.

Intencją autora pracy jest analiza w tym kontekście roli i znaczenia Ośrodka Wsparcia Ekonomii Społecznej na przykładzie województwa podlaskiego w dwóch aspektach: jako instrumentu niezbędnego dla rozwoju podmiotów ekonomii społecznej oraz jako elementu systemu polityki społecznej, który włącza osoby wykluczone społecznie w proces aktywizacji i pracy.

Praca doktorska składa się z czterech rozdziałów, z podziałem na część teoretyczną i praktyczną. Rozdział pierwszy, drugi oraz trzeci mają charakter teoretyczny, natomiast rozdział czwarty stanowi część praktyczną (empiryczną) pracy. Praca napisana została w oparciu o dostępne źródła bibliograficzne, w tym źródła internetowe, akty prawne, dostępne dane statystyczne oraz dodatkowo w oparciu o dokumenty konkursowe

i inne dokumenty wewnętrzne OWES (m.in. dokumentacja projektowa, regulaminy, wytyczne). Część praktyczna bazuje na danych pozyskanych w ramach badań własnych.

Teoretyczne rozważania i analiza historyczna odwołują się do uwarunkowań ekonomii społecznej na przestrzeni lat, teorii i podejścia do ekonomii społecznej, jej znaczenia dla rozwoju społeczno-gospodarczego. Praca jest próbą przyjrzenia się Ośrodkom Wsparcia Ekonomii Społecznej jako pewnego rozwiązania „modelowego”, który wciąż ewoluuje i rozbudowuje wieloaspektowe wsparcie przedsiębiorstw społecznych i osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. To także próba opisanie Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej jako szansy dla rozwoju i trwałości ekonomii społecznej. Praca jest również próbą opisanie i pokazania Ośrodka Wsparcia Ekonomii Społecznej jako ważnego miejsca, uzyskania wsparcia zarówno finansowego, jak i merytorycznego dla podmiotów ekonomii społecznej.

Praca wpisuje się w szeroki, międzynarodowy dyskurs o przedsiębiorczości społecznej. Ekonomia społeczna w różnych formach pojawia się na całym świecie i to niezależnie od poziomu zamożności społeczeństwa czy systemu politycznego. Idea ta zyskała popularność w środowisku organizacji pozarządowych i spółdzielczych, które ciągle poszukują mechanizmów ekonomicznej samodzielności dla siebie oraz trwałych rozwiązań dla swoich podopiecznych. Środowisko biznesu coraz częściej spogląda na ideę przedsiębiorstw społecznych jako na sposób dotarcia ze swoimi usługami do najbiedniejszych.

Doskonale w tę idee wpisują się Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej jako obiecujący system wsparcia w rozwiązywaniu problemów społecznych. Zadania wykonywane przez OWES-y wpisują się w główne założenia ekonomii społecznej i mogą być skutecznym instrumentem włączania społecznego w realizację aktywnej polityki społecznej.

Budowa odpowiedzialnej wspólnoty lokalnej wymaga odpowiedniego skoordynowania działań mających na celu wspieranie ekonomii społecznej, zarówno na poziomie lokalnym, regionalnym, jak i krajowym. Wzmocnienie roli podmiotów ekonomii społecznej we wspólnotach samorządowych jest istotnym warunkiem służącym rozwojowi ekonomii społecznej. Silne powiązania podmiotów ekonomii społecznej z lokalnymi strukturami, takimi jak administracja, przedsiębiorcy i organizacje obywatelskie, są jednym z podstawowych czynników jej potencjalnego - gospodarczego i społecznego sukcesu. Wzmocnienie lokalnych powiązań może zostać osiągnięte tylko

w sytuacji istnienia silnego sektora obywatelskiego. Innym ważnym warunkiem funkcjonowania odpowiedzialnej wspólnoty jest zwiększenie udziału podmiotów ekonomii społecznej w realizacji usług społecznych. Oznacza to konieczność działania i funkcjonowania OWES w ramach modelu partycypacji obywatelskiej i rozwoju III sektora oraz rozwoju różnorodnych form edukacji obywatelskiej. Proces włączania przyczyni się do ekonomicznego wzmocnienia tych podmiotów, ale przede wszystkim wpłynie na wzrost zaangażowania lokalnej wspólnoty w realizację polityk publicznych.

Praca wpisuje się bezpośrednio w lokalne i regionalne realia oraz uwarunkowania polityki publicznej (społecznej) z uwagi na fakt, że ekonomia społeczna w Polsce została włączona jako działanie aktywizacyjne w szeroko rozumianą politykę społeczną. Zastosowane w tej pracy podejście wynika zatem z zakorzenieniem ekonomii społecznej w naukach o polityce, w tym w szczególności w aktywnej i wielosektorowej polityce społecznej. Dlatego przeprowadzona analiza dotyczy uwarunkowań normatywno-prawnych, uwarunkowań instytucjonalnych oraz ram podejmowania decyzji na różnych poziomach interesariuszy i poszczególnych aktorów samorządowej polityki społecznej. Koncentruje się również na ocenie wpływu działań i zaniechań poszczególnych instytucji na decyzje i skutek społeczny na poziomie lokalnym i regionalnym.

Ekonomia Społeczna jest dzisiaj płaszczyzną współpracy i wymiany wielu doświadczeń pomiędzy trzecim sektorem a sektorem publicznym i prywatnym. Spółdzielczość, która dawniej szczyła się wartościami współdzielenia, które w ekonomii społecznej są na pierwszym planie, została ponownie odkryta, a jej zasady potwierdzone w ramach tzw. nowej ekonomii społecznej w Polsce¹.

Wobec powyższego teoretyczna część pracy składa się z następujących rozdziałów. Rozdział pierwszy zawiera genezę rozwoju ekonomii społecznej w Polsce oraz w wybranych krajach UE, a także przedstawia zróżnicowane modele ekonomii społecznej w poszczególnych krajach. Przedstawiono w nim rys historyczny ekonomii społecznej w Polsce i zagranicą, tj. jej ujęcie i uwarunkowania prawne na przestrzeni lat. Zaprezentowane zostały wybrane koncepcje i teorie ekonomii społecznej oraz jej znaczenie dla rozwoju społeczno-gospodarczego. Rozdział pierwszy zawiera również przegląd i omówienie definicji pojęcia „ekonomia społeczna” dostępnych w literaturze. Analiza definicji ekonomii społecznej jest punktem odniesienia do dalszych rozważań.

¹ J. Wilkin, *Czym jest gospodarka społeczna i jakie ma znaczenia we współczesnym społeczeństwie?*, „Ekonomia Społeczna” 2007, nr 1, s. 50.

Przedstawienie ewolucji rozwoju ekonomii społecznej jest istotne dla dalszych rozważań i próby weryfikacji postawionej w pracy hipotezy. Zawarte w tej części pracy analizy ukazują powiązania ekonomii społecznej z naukami społecznymi. Zasady z nich zaczerpnięte tworzą jej podstawy koncepcyjne i wyznaczają logikę działania jej podmiotów. Przedstawienie wybranych modeli ekonomii społecznej pozwala z jednej strony na pokazanie ich odrębności, z drugiej zaś unaocznia ich cechy wspólne. Każdy z nich posiada wyróżniki przesądzające o jego modelowej odrębności względem innych. Model europejski mocno eksponuje społeczny wymiar i kierunek rozwoju ekonomii społecznej, podkreślając kolektywistyczny charakter aktywności podmiotów ekonomii społecznej. Z kolei ten określany jako anglosaski uwypukla znaczenie przedsiębiorczości i ekonomicznych rezultatów działania tych podmiotów. Porównanie tych modeli pozwala na ukazanie cech wspólnych oraz wyróżników i odrębności z drugiej strony. Podsumowując, w pierwszej części, w sposób możliwie szczegółowy i jednocześnie zwięzły opisana została geneza ekonomii społecznej, a także jej bogate doświadczenia w wielorakich nurtach myślenia i równie szeroki zakres działań realizowanych przez podmioty ekonomii społecznej na rzecz osób, do których nie zawsze można dotrzeć z atrakcyjną ofertą dóbr i usług dostarczanych przez instytucje państwa oraz podmioty rynkowe. Wykorzystana tutaj została perspektywa teoretyczna aktywnej² i wielosektorowej polityki społecznej³.

W rozdziale drugim przedstawiono istotne funkcje ekonomii społecznej oraz podmiotów ekonomii społecznej. Zaprezentowano zasady i ramy normatywno-instytucjonalne funkcjonowania przedsiębiorstw społecznych oraz podmiotów ekonomii społecznej, w tym fundacji i stowarzyszeń, a także ich rolę na lokalnych rynkach. Z uwagi na fakt, że podmioty ekonomii społecznej powinny funkcjonować w sposób ekonomicznie efektywny, organizacyjnie sprawny oraz skutecznie osiągać zakładane cele, w pracy ukazano zagadnienia związane z prawną formułą ich funkcjonowania, zarządzaniem strategicznym, budowaniem struktur organizacyjnych, prowadzeniem polityki kadrowej, zarządzaniem finansami oraz marketingiem. Rozdział drugi zawiera prezentację założeń i celów Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej (KPRES) na lata 2014-2023. KPRES jest programem rozwoju w rozumieniu art. 15 ust.

² M. Rymsza, *Aktywizacja w polityce społecznej. W stronę rekonstrukcji europejskich welfare states?*, Warszawa 2013, s. 23.

³ M. Grewiński, *Wielosektorowa polityka społeczna – o przeobrażeniach państwa opiekuńczego*, Warszawa 2009, s. 18.

4 pkt 2 Ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o *zasadach prowadzenia polityki rozwoju* (Dz. U. z 2009 r., nr 84, poz. 712, z późn. zm.) i stanowi dokument o charakterze operacyjno-wdrożeniowym⁴. Ustanowiony został w celu realizacji średniookresowej Strategii Rozwoju Kraju 2020 oraz Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego, Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego, Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego oraz innych strategii rozwoju.

Rozdział trzeci przedstawia Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej (OWES) jako instytucje wsparcia przedsiębiorstw społecznych w Polsce. W rozdziale tym zawarto informacje na temat zasad funkcjonowania OWES-ów (podstawy prawne działalności, akredytacja i źródła finansowania), opisano także zadania realizowane w ramach OWES oraz ich zasoby materialne i niematerialne. Rozdział ten prezentuje wielosektorową rolę OWES we wdrażaniu usług doradczych, szkoleniowych i finansowych dla podmiotów Ekonomii Społecznej. Prawidłowe działania i skuteczność Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej to składowa wielu czynników. Odpowiednio dobrana struktura wdrażania projektu OWES, w tym m.in. jakość zarządzania OWES, usługi świadczone przez jednostki (min. animacja, doradztwo, szkolenia, usługi specjalistyczne), otwartość na potrzeby osób i instytucji korzystających z OWES, rodzaj i zakres dedykowanego im wsparcia są fundamentem efektywnej działalności OWES-ów. Istotnym elementem w nowej perspektywie finansowania funduszy UE dla działalności i funkcjonowania OWES stała się Akredytacja. Dlatego też w tej części został przedstawiony proces akredytacji, w tym jego cele, założenia, warunki uzyskania akredytacji, standaryzacja OWES, strategia działania OWES. W tej części omówiono także finansowanie działań OWES, możliwości w pozyskiwaniu środków, szanse i zagrożenia w tym aspekcie.

W rozdziale trzecim zostały przedstawione modele i rozwiązania stosowane w innych krajach na bazie przeglądu literatury zagranicznej. Przedstawiono również opis praktycznych aspektów funkcjonowania OWES na przykładzie województwa podlaskiego. Punktem wyjścia jest analiza poprzednich uregulowań i praktycznych, aktualnych rozwiązań wprowadzanych w kolejnych regulacjach. Prawidłowe zarządzanie jest nieodzownym elementem w prowadzeniu każdej działalności, niezależnie czy jest to mikroprzedsiębiorstwo, czy duża firma. Zarządzanie OWES jest kluczowym czynnikiem, który decyduje o jego roli i znaczeniu w przyjętej strukturze. Dlatego w tej części

⁴ Art. 15 ust. 4 pkt 2 Ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o *zasadach prowadzenia polityki rozwoju* (Dz. U. z 2009 r., nr 84, poz. 712, z późn. zm.).

przedstawiona została strategia działania OWES w województwie podlaskim, w tym dobre praktyki i stosowane metody, które pozwalają na prawidłowe funkcjonowanie OWES. Ta część dysertacji omawia również bardziej szczegółowo trudności w realizacji działań oraz regionalne i lokalne uwarunkowania funkcjonowania OWES. Charakterystyka przykładowych podmiotów ekonomii społecznej funkcjonujących w województwie podlaskim pokazuje, że zaletą ekonomii społecznej jest różnorodność form podejmowanych działań. W rozdziale przedstawiono dobre praktyki, jako pozytywny obraz znaczenia i potrzeby funkcjonowania OWES w województwie podlaskim, a także opisano ich współpracę międzysektorową, w tym z sektorem publicznym i prywatnym, w szczególności z samorządami lokalnymi i regionalnymi.

Rozdział czwarty bazuje na danych pochodzących z badań własnych. Przeprowadzone badania miały na celu ocenę skuteczności OWES-ów jako instrumentu włączania w politykę społeczną oraz jako modelowej instytucji wspierania rozwoju PES. Badania empiryczne przeprowadzono wykorzystując triangulację w doborze metod i technik badawczych. Zastosowano zarówno metody badań ilościowych i jakościowych. Jako techniki badawcze zastosowano: badania ankietowe, wywiad pogłębiony, obserwację uczestniczącą. Badania przeprowadzono w trzech OWES - ach w województwie podlaskim (Białystok, Łomża, Suwałki) wśród klientów korzystających z usług OWES (spółdzielnie socjalne, stowarzyszenia, fundacje, osoby fizyczne wykluczone społecznie i zagrożone wykluczeniem) oraz kierowników OWES, trenerów i doradców.

Praca powstawała w czasie trwania pandemii Covid 19 (2020-2023), kiedy to obostrzenia sanitarne spowodowały utrudnienia w dostępie do instytucji, odbiorców usług oraz pracowników podmiotów ekonomii społecznej. Pomimo trudności udało się zrealizować zakładane cele badawcze, ale skala badań musiała być ograniczona ze względów obiektywnych, niezależnych od autora dysertacji.

Rozdział I

Ewolucja i kontekst teoretyczno-definicyjny ekonomii społecznej

Rozważania na temat ekonomii społecznej należałoby rozpocząć od przybliżenia rysu historycznego, a w szczególności jej ujęcia i uwarunkowania społecznego i politycznego na przestrzeni lat, głównie w kontekście, jakie były założenia i idea kiedyś, a jak są obecnie, a także od zaprezentowanie teorii i podejść do ekonomii społecznej oraz opisu znaczenia tego zjawiska dla rozwoju społeczno-gospodarczego.

W kontekście zmian politycznych, gospodarczych, społecznych oraz ekonomicznych jakie zachodziły na przestrzeni lat w różnych sferach życia zauważalne są również zmiany podejścia do sfery ekonomii społecznej. Jednak w rozważaniach nie można pominąć faktu, że mimo licznych przemian (w tym m.in. zmian władzy, potrzeb społecznych czy nawet zawirowań np. na rynku pracy), główne założenia ekonomii społecznej są niezmiennie – jedynie ich nazewnictwo uległo modyfikacji lub też doprecyzowaniu. Ekonomia społeczna jest płaszczyzną współpracy i wymiany wielu doświadczeń pomiędzy trzecim sektorem a sektorem rynkowym. Spółdzielczość, która w ekonomii społecznej jest na pierwszym planie, została ponownie odkryta, a jej zasady potwierdzone w ramach ekonomii społecznej w Polsce⁵. Szczególną wartością ekonomii społecznej jest z pewnością możliwość porozumiewania się w jej ramach różnych interesariuszy, w tym naukowców, polityków, działaczy gospodarczych i spółdzielczych, przedstawicieli organizacji pozarządowych i innych osób, które dzięki ekonomii społecznej znajdują możliwość lepszej współpracy i współdziałania na rzecz swojego środowiska i rozwoju przedsiębiorczości społecznej.

1.1. Transgresyjność koncepcji ekonomii społecznej

Koncepcja ekonomii społecznej określa działalność łączącą w sobie cele społeczne i ekonomiczne. Staje się coraz istotniejsza ze względu na kurczące się

⁵ J. Wilkin, *Czym jest gospodarka społeczna i jakie ma znaczenia we współczesnym społeczeństwie?* ... op. cit., s. 33.

możliwości państwa opiekuńczego, a także nasilające się problemy społeczne. W Europie uważana jest za jedną z ważniejszych sposobów na rozwiązanie obecnych problemów społecznych. Podstawą koncepcji są podmioty ekonomii społecznej, które nastawione są na innowacyjne rozwiązania w zakresie problemów bezrobocia, wykluczenia społecznego a jednocześnie na partycypowanie w rozwoju ekonomicznym. Coraz częściej temat ekonomii społecznej, a zwłaszcza podmiotów ich reprezentujących pojawia się w badaniach, projektach czy inicjatywach lokalnych. Przyczyną tego jest zwiększająca się świadomość, iż jest to ważny temat zarówno społeczny, jak i gospodarczy⁶. Podmioty ekonomii społecznej pełnią rolę organizacji podmiotowych, w których celem jest człowiek i jego dobro. W otoczeniu zewnętrznym przeważają organizacje przedmiotowe mające na celu uporządkowanie rzeczy, wprowadzenie schematów organizacyjnych, efektywność i zysk. Z kolei organizacje podmiotowe skupiają się na człowieku, jego działaniach podejmowanych na rzecz zespołu oraz całego społeczeństwa. Skłaniają się ku interesom ludzi o niższych dochodach, wykluczonych. Należy podkreślić, że nadmierna ochrona socjalna osłabia aspiracje ludzi do samodzielności i troski o własny byt. Z kolei niedostatek osłony pogłębia ubóstwo, wprowadza niepokoje społeczne⁷. Wówczas tworzy się nowy segment ludzi ubogich, który w socjologii zachodniej określany jest mianem *underclass*. Charakteryzuje się on przede wszystkim pozostawaniem przez tych ludzi poza rynkiem pracy, a także nieuczestnictwem w życiu publicznym⁸.

Koncepcja ekonomii społecznej jest swoistym poszukiwaniem pewnego rodzaju kompromis w tym zakresie. Dzięki podmiotom ekonomii społecznej człowiek nie zostaje sam z własnymi problemami, otrzymuje wsparcie, które pozwala mu się podnieść, a jednocześnie wypracowuje środki na osłonę społeczną⁹. Podmioty ekonomii społecznej stanowią organizacje podmiotowe nastawione na człowieka. Świadczy o tym nastawienie na zaspokojenie potrzeb, zapewnienie odpowiedniego poziomu dobrobytu. To z kolei składania do solidarności społecznej i samopomocy¹⁰. Korzeni ekonomii społecznej

⁶ J. Woźnicka, *Ekonomia społeczna na Pomorzu – stan obecny i perspektywy*, „Rynek – Społeczeństwo – Kultura” 2013, nr 4 (8), s. 5.

⁷ Z. Narski, *Ekonomia społeczna*, Toruń 2012, s. 15-17.

⁸ H. Domański, *Struktura społeczna*, Warszawa 2007, s. 314

⁹ Z. Narski, *Ekonomia społeczna...* op. cit., s. 15-17.

¹⁰ Tamże, s. 22.

można poszukiwać w wartościach spółdzielczości¹¹. Zwolennikiem modelu gospodarki spółdzielczej był w przeszłości Edward Abramowski. Uważał, że uspołecznia ona handel czy usługi. Akcentowany jest wówczas interes pracowników i ludności (konsumentów)¹². Newralgicznym elementem wyróżniającym spółdzielnie od przedsiębiorstw jest solidarność, a także wspólnota założona w celu realizacji wspólnego dobra. Ekonomia społeczna skłania się ku sprawiedliwości społecznej. Człowiek ma prawo do zatrudnienia, słusznej płacy, ale również osłony socjalnej zapewnionej osobom najuboższym, zagrożonym wykluczeniem społecznym. Jest to wprawdzie działanie mniej efektywne pod względem gospodarowania oraz ograniczające wydajność pracy, jednak skutecznie pozwala wyeliminować nędzę.¹³

Sektor ekonomii społecznej to istotny obszar realizacji polityki publicznej w zakresie pomocy społecznej i rynku pracy. Koncepcja ekonomii społecznej jest odpowiedzią na lokalną walkę z bezrobociem, które jest przyczyną pogarszania sytuacji materialnej ludności pracującej, społecznej degradacji i demoralizacji. Bezrobotny degraduje się psychicznie i moralnie, jeśli stan ten towarzyszy mu zbyt długo. Stan ten można zahamować w radykalny sposób, poprzez roboty publiczne zamiast zasiłków dla bezrobotnych. Koszty bezrobocia są zdecydowanie większe od nakładów potrzebnych na zatrudnienie bezrobotnych. Podmioty ekonomii społecznej mają możliwość zaangażowania bezrobotnych do pracy. Tym samym mają charakter samopomocy i wzajemnego wsparcia, którego zrzeszeni w PES pracownicy udzielają sobie i lokalnemu środowisku¹⁴. Ekonomia społeczna reaguje na potrzebę uczenia się przez całe życie, czyli *lifelong learning*. W ramach podmiotów ekonomii społecznej osoba w wieku produkcyjnym zachęcana jest do podjęcia działalności, która ma na celu zdobycie nowych umiejętności, rozwój i pozyskanie wiedzy. Zachęca do kontynuowania kształcenia się po zakończeniu edukacji formalnej. PES promują i realizują lokalnie oraz regionalnie ideę edukacji ustawicznej – uczenia się przez całe życie¹⁵. Ekonomia społeczna reaguje również na zmiany dotyczące informatyzacji zarządzania projektami.

¹¹ J. Wilkin, *Czym jest gospodarka społeczna i jakie ma znaczenia we współczesnym społeczeństwie?* ... op. cit., s. 52.

¹² Z. Narski, *Ekonomia społeczna* ... op. cit., s. 26.

¹³ Tamże, s. 28.

¹⁴ Z. Narski, *Ekonomia społeczna* ... op. cit., s. 79.

¹⁵ A. Żelazna, M. Łukasik, *Współpraca podmiotów w ramach ekonomii społecznej jako innowacyjny sposób realizacji zadań – studium przypadku*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas. Zarządzanie” 2016, nr 3, s. 456.

Organizacje pozarządowe będące z mocy ustawy podmiotami ekonomii społecznej mocno wdrażają się w sprawne zarządzanie projektami. Nastawione są przede wszystkim na wzmocnienie czynników społecznych: m.in. zachęcanie do rozwoju, aktywizacji zawodowej, pomocy ludziom, tworzenia nowych miejsc pracy, kształtowania poglądów. Ale jednocześnie są świadome, że bez sprawnego działania nie mogą zapewnić dobrego bytu obecnym i przyszłym pokoleniom. Organizacje pozarządowe korzystają z zaawansowanych systemów informatycznych, które podnoszą ich efektywność i zapewniają szybszy rozwój¹⁶.

1.2. Idea Ekonomii Społecznej pomiędzy gospodarką a polityką społeczną

Rola państwa i podmiotów władzy publicznej we wspieraniu ekonomii społecznej musi być rozbudowana i zróżnicowana. Nie należy jej sprowadzać jedynie do zapewniania publicznego finansowania podmiotów ekonomii społecznej. Komponentami tej roli musi być jednocześnie ustanawianie sprzyjającego ustawodawstwa oraz tworzenie odpowiednich warunków instytucjonalnych, generujących dla ekonomii społecznej wspierające ją otoczenie. Składnikiem tego ostatniego komponentu jest także formowanie różnych form partnerstwa dla rozwoju, włączających podmioty ekonomii społecznej, w szczególności w kompleksowe systemy dostarczania dóbr, w tym kluczowych usług społecznych i publicznych. Takie wszechstronne rozumienie znaczenia ekonomii społecznej i podejście do jej rozwijania oznacza radykalne przekroczenie ograniczeń wynikających z traktowania jej jako specjalistycznego instrumentu polityki społecznej, swoistego socjalno-integracyjnego silosu¹⁷.

W rezultacie poszczególne polityki publiczne mogą być prowadzone według reguł współzarządzania, które dzięki rozwijaniu różnych form partnerstwa mogą być odpowiednio elastyczne, to znaczy dostosowane do okoliczności i dostępnych zasobów¹⁸. Publiczne finansowanie ekonomii społecznej może być wówczas uznane za rodzaj publicznej inwestycji, która umożliwi dostosowywanie regionalnego systemu

¹⁶ E. Marchwicka, N. Caban, *Informatyzacja procesów zarządzania projektami w organizacjach pozarządowych Polsce*, w: Antonowicz P, Malinowska E., Siciński J., Zaremba U. (red.), *Przedsiębiorstwo w obliczu zmian społecznych, gospodarczych i technologicznych*, Warszawa-Rzeszów 2021, s. 73.

¹⁷ J. Hausner, *Ekonomia społeczna a państwo*, <https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/13220530160.pdf>, [dostęp 24.04.2020].

¹⁸ Tamże.

dostarczania dóbr do potrzeb i wymogów rozwoju, w tym dostarczania usług użyteczności publicznej. Ekonomię społeczną należy traktować jako niezbędny i otwarty na inne segment nowoczesnej gospodarki, a nie jako wyodrębniony i zamknięty jej sektor, swego rodzaju silos. Nie może ona zostać zepchnięta do takiego silosu poprzez uznanie, że jej jedyną i specyficzną funkcją jest przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu. Z pewnością podmioty ekonomii społecznej mogą i powinny odgrywać ważną rolę w tym obszarze, ale ich społeczna przydatność nie może być do tego sprowadzana. Jednocześnie jest i musi być jasne, że przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu wymaga szerokiej gamy działań i rozwiązań instytucjonalnych i nie można ich upchnąć w ekonomii społecznej¹⁹. Ekonomia społeczna powinna być otwartym segmentem gospodarki, gdyż wtedy najlepiej może wypełnić swoją rolę włączającą i integrującą, czyli sprzyjając spójności społecznej. Stąd trzeba ją widzieć w nowoczesnej gospodarce nie jako alternatywny sektor, ale komplementarny segment. Komplementarność implikuje odmiennosc i specyfikę oraz autonomię, ale zarazem zdolność do współzależności i współdziałania²⁰. W Polsce zasadniczym spoiwem ruchu na rzecz rozwoju ekonomii społecznej powinno być zinstytucjonalizowane partnerstwo wielopodmiotowe (przedstawiciele różnych podmiotów) i wielopoziomowe (działający na różnych poziomach terytorialnej organizacji państwa). Takie partnerstwo implikuje wzajemne oddziaływanie, przy starannym zachowaniu równowagi pomiędzy zbliżeniem a autonomią, na którą składa się wzajemny szacunek, równy udział w procesie decyzyjnym, wzajemna odpowiedzialność i przejrzystość²¹.

Ekonomia społeczna jest naturalnym producentem kapitału społecznego, którego efektem funkcjonowania są więzi społeczne i rosnące zaufanie społeczne. Dzięki temu zwiększa się sprawność społeczeństwa ułatwiając skoordynowane działanie. To także korzyści, jakie jednostka czerpie z bycia członkiem sieci społecznych, do których zaliczyć można lepszy dostęp do informacji, poparcie społeczne, rozwój kontaktów czy współpraca i wzajemność, co bez wątpienia sprzyja integracji społecznej²².

Ekonomii społecznej na pewno nie należy traktować jako nowego podejścia do ekonomii, czy tym bardziej jej odrębnej gałęzi, ponieważ pojęcie dotyczy segmentu działalności gospodarczej ulokowanej w trójkącie, którego boki wyznaczają: gospodarka

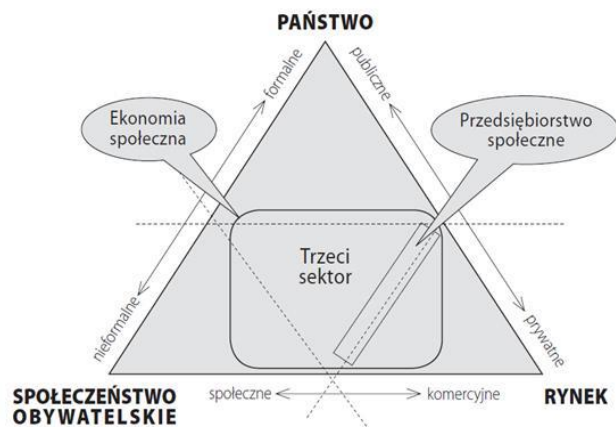
¹⁹ Tamże.

²⁰ M. Frączek, J. Hausner, S. Mazur (red.), *Wokół ekonomii społecznej*, MSAP UEK, Kraków 2012, s. 114.

²¹ Tamże, s. 115.

²² P. Sałustowicz, H. Guzowska, *Ekonomia społeczna a bezradność społeczna*, Warszawa 2006, s. 24-27.

rynkowa, społeczeństwo obywatelskie i państwo demokratyczne (Systemowe usytuowanie ekonomii społecznej – patrz Rysunek nr 1).

Rysunek 1. Systemowe usytuowanie ekonomii społecznej

Źródło: J. Hausner, *Ekonomia społeczna jako sektor gospodarki*, „Ekonomia Społeczna” 2007, nr 1, s. 11.

Powyższy schemat obrazuje, że ekonomia społeczna jest obszarem, w którym przenikają się podstawowe segmenty systemu społecznego. Choć najmocniej ekonomia społeczna związana jest z organizacjami społeczeństwa obywatelskiego (trzeci sektor), to jednocześnie mieszczą się w niej określone działania sektora publicznego np. polityka zatrudnienia i polityka integracji społecznej oraz sektora prywatnego np. społeczna odpowiedzialność biznesu²³.

Ekonomia społeczna znajduje znaczące miejsce w obszarze polityki społecznej, na co wskazują kilka istotnych łączących je relacji:

- ekonomia społeczna najczęściej traktowana jest jako wychodzenie podmiotów gospodarki społecznej na zewnątrz i skierowanie aktywności na beneficjentów oraz grupy klientów niebędących bezpośrednio członkami danej organizacji;
- sektor ekonomii społecznej występuje praktycznie we wszystkich gospodarkach, jednocześnie wypełniając luki w systemie polityki społecznej;
- zgodnie z założeniami Krajowej Strategii Polityki Społecznej oraz Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej ekonomia społeczna stanowi ważny czynnik wzrostu zatrudnienia, spójności społecznej oraz rozwoju kapitału społecznego;

²³ M. Rymśa, *Stara i nowa ekonomia społeczna. Polska na tle doświadczeń europejskich*, „Trzeci Sektor” 2005, nr 2, s. 4.

- instytucje ekonomii społecznej jako podmioty gospodarcze i społeczne działają we wspólnotach samorządowych, tym samym dostarczają usług użyteczności publicznej;
- ekonomia społeczna (zwłaszcza jej podmioty) jest ważnym elementem gospodarki, wnosząc do niej korzyści ekonomiczne, społeczne i środowiskowe;
- zaspokajanie potrzeb społecznych nie jest główną domeną instytucji ekonomii i polityki społecznej; ich zadaniem jest aktywne pomaganie w tworzeniu odpowiednich warunków do zaspokajania potrzeb w ramach realizowanych programów²⁴.

Należy jednak pamiętać, że ekonomia społeczna nie ma ostrych i sztywnych granic, a jest otwartym na inne segmentem gospodarki. Między jej podmiotami a podmiotami innych segmentów gospodarki zachodzą różne przepływy i oddziaływania. Możliwe też jest przesuwanie się podmiotów gospodarczych między różnymi segmentami, jak też włączanie się w ekonomię społeczną podmiotów, które nie prowadziły dotąd samodzielnej działalności gospodarczej²⁵.

Nowe formy zachowań społecznych, zmiana uwarunkowań ekonomicznych i modeli polityki społeczno-gospodarczej są czynnikami decydującymi o ewolucji gospodarki rynkowej. Obok czynników ekonomicznych coraz częściej zwraca się uwagę na czynniki instytucjonalne, społeczne czy kulturowe warunkujące szeroko rozumiany rozwój. Pojawia się zatem zapotrzebowanie na nową koncepcję, która połączyłaby wyjaśnienia istniejące na gruncie różnych nauk społecznych w jedną spójną teorię, umożliwiającą wyjaśnienie fenomenu ekonomii społecznej jako czynnika rozwoju współczesnych gospodarek²⁶. W Polsce możemy spotkać się z wieloma punktami widzenia na ekonomię społeczną. Według Joanny Wardzińskiej „największym błędem jest utożsamianie ekonomii społecznej w Polsce wyłącznie z trzecim sektorem”²⁷.

Według Cezarego Miżejewskiego, ekonomia społeczna „wydaje się być sukнем szarpanym przez dwie siły: państwo i rynek”. Jedni mówią, że ES to aktywna polityka państwa, inni, że odpowiedzialny biznes. Radykałowie ze strony państwa twierdzą, że ekonomia społeczna to interwencjonizm państwowy, a rynkowi ekstremiści starają się

²⁴ M. Grewiński, S. Kamiński, *Obywatelska polityka społeczna*, Warszawa 2007, s. 170.

²⁵ <https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/13220530160.pdf>, [dostęp 24.04.2020].

²⁶ K. Nagel, *Teoretyczne i definicyjne ujęcie ekonomii społecznej*, Katowice 2013, s. 74.

²⁷ J. Wardzińska, *Jaka ekonomia społeczna w Polsce?*, „Trzeci Sektor” 2005, nr 2, s. 84.

udowodnić, że to nic innego jak społecznie odpowiedzialna przedsiębiorczość²⁸. Szansą na rozwiązanie problemów państwa opiekuńczego jest rozwój ekonomii społecznej. Z tego powodu w wielu państwach Unii Europejskiej poszukuje się nowych schematów na włączanie obywateli w aktywność trzeciego sektora, w szczególności w celu zapewnienia usług społecznych²⁹.

1.3. Historia ekonomii społecznej w wybranych krajach

Korzenie ekonomii społecznej sięgają starożytności – wtedy zaczęły się pojawiać pierwsze formy stowarzyszeń. W Grecji były to tzw. „bractwa religijne”, natomiast w Rzymie cechy rzemieślnicze³⁰. W średniowiecznej Europie dominowały stowarzyszenia religijne, a począwszy od XIV wieku rozwijały się także cechy i korporacje rzemieślnicze³¹. Podmioty te miały różne statuty i nazwy, a praktyki stowarzyszeniowe występowały także poza kontynentem europejskim, m.in. w Chinach, Konstantynopolu, przedkolonialnej Afryce czy Ameryce³². W feudalnej Europie dobrowolny związek nie mógł funkcjonować poza jurysdykcją Kościoła lub suwerena, o ile nie miał specjalnej postaci o ściśle uregulowanych zasadach przyjmowania członków i działania. Dopiero wiek oświecenia otworzył przed stowarzyszeniami obywatelskimi nowe perspektywy. Obok istniejących już wcześniej instytucji charytatywnych powstawały także inne. W całej Europie wiele stowarzyszeń sprzyjało upowszechnianiu nowych idei, które znalazły swoje odzwierciedlenie m.in. w postulatach Rewolucji Francuskiej 1789 r.³³. Powstawanie inicjatyw spółdzielczych i innych form gospodarki społecznej było odpowiedzią na społeczne skutki gwałtownego rozwoju przemysłu w Europie począwszy od XIX wieku. Wraz z jego rozwojem następowało ogromne rozwarstwienie społeczne: wzrastała liczba najbiedniejszych,

²⁸ C. Miżejewski, *Polityka społeczna wobec sektora ekonomii społecznej*, w: *Raport otwarcia projektu w poszukiwaniu polskiego modelu ekonomii społecznej*, Warszawa 2006, s. 5.

²⁹ A. Giza-Poleszczuk, J. Hausner, *Wprowadzenie – ekonomia społeczna i rozwój*, w: *Ekonomia społeczna w Polsce: osiągnięcia, bariery rozwoju i potencjał w świetle wyników badań*, A. Giza-Poleszczuk, J. Hausner (red.), Warszawa 2008, s. 17.

³⁰ A. Piechowski, *Rodowód przedsiębiorczości społecznej*, w: *Przedsiębiorstwo społeczne w rozwoju lokalnym*, E. Leś, M. Ołdak (red.), Warszawa 2007, s. 19.

³¹ Tamże.

³² Tamże.

³³ J. Defourny, P. Develtere, *Ekonomia Społeczna: Ogólnoswiatowy Trzeci Sektor*, w: *Trzeci Sektor Dla Zaawansowanych. Współczesne Teorie Trzeciego Sektora – Wybór Tekstów*, J. Wygnański (red.), Warszawa 2006, s. 16-17.

utrzymujących się z pracy najemnej, a warunki ich życia i pracy stopniowo się pogarszały. Konsekwencją tego zjawiska były narodziny współczesnej idei spółdzielczości³⁴.

Rozwarstwienie społeczne powodowało, że toczyła się walka o interesy. Narastały stałe konflikty pomiędzy podmiotami spółdzielczymi, a władzą, która chciała zaznaczyć swoją pozycję. Wiele państw europejskich (m.in. Włochy czy Szwecja) posiada bogate doświadczenie w wykorzystywaniu idei i założeń ekonomii społecznej do celów polityki społecznej. Państwem, w którym najbardziej widoczna jest działalność z zakresu ekonomii społecznej są Włochy. Włosi są narodem, który nie tylko przyjął idee ekonomii społecznej, ale także doskonale wkomponował je i wykorzystał w rozwiązywaniu problemów społecznych związanych przede wszystkim z ubóstwem, bezrobociem i wykluczeniem społecznym. Gospodarka społeczna pozwoliła Włochom wypracować partnerskie relacje pomiędzy sektorem publicznym i pozarządowym, oparte o zasadę subsydiarności³⁵. Masowy rozwój podmiotów rozpoczął się tam w latach siedemdziesiątych XX wieku, w szczególności były to spółdzielnie socjalne. Spowodowane było to faktem, że ani państwo, ani rodzina nie były w stanie odpowiedzieć na nowe wyzwania i problemy społeczne³⁶. Dlatego władzę w tym zakresie przejmowali lokalni liderzy – księża i społecznicy. Mieli oni silną pozycję społeczną, więc posiadali realny wpływ na procesy decyzyjne zachodzące w kraju. Państwo w podejmowaniu decyzji musiało się liczyć z ich zdaniem i postulatami³⁷.

W roku 1991 we Włoszech przyjęto ustawę o spółdzielniach socjalnych³⁸. Spółdzielnie te zostały uznane za szczególną formę przedsiębiorstwa, powoływanego, by realizować usługi społeczne i edukacyjne tzw. spółdzielnie socjalne typu A (stanowiące około 60% wszystkich spółdzielni) oraz spółdzielnie socjalne typu B, promujące integrację zawodową osób wykluczonych (około 33%)³⁹. Oprócz dwóch wskazanych typów spółdzielni istnieją we Włoszech jeszcze spółdzielnie mieszane A i B (4,2%) oraz konsorcja określane mianem spółdzielni typu C tj. podmioty o statusie stowarzyszeń spółdzielczych (3,6% ogółu spółdzielni socjalnych)⁴⁰. Silną stroną włoskich spółdzielni

³⁴ A. Piechowski, *Rodowód przedsiębiorczości społecznej...* op. cit. s. 21.

³⁵ D. Daniele, *Uwarunkowania prawne przedsiębiorstw społecznych: przykłady z kilku krajów europejskich.*, „Ekonomia Społeczna. Teksty” 2007, nr 8, s.16.

³⁶ M. Grewiński, *Ekonomia społeczna - pojęcia, uwarunkowania, dorobek międzynarodowy*, w: *Ekonomia społeczna – wybrane problemy i metody ich rozwiązywania*, A. Austen- Tynda (red.), Katowice 2009, s. 8.

³⁷ Tamże.

³⁸ M. Loss, *Spółdzielnie socjalne we Włoszech*, „Trzeci Sektor” 2005, nr 2, s. 47.

³⁹ Tamże.

⁴⁰ Tamże.

socjalnych jest ich pochodzenie. Wyrastają one z lokalnych społeczności, wyzwalamy i stymulujmy rozwój kapitału społecznego na danym terenie, angażujmy wolontariuszy i świadczy my usługi społeczne odpowiadajmyce lokalnemu zapotrzebowaniu. Dominujmycymi obszarami, w których działajmy podmioty trzeciego sektora we Włoszech sly kultura, sport i rekreacja oraz pomoc społeczna, a aktywność spóldzielni socjalnych koncentruje się przede wszystkim w sektorze pomocy społecznej. Silna pozycja spóldzielczości kreowala jej znaczenie na arenie politycznej, co pozwalało podmiotom społecznym otrzymywaó zlecenia na realizację uslug⁴¹.

Czynnikiem, który miał ogromny wpływ na rozwój włoskiej gospodarki społecznej jest funkcjonowanie konsorcjów tzw. federacji spóldzielni socjalnych. Zostały one utworzone, aby zapewnić równowagę między spóldzielniami. Majmy one również wpływ na wzrost ich efektywności i wiarygodności gospodarczo-finansowej. Przykładem konsorcjum jest *Consortio ABN z Perugii (A&B Network Sociale)*, które działa od 1997 roku, zrzesza 45 spóldzielni z 13 regionów Włoch, z których większość działa na terenie Umbrii. Celem konsorcjum jest reprezentacja interesu włoskich spóldzielni socjalnych i wszechstronna pomoc w ich działalności, w szczególności doradztwo prawne, ekonomiczno-marketingowe, finansowe i wypracowywanie standardów działania spóldzielni⁴². Analizujmyc „włoską” ekonomię społeczną warto zauważyć, że duzym odbiorcą uslug i produktó wloskich spóldzielni socjalnych sly samorzady, które realizujmy zakupy publiczne. Aż 2/3 włoskich spóldzielni uzyskuje wpływy ze sprzedaży towaró i uslug dla sektora publicznego. Pozyskiwane w ten sposób środki publiczne nie uzależniają podmiotó ekonomii społecznej od sektora publicznego w sposób taki jak dotacje, sly więc pożądanym źródłem przychodó spóldzielni. Samorzady chcmy wzmocnić władzę, przy jednoczesnym zachowaniu „dobrej twarzy społecznej”. Utrzymujmy więc dobre relacje i nawiązujmy partnerstwa, chcmy w ten sposób uzyskać na pozycję lidera. Nie mogmy dopuścić do sytuacji wykluczenia z rynku spóldzielni, gdyż spowodowalaby to silny kryzys⁴³.

Ekonomia społeczna jest silnie rozwinięta również w Szwecji. W kraju tym pojawienie się przedsiębiorstw społecznych związany był głównie z poszukiwaniem rozwiązań problemów zatrudnienia osób niepełnosprawnych i chorych psychicznie⁴⁴.

⁴¹ Tamże.

⁴² Tamże.

⁴³ Tamże.

⁴⁴ A. Piechowski, *Rodowód przedsiębiorczości społecznej...* op. cit., s. 20-22.

Dążenie do pełnego zatrudnienia rozumiane jako mechanizm integracyjny stało u podstaw stworzenia silnego systemu organizacji skupiających osoby niepełnosprawne. Jednocześnie system ten przyczynił się do marginalizowania grup, które nie były w stanie samodzielnie reprezentować swoich interesów lub nie spełniały oczekiwań pracodawców. Pojedyncze jednostki nie miały siły przebicia. Władzę zachowywały podmioty, które posiadały swoje założenia i cele. Wtedy ich głos był brany pod uwagę w procesie decyzyjnym⁴⁵.

W latach osiemdziesiątych XX wieku państwowe warsztaty/zakłady pracy chronionej – Samhall zapewniały pracę osobom zdolnym do zatrudnienia, a mającym trudności w jej znalezieniu. Jednakże finanse przekazywane przez rząd systematycznie się zmniejszały, a to powodowało również zmniejszanie się zapotrzebowania na wytwory warsztatów. W obliczu przenoszenia produkcji na tańsze rynki Europy Wschodniej i Centralnej warsztaty wykonujące proste prace dla dużych firm otrzymywały coraz mniej zleceń. Brak zainteresowania ze strony rządu powodowało brak poparcia dla władzy ze strony społeczeństwa, które nie brało udziału w wyborach⁴⁶. Jednak w pewnym momencie nastąpił zwrot w dotychczasowej praktyce podejścia do problemów społecznych i nastąpiło zainteresowanie organizacjami opartymi o wolontariat i działającymi charytatywnie. Rozwiązane zostały wielkie przedsiębiorstwa państwowe, a odpowiedzialność za integrację osób niepełnosprawnych na rynku pracy i leczenie niektórych grup osób przeniesiono ze szczebli centralnego i regionalnego na samorządy lokalne. Zmodyfikowana polityka rynku pracy i integracji w Szwecji angażuje obecnie instytucje rynku pracy, gminy i służby socjalne w inny sposób, osadza je w odmiennych rolach i stwarza nowe możliwości⁴⁷.

Powstawanie spółdzielni socjalnych w Szwecji zapoczątkowane zostało w latach osiemdziesiątych XX wieku, dzięki rozwojowi poradni zdrowia psychicznego⁴⁸. Pierwsze spółdzielnie pracownicze dla byłych pacjentów szpitali psychiatrycznych powstały dzięki zaangażowaniu personelu medycznego oraz pacjentów. Dodatkową wartością pracy w spółdzielni było i jest prowadzenie działalności biznesowej: produkcja atrakcyjnych komercyjnie dóbr lub świadczenie usług, co tworzy społeczny kontekst dla

⁴⁵ Tamże.

⁴⁶ Tamże.

⁴⁷ R. Spear, *Ramy instytucjonalne dla przedsiębiorstwa społecznego: wyzwania dla Polski i innych nowych krajów członkowskich*, „Ekonomia Społeczna. Teksty” 2006, nr 1., s. 34.

⁴⁸ Tamże.

osób chorych i niepełnosprawnych, które nie mogą konkurować na rynku pracy. W ramach wsparcia samorządowego, spółdzielnie socjalne mogą nieodpłatnie wynajmować od nich lokale na działalność lub otrzymywać regularne dotacje na pokrycie kosztów wynajmu lokalu od innych podmiotów. Grupy przedsiębiorstw społecznych łączą się w Szwecji w „lokalne firmy wspólnotowe”⁴⁹. Idee, które łączą osoby i organizacje członkowskie, to tworzenie nowych miejsc pracy połączone z integracją osób wykluczonych społecznie oraz rozwój lokalny. Pierwsze przedsiębiorstwo tego typu powstało w Szwecji w 1998 r., w roku 2008 było ich osiem⁵⁰. Lokalne firmy wspólnotowe, przybierające formę stowarzyszeń wolontariackich, jako jedno z podstawowych założeń przyjęły tworzenie miejsc pracy dla osób dotkniętych lub zagrożonych marginalizacją oraz rozwijanie umiejętności i zdolności tych osób do podejmowania pracy zawodowej⁵¹.

Niemcy to kolejny kraj, gdzie mimo małej popularności terminu „ekonomia społeczna”, podmioty tego rodzaju mają długą tradycję. Na kształt obecnego trzeciego sektora w Niemczech miały wpływ zmiany społeczno-ekonomiczne związane z uprzemysłowieniem oraz pierwszą wojną światową. Kluczową rolę w budowaniu w powojennych Niemczech modelu polityki socjalnej państwa odegrały kościoły – zarówno protestancki jak i katolicki – oraz związki zawodowe. Kościoły rozwinęły silne instytucje „parasolowe” zajmujące się m.in. świadczeniami socjalnymi, opieką zdrowotną (Diakonia Kościoła Ewangelickiego i Caritas Kościoła Katolickiego, instytucją parasolową jest także Czerwony Krzyż). Instytucje parasolowe odrodziły się w Niemczech Zachodnich po II wojnie światowej, a na terenie krajów związkowych silnie rozwinięta jest tradycja wolontariatu i samodzielnych inicjatyw w ramach stowarzyszeń. Zasada subsydiarności, zakorzeniona w chrześcijańskiej doktrynie społecznej ma podstawowe znaczenie dla relacji międzysektorowych⁵².

Zasada subsydiarności w niemieckim systemie prawnym rozumiana jest przede wszystkim jako ustanowienie pierwszeństwa działań prywatnych przed działaniami publicznymi, stąd mnogość inicjatyw oddolnych i samopomocowych obecnych w życiu społeczeństwa niemieckiego. Znamienna dla niemieckiej gospodarki społecznej jest

⁴⁹ Tamże.

⁵⁰ Tamże.

⁵¹ Tamże.

⁵² K. Balon, *Gospodarka społeczna w Niemczech - wybrane aspekty*, „Ekonomia Społeczna. Teksty” 2006, nr 12, s. 2-3.

pewna nierozpoznawalność obszaru jej działań, być może wynikająca z ich powszechności. W Niemczech działa 2500 banków spółdzielczych, które są głównymi pożyczkodawcami dla małych i średnich przedsiębiorstw, 3800 spółdzielni rolniczych, 1500 spółdzielni handlowych i wytwórczych, 60 spółdzielni handlu detalicznego, 2000 spółdzielni mieszkaniowych oraz 340 wspólnot łączących ubezpieczalnie zdrowotne.

Dostępność do pozyskania środków pieniężnych spowodowała kształtowanie się polityki społecznej. Dzięki czemu rozwijał się sektor spółdzielczości⁵³. Mocną stroną niemieckich organizacji pozarządowych oraz podmiotów ekonomii społecznej jest fakt, że organizacje pozarządowe stwarzają naturalną możliwość współpracy, tworzenie sieci powiązań i sieci wzajemnego wsparcia pomiędzy organizacjami, np. szpitale lokalne są kierowane przez organizacje parafialne, a ich finansowanie zapewniają lokalne banki spółdzielcze. Jest jeszcze jeden ważny aspekt zakorzenienia: obywatele, którzy są współzałożycielami konkretnych przedsiębiorstw społecznych czują się za nie odpowiedzialni, identyfikują się z nimi i dbają o zapewnienie ich trwałości. Ciekawym przykładem takiego zaangażowania są centra opieki nad dziećmi – przedszkola angażujące w realizację przedsięwzięcia zarówno dostawców, jak i odbiorców usług. Rodzice dzieci uczęszczających do centrów są zaangażowani w organizację i zarządzanie centrami⁵⁴.

Trzeci sektor w Niemczech jest silny, ale słabo przywiązany do idei przedsiębiorczości społecznej. W pewnej sprzeczności stoją wysoki poziom rozwoju gospodarki społecznej oraz niska świadomość sektora. Uświadomienie, że społeczeństwo wytwarza nowe potrzeby, dla których sektor prywatny nie ma dobrych rozwiązań może wpłynąć wzmacniająco na kondycję gospodarki społecznej. Źródłem sukcesu podmiotów ekonomii społecznej działających w Niemczech jest na pewno ich zakorzenienie w społecznościach lokalnych. Prowadzenie działalności w odpowiedzi na lokalne zapotrzebowanie jest tym, co zapewnia podmiotom ekonomii społecznej trwałość⁵⁵.

W Wielkiej Brytanii tradycja ekonomii społecznej rozumianej jako działalność ruchów spółdzielczych ma długą tradycję, jednakże tzw. nowe przedsiębiorstwa społeczne powstają od początku lat dziewięćdziesiątych XX w., od momentu powstania instytucji o nazwie *Social Enterprise London*. Przedsiębiorstwa społeczne w Wielkiej

⁵³ Tamże.

⁵⁴ Tamże.

⁵⁵ K. Balon, *Gospodarka społeczna w Niemczech...* op. cit., s. 2-3.

Brytanii działają w wielu branżach: catering, sprzątanie, opieka nad dziećmi, szkolenia, transport. Najbardziej popularne branże to agencje zatrudnienia, segregacja i przetwórstwo śmieci oraz rzemiosło ze względu na ich niewielką atrakcyjność dla sektora komercyjnego. Daje to możliwość wypełnienia niszy przez przedsiębiorstwa społeczne. Taka sytuacja spowodowała m.in. walkę pomiędzy podmiotami spółdzielczymi a firmami prywatnymi. Branże komercyjne konkurują ze sobą, walcząc o pozycję na rynku⁵⁶.

W Wielkiej Brytanii przyjęło się włączać w przedsiębiorstwa gospodarki społecznej (*social economy enterprises*) zarówno przedsiębiorstwa społeczne jak i przedsiębiorstwa lokalne, charakterystyczne np. dla Szkocji⁵⁷. Władze brytyjskie wspierają ideę ekonomii społecznej, gdyż wiążą z tym sektorem nadzieje – związane w szczególności z tworzeniem miejsc pracy. Silne poparcie ze strony władz przynosi skutek w postaci stałego rozwoju spółdzielczości w celu walki z bezrobociem i ubóstwem⁵⁸.

Przedsiębiorstwo społeczne w Anglii nie jest definiowane poprzez formę prawną, tylko poprzez swoją misję społeczną. Departament Handlu i Przemysłu przyjął następującą definicję: „firma o głównie społecznych celach, której zyski mogą być reinwestowane na cele społeczne i wspólnotę, a nie na cele związane z maksymalizacją zysku lub zwiększeniem dochodów udziałowców czy właścicieli”⁵⁹. Władze brytyjskie doceniając potencjał ekonomii społecznej w 2005 roku wprowadziły ustawę – *Community Interest Company (CIC)*⁶⁰. CIC to nowa forma prowadzenia *non-profit distributing enterprise* (przedsiębiorstwa dystrybucji zysku non-profit), dostępna jedynie dla podmiotu działającego na rzecz dobra społecznego/wspólnoty. CIC umożliwia osobom indywidualnym rozpoczęcie działalności prospołecznej w formie przedsiębiorstwa społecznego. Działalność na rzecz *community good* jest rozumiana szeroko, nie może być działaniem na rzecz konkretnej grupy osób czy na rzecz poszczególnych osób, musi dotyczyć ogółu społeczeństwa⁶¹.

Za przykład należy brać umiejętność wszechstronnego i celowego myślenia angielskiego rządu o rozwoju sektora not-for-profit, w tym o rozwoju przedsiębiorczości

⁵⁶ M. Grewiński, *Ekonomia społeczna - pojęcia, uwarunkowania, ...* op. cit., s. 12.

⁵⁷ Tamże.

⁵⁸ Tamże.

⁵⁹ Tamże, s. 13.

⁶⁰ A. Sienicka, *Formy prawne przedsiębiorstw społecznych w Anglii i Walii*, „Ekonomia Społeczna. Teksty” 2006 nr 16, s. 6.

⁶¹ Tamże.

społecznej⁶². W szczególności chodzi o przyjęcie założenia, a raczej celu, że rola tego sektora w dostarczaniu usług społecznych, reintegracji społecznej, działaniu na rzecz dobra społecznego, a także w rozwijaniu szeroko pojętej przedsiębiorczości powinna ciągle wrastać.

1.4. Dorobek ekonomii społecznej w Polsce

W Polsce ramy i zasady dla działań ekonomii społecznej określili twórcy polskiej spółdzielczości przede wszystkim Stanisław Staszic, Edward Abramowski oraz Franciszek Stefczyk⁶³.

Średniowieczna ekonomia społeczna charakteryzowała się istnieniem wszelkiego rodzaju wspólnot, braterstw i zakonów⁶⁴. Wiele z form funkcjonowania ówczesnego społeczeństwa może być uznane jako przejawy bliskie idei ekonomii społecznej, opartej na solidarności i wzajemności. Takim przykładem wspólnotowego funkcjonowania gospodarki była wspólnota gminna, która przetrwała na południowo-wschodnich kresach dawnej Polski aż do rozbiorów, a jej pozostałości np. w postaci wspólnych lasów spotyka się do dziś⁶⁵.

Grupy społeczne nie były uzależnione od władzy, ponieważ aspekt braterstwa był dla nich ważniejszy. Wierzano w ideę społeczeństwa opartego na wzajemnej pomocy, a nie opartej na układach i wpływach ze strony władzy. Dodatkowym elementem w ramach wspólnot była tzw. „wymiana pomocy”, czyli pomoc od wspólnoty, lub od konkretnego sąsiada, która następnie miała być „odrobiona”⁶⁶.

Za ojca polskiej spółdzielczości uznawany jest ksiądz Stanisław Staszic (1755-1826), który założył w 1816 roku Hrubieszowskie Towarzystwo Rolnicze Wspólnego Ratowania się w Nieszczęściach⁶⁷. Towarzystwo miało określonych wiele mechanizmów dotyczących: pomocy słabszym, samopomocy oraz działań opartych na wzajemności. W myśl statutu Hrubieszowskiego Towarzystwa Rolniczego dobra fundacji, złożone

⁶² Tamże, s. 11.

⁶³ J. Paszkowski, *Korzenie ekonomii społecznej a spółdzielczość w Polsce*, w: S. Mazur, A. Pacut, A. Szczepaniak, B. Szopa (red.), „Ekonomia Społeczna” 2007, nr 1, s. 57.

⁶⁴ P. Frączak, *Szkic do historii ekonomii społecznej w Polsce*, „Ekonomia Społeczna. Teksty” 2006, nr 16, s. 10.

⁶⁵ Tamże.

⁶⁶ A. Hurbyk, *Wspólnota wiejska na Ukrainie w XIV-XVIII w. Ewolucja podstawowych form społeczno-terytorialnych*, „Przegląd Historyczny” 1999, nr 1., s. 12.

⁶⁷ Tamże.

z 9 wsi, 1 osady i części Hrubieszowa, stanowiły wspólną własność członków, z których każdy posiadał grunt bez obciążeń feudalnych. We wspólnym użytkowaniu pozostawały lasy, stawy, młyny i część nierozdysponowanej pomiędzy chłopów ziemi folwarcznej. Z posiadanego gruntu członkowie wnosili opłaty do kasy Towarzystwa, które były następnie przekazywane na potrzeby gminy. Dochody z nieruchomości pozostających we wspólnym użytkowaniu stanowiły w całości dochody gminy. W działalności Stanisława Staszica odnajdujemy połączenie tego, co stanowiło o istocie gospodarki społecznej z czasów odchodzącej Rzeczypospolitej Szlacheckiej, jak i tego, co w dużej mierze określało aktywność Polaków na najbliższe 100 lat – czyli szeroko rozumianej pracy organicznej z ogromnym zaangażowaniem społecznym⁶⁸.

W 1861 roku A. Szamarzewski założył Towarzystwo Pożyczkowe Przemysłowców – pierwszą spółdzielnię kredytową⁶⁹. Równolegle w zaborze austriackim od 1890 roku zaczęły powstawać kasy Stefczyka. Na terenie zaboru rosyjskiego samoorganizacja Polaków był ograniczona przez władze po Powstaniu Styczniowym i dopiero w 1905 roku M. Godlewski powołał Stowarzyszenie Robotników Chrześcijańskich⁷⁰.

Protagonistami problematyki ekonomii społecznej w Polsce w XIX wieku byli Fryderyk Skarbek czy Józef Supiński, który kierując się zasadami solidaryzmu, wprowadził określenie „nauka gospodarstwa społecznego”. Wykazywali oni nie tylko wrażliwość na sprawy społeczne, lecz także w działaniach reprezentowali postawy wielkich społeczników⁷¹. Egzemplifikacją ekonomii społecznej w praktyce był rozwój organizacji solidarnościowych, które w ujęciu teoretycznym składają się na teorię i ideologię kooperatywną, zapoczątkowaną przez Edwarda Abramowskiego czy Edwarda Milewskiego⁷².

Na ziemiach polskich po odzyskaniu niepodległości w 1918 r., rozwój tradycyjnej ekonomii społecznej przebiegał w sposób bardzo dynamiczny. Powstawały różnego rodzaju organizacje, a przede wszystkim były to spółdzielnie. Nawiązywały one do popularnych wówczas idei: socjalistycznej, liberalnej i społecznej nauki Kościoła

⁶⁸ P. Frączak: *Szkic do historii ekonomii społecznej w Polsce*, „Ekonomia Społeczna. Teksty” 2006, nr 16, s. 14.

⁶⁹ M. Grewiński, *Ekonomia społeczna - pojęcia, uwarunkowania ...* op. cit., s. 17.

⁷⁰ J. Auleytner, *Polityka społeczna czyli ujarzmianie chaosu socjalnego*, Warszawa 2002, s. 212.

⁷¹ S. Wójcik, *Zapomniana polska ekonomia społeczna XX w.*, Lublin 2002, s. 8.

⁷² U. Zagóra-Jonszta, *Polska neoliberalna myśl społeczno-ekonomiczna do 1918 r.*, Katowice 2010, s. 29-31.

katolickiego. Na terenie zaborów kształtowanie się ekonomii społecznej przebiegało w różnych stopniach i w różnym czasie. Istotnego znaczenia nabral on w latach sześćdziesiątych XIX wieku, gdy ziemie polskie pod zaborami zaczęły podlegać modernizacji⁷³. Pomimo różnych systemów prawnych sposoby działania podmiotów ekonomii społecznej oraz istota podejmowanej przez nie aktywności była dość podobna, a różnice wynikały głównie z warunków społecznych, tzn. z tego, kto angażował się w działalność społeczną⁷⁴. Widać było, że lokalni liderzy kreują politykę społeczną wprowadzając w ten sposób swoje zasady.

Ekonomia społeczna ma więc, swoje korzenie w spółdzielczości, a nawet możemy posługiwać się stwierdzeniem, że narodziła się ona prawie w całości w spółdzielczości. Przez wiele lat w Polsce nie zwracano na to uwagi, dopiero w połowie lat siedemdziesiątych XX w., kiedy zaczęła się pojawiać idea trzeciego sektora, złożonego z przedsiębiorstw i organizacji, które nie należały ani do klasycznego sektora prywatnego, ani do sektora publicznego, stwierdzono, że to właśnie spółdzielczość tworzy ten trzeci sektor⁷⁵. W obecnych czasach znaczenie trzeciego sektora jest tak duże, że w znacznej mierze jest on łączony z istotnymi funkcjami ekonomicznymi instytucji publicznych, np. usługami w najbliższym otoczeniu, działaniami socjalnymi, ochroną środowiska czy też sportem. Poza tzw. sektorem spółdzielczym do tradycyjnej ekonomii społecznej zaliczają się także stowarzyszenia, fundacje oraz podmioty samorządu gospodarczego i pracowniczego⁷⁶.

Dwudziestolecie międzywojenne w Polsce to okres pomiędzy pierwszą a drugą wojną światową, okres bardzo zróżnicowany. W 1918 r. w Polsce wreszcie ziściło się marzenie o odzyskaniu niepodległości. Polska powróciła po wielu latach niewoli na mapy Europy, stała się niepodległym i niezależnym państwem. To okres, który pociągał za sobą przejęcie wielu doświadczeń czasów pozaborowych, w których rozwój ruchu spółdzielczego miał zupełnie odmienne cele⁷⁷.

Powiązane one były nie tylko z aktywnością gospodarczą, ale sięgały nawet do postaw narodowo-wyzwoleńczych czy patriotycznych. Najbardziej było to widoczne

⁷³ P. Frączak: *Szkic do historii ekonomii społecznej w Polsce*, „Ekonomia Społeczna. Teksty” 2006, nr 16, s. 18.

⁷⁴ Tamże, s. 26.

⁷⁵ J. Paszkowski, *Korzenie ekonomii społecznej a spółdzielczość w Polsce*, „Ekonomia Społeczna” 2007, nr 1, s. 57.

⁷⁶ J. Herbst, *Geografia polskiej ekonomii społecznej*, „Ekonomia Społeczna. Teksty” 2006, nr 12, s. 8-17.

⁷⁷ Tamże.

w przypadku byłych ziem zaboru rosyjskiego, gdzie ruch spółdzielczy angażował się przede wszystkim w obronę tożsamości narodowej i języka⁷⁸. Podobną rolę spółdzielczość odegrała również na terenie ziem zaboru pruskiego, jednak tam miała szersze perspektywy dla rozwoju, między innymi dzięki stabilniejszemu systemowi prawnemu, który nie zakazywał wprost prowadzenia działalności w postaci spółdzielni przez obywateli pochodzenia polskiego. Sama spółdzielczość spełniała również inne zadania w Królestwie. Była formą ukrytej krytyki w stosunku do władzy, która nie zapewniała polskim obywatelom wsparcia, godnej pracy czy choćby kultywowania tradycji. Próby realizowania tych działań poza państwem – w organizacjach spółdzielczych mających początkowo formy nieformalnych stowarzyszeń – byłyby właśnie odpowiedzią na takie działania⁷⁹. Dlatego też w Królestwie rozpowszechniały się poglądy Ch. Fouriera czy R. Owena, które zakładały, że podstawową rolą organizacji spółdzielczych było kształtowanie osobowości człowieka, szczególnie w sytuacji, gdy nie może on liczyć na pomoc ze strony państwa⁸⁰. Ważne w tym przypadku było również stanowisko Owena, wedle którego dzięki zaawansowanej pracy u podstaw z wykorzystaniem spółdzielni możliwe było wzmocnienie więzi społecznych i tworzenie silnych lokalnych społeczności przeciwstawiających się m.in. procesowi rusyfikacji⁸¹.

Odmienne cele posiadały organizacje spółdzielcze działające w zaborze pruskim, które zostały przyłączone do polskiego ruchu spółdzielczego po odzyskaniu przez Polskę niepodległości. Powołane one zostały przede wszystkim po to, aby chronić interesy gospodarcze swoich członków i oddziaływać na władze⁸². Organizacje chciały poprzez swoją działalność uzyskać istotny wpływ na podejmowane decyzje. Aktywność spółdzielczych organizacji miała więc wymiar związany z podnoszeniem efektywności ekonomicznej działalności, ograniczając do minimum konflikty i ułatwiając tym samym współdziałanie ludzi⁸³. Niewątpliwym ewenementem był także udział Kościoła Katolickiego w tworzeniu i rozwoju spółdzielczości, czego przykładem była

⁷⁸ Tamże.

⁷⁹ A. Michalik, *Korzenie polskiej spółdzielczości a rozwój sektora spółdzielczego w III Rzeczypospolitej*, „Ekonomia Społeczna” 2013, nr 1, s. 49-50.

⁸⁰ Tamże.

⁸¹ T. Kaźmierczak, *Zrozumieć ekonomię społeczną*, w: *Kapitał społeczny, ekonomia społeczna*, T. Kaźmierczak, M. Rymśa (red.), Warszawa 2007, s. 93

⁸² P. Frączak, *Szkic do historii ekonomii społecznej...* op. cit., s. 18.

⁸³ A. Piechowski, *Rodowód przedsiębiorczości społecznej ...* op. cit., s. 33.

w szczególności działalność księdza Piotra Wawrzyniaka czy księdza Augustyna Szamarzewskiego, którzy odegrali istotną rolę w umacnianiu ruchu⁸⁴.

Zupełnie inaczej było w przypadku zaczątków ruchu spółdzielczego rodzącego się na terenach ówczesnej Galicji. Aktywność spółdzielców miała służyć „podniesieniu” gospodarki kraju poprzez pobudzanie zaangażowania w rolnictwie, handlu i rzemiośle. Dzięki dodatkowemu udziałowi ruchu w reglamentacji żywności podczas trudności gospodarczych, instytucje te stały się bardziej popularne, zyskując na liczebności. Działacze próbowali naśladować rozwiązania z terenów Wielkopolski, jednak bez większych sukcesów. Wymusiło to konieczność wypracowania własnych rozwiązań opartych o zasady solidaryzmu chrześcijańskiego oraz styl życia mieszkańców zabezpieczonych szerokimi możliwościami autonomii prawnej⁸⁵.

Okres przemian politycznych w Polsce po 1989 roku uitorował drogę dynamicznemu rozwojowi organizacji samopomocowych oraz pozarządowych – stowarzyszeń, fundacji i towarzystw – w tym także działających na rzecz pomocy społecznej i integracji zawodowej. „Nową” przedsiębiorczość społeczną w Polsce zapoczątkowała Fundacja Pomocy Wzajemnej „Barka” w Poznaniu. W 1989r. we Władysławowie utworzyli swój pierwszy dom wsparcia dzięki czemu około 30 osób zagrożonych wykluczeniem społecznym podjęło zatrudnienie. W ten sposób powstała pierwsza spółdzielnia socjalna w Polsce⁸⁶.

Na początku transformacji w Polsce padło hasło najpierw rynek potem demokracja. Oczywiście jednak było, że dużym wsparciem zostaną obdarowane nowo powstające organizacje pozarządowe. Piotr Gliński wskazał cztery obszary pomocy: finansową, edukacyjną, kulturową oraz polityczną⁸⁷. Należy podkreślić, iż trzeci sektor zapewnia szeroką dostępność usług społecznych. Szacuje się, że około 80% podmiotów społecznych świadczy je bezpłatnie⁸⁸. Zakres usług jest bardzo szeroki, ale zazwyczaj ich działania ukierunkowane są na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.

⁸⁴ J. Brzozowska, *Spółdzielnia jako podmiot gospodarki spółdzielczej*, „Ekonomia Społeczna” 2007, nr 1, s. 33.

⁸⁵ Tamże.

⁸⁶ D. Binek (red.), *Model inkubatora ekonomii społecznej*, Nowy Sącz 2010, s. 10.

⁸⁷ P. Gliński, *Style działań organizacji pozarządowych w Polsce. Grupy interesu czy pożytku publicznego?*, Warszawa 2006, s. 29.

⁸⁸ K. Goś-Wójcicka, T. Sekuła, *Polskie społeczeństwo obywatelskie. Obraz statystyczny (1989-2018)*, w: *Dla Niepodległej. Obywatele i ich organizacje 1918-2020*, s. 253.

Odbiorcą ich usług są pojedyncze osoby, grupy społeczne, a czasem również całe społeczeństwo⁸⁹.

Chęć niesienia pomocy wywodzi się z tradycji filantropii i dobroczynności, często oparta jest też o wartości chrześcijańskie. W świetle realizacji zasady pomocniczości istotną staje się kwestia udziału powyższych podmiotów niepublicznych w sferze pomocy społecznej. W myśl zasady subsydiarności organy państwa i samorządu terytorialnego powinny popierać ich tworzenie oraz chronić ich niezależność. Zarówno urzędy pracy, jak i ośrodki pomocy społecznej nie tylko mogą, ale zgodnie z prawem powinny korzystać w swojej pracy z możliwości, jakie niesie współpraca z organizacjami pozarządowymi. Organizacje te mają przewagę nad systemem pomocy – szybko ukierunkowują się na nowopowstające potrzeby społeczne i są w stanie objąć swoim działaniem osoby i zjawiska „niszowe”. Przy czym z uwagi na różną zasobność finansową są zorientowane głównie na pomoc niematerialną w zakresie: poradnictwa, prowadzenia szkoleń, zakładania szkół, hospicjów czy pomoc w samorealizacji⁹⁰.

Polska ekonomia społeczna odrabia straty po okresie realnego socjalizmu. Upaństwowienie w okresie socjalizmu, połączone z użyciem siły w pierwszych latach powojennych, zrodziło nieufność i skutkowało masowym rozwiązywaniem spółdzielni (głównie rolniczych) po 1956 r. oraz spowodowało w latach 90. XX w. ponowną, ostrą reakcję społeczną polegającą głównie na odrzuceniu różnych form współdziałania. Jak pisze A. Piechowski, wielkie struktury spółdzielcze zostały zdominowane przez ludzi poprzedniej epoki, którzy nie potrafili działać w nowych warunkach. Piechowski wskazuje to jako jedną z przyczyn kryzysu spółdzielczości w Polsce⁹¹.

Od 2004 roku decydujące znaczenie dla rozwoju ekonomii społecznej odegrało w Polsce pojawienie się znaczących środków finansowych z funduszy Unii Europejskiej. Wielkość nakładów finansowych uzależniona była od pozycji politycznej i władzy sprawowanej w danych okresach. Można było zauważyć wpływ polityki na decyzyjność i podział środków pieniężnych na poszczególne obszary: polityka społeczna, nauka, kultura⁹².

⁸⁹ E. Leś, *Rola organizacji trzeciego sektora w usługach społecznych w Polsce*, w: *Polityka społeczna*, G. Firlit-Fesnak, J. Męcina (red.), Warszawa 2018, s. 479.

⁹⁰ J. Brzozowska, *Spółdzielnia jako podmiot gospodarki...* op. cit., s. 33.

⁹¹ A. Piechowski, *Punkty widzenia*, „Trzeci Sektor” 2005, nr 2, s. 88.

⁹² Tamże.

Najpierw była to przede wszystkim Inicjatywa Wspólnotowa Equal⁹³. W Polsce w latach 2004-2008 na realizację PIW EQUAL przeznaczono ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego 133,99 mln euro, natomiast z budżetu krajowego przewidziano 44,64 mln euro⁹⁴. W latach 2007-2013 obowiązywała kolejna perspektywa i Program Operacyjny Kapitał Ludzki, finansowany w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS)⁹⁵. Od samego początku głównym celem EFS było zwiększenie poziomu zatrudnienia. Od 2006 r. zaczęto organizować Ogólnopolskie Spotkania Ekonomii Społecznej, na których poruszane były kwestie związane z rozwojem ekonomii społecznej, prowadzono także dyskusje na temat prowadzenia przedsiębiorstw społecznych, klauzul społecznych, preferencyjnych pożyczek TISE itp. Wydarzenie to jest po dziś dzień dobrym miejscem dialogu przedstawicieli różnych środowisk: reprezentantów administracji publicznej i samorządowej, działaczy organizacji pozarządowych, przedstawicieli ruchu spółdzielczego – zarówno „klasycznego”, jak i założycieli nowopowstających spółdzielni socjalnych – towarzystw ubezpieczeń wzajemnych, reprezentantów instytucji wspierających rozwój tych podmiotów oraz wszystkich tych, którzy mogą i chcą współpracować w ramach szeroko pojętej ekonomii społecznej⁹⁶.

W latach 2014–2020 Ekonomia Społeczna finansowana była przez Program Operacyjny Wiedza, Edukacja, Rozwój oraz Regionalne Programy Operacyjne. Dostępne środki na rozwój podmiotów ekonomii społecznej oraz promocji całego sektora, spowodowały po pierwsze promocję przedsiębiorczości społecznej na wysoką skalę, powstanie nowych podmiotów ekonomii społecznej, stworzenie miejsc pracy osobom z grup defaworyzowanych na rynku pracy, możliwość skorzystania z usług prawnych, marketingowych czy księgowych przez podmioty ekonomii społecznej, możliwość udziału w szkoleniach m.in. nt. zakładania spółdzielni socjalnych. Istotną kwestią było utworzenie Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej. Środki finansowe stały się na pewno motorem i szansą na rozwój całego sektora ekonomii społecznej. Jednakże, bardzo

⁹³ Inicjatywa wspólnotowa EQUAL miała na celu testowanie i promowanie nowych sposobów zwalczania wszystkich form dyskryminacji i nierówności na rynku pracy, zarówno wobec osób zatrudnionych, jak i poszukujących pracy. Temat D IW Equal dotyczył wzmocnienia krajowej gospodarki społecznej (trzeciego sektora), a w szczególności usług na rzecz społeczności lokalnych oraz poprawa jakości miejsc pracy.

⁹⁴ <http://www.equal.org.pl/equal.php?CID=6&lang=pl>, [dostęp 30.09.2019].

⁹⁵ <https://rpo.wrotapodlasia.pl>, [dostęp 30.10.2019].

⁹⁶ <https://www.ekonomiaspoleczna.gov.pl>, [dostęp 30.09.2019].

często w dyskusjach naukowych można spotkać się ze stwierdzeniem, że moda na ekonomię społeczną to pochodna dużych nakładów finansowych ze środków unijnych na różne projekty czy działania z nią związane. Nie oznacza to jednak, że po skończeniu finansowania ekonomia społeczna przestanie istnieć, gdyż ma ona bardzo głęboko zakorzoną tradycję w naszej historii⁹⁷.

Polska ekonomia społeczna wraz z początkiem XXI wieku doświadcza intensywnego rozwoju, którego podstawą jest sprzyjająca polityka rządu. Niewątpliwy wpływ na jej odrodzenie mają pracownicy socjalni, organizacje pozarządowe, instytucje szkoleniowe, czy też instytucje rynku pracy⁹⁸. Ekonomia społeczna stwarza możliwości zwalczania bezrobocia i ubóstwa poprzez tworzenie nowych miejsc pracy, co przyczynia się do spójności społeczno-gospodarczej i pomaga ograniczyć dotkliwą kwestię społeczne bezrobocia i wykluczenia społecznego.

1.5. Ekonomia społeczna w systemach wsparcia- kształtowanie się aktywnej polityki społecznej w Polsce i usług reintegracji

Wraz z odzyskaniem niepodległości w 1918 roku Polska odziedziczyła trzy różne systemy opieki społecznej. Polska była jednym z pierwszych krajów, które powołały państwową (publiczną) służbę zatrudnienia w Europie. W dniu 27 stycznia 1919 roku Marszałek Józef Piłsudski jako Naczelnik Państwa podpisał dekret o organizacji państwowych urzędów pośrednictwa pracy i opieki na wychodźcami. Miały one podlegać ówczesnemu Ministerstwu Pracy i Opieki Społecznej. W tym samym czasie Piłsudski podpisał też dekret „O urządzeniu i działalności Państwowej Inspekcji Pracy”⁹⁹.

Określenie ujednoczonych zasad pomocy i opieki społecznej zawarte zostało w Ustawie o opiece społecznej z 16 sierpnia 1923 roku, powołanej na mocy art. 44 Konstytucji¹⁰⁰. Organami odpowiedzialnymi za wykonywanie zadań ustawy były: Ministerstwo Pracy i Opieki Społecznej, Ministerstwo Zdrowia Publicznego i w ograniczonym stopniu, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych. Przy Ministerstwie Pracy i Opieki Społecznej została powołana jako organ doradczy i opiniujący Rada

⁹⁷ <https://rpo.wrotapodlasia.pl>, [dostęp 30.10.2019].

⁹⁸ K. Głębicka, *Ekonomia społeczna. Podmioty i instrumenty*, Warszawa 2009, s. 9-11.

⁹⁹ B. Piotrowski, *Kształtowanie się polityki społecznej w Polsce – od okresu międzywojennego po dzień dzisiejszy*, <http://rynekpracy.org/x/543528>, [dostęp 16.12.2020].

¹⁰⁰ Ustawa z dnia 16 sierpnia 1923 r. o opiece społecznej.

Opieki Społecznej. Środki na realizację zadań z zakresu pomocy społecznej pokrywane były z budżetu środków komunalnych, budżetu państwa (świadczenia, które przekraczały możliwości gminy), pozyskiwane mogły być też od osób fizycznych i prawnych. Placówki i instytucje były prowadzone przez samorządy terytorialne, organizacje społeczne, fundacje i zgromadzenia zakonne, a ich wyzwaniem była walka z analfabetyzmem oraz masowym bezrobociem¹⁰¹.

W latach pięćdziesiątych XX wieku głoszone poglądy w duchu doktryny komunizmu o nieuchronnym zaniku instytucji pomocy społecznej w związku z zadeklarowaną przez państwo likwidacją zjawisk bezrobocia, żebractwa, alkoholizmu, prostytucji, bezdomności czy też ubóstwa. W myśl tej idei zlikwidowano także prywatne i społeczne pośrednictwo pracy, a przed publicznymi służbami zatrudniania postawiono głównie zadanie łagodzenia stałych niedoborów siły roboczej. W ramach przekształceń ustrojowych zmieniło się również bezpośrednie podporządkowanie organizacyjne służb zatrudnienia – przekształcono je w komórki organizacyjne rad narodowych¹⁰².

W Polsce Ludowej istniała centralizacja oraz nadmierne resortowe rozproszenie działalności socjalnej. Aparat administracyjny był rozległy i zbiurokratyzowany, ponadto nie dysponował wykwalifikowaną kadrą. Nastąpiło przejście przez państwo instytucji kościelnych. Rozwijające się duże zakłady przemysłowe przejmowały realizację usług socjalnych na rzecz swoich pracowników oraz emerytów i rencistów. Zakład pracy oprócz swojej podstawowej funkcji produkcyjnej, pełnił też funkcję socjalną. Zlikwidowano wiele przytułków, kuchni i noclegowni wywodzących się jeszcze z okresu międzywojennego. Postępująca budowa socjalistycznego państwa, rozwój miast i wielkiego przemysłu, a także budowa małych mieszkań doprowadziła do rozpadu tradycyjnej wielopokoleniowej rodziny¹⁰³.

Transformacja ustrojowa rozpoczęta w 1989 roku oznaczała konieczność głębokich reform w polityce społecznej. W nowej sytuacji przyjęto założenie, że należy szukać rozwiązań przez decentralizację funkcji państwa w zakresie systemu pomocy i przez odrodzenie samorządności lokalnej. Pierwsze nowe ustawy w zakresie polityki społecznej w latach 1989-1991 to m.in. bardzo korzystna dla bezrobotnych ustawa o przeciwdziałaniu bezrobociu i ustawa o pomocy społecznej. Na poziomie gmin

¹⁰¹ B. Piotrowski, *Kształtowanie się polityki społecznej w Polsce...* op. cit., [dostęp 16.12.2020].

¹⁰² Tamże.

¹⁰³ I. Sierpowska, *Państwo wobec pomocy społecznej*, Wrocław 2008, s. 142.

utworzono, w oparciu o ustawę z 1990 roku, ośrodki pomocy społecznej jako instytucje o nowej, częściowo zdecentralizowanej strukturze organizacyjnej. Stały się one partnerem państwowych, centralnych i wojewódzkich instytucji¹⁰⁴.

W nowym systemie pomocy społecznej placówki publiczne przyjęły funkcje programowe, regulacyjne i kontrolne. Pod rządami ustawy z 1990 roku pomoc społeczna przechodziła kolejne przeobrażenia. Polegały one m.in. na: weryfikacji kryteriów przyznawania wsparcia, rozszerzaniu katalogu świadczeń i przyznaniu im charakteru publicznych praw podmiotowych, reorganizacji zadań władz publicznych, w tym powierzeniu zadań w sferze pomocy społecznej nowoutworzonym jednostkom samorządu terytorialnego. Zapoczątkowano proces tworzenia i szkolenia profesjonalnej służby socjalnej. Reorganizacja w systemie administracji państwowej przekazała realizację zadań pomocy społecznej Ministrowi Pracy i Polityki Socjalnej¹⁰⁵.

Od stycznia 1993 roku do grudnia 1998 roku publiczne służby zatrudnienia stanowiły hierarchiczną strukturę państwowych urzędów, którą stanowiły: Minister Pracy i Polityki Socjalnej, Krajowy Urząd Pracy o charakterze centralnym z 49 podległymi Wojewódzkimi Urzędami Pracy, którym podlegało z kolei 358 Rejonowych Urzędów Pracy¹⁰⁶.

Z dniem 1 stycznia 2000 roku zgodnie z ustawami wdrażającymi reformę ustrojową państwa system Urzędów Pracy przestał istnieć jako administracja specjalna wydzielona. Powiatowy Urząd Pracy został podporządkowany samorządowi powiatowemu, a organem zajmującym się realizacją problematyki rynku pracy na terenie powiatu został starosta. Powołano specjalnego Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych i utworzono Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, z podstawowym zadaniem wspierania integracji osób niepełnosprawnych poprzez rehabilitację zawodową i społeczną¹⁰⁷.

W latach 1990-2006 wprowadzano kolejne istotne dla państwa reformy. Rząd powstały w wyniku koalicji Akcji Wyborczej Solidarność i Unii Wolności wprowadził w 1999 r. cztery wielkie reformy: struktury administracyjnej państwa, ubezpieczeń społecznych (głównie emerytalnych), opieki zdrowotnej i szkolnictwa. Wygrana

¹⁰⁴ Tamże.

¹⁰⁵ Ustawa z dnia 29 listopada 1990 r. o pomocy społecznej (Dz. U. z 2020 r., poz. 1876 i 2369).

¹⁰⁶ B. Piotrowski, *Kształtowanie się polityki społecznej w Polsce – od okresu międzywojennego po dzień dzisiejszy*, *Kształtowanie się polityki społecznej w Polsce – od okresu międzywojennego po dzień dzisiejszy* (klon.org.pl), [dostęp 12.02.2021].

¹⁰⁷ Tamże.

wyborów przez SLD w 2001 roku i późniejsze rządy tej partii również przyniosły sporo zmian w polityce społecznej, chociaż mniej fundamentalnych, niż cztery reformy rządu Jerzego Buzka. Chodzi tutaj głównie o nowe ustawy: o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, o świadczeniach na rzecz rodziny, o pomocy społecznej oraz o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, a także o zatrudnieniu socjalnym. Kolejne wybory przyniosły zwycięstwo Prawa i Sprawiedliwości z hasłem „Polski solidarnej przeciwko Polsce liberalnej”. Symbolem polityki społecznej po wyborach z 2005 roku było zwiększenie świadczeń pieniężnych dla różnych grup społecznych¹⁰⁸.

Ustawa z dnia 19 grudnia 2008 roku o zmianie ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. z Nr 6, poz. 33) miała na celu m.in. uporządkowanie wzajemnych relacji pomiędzy powiatowymi urzędami pracy a ośrodkami pomocy społecznej¹⁰⁹. Przeniesiono decyzje społeczne, finansowe i zadaniowe na szczebel niższy, kierując środki i odpowiedzialność na polityków lokalnych – wójtów i burmistrzów. Każda gmina ustala swoje priorytety i zadania w zakresie polityki społecznej. Podział środków też był uzależniony od decyzji politycznych¹¹⁰.

Konstanty Krzeczkowski to polityk społeczny, nauczyciel i publicysta, który jako pierwszy zaczął używać w Polsce terminu polityka społeczna. Jego zdaniem jest to zagadnienie skupione na organizacjach społecznych, strukturach społecznych. Najważniejszym zadaniem polityki społecznej w jego ocenie powinno być badanie ceowości i charakteru zmian mających miejsce w strukturze społecznej pod wpływem działań grup społecznych, ciał publicznych¹¹¹. Polski socjolog Ludwik Krzywicki uważał, że polityka społeczna powinna skupiać się nad genezą kwestii socjalnej¹¹². Stanisław Rychliński z kolei, również polityk społeczny rozumiał politykę społeczną jako naukę o celowym przeobrażaniu warunków życia jednostek i zbiorowości ludzkich dla sparaliżowania całokształtu bezpośrednich i pośrednich ujemnych skutków ustroju gospodarczego¹¹³.

¹⁰⁸ Tamże.

¹⁰⁹ Ustawa z dnia 19 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. 2009 r., nr 6, poz. 33).

¹¹⁰ Tamże.

¹¹¹ K. Krzeczkowski, *Polityka społeczna. Wybór pism.*, Łódź, 1947, s. 20.

¹¹² J. Hryniewicz, *Kwestia socjalna w pracach Ludwika Krzywickiego*, Warszawa 1988, s. 16.

¹¹³ J. Auleytner, *Polityka społeczna. Teoria i organizacja.*, Warszawa 2000, s. 35.

Rozwój sektora ekonomii społecznej wspierany był przez różne systemy polityki socjalnej z uwagi na połączenie działań o charakterze zatrudnieniowym z działaniami na rzecz integracji społecznej oraz budową sektora usług społecznych¹¹⁴.

Rozwój usług społecznych miał się skupiać przede wszystkim na wypieraniu świadczeń finansowych, które były wpisane w system tradycyjnego państwa opiekuńczego. Nowa polityka społeczna miała opierać się na wysoko rozwiniętych i dostępnych usługach społecznych dostarczanych przez podmioty w ramach systemu *welfare pluralism*¹¹⁵. Podejście wielosektorowe w polityce społecznej (*welfare pluralism/welfare mix*) podkreśla, że zarówno sektor publiczny (państwo), sektor obywatelski (pozarządowy – non-profit), sektor rynkowy (for profit) jak i sektor obywatelski, prywatny czy nieformalny (np. rodzina, grupy sąsiedzkie, przyjacielskie) wspólnie przyczyniają się do dobrobytu społecznego¹¹⁶. Komisja Europejska sektor trzeci widzi jako potencjalnego pracodawcę i usługodawcę. Polityka społeczna ma na celu wzmocnienie również solidarności społecznej. Zaabsorbowanie jednostek w aktywność na otwartym rynku pracy, czy też sektorze ekonomii społecznej jest podstawowym celem polityki społecznej. Skupiona jest ona wokół problematyki zatrudnienia, aktywizacji zawodowej (*welfare to work*) osób najbardziej potrzebujących wsparcia¹¹⁷.

Mirosław Grewiński określił wielosektorowość jako „stokrotkę dobrobytu społecznego”, która zawiera trzy komponenty: publiczny, obywatelski i rynkowy. Zdaniem autora sfera publiczna to instytucje związane z Unią Europejską, państwem, samorządem oraz z mediami publicznymi. Sfera obywatelska obejmuje organizacje społeczne – fundacje, stowarzyszenia o charakterze non profit, w tym instytucje pożytku publicznego, a także do rodziny, grupy nieformalne jak na przykład: grupy sąsiedzkie, wspólnoty lokalne i religijne. W skład sfery obywatelskiej wchodzi również organizacje pozarządowe prowadzące działalność gospodarczą. Sfera rynkowa z kolei to: komercyjne podmioty polityki społecznej oraz media prywatne. Są one nastawione na zysk z racji oferowanych usług. Pomiędzy sferą komercyjną a obywatelską umieszczone są

¹¹⁴ Krajowy program „Zabezpieczenie społeczne i integracja społeczna na lata 2008-2010”, Dokument przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 16 grudnia 2008 r.

¹¹⁵ M. Grewiński, A. Karwacki, *Pluralizm i międzysektorowa współpraca w realizacji usług społecznych*, Warszawa 2010, s. 46.

¹¹⁶ M. Grewiński, *Wielosektorowa polityka społeczna. O przeobrażeniach państwa opiekuńczego*, Warszawa 2009, s. 27.

¹¹⁷ M. Rymśza, *Aktywna polityka społeczna w teorii i praktyce*, w: *W stronę aktywnej polityki społecznej*, T. Kaźmierczak, M. Rymśza (red.), Warszawa 2003, s. 30-31.

przedsiębiorstwa społeczne, których założeniem jest aktywizowanie zawodowe wszystkich osób, które mają trudność w wejściu na rynek pracy, a także utrzymania się na nim. Korzystnym dla osób niesamodzielnym wyjściem jest wsparcie udzielane przez przedsiębiorstwa społeczne działające w sferze gospodarczej między innymi: zakłady pracy chronionej, zakłady aktywności zawodowej, spółdzielnie socjalne¹¹⁸.

Wsparcie ekonomii społecznej stanowi jeden z elementów budowania pluralistycznej polityki społecznej (*welfare pluralism*), która umożliwia rozwój dopasowanych do zindywidualizowanych potrzeb usług lokalnych tworzących nowe obszary aktywności społecznej, a jednocześnie stanowiących element polityk publicznych. Głównym realizatorem działań aktywizacyjnych prowadzonych w ramach sektora ekonomii społecznej są jednostki samorządu terytorialnego działające w ramach partnerstwa publiczno-społecznego z sektorem obywatelskim. Realizatorem tych działań są Ośrodki Pomocy Społecznej, jak i Urzędy Pracy czy PFRON. W ramach swoich zadań i działalności instytucje te wspierają rozwój ekonomii społecznej poprzez m.in. dotacje na zakładanie nowych podmiotów. Często jednak zamiast nawiązywać ze sobą współpracę, walczą między sobą o klienta. Skłonność do realizacji wspólnie zadań społecznych jest niska: podmioty te najczęściej uważają, że każda instytucja ma swoje zadania, które musi samodzielnie zrealizować. Priorytetem jest wzmacnianie swojej pozycji i podkreślanie potrzeby istnienia na rynku, konkurencja a nie współpraca. Szczególnie mocno rywalizacja ta jest widoczna wśród Powiatowych Urzędów Pracy ze względu na spadek stopy bezrobocia¹¹⁹.

Równolegle do nowych przedsięwzięć społecznych rozwijały się koncepcje polityki społecznej państwa, które na gruncie teorii politycznych, socjologicznych, ekonomicznych i innych, wyjaśniały funkcje i znaczenie państwa w rozwiązywaniu problemów społecznych¹²⁰.

W ramach koncepcji umowy społecznej różnie definiowano zakres oddziaływania państwa na procesy społeczne. W koncepcjach liberalnych podkreślano ograniczenie funkcji państwa w sferze gospodarki i poszerzenie zakresu wolności jednostki¹²¹.

¹¹⁸ M. Grewiński, M. Bąkiewicz (red.), *Praca socjalna w środowisku lokalnym*, Warszawa 2009, s. 208.

¹¹⁹ B. Piotrowski, *Kształtowanie się polityki społecznej w Polsce – od okresu międzywojennego po dzień dzisiejszy*, Kształtowanie się polityki społecznej w Polsce – od okresu międzywojennego po dzień dzisiejszy (klon.org.pl), [dostęp 12.02.2021].

¹²⁰ M. Płonka, *Ekonomia społeczna a koncepcje polityki społecznej państwa. Model polski*, „Ekonomia Społeczna” 2015, nr 2, s. 88.

¹²¹ Tamże.

U podstaw powstałej na przełomie XVII i XVIII wieku koncepcji liberalnej leżą indywidualizm, nadrzędność jednostki nad społeczeństwem, wolność człowieka, prawo do zdobywania własności, swoboda działalności gospodarczej, ograniczenie roli państwa do ustanowienia reguł, które podmioty biznesu muszą respektować. Mechanizm rynkowy w tych koncepcjach jest podstawą alokacji dóbr, a prawa natury – normami regulującymi życie wszystkich ludzi. Krytyka założeń liberalizmu politycznego i ekonomicznego wykształciła nurt socjalny, którego podstawą była polityka interwencjonizmu państwowego (aktywnego oddziaływania państwa na przebieg procesów gospodarczych) i teoria państwa opiekuńczego. Po II wojnie światowej w krajach Europy Zachodniej ukształtowała się koncepcja państwa dobrobytu. Zakłada ona następujące zadania państwa:

- w sferze społecznej: rozszerzanie systemu świadczeń i ochrony socjalnej (np. ubezpieczenia na wypadek choroby, kalectwa, bezrobocia), zagwarantowanie wszystkim obywatelom dochodów minimalnych i równych praw w dostępie do usług socjalnych np. mieszkania, opieki zdrowotnej.
- w sferze ekonomicznej: ingerencja państwa w życie gospodarcze w zakresie pobudzania gospodarki, utrzymywania pozytywnych tendencji, zwalczania inflacji i bezrobocia.
- w sferze ustroju politycznego: demokracja oraz likwidacja wszelkich form politycznej dyskryminacji np. kobiet¹²².

Realizacja tych założeń miała umożliwić stworzenie sprawiedliwego społeczeństwa i osiągnięcie powszechnego dobrobytu przy zachowaniu podstaw systemu kapitalistycznego.

Polityka społeczna państwa miała szczególne i dominujące miejsce w teorii i praktyce państwa socjalistycznego¹²³. Podstawą funkcjonowania państwa socjalistycznego było stymulowanie sprawiedliwości społecznej przez alokację redystrybucyjną państwa, ograniczony zakres funkcjonowania mechanizmu rynkowego, dominującą rolę państwa i marginalizowanie roli jednostki, własności prywatnej, indywidualnej przedsiębiorczości. W tym ustroju społeczno-gospodarczym funkcje sektora ekonomii społecznej pełniło głównie państwo. Koncepcja państwa

¹²² Tamże, s. 89.

¹²³ Tamże, s. 90.

socjalistycznego, z rozbudowanymi roszczeniami społecznymi obywateli, zaczęła stanowić istotne zagrożenie dla systemu finansów publicznych, obciążonych nadmiernymi wydatkami socjalnymi kosztem wydatków prorozwojowych¹²⁴.

Koniec XX wieku i początek XXI wieku zdominowała dyskusja o kryzysie i kurczeniu się roli państwa opiekuńczego w Europie. Zapoczątkowana na początku lat osiemdziesiątych krytyka państwa opiekuńczego zakładała jego demontaż przez prywatyzację i komercjalizację programów socjalnych. Do głównych przyczyn kryzysu koncepcji państwa opiekuńczego można zaliczyć: zagrożenie systemu finansów publicznych przez nadmierne wydatki socjalne, osłabienie roli rynku, motywacji do pracy, inwestowania i oszczędności, długofalowe i kumulujące się efekty starzenia się społeczeństw, globalizację gospodarki, która weryfikuje mniej efektywne gospodarki oparte na koncepcji państwa opiekuńczego¹²⁵. Przykładna będzie tu słynna mowa tronowa króla Holandii Willema Alexander do połączonych izb parlamentu z dnia 17 września 2013 r.: Przekształcamy się w społeczeństwo partycypacyjne, czyli takie, w którym obywatele będą mogli dokonywać własnych wyborów, zarządzać własnym życiem i dbać o siebie. Była to zapowiedź końca klasycznego państwa opiekuńczego w związku z kryzysem ekonomicznym i starzeniem się społeczeństwa. Uważano, że król zaprasza obywateli do rozwiązania problemów, z którymi do tej pory walczyło państwo¹²⁶. Zmiany te mają na celu przede wszystkim zmobilizowanie ludzi do pracy, propagowanie zwiększenia stopnia własnej ostrożności i odpowiedzialności za swoje bezpieczeństwo socjalne. Kierunek takiego podejścia do rozwiązywania trudności społecznych określany jest jako aktywizujące państwo opiekuńcze lub aktywna polityka społeczna¹²⁷.

Współcześnie miejsce pomocy społecznej w państwie można analizować w kilku płaszczyznach, przede wszystkim w aspekcie zasady pomocniczości i kategorii zadań publicznych. Ponadto pomoc społeczna jest instrumentem polityki społecznej państwa, o czym *expressis verbis* stanowi art. 2 ust. 1 ustawy o pomocy społecznej. Pod pojęciem

¹²⁴ Tamże, s. 91.

¹²⁵ J. Hausner, D. Kwiecińska, A. Pacut, *Przyszłość państwa opiekuńczego*, w: *Ekonomia społeczna a rozwój*, J. Hausner (red.), Kraków 2008, s. 63-65.

¹²⁶ M. Grewiński, A. Karwacki (red.), *Innowacyjna polityka społeczna*, Warszawa 2015, s. 205.

¹²⁷ M. Rymśza, *Aktywna polityka społeczna w teorii i praktyce*, [w:] *W stronę aktywnej polityki społecznej*, T. Kaźmierczak, M. Rymśza (red.), Warszawa 2003, s. 19-24.

polityki społecznej rozumie się najczęściej celowe działania państwa, zmierzające do bezpośredniego zaspokojenia ważnych potrzeb społecznych¹²⁸.

Pod wpływem Unii Europejskiej dokonuje się i będzie dokonywać oddziaływanie na państwa narodowe nastawione na realizowanie spójnej polityki społecznej, w tym za pomocą ekonomii społecznej. Nie tylko wspólne wartości społeczeństw zachodnich (poszanowanie wolności, respektowanie praw człowieka i praw socjalnych), ale przede wszystkim konkretne działania – przeciwdziałanie dumpingowi socjalnemu, realizacja polityki wyrównywania warunków życia oraz wspólne regulacje i strategie – uczynią politykę społeczną UE bardziej jednolitą, także ze względu na uwspólnianie wartości związanych z realizacją polityki ekonomii społecznej¹²⁹.

Co raz częściej przedsiębiorcy przekonują się, że organizacje pozarządowe doskonale sobie radzą na rynkach o niskich dochodach. Doceniają ich wiedzę, umiejętności czy też infrastrukturę. Tym samym bardzo chętnie podejmują z nimi współpracę. Podstawowym celem tych działań jest osiągnięcie lepszego efektu ekonomicznego, ale również uwzględnienie aspektu społecznej odpowiedzialności biznesu. Wiąże się to z możliwością budowania silnego wizerunku firmy i wzmacniania zaangażowania w lokalną działalność. Organizacje pozarządowe bardzo często ze względu na ograniczenia wydatków publicznych na programy społeczne zmuszone są do zmiany swoich strategii rozwiązywania problemów ubóstwa. Przestały tym samym bazować jedynie na pomocy publicznej, darowiznach sektora prywatnego, a skupiły się na przedsiębiorczości. Ich działania oraz osiągnięte dochody często pozwalają realizować zaplanowane szczytne cele. Bardzo często liderzy takich podmiotów sięgają po wiedzę i doświadczenie organizacji komercyjnych wprowadzając nową usługę, zarządzając czy też panując kolejne działania¹³⁰. Tym samym organizacje pozarządowe stają się w ramach takich działań jak: inwestycje na rzecz wspólnoty lokalnej, działalność charytatywna, marketing społeczny mentorami, doradcami przedsiębiorstw, a często także ich promotorami¹³¹. Współpraca przedsiębiorstw z organizacjami pozarządowymi wynika również z propagowania idei społecznej odpowiedzialności biznesu przez otoczenia

¹²⁸ W. Szubert, *Studia z polityki społecznej*, Warszawa 1973, s. 52.

¹²⁹ S. Golinowska, *Modele polityki społecznej w Polsce i Europie na początku XXI wieku*, Warszawa 2018, s. 139.

¹³⁰ T. Kafel, *Modele współpracy biznesu z organizacjami pozarządowymi*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu” 2009, nr 129, s. 268.

¹³¹ D. Bukalska, *Współpraca organizacji pozarządowych z firmami w nawiązaniu do idei społecznej odpowiedzialności biznesu*, „Trzeci Sektor” 2008, nr 14, s. 54-62.

społeczno-gospodarcze, w tym poprzez opracowanie standardów CSR¹³². Podejmowanie przez przedsiębiorstwa strategii zarządzania ukierunkowanej na dobro społeczne jest dobrowolne. Nie ma przepisów prawnych, które wymagają takich działań ze strony przedsiębiorcy.¹³³

1.6. Istota i definicje ekonomii społecznej

W literaturze przedmiotu można znaleźć wiele definicji pojęcia „ekonomia społeczna”. Pojęcie to jest terminem, które odnosi się do wielu sfer życia społecznego i gospodarczego. Równolegle używane są również takie określenia jak „gospodarka społeczna” czy „ekonomia solidarności”. Pojęcie „ekonomii społecznej” pojawiło się po raz pierwszy na początku XIX w. we Francji¹³⁴.

Ekonomia społeczna nie jest nowym pojęciem, ale mimo to nie jest powszechnie znana i identyfikowana. Jest ona pojęciem bardzo szerokim, a w literaturze przedmiotu brak jest jednolitej definicji pojęcia „ekonomia społeczna”. W najprostszym ujęciu jest ona jednym ze sposobów prowadzenia działalności gospodarczej, łączącej w sobie cele społeczne i ekonomiczne¹³⁵. Ekonomia społeczna definiowana jest jako określenie specyficznych dla niej form prawno-organizacyjnych (tzw. podejście prawno-instytucjonalne) lub zasad charakteryzujących podmioty uczestniczące w ekonomii społecznej (tzw. podejście normatywne)¹³⁶. Jedna z definicji mówi o ekonomii społecznej jako o:

- rzeczowniku – gdzie ekonomię społeczną należy traktować jako zbiór instytucji;
- przymiotniku – gdzie ekonomia społeczna jest specyficznym rodzajem ekonomii charakteryzującym się określonymi (społecznymi) cechami: wartością, rodzajem relacji między uczestnikami itp.;

¹³² A. Bereś, *Budowanie wizerunku biznesu społecznie odpowiedzialnego przez pryzmat realizacji projektów*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach” 2017, nr 332, s. 111.

¹³³ M. Armstrong, *Zarządzanie zasobami ludzkimi*, Warszawa 2011, s. 163.

¹³⁴ A. Grzybowska, J. Ruszewski, *Ekonomia społeczna w teorii i praktyce*, Suwałki 2010, s. 9.

¹³⁵ Tamże.

¹³⁶ J. Hausner, *Ekonomia społeczna jako kategoria rozwoju*, w: *Ekonomia społeczna a rozwój*, J Hausner (red.) Kraków 2008, s. 11.

- przestrzeni – gdzie ekonomia społeczna widziana jest jako sieć, sposób komunikacji między uczestnikami, możliwość mobilizowania różnorodnych zasobów, bardziej „dostęp” do dóbr, niż ich posiadanie¹³⁷.

Europejska Sieć Badawcza EMES Network (*The Emergence of Social Enterprise in Europe*) opracowała kryteria ekonomiczne i społeczne, które są uznawane za ważny punkt odniesienia definicyjnego, przesądzający o tym czy dane działanie wpisuje się w ekonomię społeczną czy też nie¹³⁸. Kryteria ekonomiczne:

- prowadzenie w sposób regularny działalności o charakterze gospodarczym, produkcyjnym lub usługowym,
- niezależność podmiotów od instytucji publicznych,
- ponoszenie ryzyka ekonomicznego, istnienie minimalnego płatnego personelu¹³⁹.

Kryteria społeczne:

- realizacja celów społecznie użytecznych,
- działalność ekonomiczna nie przynosi głównie zysków, ale miejsca pracy dla osób w trudnej sytuacji życiowej,
- wspólne działania grupy osób lub społeczności (inicjatywa oddolna),
- możliwie demokratyczny system zarządzania, pozwalający na włączanie uczestników w podejmowanie decyzji,
- przedsięwzięcia przynoszące zysk, przeznaczony na cele społeczne (ograniczona dystrybucja zysku)¹⁴⁰.

Najprościej ujmując, ekonomia społeczna to taki sektor gospodarki, w którym podejmowane przedsięwzięcia zorientowane są na użyteczność społeczną a wypracowana nadwyżka służy realizacji celów społecznych¹⁴¹. Zrozumienie istoty ekonomii społecznej pozwala analiza sposobów działania zaliczanych do niej podmiotów.

Witold Toczyski ujmuje to w postaci trzech filarów ekonomii społecznej:

- po pierwsze – działalność gospodarcza, której cele społeczne przeważają nad chęcią maksymalizacji zysków. Działalność co prawda jest weryfikowana przez rynek, ale cele ekonomiczne nie stoją na pierwszym miejscu. Ważniejsze są cele społeczne

¹³⁷ D. Goźdz, *Wyjaśnienie podstawowych pojęć z dziedziny ekonomii społecznej i przedsiębiorczości społecznej*, w: *Budowanie kompetencji dla przedsiębiorczości społecznej: sylabusy do szkoleń*, D. Kwiecińska, A. Pacut (red.), Kraków 2008, s. 204.

¹³⁸ Tamże.

¹³⁹ Tamże.

¹⁴⁰ Tamże.

¹⁴¹ J. Hausner, *Ekonomia społeczna jako sektor gospodarki. Ekonomia Społeczna*, Kraków 2007, s.14.

zakładanych przedsiębiorstw, gdyż powinny one dostarczać produkty lub usługi cenne z punktu widzenia społeczności lokalnej. Ewentualne zyski z takiej działalności nie powinny być dzielone między członków, a przeznaczone na realizację założonych celów społecznych.

- po drugie – aktywizacja społeczności lokalnej i budowanie solidarności społecznej staje się instrumentem integracji społecznej.
- po trzecie – praca traktowana jest jako dobro kulturowe, tj. antidotum na bierność zawodową i destrukcję społeczną wynikającą z bezrobocia. Prowadzi to do akceptacji zatrudnienia socjalnego, którego celem nie jest praca zarobkowa, a aktywność prowadząca do odzyskania zdolności zatrudnienia na otwartym rynku pracy¹⁴².

Przedsiębiorstwo społeczne, przyjmując kierunek biznesowy, nabywa zysk społeczny, co powoduje, iż postrzegane jest nie tylko jako „nowej generacji organizacja non profit”, lecz również wprost jako podmiot not-for private profit¹⁴³.

Pojęcie ekonomii społecznej w rozumieniu Komisji Europejskiej dotyczy pięciu zasadniczych typów organizacji: spółdzielni, towarzystw opartych na zasadzie wzajemności, stowarzyszeń, fundacji i przedsiębiorstw społecznych¹⁴⁴. Zdaniem socjologa Jana Herbsta ekonomia społeczna to „obszar dobrowolnej, spontanicznej działalności, która podporządkowana jest w całości lub częściowo celom społecznym, realizowanym przez wykorzystanie instrumentów ekonomicznych”¹⁴⁵. Michał Boni definiuje ekonomię społeczną jako „zbiór reguł, instytucji i narzędzi, dzięki którym różne grupy wykluczonych mogą przez pracę powracać w krwioobieg społeczny”¹⁴⁶.

W kontekście celów, problemów, stosunku do rynku współczesna definicja ekonomia społecznej różni się do „starej” ekonomii społecznej. Zmiany te zostały zaprezentowane w Tabeli nr 1.

¹⁴² W. Toczyński, *Niezborności ekonomii społecznej? Rola i miejsce ekonomii społecznej w programach operacyjnych*, „Trzeci Sektor” 2007, nr 9, s. 37-38.

¹⁴³ M. Grewiński, *O idei i podmiotach gospodarki społecznej*, „Biuletyn Informacyjny. Wiadomości Społeczne” 2007, nr 2, s. 3-4.

¹⁴⁴ A. Grzybowska, J. Ruszewski, *Ekonomia społeczna w teorii ...op. cit.*, s.15.

¹⁴⁵ J. Herbst, *Geografia polskiej ekonomii społecznej*, Warszawa 2006, s. 6.

¹⁴⁶ M. Boni, *Konteksty ekonomii społecznej*, w: *Ekonomia społeczna. Perspektywa rynku pracy i pomocy społecznej*, J. Staręga- Piasek (red.), Warszawa 2007, s. 47.

Tabela 1. Porównanie starej (XIX w.) i nowej (XX/XXI w.) ekonomii społecznej

	Stara gospodarka społeczna	Nowa gospodarka społeczna
Na jakie problemy generowane przez gospodarkę stanowi reakcję?	Wyzysk Alienacja	Wykluczenie Bezrobocie
Zysk a cele społeczne	Zysk co najmniej równie ważny jak cele społeczne	Cele społecznie zdecydowanie ważniejsze niż zysk
Natura celów społecznych	- typ produktu: brak specyficznych - typ pracobiorcy: brak specyficznych -pozytywne efekty zewnętrzne: zlikwidowanie wyzysku i alienacji w efekcie gospodarowania w kolektywnych formach własności	- typ produktu: dobra (przede wszystkim usług), którymi nie są zainteresowane rynek i sektor publiczny - typ pracobiorcy: zatrudnianie osób o najsłabszej pozycji na rynku pracy - pozytywne efekty zewnętrzne: rozwój kapitału społecznego, rozwój lokat
Formy	Spółdzielnie stowarzyszenia towarzystwa pomocy wzajemnej	Różnorodne formy przedsiębiorstw społecznych: firmy społeczne spółdzielnie socjalne i inne
Rola Państwa	Wspieranie (postulowanie) Wyrażanie swoich poglądów	Popieranie Dotowanie Ochrona Wpływ na decyzje Wyrażanie opinii
Stosunek do rynku	Konkurencja, rywalizacja	Operuje w obszarach nieudolności rynku, a działanie na rzecz dobra wspólnego
Efekty makrostrukturalne	Oslabianie konfliktu klasowego	Wzrost spójności społecznej Działalność na rzecz rozwoju społeczności decyzyjność w procesach społecznych pomoc

Źródło: Kaźmierczak T., *Zrozumieć ekonomię społeczną*, w: *Kapitał społeczny. Ekonomia społeczna*, T. Kaźmierczak, M. Rymśza (red.), Warszawa 2007, s. 106.

Działalność w obszarze ekonomii społecznej jest próbą połączenia gospodarowania z budowaniem więzi społecznych. Tabela nr 2 obrazuje obszary aktywności ekonomii społecznej.

Tabela 2. Obszary aktywności ekonomii społecznej

Obszary ekonomii społecznej	Pola aktywności podmiotów
<ul style="list-style-type: none"> • Społeczna, demokratyczna, uczestnicząca przedsiębiorczość • Zatrudnienie i spójność społeczna • Rozwój lokalny • Wzajemna ochrona społeczna 	<ul style="list-style-type: none"> • Ochrona socjalna, usługi socjalne, zdrowie • Banki, ubezpieczenia • Produkcja rolnicza • Sprawy konsumenckie • Praca stowarzyszona, rzemiosło • Sektor mieszkaniowy • Usługi dla mieszkańców • Szkolenie i edukacja • Zakres kultury • Działalność sportowa i rozrywka

Źródło: Opracowanie własne na podstawie dostępnej literatury.

Ekonomia społeczna to specyficzna metoda działania, szczególny rodzaj ekonomii. Jej podmioty prowadzą działalność gospodarczą, posługując się przy tym instrumentami ekonomicznymi, podejmując ryzyko gospodarcze oraz zmierzając tym samym do rentowności. Z drugiej jednak strony nie kierują się zyskiem, ale wyznaczają precyzyjnie określone cele społeczne. To właśnie poczucie misji i sprawiedliwości społecznej, działanie na rzecz członków, beneficjentów i klientów są przejawami ich aktywności¹⁴⁷.

Pomimo trudności definicyjnych ekonomia społeczna staje się coraz bardziej potrzebna we współczesnym świecie. Gospodarka społeczna daje ludziom możliwość organizacji produkcji i wzorów konsumpcji poprzez niezależne, demokratyczne formy

¹⁴⁷J. Hausner, D. Kwiecińska, A. Pacut, *Europejski model społeczny*, „Nowe Życie Gospodarcze” 2006, nr 11, s. 5-6.

współpracy. Dzięki ukierunkowaniu na niezaspokojone przez państwo bądź wolny rynek potrzeby, gospodarka społeczna przynosi innowacyjne rozwiązania¹⁴⁸.

Pierwsze zorganizowane przejawy ekonomii społecznej pojawiły się w pierwszej połowie XIX wieku jako reakcja na liberalną wersję kapitalizmu oraz postępujące rozwarstwienie społeczeństwa¹⁴⁹. W ramach nurtu neoklasycznego do ekonomii społecznej nawiązywali m.in. Friedrich von Wieser – przedstawiciel szkoły austriackiej, Leon Walras -szkoła lozańska, Knut Wicksell i Gustav Cassel- przedstawiciele szkoły szwedzkiej. Najwięcej odniesień można znaleźć w pracach Leona Walrasa. Za jego sprawą pojęcie „ekonomii społecznej” stało się częścią teorii ekonomicznej. Leon Walras w swoim dziele oprócz ekonomii czystej i stosowanej wyróżnił ekonomię społeczną jako naukę o podziale bogactwa społecznego¹⁵⁰.

Na przełomie XIX i XX wieku koncepcja ekonomii społecznej wyraźnie się konstytuuje. Instytucje takie jak spółdzielnie, stowarzyszenia czy organizacje wzajemnościowe zdołały wykrystalizować swoiste cechy tj. cele działalności, strukturę organizacyjną i zasady tworzenia wyróżniające je w gospodarce rynkowej. Również w tym okresie wzmocnił się ruch spółdzielczy, który opierał się na łączeniu wysiłku jednostek dla realizacji wspólnych celów samopomocy i samoobrony wobec różnego rodzaju zagrożeń. Po raz drugi jako przedmiot debaty ekonomia społeczna powróciła w latach trzydziestych XX wieku. Były to czasy Wielkiego Kryzysu. Okazało się wówczas, że w tych trudnych czasach spółdzielnie lepiej dawały sobie radę. Zwrócono uwagę na fakt, że spółdzielczość łączy wartości gospodarcze i społeczne¹⁵¹.

Ekonomia społeczna miała szansę na swój rozwój, jednak pojawiła się teoria interwencjonizmu państwowego Johna Maynarda Keynesa¹⁵². Popularność tej teorii spowodowała, że teoria ekonomii społecznej musiała być odsunięta, pozostawiając doświadczenie, że kwestie ekonomii społecznej powracają, gdy skutek rozbieżności

¹⁴⁸ D. Jarre, *Europejski model społeczny i usługi socjalne użyteczności publicznej. Możliwości dla sektora go-spodarki społecznej*, w: *Przedsiębiorstwo społeczne w rozwoju lokalnym*, Leś E., Ołdak M. (red.), Warszawa 2007, s. 65.

¹⁴⁹ A. Piechowski, *Rodowód przedsiębiorczości społecznej...* op. cit., s. 19.

¹⁵⁰ K. Nagel, *Teoretyczne i definicyjne ujęcie...* op. cit., s. 70.

¹⁵¹ Tamże, s. 71.

¹⁵² Teoria interwencjonizmu państwowego tłumaczyła przyczyny kryzysu gospodarczego i jednocześnie dawała państwu narzędzia (np. preferencje dla działalności inwestycyjnej czy manipulowanie wielkością wydatków rządowych), które miały umożliwić stały wzrost gospodarczy.

między możliwościami gospodarki a społecznymi oczekiwaniami – na nowo aktualne staje się zagadnienie ładu społeczno-gospodarczego¹⁵³.

Współczesne zainteresowanie ekonomią społeczną zaczęło się na przełomie lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX wieku. Ekonomia społeczna wróciła wtedy zarówno jako obszar praktyki, jak i przedmiot refleksji intelektualnej. Co ciekawe w latach osiemdziesiątych ekonomia społeczna — ekonomia lokalna, solidarnościowa, gospodarka alternatywna czy w końcu przedsiębiorczość społeczna była obecna już nie tylko w wielu krajach europejskich, ale także np. w Stanach Zjednoczonych czy Kanadzie¹⁵⁴. Moda na ekonomię społeczną przybrała na sile w latach dziewięćdziesiątych, gdy tą tematyką zainteresowały się kluczowe organizacje międzynarodowe: Unia Europejska i Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD). Warto również wspomnieć o rezolucji Parlamentu Europejskiego (PE) w sprawie gospodarki społecznej z 19 lutego 2009 roku¹⁵⁵. Dużym wyzwaniem Unii Europejskiej jest praca i zatrudnienie, a także ubóstwo i wykluczenie społeczne. W związku z powyższym podejmuje szereg działań promujących przedsiębiorczość społeczną i spółdzielnie socjalne. Powstanie takich podmiotów zapewniłoby aktywność zawodową osób zagrożonych marginalizacją¹⁵⁶. PE m.in.: podkreślał, że gospodarka społeczna pomaga w likwidacji trzech głównych problemów rynku pracy: bezrobocia, niestabilności miejsc pracy i wykluczenia społecznego. Rezolucja zwraca uwagę, że przedsiębiorstwa i organizacje gospodarki społecznej przyczyniają się do wzmocnienia ducha przedsiębiorczości, ułatwiają lepsze demokratyczne funkcjonowanie przedsiębiorstw, uwzględniają koncepcję odpowiedzialności społecznej oraz wspierają czynną integrację społeczną zagrożonych grup społecznych. Podkreśla również, że gospodarka społeczna miała do odegrania kluczową rolę w realizacji celów Strategii Lizbońskiej, jakimi były zrównoważony wzrost i pełne zatrudnienie.

W konceptualizacji ekonomii społecznej można wykorzystać model gospodarki przedstawiony przez Karla Polanyi'ego, ujmujący gospodarkę poprzez relacje społeczne

¹⁵³ T. Kazimierczak, *Zrozumieć ekonomię społeczną...* op. cit., s. 97.

¹⁵⁴ Tamże.

¹⁵⁵ Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 19 lutego 2009 r. w sprawie gospodarki społecznej (2008/2250(INI)), http://www.ekonomiaspoleczna.pl/x/442757/site_skin/es_teamlab [dostęp 20.12.2020].

¹⁵⁶ M. Grewiński, M. Wronka, *Gospodarka społeczna w UE i w Polsce – między przedsiębiorczością społeczną i CSR*, w: *Przedsiębiorczość w Polsce – bariery i perspektywy rozwoju*, A. Frączkiewicz-Wronka, M. Grewiński (red.), Warszawa 2012., s. 130.

(zakorzenie społeczne), które zanikają wraz z ewolucją przedsiębiorstw¹⁵⁷. Firmy coraz częściej narzucają swoje cele i zasady działania otoczeniu społecznemu, w ograniczonym stopniu reagując na jego potrzeby. Według niego ekonomię społeczną wyróżnia wzajemnościowy sposób organizacji życia gospodarczego, odmienny w stosunku do podmiotów prywatnych i państwa. Rozwinięcie tej koncepcji pozwala na usytuowanie ekonomii społecznej jako formy alternatywnej dla rynku, pozwalającej na ograniczenie jego niedoskonałości i zachowań podporządkowanych koncepcji homo oeconomicus¹⁵⁸.

Ekonomia społeczna jest postrzegana jako komplementarny komponent dla działań państwa, umożliwiając ograniczenie pewnych przejawów jego nieefektywności. Teoria dóbr publicznych – *public goods theory*¹⁵⁹, podkreślając rolę sektora publicznego w zakresie dostarczania dóbr publicznych, zauważa możliwy problem nieefektywności państwa (korupcja, ograniczona ilość dóbr publicznych). Tym samym wskazuje miejsce dla podmiotów ekonomii społecznej, które wykorzystując oddolne inicjatywy i aktywność obywateli, tworzą warunki do zaspokojenia swoich potrzeb, przejmując częściowo ich produkcję. Rola państwa zostaje ograniczona do stworzenia korzystnych warunków ich funkcjonowania poprzez system ulg, dotacji czy subwencji. Uzasadnieniem takiego rozwiązania jest teoria wiarygodności – porażki kontraktu, która stoi na stanowisku, iż ograniczenie ułomności kontraktowej jest możliwe poprzez przekazanie funkcji wytwarzania pewnych dóbr czy usług podmiotom budzącym zaufanie społeczne (podmioty ekonomii społecznej). Obserwując zmiany, którymi się dokonywały w obszarze ekonomii społecznej, dziś z perspektywy czasu możemy stwierdzić, że ekonomia społeczna jest interesująca przede wszystkim z punktu widzenia roli, jaką odgrywa w usamodzielnianiu i wynikającym z niego upodmiotowieniu wspólnot, organizacji czy też osób. Jest ona na pewno alternatywną formą zarówno w stosunku do rozwiązań czysto rynkowych, jaki i nadmiernej etatyzacji gospodarki. Jej ciągły rozwój powinien opierać się na inicjowaniu nowego modelu przedsiębiorczości

¹⁵⁷ K. Nagel, *Teoretyczne i definicyjne ujęcie ekonomii społecznej...*op. cit., s. 71.

¹⁵⁸ E. Leś, *Gospodarka społeczna i przedsiębiorstwo społeczne. Przegląd koncepcji i dobrych praktyk.* w: *Gospodarka i przedsiębiorstwo społeczne. Wprowadzenie do tematyki.* E. Leś (red.), Warszawa 2008, s. 37.

¹⁵⁹ Teoria dóbr publicznych jest jednym z elementów szerszej teorii wyboru publicznego, w skład której wchodzi m.in. ekonomiczna teoria demokracji, teoria grup interesu, teoria dóbr wspólnych czy analiza mechanizmów pogoni za rentą.

i zatrudnienia oraz aktywizacji obywateli poprzez ich partycypację w organizacje „typu” członkowskiego¹⁶⁰.

Warto podkreślić, że ekonomia społeczna, nie była i nie jest „lekiem” na wszystkie problemy, ale na pewno może być skutecznym instrumentem, który wspiera rozwiązywanie wielu problemów. Na pewno dostrzegamy w niej wiele atutów i pozytywów, ale nie można zapomnieć także o jej niedoskonałościach. Ekonomia społeczna odchodzi zatem od zasady maksymalizacji zysku przedsiębiorcy i poniekąd od ekonomii nadmiaru, a postuluje przynajmniej w określonych działach gospodarki – wdrożenie zasad „ekonomii umiaru”¹⁶¹.

Paradygmat gospodarki umiaru wskazuje na wzrost gospodarczy zrównoważony ekonomicznie (w zakresie inwestycji, finansów i rynków), społecznie (sprawiedliwy podział dochodów) oraz ekologicznie (właściwe relacje człowieka z przyrodą). Istnieje więc duże podobieństwo ekonomii umiaru do koncepcji rozwoju trwałego (zrównoważonego), promowanej przez ruch ochrony środowiska naturalnego i ekonomię ekologiczną, zwłaszcza z uwzględnieniem kwestii etycznych w zwalczaniu asymetrii społecznej i ochronie dóbr wspólnych. Te nowe koncepcje są już w pewnym stopniu wykorzystywane w programach funkcjonowania i planach rozwoju ekonomii społecznej w Polsce za sprawą regionalnych ośrodków polityki społecznej. Raporty tych ośrodków zawierają już pewien obraz trzeciego sektora, a także kierunków rozwoju ekonomii społecznej w wybranych województwach¹⁶².

M. Rymsza opisuje następujące atuty i słabe strony ekonomii społecznej¹⁶³. Mocne strony to m.in.: przekraczanie tradycyjnych podziałów ideologicznych na zwolenników i przeciwników państwa opiekuńczego, wykorzystanie potencjału społecznego i ekonomicznego trzeciego sektora, odrzucenie zasady dekomodifikacji. Natomiast do słabych stron zalicza on m.in.: ryzyko tworzenia nieproduktywnych miejsc pracy, zjawisko stygmatyzacji i związane z nim ryzyko przeciw skuteczności programów aktywizujących oraz ryzyko częściowej delegitymizacji socjalnej funkcji państwa przez koncepcję aktywnej polityki społecznej¹⁶⁴.

¹⁶⁰ K. Nagel, *Teoretyczne i definicyjne ujęcie ekonomii ...*, op. cit., s. 72.

¹⁶¹ G. W. Kołodko, *Dokąd zmierza świat. Ekonomia polityczna przyszłości*, Warszawa 2013, s. 25.

¹⁶² J. Wardzińska, *Jaka ekonomia społeczna...* op. cit., s. 45.

¹⁶³ M. Rymsza, *Rola służb społecznych w upowszechnianiu programów aktywnej polityki społecznej w: Aktywizacja, partnerstwo i partycypacja – wymiary odpowiedzialnej polityki integracji społecznej*, M. Grewiński, J. Tyrowicz (red.), Warszawa 2007, s. 24.

¹⁶⁴ M. Rymsza, *Rola służb społecznych w upowszechnianiu programów aktywnej...* op. cit., s. 24.

W Polsce nie ma jednej ekonomii społecznej. Występują zróżnicowania regionalne w zakresie poziomu rozwoju, dynamiki, inicjatywności czy mobilizacji społecznej. Poziom i cechy jakościowe kapitału społecznego w regionach wydają się być dobrą syntetyczną zmienną wyjaśniającą zróżnicowany terytorialnie rozwój ekonomii społecznej. Czas pokaże w jakim kierunku będzie się dalej rozwijała ekonomia społeczna i jaki będzie jej wpływ w zakresie polityk społecznych, rynku pracy, czy też kwestii politycznych.

Rozdział II

Funkcje ekonomii społecznej i ramy prawno – instytucjonalne

Działalność w sektorze Ekonomii Społecznej daje wiele możliwości jej uczestnikom. Z jednej strony daje możliwość znalezienia zatrudnienia i poprawę sytuacji życiowej – tak jest np. w przypadku osób bezrobotnych, niepełnosprawnych, którzy mogą być członkami spółdzielni socjalnych czy przedsiębiorstw społecznych, a z drugiej strony uczy zaradności, operatywności, zaufania wśród jej uczestników oraz zaangażowania dla dobra wspólnego i pomaga rozwijać postawy obywatelskie.

2.1. Ekonomia społeczna jako alternatywna forma działalności gospodarczej

Biorąc pod uwagę relację do państwa i rynku, przyjąć można, że ekonomia społeczna stanowi swego rodzaju alternatywę zarówno do rozwiązań czysto rynkowych, jak nadmiernej etatyzacji gospodarki¹⁶⁵. Nie tylko pozwala w praktyczny sposób na rozwiązywanie problemów społecznych w skali lokalnej, ale również może być źródłem głębszych, ogólnosystemowych zmian odnoszących się do gospodarki rynkowej i państwa. Ważny jest również aspekt współpracy na szczeblu lokalnym czy regionalnym. Można wyróżnić co najmniej pięć funkcji, jakie spełnia ekonomia społeczna:

- z perspektywy polityki społecznej i rynku pracy podmioty ekonomii społecznej tworzą miejsca pracy adresowane szczególnie do ludzi zmarginalizowanych lub zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz świadczą usługi w zakresie szkolenia zawodowego umożliwiając transfer na tzw. pierwszy rynek pracy;
- z perspektywy polityki społecznej - podmioty ekonomii społecznej dostarczają usług socjalnych celem zaspokojenia potrzeb indywidualnych, jak i zbiorowych, zwłaszcza tam, gdzie sektor prywatny i publiczny nie są w stanie;
- z perspektywy integracji społecznej - funkcjonowanie podmiotów ekonomii społecznej jest wynikiem wzrostu zaufania i społecznej kooperacji, co przyczynia się do pomnożenia zakumulowanych zasobów kapitału społecznego;

¹⁶⁵ J. Hausner, *Ekonomia społeczna jako kategoria rozwoju*, w: *Ekonomia społeczna a rozwój*, J. Hausner (red.), Kraków 2008, s. 14.

- z perspektywy procesu demokratyzacji - wzrost liczby podmiotów trzeciego sektora oznacza większą aktywność w życiu publicznym jednostek i grup społecznych;
- z perspektywy zmiany społecznej- ekonomia społeczna może być miejscem tworzenia się czegoś alternatywnego, innego¹⁶⁶.

Pomimo możliwości jakie daje ekonomia społeczna na osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, społeczeństwo często nie odnosi się pozytywnie do tej kwestii. Traktują klientów Ekonomii Społecznej jako gorszych ludzi, wykluczonych z rynku pracy, niezdolnych do funkcjonowania w społeczeństwie.

Należy podkreślić, że ekonomia społeczna spełnia wiele dodatkowych funkcji prorozwojowych, a mianowicie: tworzy materialną bazę dla działania organizacji obywatelskich, a przez to wzmacnia kapitał społeczny, promuje alternatywne formy kredytowania, służy regeneracji lokalnej przestrzeni publicznej, itp. z punktu widzenia misji, którą mają do spełnienia przedsiębiorstwa społeczne przyjąć należy, iż w krótkim okresie ich rola sprowadza się głównie do tworzenia miejsc pracy. Dzięki temu tworzona jest dodatkowa wartość, a ponadto ma miejsce oszczędność wydatków publicznych. Poza tym, w średnim okresie podmioty ekonomii społecznej przyczyniają się do wprowadzania rozwiązań, prowadzących do reformowania tradycyjnego państwa opiekuńczego. Natomiast w długim okresie mają swój wkład w proces kreacji i spożytkowania zakumulowanych zasobów kapitału społecznego. Prowadząc rozważania wokół wartości ekonomii społecznej za fundamentalne uznaje się m.in. integralną podmiotowość człowieka, wspólnotowość, solidaryzm, kooperację, działania zbiorowe i odpowiedzialność¹⁶⁷.

Niewątpliwie ekonomia społeczna stanowi kluczowy element w społecznym rozwoju lokalnym oraz sprzyja tworzeniu społeczeństwa obywatelskiego. Jej działania wpisują się w propagowane przez Unię Europejską cele, takie jak: spójność społeczna, pełne zatrudnienie, walka z ubóstwem i biedą, przeciwdziałanie dyskryminacji, budowanie podstaw demokracji uczestniczącej, poprawa zarządzania w lokalnym środowisku czy też stabilny rozwój¹⁶⁸.

Pojęciem ściśle związanym z ekonomią społeczną jest „przedsiębiorstwo społeczne”, które w literaturze również nie ma jednolitej definicji. Jedna z nich podaje,

¹⁶⁶ Tamże, s.15.

¹⁶⁷ Tamże.

¹⁶⁸ I. Łącka, *Problemy oceny efektywności podmiotów ekonomii społecznej*, „Prace Naukowe UE we Wrocławiu”, 2015, nr 395, s. 242.

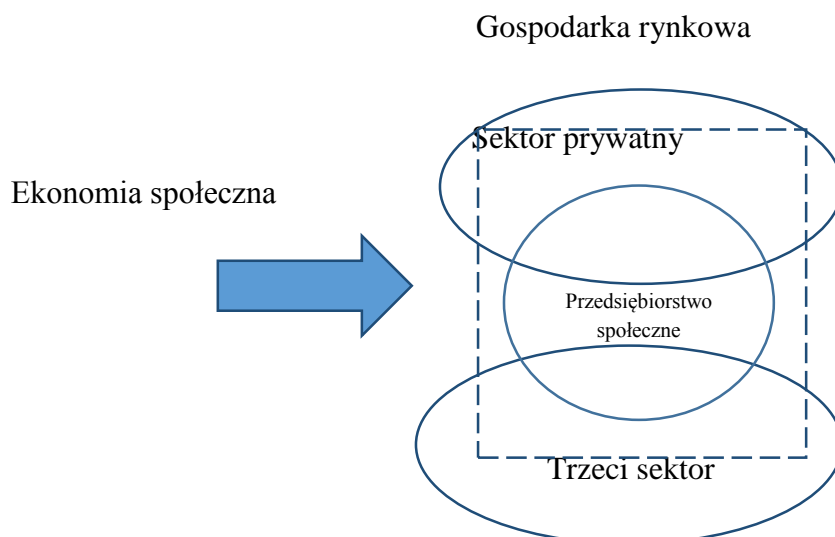
że przedsiębiorstwo społeczne to ogół wszystkich podmiotów gospodarczych, które mają społeczny cel, nie są zorientowane na tworzenie i dystrybucję kapitału, mają demokratyczną, wymierną i opartą na wspólnym zarządzaniu strukturę. Przedsiębiorstwo społeczne bazuje na kapitale społecznym, ukierunkowane jest na integrację społeczną i działa przeciw wykluczeniu społecznemu. Przedsiębiorstwa społeczne przeznaczają swoje zyski na cele społeczne. Jako podmioty gospodarcze powinny przynosić dochód, lecz jako podmioty społeczne nie koncentrują się na maksymalizacji zysku. Ich celem jest maksymalizowanie korzyści społecznych, np. poprzez dostarczanie dobrej jakości usług publicznych, działanie na rzecz rozwoju lokalnego czy przywracanie niezależności podmiotom wykluczonym społecznie¹⁶⁹.

Inna definicja określa przedsiębiorstwo społeczne jako podgrupę ekonomii społecznej zorientowaną na rynek, ale jako odrębną, zupełnie nową instytucję gospodarki społecznej, której celem jest osiągnięcie ekonomicznej równowagi dzięki udanemu połączeniu rynkowych i nierynkowych źródeł finansowania oraz zasobów niepieniężnych (praca społeczna) i dochodów z ofiarności prywatnej. Kolejna definicja podaje, że przedsiębiorstwo społeczne jest częścią wspólną wszystkich trzech sektorów ze względu na to, że działa ono na rzecz dobra publicznego, często w sferze usług publicznych, z silnym poczuciem misji społecznej, ale stosując zasady myślenia biznesowego¹⁷⁰. Przedsiębiorstwo społeczne łączy trzeci sektor z sektorem prywatnym, stając się tym samym jedną z ważnych instytucjonalnych form powiązania społeczeństwa obywatelskiego z gospodarką rynkową co obrazuje poniższy rysunek. Od organizacji trzeciego sektora oczekuje się nie tylko tego, że będą odgrywały większą rolę w udzielaniu wsparcia i pomocy. Duży nacisk kładzie się na wzrost ich znaczenia w roli pracodawcy lub umożliwiając wejście na rynek pracy poprzez „aktywny wolontariat”.¹⁷¹

¹⁶⁹ J. Hausner (red.), *Przedsiębiorstwa społeczne w Polsce. Teoria i praktyka.*, Kraków 2020, s. 36.

¹⁷⁰ E. Leś, *Przedsiębiorczość społeczna w poszerzonej Europie*, 2006. Dostępny w Internecie: www.ces.net.pl/mambots/editors/jce/jscripts/tiny_mce/plugins/filemanager/images/ext/ppt_small.gif. [dostęp 16.10.2020]

¹⁷¹ J. Lewis, *Państwo i trzeci sektor w nowoczesnych państwach opiekuńczych: niezależność, instrumentalizacja, partnerstwo*, w: *Trzeci sektor dla zaawansowanych. Nowoczesne państwo i organizacje pozarządowe – wybór tekstów*, M. Mozga-Górecka, J. Herbst, J. J. Wygnański (red.), Warszawa 2008, s. 13–26.

Rysunek 2. Systemowe usytuowanie przedsiębiorstwa społecznego

Źródło: J. Hausner (red.), Przedsiębiorstwa społeczne w Polsce. Teoria i praktyka., Kraków 20208, s. 36.

Zasadniczo w sferze ekonomii społecznej działają podmioty obejmujące cztery główne grupy:

- przedsiębiorstwa społeczne- będące fundamentem ekonomii społecznej i prowadzące działalność gospodarczą, która wyznacza sobie cele społeczne i inwestuje wypracowane nadwyżki w działalność lub we wspólnotę, zamiast kierować się potrzebą osiągnięcia maksymalnego zysku na rzecz akcjonariuszy lub właścicieli. Pełnią szereg funkcji, które można sprowadzić do wspólnego mianownika, nazywając je celami ukierunkowanymi na rozwój kapitału społecznego społeczności lokalnych oraz samych instytucji ekonomii społecznej¹⁷²
- podmioty reintegracyjne- służące reintegracji społecznej i zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, m.in. zakłady aktywności zawodowej, warsztaty terapii zajęciowej, centra integracji społecznej. Formy te nie są przedsiębiorstwami społecznymi, mogą być prowadzone jako usługa na rzecz społeczności lokalnej.
- podmioty sfery pożytku publicznego -prowadzą działalność ekonomiczną, zatrudniają pracowników, niemniej jednak ich działanie nie jest oparte na ryzyku ekonomicznym. Są to organizacje pozarządowe prowadzące działalność odpłatną i nieodpłatną pożytku publicznego. Podmioty te mogą stać się przedsiębiorstwami społecznymi,

¹⁷² M. Jelonek, *Teorie socjologiczne a ekonomia społeczna*, w: *Wokół ekonomii społecznej*, M. Frączek, J. Hausner, S. Mazur (red.), Kraków 2012, s. 63.

o ile rozpoczną działalność gospodarczą w określonym zakresie, podejmując również zobowiązania statutowe dotyczące dystrybucji zysku.

- podmioty sfery gospodarczej- tworzone są w związku z urzeczywistnianiem celu społecznego. Są to podmioty, które nie spełniają wszystkich cech i warunków dotyczących działalności przedsiębiorstwa społecznego¹⁷³.

W przypadku przedsięwzięć ekonomii społecznej osiągnięcie zysku jest jedynie narzędziem służącym do realizacji celu. Cechy wspólne podmiotów ekonomii społecznej nie wykluczają z ich grona konkretnych rodzajów działalności, podkreślając tym samym różnorodność produkowanych wytworów i świadczonych usług.

Prowadzenie przedsiębiorstwa społecznego przez organizację pozarządową to z pewnością dodatkowe źródło dochodów dla realizacji jej działalności statutowej, ale także, bezpośrednia forma prowadzenia tej działalności, o ile jest to np. aktywizacja i integracja zawodowa¹⁷⁴. Prowadzenie przedsiębiorstwa społecznego to również zabieganie o finanse i przychylność władz. Dlatego warto dbać o relacje nie tylko na szczeblu społecznym, ale i politycznym.

Pomimo rosnącego znaczenia sektora ekonomii społecznej w polityce społecznej nie powinno się jej rozpatrywać jako kluczowej instytucji polityki społecznej, bądź też jako panaceum na rozwiązywanie wszelkich kwestii społecznych. Należy ją raczej analizować jako sektor uzupełniający działania polityki społecznej państwa w odniesieniu do istniejących problemów społecznych. Z jednej strony ekonomia społeczna powinna być traktowana jako kategoria rozwoju, przez co może przyczyniać się do modyfikacji zachowań rynkowych czy też politycznych; z drugiej strony nie należy w niej upatrywać źródła nowego porządku¹⁷⁵.

2.2. Zróżnicowane formy podmiotów ekonomii społecznej

Organizacje pozarządowe funkcjonują w trzech sferach: społecznej, organizacyjnej oraz politycznej. Na poziomie społecznym są to organizacje działające dla wspólnego dobra, stanowiące pomost pomiędzy wolnością jednostki a powinnością społeczną, wyrażające postawy: zaufania, partycypacji, chęci wspólnego działania,

¹⁷³ K. Herbst, *Perspektywy ekonomii społecznej*, „Ekonomia Społeczna” 2013, nr 6, s. 14-15.

¹⁷⁴ Z. Orłowska, T. Schimanek, *Przedsiębiorstwo społeczne w działaniu.*, Warszawa 2009, s. 13.

¹⁷⁵ J. Hausner, *Ekonomia społeczna jako sektor gospodarki*, „Ekonomia Społeczna” 2007, nr 1, s. 13.

dokonujące zmian społecznych, realizujące cele priorytetowe dla grup społecznych, a nie społeczeństwa jako całości i wreszcie stanowiące wyraz ochotniczego udziału we wspólnym działaniu ¹⁷⁶. W sferze organizacyjnej organizacje pozarządowe charakteryzuje: formalny byt organizacyjny, ze skłonnością do tworzenia nieformalnych, płaskich i elastycznych struktur organizacyjnych, brak dystrybucji generowanych nadwyżek finansowych pomiędzy swoich założycieli i członków, posiadanie ciała zarządzającego, którego rolą jest kierowanie organizacją w poczuciu równowagi pomiędzy skupieniem na realizacji misji a pozyskiwaniem funduszy dla organizacji. Natomiast na poziomie politycznym organizacje pozarządowe można określić jako niezależne od organizacji publicznych i przedsiębiorstw, wykonujące zadania nierealizowane przez sektor publiczny, realizujące zadania zlecone przez organizacje publiczne oraz próbujące oddziaływać na politykę publiczną i przedsiębiorstwa, samorządne – kontrolujące swą działalność samodzielnie, nieulegające wpływowi i naciskom, będące elementem demokratycznego porządku – jako przedstawiciele mniejszości w świecie kształtowanym przez większość¹⁷⁷.

W 2018 roku w Polsce było zarejestrowanych 117 tysięcy stowarzyszeń, w tym 17 tys. ochotniczych straży pożarnych i 26 tysięcy fundacji, czyli łącznie około 143 tysięcy organizacji ¹⁷⁸. Jednak nie wszystkie zarejestrowane organizacje faktycznie prowadzą działalność. Szacuje się, że aktywnych jest około 65% zarejestrowanych. Roczny budżet przeciętnej organizacji wynosi 28 tysięcy złotych. Organizacje finansują swoje działania z różnych źródeł, gdzie 65% stanowią krajowe środki publiczne¹⁷⁹. Inne źródła przedstawiają się następująco: składki członkowskie 63%, z jednego procenta podatku 25 %, działalność odpłatna i gospodarcza 23%, własny majątek 16%, zagraniczne środki publiczne 11%¹⁸⁰.

Od lat kluczowymi problemami stowarzyszeń i fundacji są te związane z zapewnieniem materialnego funkcjonowania organizacji oraz pozyskiwaniem i rozliczaniem środków. Ponad 70% organizacji dostrzega trudności w zdobywaniu funduszy lub sprzętu niezbędnych do funkcjonowania organizacji, powszechne są

¹⁷⁶ E. Bogacz-Wojdanowska, S. Wrona (red.), *Zarządzanie organizacjami pozarządowymi*, Kraków 2016, s. 17.

¹⁷⁷ Tamże.

¹⁷⁸ Raport z badań, *Kondycja organizacji pozarządowych*, Stowarzyszenie Kłó/Jawor Warszawa 2019, s. 9. https://www.klon.org.pl/files/raporty/raport_2019.pdf [dostęp 11.09.2020].

¹⁷⁹ Tamże, s. 12.

¹⁸⁰ Tamże.

również kłopoty z dopełnieniem skomplikowanych formalnościami grantodawców (64%). Natomiast 68% organizacji narzeka na brak osób gotowych do bezinteresownego zaangażowania w działania organizacji. Tym samym problem z zaangażowaniem osób do działania w organizacjach jest już niemal tak samo istotny, jak kwestia niewystarczających zasobów finansowych. Ponadto, około połowie stowarzyszeń i fundacji doskwiera trudność w utrzymaniu zespołu pracowniczego i wolontariackiego oraz wypalenie liderów organizacji¹⁸¹.

Pomimo ich różnorodności pod względem prawnym można dostrzec wiele cech wspólnych. Cechy charakterystyczne dla instytucji zaliczanych do sektora ekonomii społecznej to przede wszystkim wyższość celów indywidualnych i społecznych nad kapitałem, zasada dobrowolnego członkostwa, kontrola na demokratycznych zasadach, połączenie interesu członków i interesu ogólnego oraz przeznaczanie wypracowanego zysku na cele rozwojowe¹⁸². Przyjęcie, że dany podmiot jest podmiotem ekonomii społecznej, wymaga często każdorazowej analizy danej instytucji pod kątem przyjętego przez nią profilu działania oraz innych cech, np. czy wśród pracowników i klientów takich organizacji znajdują się osoby pochodzące z grup zagrożonych wykluczeniem społecznym. Dopiero składowa wielu czynników pozwala określić rodzaj danego podmiotu.

Istotnymi problemami związanym ze współpracą z administracją publiczną, z którymi najczęściej komunikują się organizacje pozarządowe jest nadmierna biurokracja, niejasne reguły współpracy oraz nadmierna kontrola. Organizacje ze względu na braki kadrowe nie są w stanie poradzić sobie z ilością dokumentów, która należy przygotować w celu uzyskania dofinansowania lub złożenia oferty w odpowiedzi na zapytanie konkursowe¹⁸³.

Funkcją podmiotów ekonomii społecznej jest nie tylko wytwarzanie określonych dóbr i usług, ale też mobilizacja kapitału społecznego, generowanie innowacyjności oraz poszerzanie rynku przez włączanie do uczestnictwa w nim osób dotychczas wykluczonych¹⁸⁴.

¹⁸¹ Tamże, s. 64.

¹⁸² T. Kaźmierczak, *Zrozumieć ekonomię społeczną*, w: *Kapitał społeczny. Ekonomia społeczna*, T. Kaźmierczak, M. Rymśa (red.), Warszawa 2007, s. 121.

¹⁸³ Tamże.

¹⁸⁴ A. Balcewicz, *Wartość dodana generowana przez podmioty ekonomii społecznej – korzyści ekonomiczne i społeczne*, „Współczesne Problemy Ekonomiczne” 2015, nr 11, s. 108.

Władze lokalne często myślą w kategoriach „my” czyli, władza oraz „oni” czyli, społeczeństwo, niż w kategoriach rzeczywistej wspólnoty¹⁸⁵. Dokumenty strategiczne, takie jak strategie rozwoju gospodarczego, strategie rozwiązywania problemów społecznych, roczne plany współpracy z organizacjami pozarządowymi są traktowane jako narzucona odgórnie formalność, a nie użyteczny sposób zarządzania i racjonalnego wykorzystania środków dla osiągnięcia zamierzonego celu. Aczkolwiek na przestrzeni lat w tej kwestii zmieniło się dość wiele. Zauważono, że wartość ekonomii społecznej opiera się na wypracowaniu zysku społecznego, a co za tym idzie, że nie jest to tylko działalność filantropijna, ale nastawiona na rozwiązywanie problemów społecznych, które dotyczą nas wszystkich¹⁸⁶. Powstały partnerstwa lokalne na rzecz rozwoju ekonomii społecznej. Podmioty ekonomii społecznej są włączane w procesy przygotowania, konsultacji oraz wdrażania dokumentów strategicznych. Jednak aspekt finansowy wciąż pozostaje w rękach władzy¹⁸⁷.

Biorąc pod uwagę lokalny charakter działań wykonywanych przez organizacje pozarządowe, ich głównym publicznym partnerem jest samorząd lokalny m.in. urzędy miast i gmin oraz starostwa powiatowe, z którymi kontaktuje się ponad cztery piąte organizacji w kraju, zaś jedna trzecia ma częste, regularne kontakty¹⁸⁸. Z urzędami marszałkowskimi i administracją rządową organizacje współpracują znacznie rzadziej - częste, regularne kontakty ma zaledwie kilka procent organizacji. Prawie dwie trzecie w ogóle nie kontaktuje się z urzędami wojewódzkimi, a aż trzy czwarte nie ma żadnych kontaktów z rządowymi instytucjami na szczeblu centralnym. Współpraca z samorządem utrzymywana jest zarówno ze względu na wspólny przedmiot działań, wspólne cele i możliwość połączenia wysiłków, jak i z uwagi na pozostające w gestii samorządu środki publiczne, które w ramach zlecenia zadań może on przekazywać organizacjom. Wielkość tych środków jest wskaźnikiem intensywności kontaktów, a ich wyraźny wzrost wskazuje na zacieśnianie współpracy między samorządem a organizacjami¹⁸⁹. Współpraca międzysektorowa ma ogromną rolę w realizacji zadań publicznych. Aktywność trzeciego sektora jest nieoceniona w aktywizacji i upodmiotowieniu

¹⁸⁵P. Frączak, J. J. Wygnański (red.), *Polski model ekonomii społecznej. Rekomendacje dla rozwoju*, Warszawa 2008, s. 38.

¹⁸⁶ Tamże.

¹⁸⁷ Raport z badań Stowarzyszenia Klon/Jawor. Kondycja sektora organizacji pozarządowych 2015: https://www.nck.pl/upload/attachments/318004/Raport_Klon_Kondycja_2015.pdf [dostęp 30.09.2019].

¹⁸⁸ Tamże.

¹⁸⁹ Tamże.

obywateli. Samorządy są zobligowane do współpracy z organizacjami pozarządowymi poprzez takie ustawy jak: ustawa samorządowa (m.in. art. 9. Ustawy o samorządzie gminnym), ustawa o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (art. 5.) oraz ustawa o pomocy społecznej (art. 2. ust. 2; art. 25.)¹⁹⁰.

Organizacje pozarządowe powinny współpracować z administracją publiczną, na każdym szczeblu. Jest to zgodne z zapisaną w Konstytucji zasadą subsydiarności, zwanej inaczej zasadą pomocniczości, która mówi, że każdy szczebel władz powinien realizować tylko te zadania, które nie mogą być skutecznie realizowane przez szczebel niższy. Na przestrzeni lat zauważalne są zmiany na linii współpracy pomiędzy państwem a organizacjami. Okres pomiędzy rokiem 1989, a wejściem w życie *Ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie* w 2003 roku charakteryzował się zdecydowaną przewagą rozwiązań praktycznych. Pomimo podejmowanych w różnorodnych miejscach, głównie w niektórych samorządach gminnych i powiatowych oraz instytucjach centralnych (np. niektórych ministerstwach) prób instytucjonalizacji tych relacji, współpraca miała dość swobodny charakter. Relacje opierały się na założeniach ogólnoustrojowych i zwyczajów nad rozwiązaniami systemowymi bazującymi na ustanowionych standardach współpracy, rozumianych jako model czy ugruntowany wzorzec. Wydaje się, że odnośnie tego okresu można powiedzieć, że polityka instytucji publicznych sprowadzała się do budowania pewnych relacji niż prowadzeniu faktycznej współpracy. Odwoływano się jednak do „kanonicznych” zasad współpracy, jak: pomocniczość, efektywność czy jawność. Zapisy dotyczące zadań własnych samorządów stwierdzające, że mają współpracować z organizacjami, nie narzucały w praktyce żadnych działań¹⁹¹.

W roku 1995 pojawił się pierwszy w Polsce dokument regulujący tę współpracę – Program współpracy z organizacjami pozarządowymi przyjęty przez Radę Miasta Gdyni. To był pierwszy sygnał, że zjawisko współpracy można opisać i zawrzeć w dokumencie prawa lokalnego¹⁹².

Obecnie podstawowym dokumentem regulującym kwestie współpracy organów administracji publicznej, w tym organów jednostek samorządu terytorialnego

¹⁹⁰ K. Faliszek, *Lokalna polityka społeczna: fakty czy mity?*, „Zoon Politikon” 2016, nr 7, s. 285.

¹⁹¹ M. Rymśa, P. Frączak, R. Skrzypiec, Z. Wejcam, *Standardy współpracy administracji publicznej z sektorem pozarządowym*, Warszawa 2007, s. 14.

¹⁹² A. Jachimowicz, *Samorząd terytorialny i organizacje pozarządowe – partnerzy w rozwoju ekonomii społecznej?*, Warszawa 2006, s. 4-5.

z organizacjami pozarządowymi jest Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 roku o *działalności pożytku publicznego i o wolontariacie*. Określa ona: zasady prowadzenia działalności pożytku publicznego przez organizacje pozarządowe i korzystania z tej działalności przez organy administracji publicznej w celu wykonywania zadań publicznych, uzyskiwania przez organizacje pozarządowe statusu organizacji pożytku publicznego oraz funkcjonowania organizacji pożytku publicznego i sprawowania nadzoru nad prowadzeniem działalności pożytku publicznego¹⁹³.

Wprowadzona Ustawa o *działalności pożytku publicznego i o wolontariacie* uporządkowała relacje i wprowadziła minimalny standard współpracy samorządów terytorialnych trzech szczebli z organizacjami pozarządowymi. Doprecyzowała zwłaszcza kwestie finansowe, określiła podstawowe formy i zasady współpracy oraz zdefiniowała podstawowe pojęcia, takie jak: organizacja pozarządowa, pożytek publiczny, wolontariusz i inne¹⁹⁴. Działania sektora pozarządowego w dużej mierze są zależne od kształtu relacji z administracją publiczną, w szczególności na poziomie lokalnym. Samorząd lokalny jest bynajmniej najważniejszym punktem odniesienia do działania większości organizacji pozarządowych. Organizacje, nie będąc dostatecznie silne, nie są partnerem dla administracji, zamieniają się więc w petenta niezdolnego ani do zajęcia stabilnej pozycji dostawcy usług, ani pełnienia roli rzecznika interesów lokalnej społeczności¹⁹⁵.

W dużej mierze to od samorządów lokalnych będzie zależeć, czy wykorzystają zapisy ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie do wzmacniania sektora pozarządowego, ponieważ, pomimo obowiązującej konstytucyjnej zasady pomocniczości, ustawa nie nakłada na samorządy obowiązku współpracy, a jedynie tę współpracę umożliwia i reguluje. Każde działanie publiczne musi być najpierw zaplanowane, później dopiero zrealizowane. Na każdym z etapów, możliwa jest współpraca pomiędzy sektorem publicznym, a sektorem pozarządowym. Organizacje powinny zabiegać, aby możliwości, jakie stwarza ustawa, były wykorzystane, wspomagając w ten sposób ich działalność¹⁹⁶.

¹⁹³ Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o *działalności pożytku publicznego i o wolontariacie* (Dz. U. 2003 r., nr 124, poz. 1151).

¹⁹⁴ Tamże.

¹⁹⁵ I. Gosk, A. Pyrka, *Różne formy współpracy z podmiotami ekonomii społecznej*, Warszawa 2008, s. 2-3.

¹⁹⁶ Tamże.

Istnieje wiele możliwości współpracy pomiędzy organizacjami a administracją publiczną. Zasadniczo można je podzielić na trzy podstawowe grupy, w zależności od roli, jaką pełnią oba sektory. Pierwsza grupa form współpracy to uczestnictwo przedstawicieli organizacji pozarządowych w procesie planowania – programowania działań. Ta forma może obejmować, w najwęższym zakresie, tylko wzajemne informowanie się o planowanych kierunkach działań. Bardziej zaawansowaną współpracą będzie konsultowanie z organizacjami strategicznych dokumentów przygotowywanych przez władze publiczne. Najbardziej pożądaną i właściwą formą jest udział przedstawicieli organizacji w różnego rodzaju zespołach wspólnych, które diagnozują potrzeby i problemy oraz inicjują nowe przedsięwzięcia. W takich zespołach, złożonych z reprezentantów sektora pozarządowego i władz publicznych można również wspólnie pracować nad nowymi programami, strategiami, czy aktami prawnymi. Te formy współpracy w Ustawie o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie określone zostały jako pozafinansowe¹⁹⁷.

Druga grupa form współpracy, wynika z pierwszej – wspólnie zaplanowane czy chociaż skonsultowane działania są w sposób skoordynowany realizowane przez sektor publiczny i pozarządowy. Oznacza to, że każdy z wykonawców podejmuje pewną aktywność na własną rękę, ale dzięki wcześniejszym kontaktom i wspólnemu planowaniu, działania te cechuje synergia, dzięki czemu ich efekty są wyraziste i rzeczywiście odczuwalne dla lokalnego środowiska. Władze publiczne mogą też wesprzeć takie działania organizacji finansowo. Natomiast trzecią możliwą formą współpracy jest przekazanie czy też zlecenie organizacji realizacji zadań publicznych. Oznacza to, że władze publiczne, przekazują organizacji całość zadania wraz ze środkami finansowymi niezbędnymi do prawidłowego wywiązywania się z jego realizacji. W takiej sytuacji administracja wycofuje się ze świadczenia określonej usługi, nadzorując wyłącznie, czy praca organizacji jest zgodna z ustalonymi standardami i ustaleniami. Ta forma współpracy w Ustawie o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie określone została jako finansowa¹⁹⁸.

Powyższe przykłady nie wyczerpują oczywiście wszystkich możliwości. Przy otwartości obu stron możliwy jest również szereg innych działań, które prowadzą do

¹⁹⁷ Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o *działalności pożytku publicznego i o wolontariacie*. (Dz. U. 2003 r., nr 124, poz. 1151).

¹⁹⁸ Tamże.

osiągania ważnych społecznie celów, jednak ich katalog musi wynikać z lokalnych potrzeb i być tworzony oddolnie, w dialogu pomiędzy partnerami publicznymi i pozarządowymi.

Podmioty ekonomii społecznej przybierają bardzo różne formy prawne i funkcjonują według różnych zasad w poszczególnych państwach członkowskich Unii Europejskiej.

W Polsce zaliczmy do nich:

- Centrum Integracji społecznej (CIS),
- Klub Integracji Społecznej (KIS),
- Organizacja Pozarządowa,
- Spółdzielnia: spółdzielnia pracy, spółdzielnia inwalidów i spółdzielnia niewidomych, spółdzielnia socjalna,
- Warsztat Terapii Zajęciowej (WTZ),
- Zakład Aktywności Zawodowej (ZAZ),
- Towarzystwo Ubezpieczeń Wzajemnych (TUW)
- Przedsiębiorstwo Społeczne¹⁹⁹.

Centrum Integracji Społecznej (CIS)

Centrum działa na podstawie ustawy o zatrudnieniu socjalnym i zgodnie z art. 3 ust. 1 tej ustawy realizuje reintegrację zawodową i społeczną poprzez następujące usługi:

- kształcenie umiejętności pozwalających na pełnienie ról społecznych i osiągnięcie pozycji społecznych dostępnych osobom niepodlegającym wykluczeniu społecznemu;
- nabywanie umiejętności zawodowych oraz przyuczenie do zawodu oraz przekwalifikowanie lub podwyższanie kwalifikacji zawodowych;
- naukę planowania życia i zaspokajania potrzeb własnym staraniem, zwłaszcza poprzez możliwość osiągnięcia własnych dochodów dzięki zatrudnieniu lub działalności gospodarczej;
- uczenie umiejętności racjonalnego gospodarowania posiadanymi środkami pieniężnymi²⁰⁰.

¹⁹⁹ A. Wiktorska-Święcka (red.), *Innowacyjne metody aktywizacji społecznej i zawodowej na przykładzie wdrażania modelu lokalnej sieci wsparcia osób bezdomnych i zagrożonych bezdomnością*, Wrocław 2008, s. 109-110.

²⁰⁰ Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym (Dz. U. 2003 r., nr 122, poz. 1143).

Centrum może być tworzone przez wójta, burmistrza, prezydenta miasta i organizacje pozarządowe. W przypadku utworzenia CIS przez organizację pozarządową działa ona w formie jednostki wyodrębnionej organizacyjnie i finansowo w sposób zapewniający należyłą identyfikację pod względem organizacyjnym i finansowym, w stopniu umożliwiającym określenie przychodów, kosztów i wyników, z uwzględnieniem przepisów o rachunkowości.

Centrum, w ramach reintegracji zawodowej, może prowadzić działalność wytwórczą, handlową lub usługową oraz działalność wytwórczą w rolnictwie, z wyłączeniem działalności polegającej na wytwarzaniu i handlu wyrobami przemysłu paliwowego, tytoniowego, spirytusowego, winiarskiego, piwowarskiego, a także pozostałych wyrobów alkoholowych o zawartości alkoholu powyżej 0,5% oraz wyrobów z metali szlachetnych albo z udziałem tych metali. Prowadzona działalność wytwórcza, handlowa i usługowa nie stanowi działalności gospodarczej w rozumieniu przepisów o działalności gospodarczej²⁰¹.

Status Centrum Integracji Społecznej nadaje wojewoda w drodze decyzji administracyjnej, na podstawie składanego wniosku na okres pięciu lat. Wojewoda prowadzi rejestr jednostek organizacyjnych, którym nadał status Centrum. Nadanie statusu jest równoznaczne z wpisem do rejestru. Wojewoda, na wniosek instytucji tworzącej, może wydać decyzję o przedłużeniu statusu centrum, biorąc pod uwagę przedstawiane sprawozdanie z trzech ostatnich lat. W przypadku nierealizowania przez Centrum założeń przyjętych we wniosku w stopniu uniemożliwiającym wykonywanie usług lub w razie stwierdzenia nieprawidłowości rozliczeń finansowych przewidzianych ustawą, a mających wpływ na wynik finansowy, wojewoda wydaje decyzję o utracie statusu Centrum z urzędu lub na wniosek marszałka województwa, wójta, burmistrza lub prezydenta miasta przyznających dotację Centrum lub instytucji tworzącej i obowiązki tej instytucji może przejąć gmina właściwa ze względu na siedzibę Centrum²⁰².

Finansowanie Centrów Integracji Społecznej w przypadku CIS tworzonych przez wójta, burmistrza i prezydenta miasta odbywa się na zasadach określonych w przepisach o finansach publicznych. Natomiast w przypadku centrum tworzonych przez organizację pozarządową finansowanie odbywa się z zasobów instytucji tworzącej pochodzących ze zbiorów, darowizn lub innych źródeł; dotacji na pierwsze wyposażenie z dochodów

²⁰¹ Tamże.

²⁰² Tamże.

własnych gminy przeznaczonych na realizację gminnego programu profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych; innych dochodów własnych gminy niż wymienionych powyżej. Do uczestnictwa w zajęciach prowadzonych przez Centrum mogą być skierowane osoby na podstawie własnego wniosku lub wniosku przedstawiciela ustawowego lub wniosku zakładu leczenia odwykowego, powiatowego centrum pomocy rodzinie, ośrodka pomocy społecznej, organizacji pozarządowej lub klubu integracji społecznej, za zgodą tej osoby lub jej przedstawiciela ustawowego, o których mowa w art. 1 ustawy o zatrudnieniu socjalnym, tj.

- bezdomni, którzy realizują indywidualny program wychodzenia z bezdomności w rozumieniu przepisów o pomocy społecznej;
- uzależnieni od alkoholu – po zakończeniu programu psychoterapii w zakładzie leczenia odwykowego;
- uzależnieni od narkotyków lub innych środków odurzających – po zakończeniu programu terapeutycznego w zakładzie opieki zdrowotnej;
- chorzy psychicznie – w rozumieniu przepisów o ochronie zdrowia psychicznego; długotrwale bezrobotni – w rozumieniu przepisów o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy;
- zwalniani z zakładów karnych, mający trudności w integracji ze środowiskiem w rozumieniu przepisów o pomocy społecznej;
- uchodźcy, którzy realizują indywidualny program integracji w rozumieniu przepisów o pomocy społecznej;
- osoby niepełnosprawne – w rozumieniu przepisów o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, którzy podlegają wykluczeniu społecznemu i ze względu na swoją sytuację życiową nie są w stanie własnym staraniem zaspokoić swoich podstawowych potrzeb życiowych i znajdują się w sytuacji powodującej ubóstwo oraz uniemożliwiającej lub ograniczającej uczestnictwo w życiu zawodowym, społecznym i rodzinnym²⁰³.

Klub Integracji Społecznej (KIS)

KIS jest jednostką, której celem jest udzielenie pomocy osobom indywidualnym oraz ich rodzinom w odbudowywaniu i podtrzymywaniu umiejętności uczestnictwa

²⁰³ Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym (Dz. U. 2003 r., nr 122, poz. 1143).

w życiu społeczności lokalnej, w powrocie do pełnienia ról społecznych oraz w podniesieniu kwalifikacji zawodowych²⁰⁴. KIS działa na rzecz integrowania się osób o podobnych trudnościach i problemach życiowych. Pomaga organizować się ludziom w grupy, podejmować wspólne inicjatywy i przedsięwzięcia w zakresie aktywizacji zawodowej, w tym zmierzające do tworzenia własnych miejsc pracy. KIS zostaje powołany przez jednostkę samorządu terytorialnego lub organizację pozarządową. KIS może być prowadzony przez gminę lub organizację pozarządową prowadzącą reintegrację zawodową i społeczną dla tych samych osób, które mogą być kierowane do uczestnictwa w zajęciach prowadzonych przez Centrum Integracji Społecznej. Uczestnictwo w Klubach Integracji Społecznej jest dobrowolne, a warunkiem uczestnictwa jest realizacja kontraktu socjalnego, o którym mowa w przepisach o pomocy społecznej. Okres uczestnictwa w Klubie Integracji Społecznej jest ustalany według indywidualnej ścieżki z każdym z uczestników²⁰⁵.

W klubach można organizować w szczególności:

- działania mające na celu pomoc w znalezieniu pracy na czas określony lub na czas wykonania określonej pracy, w pełnym lub niepełnym wymiarze czasu pracy u pracodawców, wykonywania usług na podstawie umów cywilno-prawnych oraz przygotowanie do podjęcia zatrudnienia;
- prace społecznie użyteczne;
- roboty publiczne;
- poradnictwo prawne;
- działalność samopomocową w zakresie zatrudnienia, spraw mieszkaniowych i socjalnych²⁰⁶.

Finansowanie działalności klubów pochodzi ze środków Unii Europejskiej oraz dotacji pochodzących z dochodów własnych gminy.

Centra Integracji Społecznej oraz Kluby Integracji Społecznej są niezwykle ważne i potrzebne w przywracaniu osób długotrwale bezrobotnych na rynek pracy, jak i w procesie reintegracji społecznej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Niestety ich prowadzenie jest kosztowne i wymaga dużych środków finansowych. Tylko niewielka liczba CIS-ów i KIS-ów jest w stanie utrzymać się bez środków unijnych, a to

²⁰⁴ A. Ejsmont, J. Ruszewski (red.), *Ekonomia społeczna dla rozwoju społeczności lokalnych*, Suwałki 2013, s. 96.

²⁰⁵ Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. 2004 r., nr 64, poz. 593).

²⁰⁶ Tamże.

nie gwarantuje stabilności ich funkcjonowania. Na koniec 2017 r. w Polsce aktywnie działało 166 Centrów Integracji Społecznej. Większość z nich, bo ponad 70% prowadzonych było przez podmioty ekonomii społecznej. Taki obraz pokazuje, iż środki z budżetu miasta/gminy w niewielkim stopniu są przeznaczane na te działalności. Władze lokalne niechętnie angażują się w prowadzenie takich placówek, ze względu na duże nakłady finansowe, jak również inne problemy organizacyjne, systemowe czy prawne, z którymi się one borykają. Do głównych problemów należą: wysokie koszty początkowe utworzenia CIS, w tym wysokie wymagania lokalowe m.in. konieczność zapewnienia warunków do prowadzenia zajęć praktycznej nauki zawodu, a także konieczność pozyskania wysoko wykwalifikowanej kadry – pracowników posiadających nie tylko kierunkowe wykształcenie oraz doświadczenie zawodowe, ale i przygotowanie pedagogiczne oraz odpowiednie kompetencje psychospołeczne. Czynniki te powodują, iż pozyskanie środków jest trudną kwestią. z drugiej strony ważny jest aspekt decyzyjności ze strony władz lokalnych: wójta lub burmistrza. Dlatego też organy decyzyjne danej palcówki powinny dbać i nawiązywać współpracę z samorządem, co może zaowocować dwustronnymi korzyściami²⁰⁷.

Organizacja pozarządowa

Organizacje pozarządowe należą do trzeciego sektora, który określany jest jako sektor *non profit*, gdyż swoje zyski przeznacza na cele statutowe związane z dobrem publicznym. NGO nie mogą wypłacać dywidend swoim założycielom²⁰⁸. Organizacje pozarządowe opierają swą działalność na takich zasadach jak: dobrowolność, niedochodowość, niezależność od państwa oraz działanie na rzecz wspólnego dobra.

Termin „organizacja pozarządowa”, stosowany w prawie międzynarodowym oraz w literaturze porównawczej, do niedawna nie był używany w polskich aktach prawnych, które w jego zakresie posługiwały się pojęciem organizacji społecznej²⁰⁹. Nazwa pochodzi z angielskiego „*non – governmental organization*” (w skrócie NGO), używanego początkowo przez Organizację Narodów Zjednoczonych oraz instytucje międzynarodowe. Jeśli chodzi w ustawodawstwo polskie, po raz pierwszy termin

²⁰⁷ Informacja dla Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej o funkcjonowaniu Centrów i Klubów Integracji Społecznej w latach 2016-2017.
<https://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/0/958A3CF67E41400CC125834B005EBD9B/%24File/3009.pdf>
[dostęp 16.12.2020].

²⁰⁸ Tamże.

²⁰⁹ E. Smoktunowicz, *Prawo zrzeszania się w Polsce*, Warszawa 1992, s. 9 i nast.

„organizacja pozarządowa” użyty został w ustawie z 27 sierpnia 1997 roku o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz o zatrudnianiu osób niepełnosprawnych²¹⁰.

Ustawa z 24 kwietnia 2003 roku o *działalności pożytku publicznego i o wolontariacie* wprowadziła po raz pierwszy do polskiego prawa definicję legalną organizacji pozarządowej oraz uregulowała zasady prowadzenia działalności pożytku publicznego przez organizacje pozarządowe i zasady korzystania z tej działalności przez organy administracji publicznej w celu wykonywania zadań publicznych. Organizacjami pozarządowymi są więc nie tylko podmioty, które mają osobowość prawną, ale także jednostki, które tej osobowości nie mają np. stowarzyszenia zwykłe, uczelniane organizacje studenckie, koła gospodyń wiejskich²¹¹.

Niezależnie od różnych regulacji i odmienności stanowisk w sprawie prowadzenia działalności gospodarczej przez organizacje pozarządowe, należy przyjąć, że działalność ta nie może być głównym celem działania, lecz jedynie środkiem umożliwiającym im realizację celów społecznie użytecznych.

Ustawa o *działalności pożytku publicznego i o wolontariacie* wprowadziła podział działalności statutowej organizacji pozarządowych na odpłatną i nieodpłatną. Działalnością nieodpłatną pożytku publicznego jest świadczenie usług na podstawie stosunku prawnego, za które organizacja prowadząca tę działalność nie pobiera wynagrodzenia. Natomiast odpłatna działalność pożytku publicznego polega na wykonywaniu zadań należących do sfery zadań publicznych w ramach prowadzonej przez organizacje działalności statutowej, za którą organizacja pobiera wynagrodzenie oraz sprzedaż towarów lub usług wytworzonych bądź świadczonych przez same organizacje. Jednostki, które chcą uzyskiwać przychody z odpłatnej działalności pożytku publicznego, nie mogą prowadzić działalności gospodarczej w stosunku do tego samego przedmiotu działalności. Odpłatna działalność pożytku publicznego nie podlega prawu działalności gospodarczej. Organizacje pozarządowe, które prowadzą działalność pożytku publicznego, mogą uzyskać status organizacji pożytku publicznego. Ustawa uzyskanie takiego statusu uzależnia od spełnienia wielu dodatkowych wymogów związanych z działalnością oraz strukturą organizacyjną podmiotu. Posiadanie statusu wiąże się z dodatkowymi przywilejami np. zwolnienia podatkowe, możliwość

²¹⁰ Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o *rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz o zatrudnianiu osób niepełnosprawnych*. (Dz.U. 1997 r., nr 123, poz. 776).

²¹¹ Tamże.

korzystania z jednoprocenowych podatków dochodowych przekazywanych przez podatników, ale także z obowiązkami (obowiązek sprawozdawczości do MRiPS oraz podlegania dodatkowemu nadzorowi sprawowanemu przez organy administracji publicznej)²¹².

Status organizacji pożytku publicznego uzyskuje organizacja spełniająca wymagane prawem wymogi z chwilą wpisania do Krajowego Rejestru Sądowego. Współuczestniczenie przez organizacje pozarządowe w realizacji zadań publicznych odbywać się może w różnych formach. Obowiązujące przepisy umożliwiają zlecenie organizacjom pozarządowym m.in. realizację zadań publicznych i przekazywanie na ten cel dotacji, wzajemne informowanie się o planowanych kierunkach działania, konsultowanie z organizacjami pozarządowymi projektów aktów normatywnych w dziedzinach dotyczących statutowej działalności tych organizacji, tworzenie wspólnych zespołów o charakterze doradczym i inicjatywnym czy realizacji inicjatywy lokalnej. Współpraca odbywa się na zasadach pomocniczości, suwerenności stron, partnerstwa, efektywności, uczciwej konkurencji i jawności²¹³.

Organizacje pozarządowe w Polsce działają głównie jako stowarzyszenia lub fundacje, które stanowią najczęstszą formę prawną prowadzonej działalności w ramach trzeciego sektora. Organizacje pozarządowe, niezbędne w sprawnym funkcjonowaniu pomocy społecznej i rozwiązywaniu problemów społecznych, powinny być traktowane jako ważny partner reprezentujący również społeczność lokalną. Należy zatem poszukiwać sposobów poprawy relacji między organizacjami i samorządowymi jednostkami zaangażowanymi w przeciwdziałanie wykluczeniu i dążenie do spójności społecznej. Potrzebne jest ciągłe wypracowywanie zasad współpracy, podziału kompetencji, przepływu informacji, zlecenia usług pomiędzy organizacjami pozarządowymi, przedsiębiorstwami ekonomii społecznej a publicznymi instytucjami pomocy społecznej zgodnych z zasadą subsydiarności. Ważny jest również aspekt polityczny, ponieważ to on decyduje o dostępności i podziale środków, z których mogą korzystać organizacje pozarządowe. Możliwość pozyskiwania środków z funduszu europejskich przez stowarzyszenia czy fundacje jest dla nich szansą na

²¹² Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o *działalności pożytku publicznego i o wolontariacie*. (Dz. U. z 2014 r., poz. 1118 z późn. zm.).

²¹³ Tamże.

realizację celów i rozwój. Jednakże organizacje te muszą wciąż dbać o relacje z władzą, gdyż to ona decyduje o projektach przyznawanych na konkretne działania²¹⁴.

Stowarzyszenie

Stowarzyszenie to dobrowolne, samorządne i trwałe zrzeszenie w celach niezarobkowych, opierające swoją działalność na pracy społecznej członków²¹⁵.

Podstawowe cechy każdego stowarzyszenia wynikające z przedstawionej definicji to: dobrowolność, samorządność, trwałość, niezarobkowy cel. Dobrowolność oznacza swobodę tworzenia stowarzyszeń oraz dobrowolność przystępowania i występowania członków. Samorządność to niezależność wobec podmiotów zewnętrznych i swoboda ustalania norm oraz reguł wewnętrznych. Trwałość oznacza, że istnieje ono niezależnie od konkretnego składu osobowego swoich członków, pod warunkiem, że będzie ich co najmniej piętnastu w stowarzyszeniu zarejestrowanym lub trzech, jeśli jest to stowarzyszenie zwykłe. Niezarobkowy cel oznacza, że celem stowarzyszenia nie jest przysparzanie członkom korzyści majątkowych, gdyż nie można podzielić majątku stowarzyszenia pomiędzy członków. Stowarzyszenie może prowadzić działalność gospodarczą według ogólnych zasad określonych w odrębnych przepisach z zastrzeżeniem, że dochód z działalności będzie przeznaczony na cele statutowe, nie będzie przeznaczony do podziału między jego członków. Stowarzyszenia prowadzące działalność gospodarczą z chwilą wpisania do rejestru przedsiębiorców stają się przedsiębiorcami w zakresie tej działalności, mogą też zakładać jednoosobowe spółki kapitałowe, tj. spółki z ograniczoną odpowiedzialnością oraz spółki akcyjne²¹⁶.

Stowarzyszenia mogą tworzyć obywatele polscy, którzy mają pełną zdolność do czynności prawnych tj. mają ukończone osiemnaście lat i nie są ubezwłasnowolnieni lub pozbawieni praw publicznych. Małoletni poniżej szesnastego roku życia mogą należeć do stowarzyszenia, jeśli wyrażą na to zgodę ich przedstawiciele ustawowi (np. rodzice), nie mogą jednak korzystać z biernego i czynnego prawa wyborczego. Natomiast małoletni w wieku 16–18 lat, mający ograniczoną zdolność do czynności prawnych, mogą należeć do stowarzyszenia oraz korzystać z biernego i czynnego prawa wyborczego, ale w składzie zarządu danego stowarzyszenia większość muszą stanowić

²¹⁴ A. Staśkiewicz, *Rola organizacji pozarządowych w Polsce w zaspokajaniu potrzeb społecznych*, „Zeszyty Naukowe” 2017, nr 3(23), s.165.

²¹⁵ A. Ejsmont, J. Ruszewski (red.), *Ekonomia społeczna dla rozwoju...*, op. cit., s. 97.

²¹⁶ Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. *prawo o stowarzyszeniach* (Dz. U. z 2011 r., nr 79, poz. 855).

osoby o pełnej zdolności do czynności prawnych. Jeżeli jednak jednostka organizacyjna stowarzyszenia zrzesza wyłącznie małoletnich, mogą oni wybierać i być wybierani do władz tej jednostki. Cudzoziemiec niemający zameldowania na terytorium Polski może wstąpić do stowarzyszenia, którego statut przewiduje taką możliwość. Cudzoziemcy mający zameldowanie w naszym kraju mogą tworzyć stowarzyszenia zgodnie z przepisami obowiązującymi obywateli polskich. Osoba prawna może być tylko członkiem wspierającym stowarzyszenia. Prawo o stowarzyszeniach wyodrębnia dwa główne rodzaje stowarzyszeń: stowarzyszenia oraz stowarzyszenia zwykłe. Stowarzyszenia, które podlegają rejestracji w KRS nazywa się czasami stowarzyszeniami rejestrowymi²¹⁷.

Stowarzyszenie rejestrowe

Stowarzyszenie rejestrowe posiada osobowość prawną, może zakładać terenowe jednostki organizacyjne, łączyć się w związki stowarzyszeń, przyjmować w poczet swych członków osoby prawne oraz korzystać z ofiarności publicznej i przyjmować dotacje od organów władzy państwowej i innych instytucji²¹⁸. Do założenia stowarzyszenia niezbędne jest uchwalenie statutu i wybranie komitetu założycielskiego, tj. przez co najmniej piętnaście osób.

Statut stowarzyszenia określa w szczególności: nazwę stowarzyszenia odróżniającą je od innych stowarzyszeń, organizacji i instytucji; teren działania i siedzibę stowarzyszenia; cele i sposoby ich realizacji; sposób nabywania i utraty członkostwa, przyczyny utraty członkostwa oraz prawa i obowiązki członków; władze stowarzyszenia, tryb dokonywania ich wyboru, uzupełniania składu oraz ich kompetencje; sposób reprezentowania stowarzyszenia oraz zaciągania zobowiązań majątkowych, a także warunki ważności jego uchwał; sposób uzyskiwania środków finansowych oraz ustanawiania składek członkowskich; zasady dokonywania zmian statutu; sposób rozwiązania się stowarzyszenia.

W statucie mogą znaleźć się również inne ważne dla stowarzyszenia kwestie, np. informacje o członkostwie honorowym, prowadzeniu działalności, likwidacji stowarzyszenia i tego, co się stanie z majątkiem organizacji, które mogą być dość dowolnie regulowane w statucie. W stowarzyszeniu występują trzy obowiązkowe władze:

²¹⁷ Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. *prawo o stowarzyszeniach* (Dz. U. z 2011 r., nr 79, poz. 855)

²¹⁸ A. Ejsmont, J. Ruszewski (red.), *Ekonomia społeczna dla rozwoju...* op. cit., s. 233.

walne zebranie (najwyższa władza uchwałodawcza, którą tworzą wszyscy członkowie stowarzyszenia), komisja rewizyjna (władza kontrolna – nadzoruje i kontroluje), zarząd (władza wykonawcza, która zarządza stowarzyszeniem i reprezentuje je na zewnątrz). Władze stowarzyszenia są wybierane przez wszystkich jego członków na walnym zebraniu. Sposób wyboru władz, organizacji ich pracy, a także obowiązki i kompetencje opisuje statut organizacji. Statut może przewidywać zamiast walnego zebrania członków zebranie delegatów lub zastąpienie walnego zebrania członków zebraniem delegatów, jeżeli liczba członków przekroczy określoną w statucie wielkość. W takich przypadkach statut określa zasady wyboru delegatów i czas trwania ich kadencji. Ustawa wymaga, aby stowarzyszenie było zarejestrowane w Krajowym Rejestrze Sądowym²¹⁹.

Stowarzyszenia mogą tworzyć swoje oddziały terenowe w przepisach określone jako terenowe jednostki organizacyjne. Oddział to wydzielona z ogólnej struktury stowarzyszenia wewnętrzna jednostka, która realizuje cele statutowe stowarzyszenia i posiada wewnętrzną samodzielność. Oddziały mogą posiadać własną osobowość prawną lub też funkcjonować bez jej posiadania. Stowarzyszenia, w liczbie co najmniej trzech, mogą także założyć związek stowarzyszeń. Założycielami i członkami związku mogą być także inne osoby prawne, z tym że osoby prawne mające cele zarobkowe mogą być członkami wspierającymi²²⁰.

Organem nadzoru nad stowarzyszeniami jest starosta, a w przypadku stowarzyszeń jednostek samorządu terytorialnego – wojewoda. Organ nadzorujący ma prawo żądać dostarczenia przez zarząd stowarzyszenia, w wyznaczonym terminie, odpisów uchwał walnego zebrania członków (zebrania delegatów), a także niezbędnych wyjaśnień. W razie niezastosowania się stowarzyszenia do wymienionych wymagań sąd na wniosek organu nadzorującego może nałożyć grzywnę w wysokości jednorazowo nie wyższej niż tysiący złotych. Majątek stowarzyszenia powstaje ze składek członkowskich, darowizn, spadków, zapisów, dochodów z własnej działalności, dochodów z majątku stowarzyszenia oraz ofiarności publicznej. Przepisy dopuszczają również możliwość prowadzenia działalności gospodarczej, z której zyski przeznaczone mogą być tylko i wyłącznie na działalność statutową. Przepisy nie wykluczają również możliwości

²¹⁹ Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. *prawo o stowarzyszeniach* (Dz. U. z 2011 r., nr 79, poz. 855).

²²⁰ Tamże.

otrzymywania przez stowarzyszenia dotacji przekazywanych przez administrację publiczną²²¹.

Stowarzyszenia zwykłe

Stowarzyszenie zwykłe określane jest jako „uproszczona formuła stowarzyszenia”, gdyż nie posiada osobowości prawnej (choć z mocy ustawy ma zdolność prawną), a do jego założenia wystarczy działanie jedynie trzech osób, które muszą uchwalić regulamin (nie statut) oraz wskazać przedstawiciela reprezentującego dane stowarzyszenie. Stowarzyszenie zwykłe, w przeciwieństwie do właściwego stowarzyszenia, nie podlega obowiązkowi rejestracji w KRS²²².

Założyciele stowarzyszenia na piśmie informują właściwy organ nadzorujący ze względu na przyszłą siedzibę stowarzyszenia o utworzeniu stowarzyszenia. Zakaz działalności tego typu stowarzyszeniom może wydać tylko i wyłącznie sąd rejestrowy na wniosek prokuratora lub organu nadzorującego, jeżeli niespełnione zostaną wymogi określone w ustawie. Stowarzyszenie zwykłe nie może w przeciwieństwie do stowarzyszeń rejestrowych powoływać terenowych jednostek organizacyjnych, łączyć się w związki stowarzyszeń, zrzekać osób prawnych, prowadzić działalności gospodarczej, przyjmować spadków, darowizn i zapisów oraz otrzymywać dotacji czy korzystać z ofiarności publicznej. Stowarzyszenie zwykłe utrzymuje się jedynie ze składek członkowskich²²³.

Fundacja

Fundacja jest organizacją pozarządową powoływaną dla celów społecznie lub gospodarczo użytecznych, wyposażoną w majątek przeznaczony na realizację tych celów, ustanawianą przez fundatora w oświadczeniu woli złożonym przed notariuszem (lub w testamencie), uzyskującą osobowość prawną z chwilą wpisania do Krajowego Rejestru Sądowego. Podstawowym aktem prawnym regulującym funkcjonowanie fundacji jest Ustawa z 6 kwietnia 1984 roku o *fundacjach*. Podstawą działalności fundacji stanowi majątek przeznaczony przez fundatora na publicznie użyteczny cel. Opiekę nad majątkiem oraz odpowiedzialność za realizację celów przejmuje po zarejestrowaniu

²²¹ Tamże.

²²² Tamże.

²²³ Tamże.

fundacji jej organ, którym jest zarząd. Organizacja ta jest zakładem (osobą prawną typu zakładowego), a więc w odróżnieniu od stowarzyszeń nie ma członków (jest bezosobowa). Fundacja jest powoływana przez osobę fundatora, którym może być osoba fizyczna niezależnie od obywatelstwa i miejsca zamieszkania bądź osoba prawna np. uczelnia wyższa, firma prywatna mająca siedzibę w Polsce lub za granicą²²⁴.

Siedziba fundacji powinna znajdować się na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Oświadczenie woli o ustanowieniu fundacji powinno być złożone w formie aktu notarialnego. Zachowania tej formy nie wymaga się, jeżeli ustanowienie fundacji następuje w testamencie. W oświadczeniu woli o ustanowieniu fundacji fundator powinien wskazać cel fundacji oraz składniki majątkowe przeznaczone na jego realizację. Składnikami majątkowymi mogą być pieniądze, papiery wartościowe, a także oddane fundacji na własność rzeczy ruchome i nieruchomości.

Fundator ustala także statut fundacji określający jej nazwę, siedzibę i majątek, cele zasady, formy i zakres działalności fundacji, skład i organizację zarządu, sposób powoływania oraz obowiązki i uprawnienia tego organu i jego członków²²⁵. Statut może zawierać również inne postanowienia, w szczególności dotyczące prowadzenia przez fundację działalności gospodarczej, dopuszczalności i warunków jej połączenia z inną fundacją, zmiany celu lub statutu, a także przewidywać tworzenie obok zarządu innych organów fundacji. Fundator może odstąpić od osobistego ustalenia statutu i upoważnić do jego ustalenia inną osobę fizyczną lub prawną. Fundator może wskazać ministra właściwego ze względu na cele fundacji. Oświadczenie fundatora w tej sprawie powinno być dołączone do statutu i przekazane sądowi prowadzącemu rejestr fundacji. Fundacja, która ma prowadzić działalność na terenie jednego województwa, powinna mieć siedzibę na terenie województwa objętego działalnością tej fundacji. Zarząd fundacji kieruje jej działalnością oraz reprezentuje fundację na zewnątrz. Fundacja może prowadzić działalność gospodarczą służącą realizacji jej celów, przy czym wartość jej środków majątkowych, przeznaczonych na działalność gospodarczą, nie może być mniejsza niż jeden tysiąc złotych. Środki uzyskane z działalności gospodarczej powinny być przeznaczone na działalność statutową. Fundacje, które prowadzą działalność gospodarczą z chwilą wpisania do rejestru przedsiębiorców stają się przedsiębiorcami

²²⁴ A. Ejsmont, J. Ruszewski (red.), *Ekonomia społeczna dla rozwoju ...* op. cit., s. 97.

²²⁵ Tamże, s. 236-237.

w zakresie tej działalności, mogą też zakładać jednoosobowe spółki kapitałowe, tj. spółki z ograniczoną odpowiedzialnością oraz spółki akcyjne²²⁶.

Fundacje zagraniczne mogą tworzyć na terenie Polski swoje przedstawicielstwa, w tym celu muszą wystąpić o zezwolenie do ministra właściwego ze względu na cel utworzenia przedstawicielstwa²²⁷. Ważne jest też, aby ten cel był społecznie lub gospodarczo użyteczny tj. identycznie jak w przypadku celów polskich fundacji, czyli nie może być to cel, który leży jedynie w interesie fundatora lub osób związanych z fundatorem. Właściwy minister może wyrazić zgodę na powołanie przedstawicielstwa lub nie, może również zawiesić działalność już istniejącego przedstawicielstwa fundacji, jeśli naraża ona na szkodę interesy państwa. Przedstawicielstwo fundacji zagranicznej może również prowadzić działalność gospodarczą w oparciu o odrębne przepisy, regulujące prowadzenie działalności gospodarczej przez przedstawicielstwa podmiotów zagranicznych. Tak więc stowarzyszenie i fundacja mogą być założone w tym samym celu, różni je natomiast forma „aktywów”, za pomocą których można dany cel realizować – przekazanego fundacji majątku, albo aktywności członków stowarzyszenia²²⁸.

Spółdzielnia

Spółdzielnia jest dobrowolnym zrzeszeniem nieograniczonej liczby osób, o zmiennym składzie osobowym i zmiennym funduszu udziałowym, które w interesie swoich członków prowadzi wspólną działalność gospodarczą. Spółdzielnia może także prowadzić działalność społeczną i oświatowo-kulturalną na rzecz swoich członków i ich środowiska. Majątek spółdzielni jest prywatną własnością jej członków. Spółdzielnie dzieli się na grupy, typy i rodzaje. Dokonując typologii spółdzielni, dosyć często przyjmuje się kryterium przedmiotu działalności, dzieląc spółdzielnie na handlowe, mieszkaniowe, usługowe itp. Podstawą podziału spółdzielni na grupy mogą być także ich funkcje spełniane w stosunku do członków²²⁹.

²²⁶ Ustawa z 6 kwietnia 1984 r. o *fundacjach*. (Dz. U. 1991 r., nr 46, poz. 203 z późn. zm.).

²²⁷ A. Ejsmont, J. Ruszewski (red.), *Ekonomia społeczna dla rozwoju...* op. cit., s. 236-237.

²²⁸ A. Ogonowski, A. Gibalska, *Fundacje i stowarzyszenia. Funkcjonowanie i opodatkowanie 2014*, Kraków 2014, s. 10.

²²⁹ Ustawa z dnia 16 września 1982 r. *Prawo spółdzielcze*. (Dz.U. 1982 r., nr 30, poz. 210 z późn. zm.).

Spółdzielnia pracy

Przedmiotem działalności gospodarczej – spółdzielni pracy – jest prowadzenie wspólnego przedsiębiorstwa w oparciu o osobistą pracę członków. Osobista praca członków spółdzielni jest niezbędna do realizacji celu gospodarczego każdej spółdzielni pracy, dlatego też spółdzielnia i wszyscy jej członkowie mają obowiązek nawiązywania stosunku pracy i pozostawania w nim²³⁰.

Spółdzielnia inwalidów i niewidomych

Spółdzielnie te są szczególnym rodzajem spółdzielni pracy, a ich przedmiotem działalności jest zawodowa i społeczna rehabilitacja inwalidów i niewidomych przez pracę w prowadzonym wspólnie przedsiębiorstwie. Spółdzielnie te cechują się wysokim wskaźnikiem zatrudnienia osób niepełnosprawnych. Spółdzielnie inwalidów wyróżnia wysoki poziom zabezpieczeń socjalnych i bogaty wachlarz form pomocy z zakładowego funduszu rehabilitacji. Z tego funduszu najczęściej finansowana jest opieka medyczna, przychodnia rehabilitacyjna, sprzęt rehabilitacyjny, lekarstwa i inne²³¹.

Spółdzielnia socjalna

Spółdzielnia socjalna jest jednym z najważniejszych podmiotów ekonomii społecznej. Działa ona w oparciu o regulacje ustawy z 27 kwietnia 2006 roku o spółdzielniach socjalnych²³², które określają zasady jej zakładania, prowadzenia działalności, łączenia oraz likwidacji. Przedmiotem działalności spółdzielni socjalnej jest prowadzenie wspólnego przedsiębiorstwa w oparciu o osobistą pracę członków. Nadrzędnym celem spółdzielni jest powrót do uregulowanego życia społecznego i zawodowego, i temu celowi podporządkowana jest podstawowa działalność spółdzielni. W tym zakresie spółdzielnia socjalna działa na rzecz:

²³⁰ P. Kozak, *Aktywna społeczność dla ekonomii społecznej. Niezbędnik dla liderów miejsc aktywności lokalnej*, Warszawa 2016, s. 10.

²³¹ Tamże.

²³² Ustawa z dnia 27 kwietnia 2006 r. o *spółdzielniach socjalnych*. (Dz. U 2006 r., nr 94, poz. 651 z późn. zm.).

- społecznej reintegracji jej członków, przez co należy rozumieć działania mające na celu odbudowanie i podtrzymanie umiejętności uczestniczenia w życiu społeczności lokalnej i pełnienia ról społecznych w miejscu pracy, zamieszkania lub pobytu;
- zawodowej reintegracji jej członków, przez co należy rozumieć działania mające na celu odbudowanie i podtrzymanie zdolności do samodzielnego świadczenia pracy na rynku pracy – działania te nie są wykonywane w ramach prowadzonej przez spółdzielnię socjalną działalności gospodarczej²³³.

Spółdzielnia może prowadzić działalność społeczną i oświatowo-kulturalną na rzecz swoich członków oraz ich środowiska lokalnego, a także działalność społecznie użyteczną w sferze zadań publicznych określonych w ustawie z 24 kwietnia 2003 roku o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie²³⁴.

Spółdzielnię socjalną mogą założyć²³⁵:

1. Osoby bezrobotne w rozumieniu art. 2 ust. 1 pkt 2 ustawy z 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy;
2. Osoby, o których mowa w art. 1 ust. 2 pkt 1–4, 6 i 7 ustawy z 13 czerwca 2003 roku o zatrudnieniu socjalnym, czyli osoby:
 - bezdomne – realizujące indywidualny program wychodzenia z bezdomności w rozumieniu przepisów o pomocy społecznej;
 - uzależnione od alkoholu – po zakończeniu programu psychoterapii w zakładzie leczenia odwykowego;
 - uzależnione od narkotyków lub innych środków odurzających po zakończeniu programu terapeutycznego w zakładzie opieki zdrowotnej;
 - chore psychicznie – w rozumieniu przepisów o ochronie zdrowia psychicznego;
 - zwalniane z zakładów karnych, a mające trudności w integracji ze środowiskiem, w rozumieniu przepisów o pomocy społecznej;
 - uchodźcy realizujący indywidualny program integracji – w rozumieniu przepisów pomocy społecznej;

²³³ Tamże.

²³⁴ P. Frączak, J. J. Wygnański (red.), *Polski model ekonomii społecznej. Rekomendacje dla rozwoju*, Warszawa 2008, s. 14.

²³⁵ Ustawa z dnia 27 kwietnia 2006 r. o *spółdzielniach socjalnych*. (Dz. U 2006 r., nr 94, poz. 651 z późn. zm.).

- osoby niepełnosprawne – w rozumieniu ustawy z 27 sierpnia 1997 roku o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych posiadające pełną zdolność do czynności prawnych.

Spółdzielnię socjalną mogą założyć także:

- inne osoby niż wskazane powyżej, o ile liczba tych osób nie stanowi więcej niż 50% ogólnej liczby założycieli;
- organizacje pozarządowe w rozumieniu przepisów ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie lub jednostki samorządu terytorialnego;
- kościelne osoby prawne²³⁶.

Warunek posiadania pełnej zdolności do czynności prawnych nie dotyczy członków spółdzielni, jeżeli spełniają któreś z pozostałych kryteriów wymienionych powyżej. Wymóg ten nie dotyczy osób, których praca na rzecz spółdzielni socjalnej wymaga szczególnych kwalifikacji, których nie posiadają pozostali.

Spółdzielnię socjalną może założyć grupa nie mniejsza niż pięciosobowa, jeżeli założycielami są osoby fizyczne i grupa dwuosobowa w przypadku, gdy założycielami są osoby prawne. Liczba członków nie może przekroczyć pięćdziesięciu. Wyjątek stanowią spółdzielnie socjalne, które powstały w wyniku przekształcenia spółdzielni inwalidów lub spółdzielni niewidomych. Wtedy spółdzielnia może liczyć więcej niż pięćdziesięciu członków. Członkostwo w spółdzielni socjalnej mogą nabyć również organizacje pozarządowe w rozumieniu przepisów o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, kościelne osoby prawne lub jednostki samorządu terytorialnego. W takim przypadku art. 182 § 1 ustawy Prawo spółdzielcze nie stosuje się. Podmioty te są jednak zobowiązane do zatrudnienia w spółdzielni co najmniej pięciu osób spośród mogących założyć spółdzielnię w terminie sześciu miesięcy od dnia wpisu spółdzielni socjalnej do Krajowego Rejestru Sądowego (KRS). Spółdzielnia podlega wpisowi do Krajowego Rejestru Sądowego. Do wniosku o wpis dołączane są dokumenty potwierdzające spełnienie wyżej wymienionych warunków. Spółdzielnia socjalna nie uiszcza opłaty sądowej od wniosku o jej wpis do KRS, a także od wniosków o zmiany wpisu; nie uiszcza też opłaty za ogłoszenie tych wpisów w Monitorze Sądowym i Gospodarczym. Organami spółdzielni są walne zgromadzenia oraz rady nadzorcze. Statutowa działalność spółdzielni socjalnej w części obejmującej działalność w zakresie

²³⁶ Tamże.

społecznej i zawodowej reintegracji oraz działalność, o której mowa w art. 2 ust. 3, nie jest działalnością gospodarczą w rozumieniu przepisów ustawy z 2 lipca 2004 roku o swobodzie działalności gospodarczej i może być prowadzona jako statutowa działalność odpłatna²³⁷. Do statutowej działalności odpłatnej stosuje się odpowiednio przepisy art. 8 oraz art. 9 ust. 1 i 2 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie²³⁸.

Prowadzenie przez spółdzielnie socjalne statutowej działalności odpłatnej wymaga rachunkowego wyodrębnienia tych form działalności w stopniu umożliwiającym określenie przychodów, kosztów i wyników, z uwzględnieniem przepisów o rachunkowości. Nadwyżka bilansowa podlega podziałowi na podstawie uchwały walnego zgromadzenia i jest przeznaczana na fundusz inwestycyjny, zwiększenie funduszu zasobowego (nie mniej niż 40%) oraz na cele społecznej i zawodowej reintegracji, działalność społeczną i oświatowo-kulturalną na rzecz swoich członków oraz ich środowiska lokalnego, a także działalność społecznie użyteczną w sferze zadań publicznych – nie mniej niż 40%. Nadwyżka bilansowa nie może podlegać podziałowi pomiędzy członków spółdzielni socjalnej, w szczególności nie może być przeznaczona na zwiększenie funduszu udziałowego, jak również nie może być przeznaczona na oprocentowanie udziałów²³⁹.

Działalność spółdzielni socjalnej może zostać wsparta ze środków budżetu państwa lub środków budżetu jednostki samorządu terytorialnego, w szczególności poprzez dotacje, pożyczki, poręczenia, zrefundowanie kosztów usługi lub doradztwo w zakresie finansowym, księgowym, ekonomicznym, prawnym i marketingowym. Wsparcie udzielane jest w drodze uchwały, przez właściwe organy jednostek samorządu terytorialnego lub w ramach programu ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego określonego w przepisach o pomocy społecznej na cele związane z rozwojem spółdzielni socjalnych.

Świadczenia na rzecz spółdzielni socjalnej w zakresie prowadzonej przez tę spółdzielnię działalności pożytku publicznego mogą wykonywać także wolontariusze. Zasady wykonywania tej pracy uregulowane są w ustawie o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. Spółdzielnie socjalne działają na rzecz osób zagrożonych

²³⁷ Tamże.

²³⁸ J. Korał, *Spółdzielnie socjalne*, cz. III, Warszawa 2008, s. 19.

²³⁹ Ustawa z dnia 27 kwietnia 2006 r. o *spółdzielniach socjalnych*. (Dz. U. 2006 r., nr 94, poz. 651 z późn. zm.).

wykluczeniem na rynku pracy, jednak należy przy tym pamiętać, że ideą tych podmiotów jest również prowadzenie działalności gospodarczej i świadczenie usług na rynku. Podmioty te muszą więc działać także ekonomicznie, czyli być rentowne, bo tylko w takiej sytuacji można mówić o pełnej reintegracji²⁴⁰.

Spółdzielnie socjalne, podobnie jak inne podmioty społeczne może ubiegać się o realizację zadań publicznych, poprzez udział w otwartych konkursach ofert ogłaszanych np. przez gminę. Tego rodzaju zadania zwykle mieszczą się w tzw. sferach pożytku publicznego i mogą to być np. usługi związane ze wpieraniem osób starszych. Jednak współpraca ma często podłoże polityczne. Decyzje o przyznaniu konkretnej usługi spółdzielni socjalnej często zależą od relacji pomiędzy miastem/gminą i władzami spółdzielni. Pomimo, że taka działalność może być doskonałym uzupełnieniem aktywności biznesowej spółdzielni socjalnej, jest nadal niedoceniana.

Konkludując należy stwierdzić, że celem działalności spółdzielni socjalnych czy, szerzej, podmiotów ekonomii społecznej jest aktywizacja osób na rynku pracy, zatrudnienie dla tych osób, które nie mogą odnaleźć się na konkurencyjnym rynku pracy, a zatem pomoc osobom zagrożonym ekskluzją społeczną, walka z marginalizacją²⁴¹. Efekt aktywizacji społecznej przez zatrudnienie w sektorze non-profit zależy znacząco od stopnia rozwoju organizacji pozarządowych i pełnionej roli w systemie społeczno-gospodarczym²⁴².

Zakład Aktywności Zawodowej

Zakłady Aktywności Zawodowej (ZAZ) działają w oparciu o przepisy ustawy z 27 sierpnia 1997 roku o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych. Zakład tworzy się w celu okresowego zatrudniania osób niepełnosprawnych z orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności i określonych w ustawie grup osób z orzeczeniem o umiarkowanym stopniu

²⁴⁰ *Spółdzielnie socjalne na rzecz wspólnot samorządowych, Rekomendacje Ministra Pracy i Polityki Społecznej, dokumenty rządowe i samorządowe, przykłady*, Ogólnopolski Związek Rewizyjny Spółdzielni Socjalnych Warszawa 2015.

https://www.ekonomiaspoleczna.gov.pl/download/files/EKONOMIA%20SPOLECZNA/Publikacje/PDF_maly.pdf [dostęp 16.12.2020].

²⁴¹ M. Lewandowicz-Machnikowska, *Wykonywanie pracy w spółdzielni socjalnej*, w: *Prawna działalność instytucji społeczeństwa obywatelskiego*, J. Blicharz, J. Boć (red.), Kolonia Limited 2009, s. 661.

²⁴² T. Michalak, J. Wilkin, *Rynek, społeczeństwo obywatelskie, państwo a sytuacja grup zmarginalizowanych – ujęcie ekonomiczne (na przykładzie sytuacji w polskim rolnictwie)*, w: *W stronę aktywnej polityki społecznej*, T. Kaźmierczak, M. Rymśa (red.), Warszawa 2003, s. 44

niepełnosprawności, a także przygotowania ich do życia w otwartym środowisku²⁴³. ZAZ może prowadzić działalność gospodarczą.

O utworzenie ZAZ ubiegać się mogą jednostki i organizacje wymienione w ustawie, tj. gminy, powiaty oraz fundacje, stowarzyszenia lub inne organizacje społeczne, których statutowym zadaniem jest rehabilitacja zawodowa i społeczna osób niepełnosprawnych²⁴⁴.

Podmioty ubiegające się o status ZAZ dla utworzonej przez siebie wyodrębnionej organizacyjnie i finansowo jednostki powinny:

- zapewnić, aby co najmniej 70% ogółu zatrudnionych w tej jednostce stanowiły osoby niepełnosprawne (w szczególności skierowane do pracy przez powiatowe urzędy pracy):
 - z orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności;
 - z orzeczeniem o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności, u których stwierdzono autyzm, upośledzenie umysłowe lub chorobę psychiczną, w tym osoby, w stosunku do których rada programowa działająca w WTZ zajęła stanowisko uzasadniające podjęcie zatrudnienia i kontynuowanie rehabilitacji zawodowej w warunkach pracy chronionej, z zastrzeżeniem, że wskaźnik ich zatrudnienia nie przekracza 35% ogółu zatrudnionych;
- posiadać obiekty i pomieszczenia, które odpowiadają przepisom i zasadom BHP oraz uwzględniają potrzeby osób niepełnosprawnych w zakresie przystosowania stanowisk pracy, pomieszczeń higieniczno-sanitarnych i ciągów komunikacyjnych, a także spełniają wymagania dostępności do nich;
- zapewnić doraźną i specjalistyczną opiekę medyczną, poradnictwo i usługi rehabilitacyjne;
- przeznaczać uzyskane dochody na zakładowy fundusz aktywności;
- uzyskać pozytywną opinię starosty o potrzebie utworzenia ZAZ²⁴⁵.

Decyzję w sprawie przyznania statusu Zakładu Aktywności Zawodowej, potwierdzającą tym samym spełnienie warunków, wydaje wojewoda. Koszty utworzenia i utrzymania ZAZ są finansowane przez organizatora oraz Państwowy Fundusz

²⁴³ Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o *rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych*. (Dz. U. 1997 r., nr 123, poz. 776).

²⁴⁴ A. Ejsmont, J. Ruszewski (red.), *Ekonomia społeczna dla rozwoju...* op. cit., s. 233.

²⁴⁵ Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o *rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych*. (Dz. U. 1997 r., nr 123, poz. 776).

Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (PFRON). Jednym ze źródeł utrzymania Zakładu może być działalność gospodarcza, przy czym wypracowany zysk przekazywany jest na zakładowy fundusz aktywności²⁴⁶.

Warsztaty Terapii Zajęciowej (WTZ)

Warsztat Terapii Zajęciowej oznacza wyodrębnioną organizacyjnie i finansowo placówkę, stwarzającą osobom niepełnosprawnym niezdolnym do podjęcia pracy, możliwość rehabilitacji społecznej i zawodowej w zakresie pozyskania lub przywracania umiejętności niezbędnych do podjęcia zatrudnienia²⁴⁷.

Realizacja celów WTZ odbywa się poprzez zastosowanie technik terapii zajęciowej, które zmierzać będą do rozwijania wśród osób niepełnosprawnych:

- umiejętności wykonywania czynności życia codziennego oraz zaradności osobistej;
- psychofizycznych sprawności oraz podstawowych i specjalistycznych umiejętności zawodowych umożliwiających uczestnictwo w szkoleniu zawodowym albo podjęcie pracy²⁴⁸.

Warsztaty mogą być organizowane przez fundacje, stowarzyszenia lub przez inne podmioty, a osoby niepełnosprawne będące klientami warsztatów muszą posiadać orzeczenie o niepełnosprawności.

Koszty utworzenia, działalności i wynikające ze zwiększenia liczby uczestników Warsztatu są współfinansowane ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (PFRON) oraz ze środków samorządu powiatowego lub innych źródeł. Zasady tworzenia, działania i dofinansowywania warsztatów, skład i zakres działania zespołu rozpatrującego wnioski oraz zakres działania rady programowej warsztatu, a także zakres i tryb przeprowadzania kontroli warsztatów przez powiatowe centra pomocy rodzinie określone są w rozporządzeniu Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej z 25 marca 2004 roku w sprawie Warsztatów Terapii Zajęciowej. Jednostka zamierzająca utworzyć Warsztaty Terapii Zajęciowej składa wniosek do

²⁴⁶ P. Kozak, *Aktywna społeczność dla ekonomii społecznej. Niezbędnik dla liderów miejsc aktywności lokalnej*, Warszawa 2016, s. 8.

²⁴⁷ Zgodnie z art. 10 a ust. 1 Ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych. (Dz. U. 1997 r., nr 123, poz. 776).

²⁴⁸ Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych. (Dz. U. 1997 r., nr 123, poz. 776).

właściwego, ze względu na siedzibę, powiatowego centrum pomocy rodzinie o dofinansowanie kosztów utworzenia i działalności jednostki ze środków PFRON²⁴⁹.

Warsztat jest placówką pobytu dziennego. Czas trwania zajęć w placówce wynosi nie więcej niż 7 godzin dziennie i 35 godzin tygodniowo. W przypadku ustalenia krótszego niż 35 godzin tygodniowo wymiaru zajęć zmniejsza się proporcjonalnie wysokość dofinansowania. Zajęcia są prowadzone zgodnie z indywidualnym programem rehabilitacji i terapii przygotowanym dla każdego uczestnika warsztatu indywidualnie przez radę programową placówki. Działalność Warsztatu jest działalnością o charakterze niezarobkowym. Dochód ze sprzedaży produktów i usług wykonanych przez uczestników w ramach realizowanego programu terapii przeznacza się, w porozumieniu z uczestnikami zajęć, na pokrycie wydatków związanych z integracją społeczną uczestników. W przypadku gdy wysokość dochodu przekracza w skali miesiąca kwotę odpowiadającą iloczynowi liczby uczestników Warsztatu i 30% minimalnego wynagrodzenia za pracę obowiązującego w grudniu roku poprzedniego, o przeznaczeniu kwoty przekroczenia tego dochodu decydują strony umowy²⁵⁰.

Towarzystwo Ubezpieczeń Wzajemnych (TUU)

Działalność TUU reguluje ustawa o działalności ubezpieczeniowej z 22 maja 2003 roku o *działalności ubezpieczeniowej*. Towarzystwa ubezpieczają swoich członków na zasadzie wzajemności, przy czym nie są one nastawione na zysk, a swoim członkom oferują tanią ochronę ubezpieczeniową w zamian za składki pokrywające jedynie wypłacone świadczenia oraz koszty działalności. Zawiązana w ramach TUU grupa ubezpieczających połączona jest wspólnotą interesów jej członków. Towarzystwo działa na podstawie uchwalonego statutu i podlega wpisowi do Krajowego Rejestru Sądowego, a z chwilą wpisania do tego rejestru uzyskuje osobowość prawną. Organami towarzystwa są zarząd, rada nadzorcza oraz walne zgromadzenie członków towarzystwa²⁵¹.

Działalność w obszarze ekonomii społecznej jest próbą połączenia gospodarowania z budowaniem więzi społecznych, których zasadniczym celem jest wzmocnienie bezpieczeństwa ekonomicznego i socjalnego zamieszkałych w danym państwie podmiotów indywidualnych. Konkurencyjna gospodarka rynkowa

²⁴⁹ Rozporządzenie Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej z 25 marca 2004 r. w sprawie warsztatów terapii zajęciowej. (Dz. U. 2004 r., nr 63, poz. 587).

²⁵⁰ A. Ejsmont, J. Ruszewski (red.), *Ekonomia społeczna dla...* op. cit., s. 226.

²⁵¹ Ustawa z dnia 22 maja 2003 r. o *działalności ubezpieczeniowej* (Dz. U. 2003 r., nr 124, poz. 1151).

podporządkowana jest kryterium efektywności. Ekonomia społeczna, respektując wymogi efektywności gospodarowania, dąży do realizacji wielu innych wartości i celów: wzmacniania spójności społecznej, budowy zaufania, zwiększania bezpieczeństwa ekonomicznego i zatrudnienia, wzmacniania lokalnej i grupowej tożsamości, urzeczywistniania demokracji uczestniczącej oraz zadowolenia z przynależności do wspólnoty²⁵².

Podmiotom ekonomii społecznej w literaturze przedmiotu przypisuje się specyficzne cechy, do których należą:

1. Wartość społeczna działalności i większa świadomość wspólnego interesu (społeczna misja przedsięwzięcia, podnoszenie edukacji i świadomości grupy);
2. Dobrowolność i otwartość uczestnictwa w grupie (eliminacja cenzusu materialnego, eksponowanie cenzusu społecznego uczestników grupy);
3. Oparcie siły rynkowej i finansowej na zrzeszeniu osób, a nie na koncentracji kapitału;
4. Niefinansowy z założenia (*non profit, not for profit*) cel działalności;
5. Autonomia w zarządzaniu (ustalane wewnętrznie demokratyczne zasady zarządzania, samorządności grupy) i w podziale nadwyżki;
6. Niezależność od administracji publicznej (organizacje pozarządowe);
7. Pomoc wzajemna (samopomoc), współpraca uczestników grupy w sytuacjach kryzysowych, nieprzewidywalnych;
8. Podział nadwyżki na realizację celów społecznych na rzecz członków lub usług ogólnych²⁵³.

Wartością przedsiębiorstwa społecznego są ludzie wraz ze swoją wiedzą, umiejętnościami, predyspozycjami i postawami. Sukces przedsiębiorstwa zależy od sprawnego zarządzania kapitałem ludzkim, co w rzeczywistości oznacza dążenie, aby:

1. Kadra kierownicza była motywowana do podejmowania działań długofalowych, wpływających na zmniejszenie kosztów funkcjonowania jednostki;
2. Pracownicy dobrze znali powierzone im obowiązki, gdyż sprawny proces adaptacji nowego pracownika pozwala na pełne wykorzystanie możliwości jego rozwoju zawodowego;

²⁵² A. Grzybowska, J. Ruszewski, *Ekonomia społeczna w teorii i praktyce*, Suwałki 2010, s. 13.

²⁵³ M. Płonka, *Dylematy finansowania przedsiębiorczości społecznej*, „Ekonomia Społeczna” 2008, nr 1, s. 25.

3. Pracownicy pełni wykorzystywali wiedzę, doświadczenia i umiejętności pracowników;
4. Potrzeby organizacji były zabezpieczone – z jednej strony chodzi o potrzeby przedsiębiorstwa, z drugiej, poprzez odpowiednie warunki pracy, potrzeby związane z samorealizacją pracownika²⁵⁴.

Adresatami ekonomii społecznej na zewnątrz przedsiębiorstw są między innymi dostawcy oraz lokalna społeczność. W przypadku dostawców ze strony przedsiębiorstw społecznych istnieje obowiązek uczciwości we wszystkich działaniach, w tym w polityce cenowej, licencyjnej, konieczność dbania o pozytywne relacje między podmiotami, terminowe regulowanie zobowiązań, dzielenie się informacjami.

Przedsiębiorstwa społeczne, o ile realizują działania z zakresu polityk publicznych od szczebla lokalnego, aż po szczebel polityk unijnych, powinny mieć możliwość pracy w oparciu o jasne przepisy prawa odwołującego się do zasady pomocniczości i spójnego systemu w zakresie wspomagania podmiotów gospodarki społecznej przy zachowaniu zasad uczciwej konkurencji. Zapisana w preambule Konstytucji zasada pomocniczości powinna znaleźć swoje ukonkretnienie w systemie prawnym dotyczącym wszystkich sfer życia społecznego. Równocześnie jednak system funkcjonowania ekonomii społecznej, o ile to możliwe i efektywne, powinien dawać szansę konkurencyjności i różnorodności działań. Realizując zadania z zakresu polityk publicznych przedsiębiorstwa ekonomii społecznej wymagają zapewnienia odpowiedniego wsparcia, które umożliwi im rzetelne wypełnianie tych funkcji²⁵⁵.

Obszar współpracy ze społecznością lokalną jest odpowiedzią na oczekiwania społeczności i proponowanie przyjęcia określonych rozwiązań warunkujących pozytywny wpływ na rozwój regionu. Polityka odpowiedzialności może koncentrować się na badaniu i ocenie korzystnych efektów społecznej działalności produkcyjnej, podejmowaniu komercyjnych działań generujących pozytywne zmiany w strukturze regionu, długoterminowe inwestycje na rzecz społeczności lokalnej, przedsięwzięcia o charakterze charytatywnym²⁵⁶. Obserwując dynamikę wzrostu podmiotów ekonomii społecznej, zauważalne są wciąż liczne bariery o charakterze instytucjonalnym, które utrudniają prowadzenie działalności. Spośród licznych barier należy wymienić trudności

²⁵⁴ P. Łukasik, W. Zaleszczuk, *Praktyczne aspekty ewaluacji...*, op .cit., s. 131.

²⁵⁵ J. Wilkin, *Czym jest gospodarka społeczna i jakie ma znaczenie we współczesnym społeczeństwie?* „Ekonomia Społeczna” 2007, nr 1, s. 52.

²⁵⁶ P. Łukasik, W. Zaleszczuk, *Praktyczne aspekty ewaluacji...*, dz. cyt., s. 131.

z pozyskiwaniem kapitału, biurokracja, brak wiedzy na temat uregulowań prawnych. Niska jest także elastyczność i świadomość ze strony administracji publicznej o współpracy z podmiotami ekonomii społecznej²⁵⁷. Ogólnie rzecz biorąc, sektor przedsiębiorczości społecznej z perspektywy administracji publicznej, to podmioty nastawione na pomoc, a nie na produkcję i świadczenie usług o wysokiej jakości²⁵⁸.

Podmioty ekonomii społecznej stanowią ogromny potencjał w swoim sektorze, jednakże często nie mają dostępu do profesjonalnych usług prawnych czy doradztwa biznesowego. Funkcjonujące Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej stanowią dla nich „centrum” wiedzy i pomocy. Odgrywają ogromną rolę w ich tworzeniu i funkcjonowaniu, oferując szeroką bazę usług. Dlatego też rola OWES w ich działalności jest tak istotna.

W ekonomii społecznej upatruje się możliwość walki z tzw. wykluczeniem społecznym. Jak wskazuje J. Blicharz, zjawisko ekskluzji społecznej, której początki sięgają lat 60. XX wieku, można definiować jako problem nierównego dostępu do politycznych i prawnych uprawnień, dóbr i usług, podstawowych instytucji, którego źródła mogą być zróżnicowane. Wskazuje się, że najczęściej grupami zagrożonymi wykluczeniem społecznym są: bezrobotni, niepełnosprawni, ludzie ubodzy, nadużywający alkoholu czy narkotyków²⁵⁹. W związku z tym w organizacjach ekonomii społecznej poszukuje się partnera do rozwiązywania podstawowych problemów w sferze społecznej, przede wszystkim w polityce wzrostu zatrudnienia, poprzez oferowanie nowych form przedsiębiorczości i rodzajów pracy zwłaszcza dla tych osób, które dla publicznych służb zatrudnienia stanowią największy problem, a zatem osób zagrożonych marginalizacją społeczną²⁶⁰.

Obok walki z ekskluzją społeczną, rozwoju zatrudnienia i budowania demokracji uczestniczącej czy partnerstwa społecznego, w umacnianiu instytucji ekonomii społecznej upatruje się źródło rozwoju lokalnego, gdyż elastyczne organizacje ekonomii społecznej mają większą możliwość bieżącego dostosowywania się do aktualnych, zmieniających się potrzeb danej społeczności lokalnej²⁶¹. Zakres działalności podmiotów

²⁵⁷ A. Ejsmont, J. Ruszewski (red.), *Ekonomia społeczna dla rozwoju...* op. cit., s. 69.

²⁵⁸ *Administracja, biznes i podmioty ekonomii społecznej. Czy współpracować? Jeśli tak, to jak?*, Warszawa 2011, s. 22.

²⁵⁹ J. Blicharz, *Organizacje społeczne wykonujące funkcje administracji publicznej*, w: *Prawo administracyjne*, J. Boć (red.), Wrocław 2007, s. 170.

²⁶⁰ C. Mierzejewski, *Polityka społeczna wobec sektora ekonomii społecznej*, „Polityka Społeczna” 2006, nr 7, s. 1.

²⁶¹ E. Leś, *Gospodarka społeczna i przedsiębiorstwo społeczne. Wprowadzenie do problematyki*, Warszawa 2008, s. 47.

ekonomii społecznej, przedsiębiorstw społecznych jest szeroki. Przedmiot ich działalności sprowadza się jednak najczęściej do dwóch podstawowych obszarów aktywności, z których pierwszy to usługi społeczne. Istotą drugiego obszaru aktywności przedsiębiorstw społecznych jest zapewnienie integracji społeczno-zawodowej, które w poszczególnych państwach realizowane są w różnorodnych formach instytucjonalnych, aczkolwiek w większości krajów Unii Europejskiej przyjmują one zwykle trzy główne formy prawne, a mianowicie: spółdzielni, stowarzyszeń i fundacji²⁶². W obu obszarach zakres ten wpisuje się w zadania tradycyjnie przypisywane sektorowi publicznemu.

Ważną kwestią jest pozyskiwanie rekomendacji oraz patronatów władz publicznych na przykład Marszałka województwa, które uwiarygodniają organizację pozarządową w oczach pozostałych partnerów. Odbywa się to z korzyścią dla samorządów, które mogą „pochwalić się” prężnie działającymi na ich terenie organizacjami pozarządowymi.

Samorząd terytorialny jest najbliższą jednostką partnerską dla organizacji pozarządowej ze względu na możliwość zlecania zadań w formie konkursów. Jednak organizacje mogą nawiązywać również współpracę pomiędzy sobą (fundacja-stowarzyszenie). Mają możliwość wspólnie wnioskować o fundusze, co dzięki zaangażowaniu zasobów i połączeniu sił, zwiększa ich szanse na pozyskaniu środków finansowych. Różnorodność celów oraz form organizacyjnych NGO's, a także fakt, że są one emanacją oddolnej aktywności obywatelskiej, daje im do różnicowania podejścia i spojrzenia na daną sprawę. Dlatego też władze danej fundacji czy stowarzyszenia powinny dbać o wizerunek swojej organizacji i poszukiwać rozwiązań partnerskich. Wartością dodaną współpracy organizacji o różnym potencjale (dużych, profesjonalnych, regionalnych i mniejszych, lokalnych) może być zwiększenie potencjału realizacji innowacyjnych projektów oraz przepływ wiedzy i doświadczenia w wielu obszarach działań organizacji²⁶³.

²⁶² E. Leś, *Nowa ekonomia społeczna. Wybrane koncepcje*, „Trzeci Sektor” 2005, nr 2, s. 40-41.

²⁶³ Tamże.

2.3. Modele wsparcia instytucjonalnego w wybranych krajach

Włoskie spółdzielnie socjalne stanowią integralną część polityki społecznej, aktywnej polityki rynku pracy i włoskiego systemu pomocy społecznej²⁶⁴. Angażują się w plany rozwoju społeczności lokalnych i w coraz większym stopniu są współtwórcami usieciowionej gospodarki niż zwykłymi wykonawcami usług. Mają na celu dobro społeczne, a jednocześnie strategia ich zarządzania zbliża je do organizacji przynoszących zyski: pracują rzetelnie i wydajnie w celu osiągnięcia konkurencyjnej pozycji na rynku. Umożliwia to powiązanie celu prospołecznego z naturą efektywnego przedsiębiorstwa. To połączenie decyduje o ich sile i daje powody do naśladowania.

Ciekawym przykładem ekonomii społecznej jest przykład Czech. Początki przedsiębiorstw społecznych w tym kraju sięgają początków powstania spółdzielni robotniczych, towarzystw ubezpieczeń wzajemnych i stowarzyszeń w połowie XIX wieku. Organizacje te koncentrowały się m.in. na wzajemnej pomocy finansowej, konsumenckiej i produkcyjnej oraz samopomocy. W szczytowym okresie przed drugą wojną światową w Czechosłowacji działało ponad 16 500 spółdzielni. W czasach komunizmu (1948-1989) niektóre stowarzyszenia i spółdzielnie przetrwały, ale utraciły swoją autonomię i demokratyczną strukturę oddolną. Koncepcje ekonomii społecznej i przedsiębiorczości społecznej weszły do sfery publicznej dopiero po 2000 r. Zainteresowanie przedsiębiorczością społeczną wzrosło po wstąpieniu Czech do UE w 2004 r. Głównym powodem była dostępność funduszy europejskich, które w Czechach są w większości administrowane przez Ministerstwo Pracy i Spraw Społecznych (MoLSA). Fundusze unijne wspierały dotychczas głównie przedsiębiorstwa społeczne zajmujące się integracją zawodową (WISE), ale spektrum przedsiębiorstw społecznych w Czechach stopniowo się rozszerza i zaczyna obejmować inicjatywy ukierunkowane na środowisko i społeczność²⁶⁵. Do kluczowych aktorów czeskiego ekosystemu przedsiębiorczości społecznej należą: Ministerstwo Pracy i Spraw Socjalnych (Ministerstvo Práce a Sociálních Věcí ČR, MPSV); urzędy pracy pod nadzorem MPSV; Agencja ds. Integracji Społecznej, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego (Ministerstvo

²⁶⁴ Raport z adaptacji modelu włoskiego, 2013, s. 5 <http://jadwiga.org/uploads/biblioteka/moznainaczey.pdf> [dostęp 16.11.2019r.].

²⁶⁵ Rozwój przedsiębiorczości społecznej w Polsce i wybranych krajach Unii Europejskiej, Raport tematyczny, PARP, s. 13.: https://www.parp.gov.pl/storage/publications/pdf/spoeczna-przedsiębiorczo_12-11-2020_popr_z-okadk.pdf [dostęp 14.11.2021r.].

pro místní rozvoj), Ministerstvo Przemysłu i Handlu (Ministerstvo průmyslu a obchodu), zrzeszenie TESSEA ČR (Thematic Network of Social Economy); kilka regionalnych i miejskich sieci i inicjatyw wspierających; kilka uniwersytetów działających zarówno w dziedzinie badań bieżących, jak i edukacji; dwa główne banki opracowujące programy skierowane do przedsiębiorstw społecznych; kilka inkubatorów przedsiębiorczości. Pomimo licznych i aktywnych podmiotów Ekonomii Społecznej w całym sektorze brakuje ciągle ogólnego poparcia politycznego i publicznego z jednej strony, a z drugiej – silnych organów przedstawicielskich i siły lobbingowej.²⁶⁶

Czeskie przedsiębiorstwa społeczne, zwłaszcza WISE przeżywają w ostatnich latach rozkwit. Definicje i zasady przedsiębiorczości społecznej opracowane przez TESSEA i MPSV osiągnęły względny konsensus, a dostępne programy finansowania publicznego, głównie EFS, przyspieszyły ich rozwój. Niektóre kwestie stwarzają jednak trudności dla przedsiębiorstw społecznych, takie jak niepewność co do przyszłości publicznego wsparcia finansowego, brak szerszego poparcia politycznego i niedostateczne uznanie przez szerszą opinię publiczną. Pokłada się wiele nadziei w stworzeniu krajowej strategii i planu działania, która mogłaby wspierać sektor zarówno wewnątrz przez zachęcanie do debat zainteresowanych stron, jak i zewnątrz przez promowanie i rozwijanie bardziej systemowych i priorytetowych działań. Kolejnym wyzwaniem jest uznanie i znalezienie wsparcia dla całego spektrum działań i potencjału przedsiębiorstw społecznych – zarówno w tradycyjnych formach tj. integracja zawodowa, jak i rodzących się obszarów zaangażowania przedsiębiorstw społecznych tj. lokalna produkcja i dystrybucja żywności, etyczna gastronomia, sklepy o zerowej ilości odpadów itp. Przedsiębiorstwa społeczne o charakterze środowiskowym i społecznym, a być może także komunalnym, powinny mieć równorzędny status z przedsiębiorstwami społecznymi, które zaangażowane są w działalność społeczną i charytatywną.

Rozwój przedsiębiorczości społecznej na Litwie jest ściśle związany z ewolucją organizacji charytatywnych i spółdzielni. Można wyróżnić jej trzy różne etapy: okres przedwojenny (do 1940 r.), okres Związku Radzieckiego (1945-1989) i okres postsowiecki (od 1990 r.). W okresie przedwojennym społeczeństwo obywatelskie rozwijało się podobnie jak w wielu krajach europejskich. Litwa była jednym

²⁶⁶ Tamże, s. 14.

z pierwszych „nowych” państw członkowskich UE, które przyjęły ustawę o przedsiębiorstwach społecznych. Wprowadzona w 2004 r. ustawa (Law on Social Enterprises, 1 June 2004 No IX-2251) dotycząca organizacji integrujących WISE objęła istniejące już od czasu komunizmu fabryki zatrudniające osoby niepełnosprawne i pozwoliła na zachowanie tych miejsc pracy dla osób z niepełnosprawnościami. Główny przełom w rozwoju litewskiej przedsiębiorczości społecznej nastąpił w 2014 r. i przybrał formę pierwszego Forum Przedsiębiorstw Społecznych (Socialinio verslo forumas), które stworzyło podstawy dla koncepcji biznesu społecznego. W 2015 r., w ślad za Inicjatywą na rzecz przedsiębiorczości społecznej (SBI) Komisji Europejskiej, Ministerstwo Gospodarki uruchomiło następnie dekret w sprawie przyjęcia „Koncepcji przedsiębiorczości społecznej”²⁶⁷.

Na Litwie przedsiębiorstwa społeczne coraz częściej postrzegane są przez decydentów politycznych jako istotny czynnik rozwoju systemu pomocy społecznej. W perspektywie deinstytucjonalizacji i decentralizacji świadczenia usług publicznych przedsiębiorstwa społeczne są postrzegane jako główny potencjalny podmiot do świadczenia tego typu usług. Strategiczne zobowiązanie decydentów politycznych do przeniesienia większej liczby usług do organizacji non profit i przedsiębiorstw społecznych zawarto w Narodowej Strategii Postępu „Litwa 2030”, zatwierdzonej przez rząd Republiki Litewskiej. Instytucje państwowe i gminy podejmują działania w celu włączenia przedsiębiorstw społecznych do świadczenia usług publicznych. Nadal istnieje wiele barier dla rozwoju litewskiej przedsiębiorczości społecznej: obecne formy finansowania przez państwo są mocno zbiurokratyzowane a proces kontroli zbyt rygorystyczny. Przedsiębiorstwa społeczne mają nierówne warunki dostępu do pomocy finansowej w porównaniu z chronionym i wspieranym przez państwo aparatem usług społecznych. Poziom świadomości i zaufania do przedsiębiorstw społecznych wśród społeczeństwa, inwestorów i decydentów politycznych jest nadal bardzo niski²⁶⁸.

²⁶⁷ Tamże, s. 15.

²⁶⁸ Tamże.

Włoskie spółdzielnie socjalne stanowią integralną część polityki społecznej, aktywnej polityki rynku pracy i włoskiego systemu pomocy społecznej²⁶⁹. Angażują się w plany rozwoju społeczności lokalnych i w coraz większym stopniu są współtwórcami usieciowionej gospodarki niż zwykłymi wykonawcami usług. Mają na celu dobro społeczne, a jednocześnie strategia ich zarządzania zbliża je do organizacji przynoszących zyski: pracują rzetelnie i wydajnie w celu osiągnięcia konkurencyjnej pozycji na rynku. Umożliwia to powiązanie celu prospołecznego z naturą efektywnego przedsiębiorstwa. To połączenie decyduje o ich sile i daje powody do naśladowania.

Ciekawym przykładem ekonomii społecznej jest przykład Czech. Początki przedsiębiorstw społecznych w tym kraju sięgają początków powstania spółdzielni robotniczych, towarzystw ubezpieczeń wzajemnych i stowarzyszeń w połowie XIX wieku. Organizacje te koncentrowały się m.in. na wzajemnej pomocy finansowej, konsumenckiej i produkcyjnej oraz samopomocy. W szczytowym okresie przed drugą wojną światową w Czechosłowacji działało ponad 16 500 spółdzielni. W czasach komunizmu (1948-1989) niektóre stowarzyszenia i spółdzielnie przetrwały, ale utraciły swoją autonomię i demokratyczną strukturę oddolną. Koncepcje ekonomii społecznej i przedsiębiorczości społecznej weszły do sfery publicznej dopiero po 2000 r. Zainteresowanie przedsiębiorczością społeczną wzrosło po wstąpieniu Czech do UE w 2004 r. Głównym powodem była dostępność funduszy europejskich, które w Czechach są w większości administrowane przez Ministerstwo Pracy i Spraw Społecznych (MoLSA). Fundusze unijne wspierały dotychczas głównie przedsiębiorstwa społeczne zajmujące się integracją zawodową (WISE), ale spektrum przedsiębiorstw społecznych w Czechach stopniowo się rozszerza i zaczyna obejmować inicjatywy ukierunkowane na środowisko i społeczność²⁷⁰. Do kluczowych aktorów czeskiego ekosystemu przedsiębiorczości społecznej należą: Ministerstwo Pracy i Spraw Socjalnych (Ministerstvo Práce a Sociálních Věcí ČR, MPSV); urzędy pracy pod nadzorem MPSV; Agencja ds. Integracji Społecznej, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego (Ministerstvo pro místní rozvoj), Ministerstwo Przemysłu i Handlu (Ministerstvo průmyslu a obchodu), zrzeszenie TESSEA ČR (Thematic Network of Social Economy); kilka regionalnych

²⁶⁹ Raport z adaptacji modelu włoskiego, 2013, s. 5 <http://jadwiga.org/uploads/biblioteka/moznainaczey.pdf> [dostęp 16.11.2019r.].

²⁷⁰ Rozwój przedsiębiorczości społecznej w Polsce i wybranych krajach Unii Europejskiej, Raport tematyczny, PARP, s. 13.: https://www.parp.gov.pl/storage/publications/pdf/spoeczna-przedsiębiorczo_12-11-2020_popr_z-okadk.pdf [dostęp 14.11.2021r.].

i miejskich sieci i inicjatyw wspierających; kilka uniwersytetów działających zarówno w dziedzinie badań bieżących, jak i edukacji; dwa główne banki opracowujące programy skierowane do przedsiębiorstw społecznych; kilka inkubatorów przedsiębiorczości. Pomimo licznych i aktywnych podmiotów Ekonomii Społecznej w całym sektorze brakuje ciągle ogólnego poparcia politycznego i publicznego z jednej strony, a z drugiej – silnych organów przedstawicielskich i siły lobbingowej.²⁷¹

Czeskie przedsiębiorstwa społeczne, zwłaszcza WISE przeżywają w ostatnich latach rozkwit. Definicje i zasady przedsiębiorczości społecznej opracowane przez TESSEA i MPSV osiągnęły względny konsensus, a dostępne programy finansowania publicznego, głównie EFS, przyspieszyły ich rozwój. Niektóre kwestie stwarzają jednak trudności dla przedsiębiorstw społecznych, takie jak niepewność co do przyszłości publicznego wsparcia finansowego, brak szerszego poparcia politycznego i niedostateczne uznanie przez szerszą opinię publiczną. Pokłada się wiele nadziei w stworzeniu krajowej strategii i planu działania, która mogłaby wspierać sektor zarówno wewnątrznie poprzez zachęcanie do debat zainteresowanych stron, jak i zewnątrznie poprzez promowanie i rozwijanie bardziej systemowych i priorytetowych działań. Kolejnym wyzwaniem jest uznanie i znalezienie wsparcia dla całego spektrum działań i potencjału przedsiębiorstw społecznych – zarówno w tradycyjnych formach tj. integracja zawodowa, jak i rodzących się obszarów zaangażowania przedsiębiorstw społecznych tj. lokalna produkcja i dystrybucja żywności, etyczna gastronomia, sklepy o zerowej ilości odpadów itp. Przedsiębiorstwa społeczne o charakterze środowiskowym i społecznym, a być może także komunalnym, powinny mieć równorzędny status z przedsiębiorstwami społecznymi, które zaangażowane są w działalność społeczną i charytatywną.

Rozwój przedsiębiorczości społecznej na Litwie jest ściśle związany z ewolucją organizacji charytatywnych i spółdzielni. Można wyróżnić jej trzy różne etapy: okres przedwojenny (do 1940 r.), okres Związku Radzieckiego (1945-1989) i okres postsowiecki (od 1990 r.). W okresie przedwojennym społeczeństwo obywatelskie rozwijało się podobnie jak w wielu krajach europejskich. Litwa była jednym z pierwszych „nowych” państw członkowskich UE, które przyjęły ustawę o przedsiębiorstwach społecznych. Wprowadzona w 2004 r. ustawa (Law on Social

²⁷¹ Tamże, s. 14.

Enterprises, 1 June 2004 No IX-2251) dotycząca organizacji integrujących WISE objęła istniejące już od czasu komunizmu fabryki zatrudniające osoby niepełnosprawne i pozwoliła na zachowanie tych miejsc pracy dla osób z niepełnosprawnościami. Główny przełom w rozwoju litewskiej przedsiębiorczości społecznej nastąpił w 2014 r. i przybrał formę pierwszego Forum Przedsiębiorstw Społecznych (Socialinio verslo forumas), które stworzyło podstawy dla koncepcji biznesu społecznego. W 2015 r., w ślad za Inicjatywą na rzecz przedsiębiorczości społecznej (SBI) Komisji Europejskiej, Ministerstwo Gospodarki uruchomiło następnie dekret w sprawie przyjęcia „Koncepcji przedsiębiorczości społecznej”²⁷².

Na Litwie przedsiębiorstwa społeczne coraz częściej postrzegane są przez decydentów politycznych jako istotny czynnik rozwoju systemu pomocy społecznej. W perspektywie deinstytucjonalizacji i decentralizacji świadczenia usług publicznych przedsiębiorstwa społeczne są postrzegane jako główny potencjalny podmiot do świadczenia tego typu usług. Strategiczne zobowiązanie decydentów politycznych do przeniesienia większej liczby usług do organizacji non profit i przedsiębiorstw społecznych zawarto w Narodowej Strategii Postępu „Litwa 2030”, zatwierdzonej przez rząd Republiki Litewskiej. Instytucje państwowe i gminy podejmują działania w celu włączenia przedsiębiorstw społecznych do świadczenia usług publicznych. Nadal istnieje wiele barier dla rozwoju litewskiej przedsiębiorczości społecznej: obecne formy finansowania przez państwo są mocno zbiurokratyzowane a proces kontroli zbyt rygorystyczny. Przedsiębiorstwa społeczne mają nierówne warunki dostępu do pomocy finansowej w porównaniu z chronionym i wspieranym przez państwo aparatem usług społecznych. Poziom świadomości i zaufania do przedsiębiorstw społecznych wśród społeczeństwa, inwestorów i decydentów politycznych jest nadal bardzo niski²⁷³.

²⁷² Tamże, s. 15.

²⁷³ Tamże.

2.4. Zadania Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej oraz regionalnych ośrodków polityki społecznej w kontekście koordynacji polityki ekonomii społecznej

Działania Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej, mające na celu wsparcie rozwoju sektora ekonomii społecznej obejmują szereg działań, do których możemy zaliczyć:

- programowanie i kreowanie polityki Ekonomii Społecznej w Polsce,
- szkolenia dla przedstawicieli przedsiębiorstw społecznych w zakresie zamówień publicznych,
- szkolenia i sieciowanie Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej,
- doradztwo dla regionów w zakresie tworzenia polityk publicznych w zakresie ekonomii społecznej,
- wsparcie tworzenia klastrów i systemów franczyzy społecznej,
- stworzenie pakietu edukacyjnego zawierającego treści z obszaru ekonomii społecznej, służącego nauczycielom oraz wsparcie tworzenia spółdzielni uczniowskich,
- przygotowanie programu i przeprowadzenie studiów menadżerskich i MBA z zarządzania przedsiębiorstwem społecznym i wiele innych.

W strukturze MRiPS działa Departament Ekonomii Społecznej, który koncentruje się przede wszystkim na tworzeniu warunków rozwoju ekonomii społecznej, w tym przedsiębiorczości społecznej oraz spółdzielni socjalnych, opracowaniu i monitorowaniu programu współpracy Ministerstwa z organizacjami pozarządowymi. Zajmuje się także realizacją zadań w obszarze zatrudnienia socjalnego i nadzorem nad fundacjami dla których Minister Rodziny i Polityki Społecznej jest ministrem właściwym²⁷⁴.

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej jest jednostką organizacyjną pomocy społecznej pełniącą zadania z zakresu pomocy społecznej na szczeblu samorządu wojewódzkiego. Do głównych zadań ROPS-ów należy koordynacja wojewódzkiej Strategii Polityki Społecznej oraz wspomaganie marszałka województwa w

²⁷⁴ Departament Ekonomii Społecznej - Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej - Portal Gov.pl (www.gov.pl) [dostęp 21.03.2023r.].

nadzorowaniu podległych mu jednostek organizacyjnych pomocy społecznej²⁷⁵. Regionalne Ośrodki Polityki Społecznej, podobnie jak pozostałe ośrodki, realizują określone zadania. Zalicza się do nich: opracowanie, aktualizowanie programów zmierzających do przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu, opracowanie regionalnych programów pomocy społecznej.

Istotnymi zadaniami ROPS jest tworzenie i promowanie innowacyjnych rozwiązań w zakresie pomocy społecznej, wspieranie finansowe i merytoryczne organizacji. Dla przykładu ROPS powinny dbać o kadre pomocy społecznej, zapewniać pracownikom dostęp do szkoleń zawodowych, umożliwiać im podnoszenie kwalifikacji. Ponadto mogą organizować konferencje, szkolenia, w których mogłyby brać udział określone grupy społeczne i zawodowe. ROPS powinien współpracować z organizacjami pozarządowymi realizującymi zadania z zakresu polityki społecznej, instytucjami zarządzającymi i pośredniczącymi w tworzeniu i realizacji projektów z zakresu polityki społecznej. Oprócz tego ROPS ma możliwość gospodarowania środkami Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych oraz obowiązek umieszczania informacji na stronie internetowej. Informacje te dotyczyć mogą realizowanych strategii i programów, szkoleń dla pracowników, ofert pracy, aktualności.

Dla przykładu, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku realizował projekt pt. „Koordynacja i monitorowanie rozwoju ekonomii społecznej w regionie”, współfinansowany przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego na lata 2014 - 2020, Oś Priorytetowa VII Poprawa Spójności Społecznej, Działanie 7.3 – Wzmocnienie roli ekonomii społecznej w rozwoju społeczno-gospodarczym województwa podlaskiego. Głównym celem projektu ROPS był rozwój sektora ekonomii społecznej w województwie podlaskim. Cel ten realizowany był poprzez kompleksowe działania warunkujące rozwój przedsiębiorczości społecznej w regionie. W szczególności były to działania inicjujące tworzenie miejsc pracy w podmiotach ekonomii społecznej, jak również budujące dogodne warunki rozwoju obszaru ekonomii społecznej, w tym tworzenia i funkcjonowania przedsiębiorstw społecznych.

²⁷⁵ Art. 113. - [Regionalny ośrodek polityki społecznej] - Pomoc społeczna. <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/pomoc-spoleczna-17087802/art-113> [dostęp 20.03.2023 r.].

W ramach Projektu realizowane były cztery zadania:

- Tworzenie regionalnych sieci współpracy sektora ekonomii społecznej -sieciowania PES i OWES.
- Wspieranie samorządów lokalnych, podmiotów ekonomii społecznej i innych instytucji w tym nauki, biznesu itp. w obszarze ekonomii społecznej.
- Upowszechnienie wiedzy i dobrych praktyk z obszaru ekonomii społecznej – zwiększenie widoczności ekonomii społecznej w regionie.
- Koordynacja regionalnego wieloletniego programu rozwoju ekonomii społecznej²⁷⁶.

2.5. Regulacje prawne w obszarze ekonomii społecznej

Ramy prawne polskiej ekonomii społecznej są dość różnorodne i obejmują liczne ustawy, takie jak Ustawa o fundacjach z 1984 r., ustawa Prawo o stowarzyszeniach z 1989 r., Ustawa prawo spółdzielcze z 1982 r. itp. Każda z tych ustaw była kilkakrotnie nowelizowana w latach 90. XX wieku. W pierwszych latach XXI w. uchwalono nowe ustawy, w tym ustawę o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie w 2003 r. i Ustawę o spółdzielniach socjalnych w 2006 roku. Pierwsza z nich reguluje zakres współpracy między „sektorem obywatelskim” a władzami publicznymi, w tym podzlecanie zadań publicznych, wspieranie NGO w podejmowaniu zadań publicznych itp. Jest również ustawa o zatrudnieniu socjalnym z 2003 r., jak również Ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych z 1997 roku²⁷⁷.

Ostatnią i bezpośrednio odnoszącą się do obszaru ekonomii społecznej jest Ustawa z dnia 5 sierpnia 2022 r. *o ekonomii społecznej*. Ustawa reguluje przede wszystkim funkcjonowanie przedsiębiorstw społecznych:

- organizację i zasady działania przedsiębiorstwa społecznego;

²⁷⁶ Monitoring „Wieloletniego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej w województwie podlaskim na lata 2013 – 2020” za rok 2018, Białystok 2019, s. 8. <http://www.rops-bialystok.pl/andrzej3/wp-content/uploads/2019/05/Monitoring-WPRES-za-rok-2018.pdf> [20.03.2023r.]

²⁷⁷ Poprawa potencjału integracji społecznej na poziomie lokalnym poprzez ekonomię społeczną. Raport na temat Polski, Departament Zarządzania Europejskim Funduszem Społecznym w Ministerstwie Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2009r., s. 43. <https://www.ekonomiaspoleczna.gov.pl/download/files/pozytek/Raport%20koncowy%20ES%20OECD.pdf> [dostęp 13.03.2023r.].

- zasady uzyskiwania i utraty statusu przedsiębiorstwa społecznego oraz nadzór nad przedsiębiorstwem społecznym;
- instrumenty wsparcia przedsiębiorstwa społecznego;
- zasady i formy wspierania rozwoju ekonomii społecznej przez organy administracji publicznej;
- ochronę danych osobowych w związku z realizacją celów wynikających z ustawy²⁷⁸.

Podmioty ekonomii społecznej (w tym NGO) są podatnikami podatku dochodowego od osób prawnych. Tym samym nie są zwolnione przedmiotowo z opodatkowania podatkiem CIT. Tym samym ustawa *o podatku dochodowym od osób prawnych* przewiduje wybrane zwolnienia dla PES w zakresie podatku CIT m.in. zwolnienia z opodatkowania tzw. preferowanego dochodu, przeznaczonego na preferowane cele ogólne obejmujące m.in.: działalność naukową, naukowo-techniczną, oświatową, kulturalną, w zakresie kultury fizycznej i sportu, ochrony środowiska, wspierania inicjatyw społecznych na rzecz budowy dróg i sieci telekomunikacyjnej na wsi oraz zaopatrzenia wsi w wodę, dobroczynności, ochrony zdrowia i pomocy społecznej, rehabilitacji zawodowej i społecznej osób z niepełnosprawnościami oraz kultu religijnego. Regulacje podatkowe dopuszczają również ulgi w podatku dochodowym dla podmiotów finansujących PES (w tym NGO) formie darowizn. Podmioty ekonomii społecznej prowadzące odpłatną działalność podlegają opodatkowaniu polskim podatkiem VAT na zasadach ogólnych²⁷⁹.

2.6. Instrumenty finansowania ekonomii społecznej w Polsce

Podmioty ekonomii społecznej (PES) w sposób specyficzny prowadzą swoją działalność, bowiem w głównej mierze skupiają się na celach społecznych. Tym samym są pozbawione możliwości korzystania z instrumentów finansowania swojej działalności w celu jej rentowności. Nie uwzględniając środków publicznych, czy też wsparcia niedochodowego poprzez na przykład bezinteresowną pomoc prywatną, jedynym sposobem na pozyskanie finansów z zewnątrz jest wsparcie ze strony instrumentów

²⁷⁸ Ustawa z dnia 5 sierpnia 2022 r. *o ekonomii społecznej* (Dz. U. 2022 r., poz. 1812) <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/ekonomia-spoeczna-19270417> [dostęp 13.03.2023 r.].

²⁷⁹ Grzejszczyk E., *Wybrane polskie regulacje podatkowe w zakresie ekonomii społecznej. Analiza prawno-podatkowa wg stanu prawnego na dzień 1 stycznia 2008 r.*, s. 26. <http://www.owes.info.pl/biblioteka/11polskieregulacjepodatkowe.pdf> [dostęp 13.02.2023 r.]

dłużnych. Brak nastawienia podmiotów ekonomii społecznej na cele ekonomiczne sprawia, że są one mniej atrakcyjne dla banków, aniżeli sektor małych i średnich przedsiębiorstw. Zwłaszcza, że oprócz prymatu celu społecznego nad ekonomicznym PES bardzo często mają charakter niegospodarczy co całkowicie odbiera im możliwość otrzymania kredytu. Podmioty te nie posiadają i nie spełniają norm ostrożnościowych udzielania kredytów, nie mają wiarygodności wywiązania się z planowanych zobowiązań finansowych²⁸⁰.

Instytucje, które wspierają finansowo podmioty ekonomii społecznej powinny przede wszystkim skupić się na środkach udzielanych jedynie przez organy administracji publicznej.

W przypadku pracowników przedsiębiorstwa społecznego, będących osobami zagrożonymi wykluczeniem społecznym, część wynagrodzenia może podlegać finansowaniu ze środków Funduszu Pracy - na zasadach określonych w ustawie z dnia 20 kwietnia 2004 r. *o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy*. Przez okres 24 miesięcy od dnia zatrudnienia w pełnej wysokości oraz przez kolejne 12 miesięcy w połowie wysokości. Finansowanie odbywa się przez refundację składek albo przekazanie zaliczki na składki w okresach kwartalnych. Dodatkowo przedsiębiorstwo społeczne może otrzymać wsparcie w formie:

- dotacji na utworzenie stanowiska pracy oraz na finansowanie kosztów wynagrodzenia (art. 22 ustawy),
- środków na finansowanie kosztów wynagrodzenia lub kosztów płacy, możliwość sfinansowania składek ZUS w przypadku pracowników przedsiębiorstwa społecznego będących osobami zagrożonymi wykluczeniem społecznym (art. 21 ustawy),
- środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (na zasadach określonych w ustawie z dnia 27 sierpnia 1997 r. *o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych*): możliwość uzyskania dofinansowania do oprocentowania kredytów przeznaczonych na rehabilitację osób niepełnosprawnych (art. 24 ustawy), obniżenie wpłat na PFRON za dokonanie zakupu w przedsiębiorstwie społecznym zatrudniającym osoby niepełnosprawne (art. 25 ustawy);

²⁸⁰ I. Herbst, *Analiza możliwości finansowania podmiotów ekonomii społecznej w Polsce*, s.7-8. <http://www.owes.info.pl/biblioteka/10niebankowefinansowaniepes.pdf> [dostęp 12.03.2023 r.].

- zwolnienie dochodu przedsiębiorstwa społecznego przeznaczonego na reintegrację społeczną i zawodową pracowników, w części niezaliczonej do kosztów uzyskania przychodów, z podatku dochodowego od osób prawnych (art. 67 ustawy),
 - możliwość udzielania zamówień zastrzeżonych poniżej progu, od którego stosowana jest ustawa z dnia 11 września 2019 r. – Prawo zamówień publicznych (art. 26 ustawy).
- Wsparcie może być finansowane ze środków, o których mowa w art. 5 ust. 1 pkt 2–3 ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o *finansach publicznych* (Dz. U. z 2022 r. poz. 1634, 1692, 1725, 1747 i 1768), w tym za pośrednictwem ośrodka wsparcia ekonomii społecznej²⁸¹.

2.7. Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej na lata 2014-2020

Istotnym dokumentem określającym kierunki działania dla ekonomii społecznej jest Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej (KPRES). Jest on programem rozwoju w rozumieniu art. 15 ust. 4pkt 2 Ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. z 2009 r. Nr 84, poz. 712, z późn. zm.1) i stanowi dokument o charakterze operacyjno-wdrożeniowym²⁸². Ustanowiony został w celu realizacji średniookresowej Strategii Rozwoju Kraju 2020 oraz Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego, Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego, Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego oraz innych strategii rozwoju.

KPRES jest dokumentem rządowym, wyznaczającym kluczowe kierunki interwencji publicznej, które mają służyć kształtowaniu warunków dla rozwoju ekonomii społecznej oraz przedsiębiorstw społecznych. Z jednej strony jest to dokument kompleksowy, który uwzględnia aktualną sytuację społeczną, gospodarczą i ekonomiczną, ale z drugiej strony dzięki swojej wewnętrznej strukturze i treści, jest dokumentem dynamicznym, otwartym na zmiany jakie mogą zachodzić w bliższej i dalszej perspektywie, mające potencjalny wpływ na rozwój ekonomii społecznej. KPRES skierowany jest głównie do instytucji publicznych, tworzących i realizujących konkretne polityki, jak również do osób, które działają w sektorze ekonomii społecznej. Rozwój ekonomii społecznej w rozumieniu KPRES opiera się na trzech filarach:

²⁸¹ Ustawa z dnia 5 sierpnia 2022 r. o *ekonomii społecznej* (Dz. U. 2022 r., poz. 1812)

<https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/ekonomia-spoeczna-19270417> [dostęp 13.03.2023 r.].

²⁸² Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej. [dostęp 18.12.2020]

https://www.ekonomiaspoeczna.gov.pl/download/files/EKONOMIA_SPOLECZNA/KPRES.pdf .

- politycznym, czyli tworzeniu przyjaznego klimatu dla ekonomii społecznej po stronie administracji publicznej,
- społecznym, czyli uruchomieniu potencjału społecznego, wzmocnieniu więzi i aktywności społecznych),
- przedsiębiorczym, czyli wzmocnieniu rynkowej pozycji i kompetencji biznesowych przedsiębiorstw społecznych)²⁸³.

Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej opisuje planowane działania, jakie powinny być podjęte przez władze publiczne, z wykorzystaniem środków publicznych w celu wzmocnienia tego sektora²⁸⁴. Nie jest ono celem samym w sobie, ale ma przyczyniać się do realizacji krajowych celów rozwojowych: zwiększenie poziomu zatrudnienia, spójności społecznej i kapitału społecznego. Natomiast cel nadrzędny KPRES brzmi: „w roku 2020 ekonomia społeczna stanowi ważny czynnik wzrostu zatrudnienia, spójności społecznej oraz rozwoju kapitału społecznego”²⁸⁵.

Osiągnięcie tak zdefiniowanego celu nadrzędnego wymaga zdecydowanego zdynamizowania rozwoju ekonomii społecznej w Polsce, zarówno w ujęciu ilościowym i jakościowym. Ujęcie ilościowe rozumiane jest jako²⁸⁶:

- liczbę osób zaangażowanych w ekonomię społeczną,
- liczbę działających podmiotów ekonomii społecznej,
- liczbę działających przedsiębiorstw społecznych,

Ujęcie jakościowe rozumiane jest jako:

1. Tworzenie miejsc pracy dla osób znajdujących się w szczególnie trudnej sytuacji, w ramach lokalnych wspólnot samorządowych,
2. Dostarczanie społecznościom lokalnym dobrej jakości usług użyteczności publicznej, zwłaszcza usług społecznych,
3. Osiągnięcie przez przedsiębiorstwa społeczne stabilnych podstaw działalności dzięki uzyskiwaniu przychodów z działalności gospodarczej²⁸⁷.

Cel nadrzędny KPRES można przełożyć na bardziej praktycznie sformułowany cel strategiczny, tj.: „do roku 2020 podmioty ekonomii społecznej staną się ważnym

²⁸³ P. Kozak, *Aktywna społeczność dla ekonomii społecznej. Niezbędnik dla liderów miejsc aktywności lokalnej*, Warszawa 2016, s. 29.

²⁸⁴ Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej, Rozdział II, s. 27.

²⁸⁵ Tamże.

²⁸⁶ Tamże.

²⁸⁷ Tamże.

elementem aktywizacji osób w trudnej sytuacji na rynku pracy oraz dostarczycielem usług użyteczności publicznej działającymi we wspólnotach samorządowych”. Jednakże należy podkreślić, że aby możliwe było osiągnięcie celu strategicznego niezbędne są cele operacyjne. Cele te zostały zdefiniowane jako:

1. Wspólnota – wzmocnienie roli podmiotów ekonomii społecznej we wspólnotach samorządowych.
2. Otoczenie – stworzenie i utrzymanie 35 tysięcy miejsc pracy w przedsiębiorstwach społecznych.
3. Przywództwo – poprawa mechanizmów zarządzania i koordynacji w obszarze polityki wspierania ekonomii społecznej.
4. Kompetencje – wzrost kompetencji w obszarze ekonomii społecznej w społeczeństwie.

Budowa odpowiedzialnej wspólnoty lokalnej wymaga odpowiedniego skoordynowania działań mających na celu wspieranie ekonomii społecznej, zarówno na poziomie lokalnym, regionalnym, jak i krajowym²⁸⁸. Wzmocnienie roli podmiotów ekonomii społecznej we wspólnotach samorządowych jest istotnym warunkiem służącym rozwojowi ekonomii społecznej. Silne powiązania podmiotów ekonomii społecznej z lokalnymi strukturami, takimi jak administracja, przedsiębiorcy i organizacje obywatelskie, są jednym z podstawowych czynników jej potencjalnego, gospodarczego i społecznego sukcesu. Wzmocnienie lokalnych powiązań może zostać osiągnięte tylko w sytuacji istnienia silnego sektora obywatelskiego. Oznacza to konieczność tworzenia korzystnych ram prawnych dla partycypacji obywatelskiej i rozwoju III sektora oraz rozwoju różnorodnych form edukacji obywatelskiej. Innym ważnym warunkiem funkcjonowania odpowiedzialnej wspólnoty jest zwiększenie udziału podmiotów ekonomii społecznej w realizacji usług społecznych. Proces włączenia przyczyni się do ekonomicznego wzmocnienia tych podmiotów, ale przede wszystkim wpłynie na wzrost zaangażowania lokalnej wspólnoty w realizację polityk publicznych. Konieczne jest również budowanie powiązań kooperacyjnych na poziomie ponadlokalnym, czemu służyć mają m.in. klastry, partnerstwa, franczyza społeczna²⁸⁹.

²⁸⁸ P. Kozak, *Aktywna społeczność dla ekonomii ...* op. cit., s. 29.

²⁸⁹ Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej. [dostęp 18.12.2020 r.].

https://www.ekonomiaspoleczna.gov.pl/download/files/EKONOMIA_SPOLECZNA/KPRES.pdf

Tworzenie i powstanie nowych miejsc pracy, w szczególności dla osób w trudnej sytuacji na rynku pracy był jednym z istotnych celów KPRES. Cel ten jednocześnie świadczył o znaczeniu ekonomii społecznej dla polskiego systemu społeczno-gospodarczego. Program KPRES zakładał powstanie netto około 35 tysięcy trwałych miejsc pracy złożył się w tym sektorze²⁹⁰. Na 35 tysięcy trwałych miejsc pracy złożyły się składać przede wszystkim nowe miejsca pracy dla młodzieży, w zielonej gospodarce i usługach społecznych użyteczności publicznej oraz w działaniach związanych z restrukturyzacją, zwłaszcza prowadzących do tworzenia miejsca pracy dla osób starszych²⁹¹. Rezultat ten miał być możliwy do osiągnięcia pod warunkiem stworzenia korzystnych rozwiązań prawnych, finansowych oraz infrastrukturalnych. Rozwiązania te miały być dostosowane do specyfiki i potrzeb podmiotów ekonomii społecznej. Zakładano, że rozwiązania prawne powinny w szczególności ułatwić zakładanie i prowadzenie przedsiębiorstwa społecznego, wpływać na kształtowanie korzystnych warunków dla współpracy wewnątrzsektorowej między tego rodzaju podmiotami oraz instytucjami publicznymi. Do prawidłowego funkcjonowania przedsiębiorstwa oprócz sprzyjającego środowiska prawnego, niezbędny jest także dostęp do kapitału zarówno bezzwrotnego i zwrotnego. Obecnie, przedsiębiorstwa społeczne mają bardzo ograniczone możliwości korzystania z oferty instytucji finansowych. Zmianie tej sytuacji powinno służyć stworzenie nowych instrumentów finansowych i modyfikacja istniejących, uwzględniających specyfikę sektora. Obok rozwiązań prawnych i finansowych, ważne jest, aby przedsiębiorstwa społeczne miały swobodny dostęp do usług inkubacyjnych oraz profesjonalnej wiedzy na temat zakładania i prowadzenia firmy. Będzie to możliwe dzięki sieci wyspecjalizowanych instytucji wsparcia²⁹².

Koordinacja jako formuła systemowego uporządkowania relacji pomiędzy poszczególnymi instytucjami wsparcia, stanowi warunek konieczny zapewnienia spójności szczegółowych polityk państwa na rzecz wzrostu zatrudnienia, wobec różnych grup w trudnej sytuacji na rynku pracy, w sferze pomocy społecznej, przedsiębiorczości

²⁹⁰ Przy wyznaczaniu wartości założono dynamikę tego procesu, uwzględniającą zarówno efekty bezpośredniego wsparcia dla powstawania nowych przedsiębiorstw społecznych, jak i ryzyko upadłości działających na rynku podmiotów ekonomii społecznej. Niestety, na obecnym etapie brak jest wiarygodnych danych dotyczących Dlatego też wartość ta powinna zostać zweryfikowana w pierwszych latach realizacji Programu.

²⁹¹ Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej. [dostęp 18.12.2020 r.].

https://www.ekonomiaspoleczna.gov.pl/download/files/EKONOMIA_SPOLECZNA/KPRES.pdf.

²⁹² Tamże.

oraz rozwoju lokalnego²⁹³. Tak rozumiana koordynacja daje gwarancje włączenia ekonomii społecznej w spójny proces tworzenia i realizacji polityk publicznych. Dlatego też w strukturach administracji rządowej wyznaczony został silny ośrodek koordynujący działania związane z ekonomią społeczną, a realizacja KPRES nadzorowana była przez organ złożony z przedstawicieli administracji publicznej, sektora pozarządowego oraz partnerów społecznych. Odpowiednia koordynacja działań, a przez to poprawa ich efektywności wymaga ciągłego pogłębiania wiedzy na temat sektora ekonomii społecznej, monitoringu wskaźników oraz stopnia ich realizacji²⁹⁴.

Odpowiednie kompetencje w obszarze ekonomii społecznej są warunkiem trwałego wzrostu, rozwoju i zmiany społecznej. Kluczowe kompetencje w tym obszarze to: umiejętność współpracy, działanie dla dobra wspólnego, przedsiębiorczość. Rozwijanie tych kompetencji powinno odbywać się zarówno w ramach edukacji formalnej jak i pozaformalnej. Zagadnienia związane z ekonomią społeczną powinny być obecne w programach kształcenia. Zgodnie z KPRES działania edukacyjne adresowane zostały nie tylko do aktualnych i potencjalnych przedsiębiorców społecznych, ale również do ogółu społeczeństwa m.in. do dzieci i młodzieży, członków wspólnot lokalnych, przedsiębiorców, samorządowców. Wyznaczono wskaźniki monitorowania, które miały na celu ocenić rezultaty Programu. Zgodnie z zapisami w KPRES poziom osiągnięcia poszczególnych wskaźników dokonywany miał być co roku. Poniższa tabela przedstawia wskaźniki monitorowania, jakie założono do osiągnięcia celów Programu.

Tabela 3. Wykaz wskaźników monitorowania KPRES

Cel	Wskaźnik
W roku 2020 ekonomia społeczna stanowi ważny czynnik wzrostu zatrudnienia, spójności społecznej oraz rozwoju kapitału społecznego	Liczba podmiotów ekonomii społecznej
	Liczba przedsiębiorstw społecznych
	Liczba osób pracujących w PES i w PS
<u>Rezultat nadrzędny 1</u> . Odpowiedzialna wspólnota. Wzmocnienie roli podmiotów ekonomii społecznej we wspólnotach samorządowych	Odsetek JST, które uzyskały status gminy / powiatu przyjaznego ekonomii społecznej
	Odsetek budżetu JST przekazany na zlecenie zadań podmiotom ES

²⁹³ Tamże.

²⁹⁴ Tamże.

	Odsetek PES oceniających jako ważne dla swojego funkcjonowania wsparcie otrzymane od społeczności lokalnej
<u>Rezultat nadrzędny 2.</u> Otoczenie. Powstanie i utrzymanie 35 tysięcy miejsc pracy w przedsiębiorstwach społecznych	Liczba miejsc pracy netto utworzonych w PS
<u>Rezultat nadrzędny 3.</u> Przywództwo. Poprawienie mechanizmów zarządzania i koordynacji w obszarze polityki wspierania ekonomii społecznej	Odsetek kluczowych interesariuszy (m. in. Przedstawiciele administracji publicznej, podmiotów ekonomii społecznej i przedsiębiorstw społecznych, organizacji pozarządowych, partnerów społecznych) pozytywnie oceniających system zarządzania i koordynacji w obszarze wspierania ekonomii społecznej
<u>Rezultat nadrzędny 4.</u> Kompetencje. Wzrost kompetencji w obszarze ekonomii społecznej w społeczeństwie	Syntetyczny wskaźnik postrzegania ekonomii społecznej w społeczeństwie

Źródło: Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej. [dostęp 18.12.2020 r.].
[https://www.ekonomiaspoleczna.gov.pl/download/files/EKONOMIA_SPOLECZNA/KPRES.p](https://www.ekonomiaspoleczna.gov.pl/download/files/EKONOMIA_SPOLECZNA/KPRES.pdf)

df

KAPRES oprócz celów, rezultatów określił pięć kluczowych priorytetów oraz dziewiętnaście kierunków interwencji publicznej. Priorytety i kierunki zostały określone na podstawie analizy celów, które mają realizować oraz na podstawie zidentyfikowanych potrzeb sektora ekonomii społecznej. Poniższa tabela przedstawia opis priorytetów.

Tabela 4. Kluczowe priorytety KPRES

Nazwa Priorytetu	Nazwa działania	Oczekiwane efekty Priorytetu I
Priorytet I. Ekonomia społeczna na społecznie odpowiedzialnym terytorium	Działanie I.1. Wspieranie partycypacyjnych modeli badania potrzeb społecznych i planowania lokalnego.	Osiągnięte dzięki realizacji Priorytetu i rezultaty prowadzić będą do wzrostu aktywności obywatelskiej oraz znaczącego zwiększenia partycypacji podmiotów ekonomii społecznej w kreowaniu, realizacji i monitorowaniu polityk publicznych realizowanych przez jednostki samorządu terytorialnego. Równocześnie wiązać się one będą ze wzrostem otwarcia władz
	Działanie I.2. Wspieranie lokalnej samoorganizacji i aktywności obywatelskiej.	
	Działanie I.3. Wspieranie rozwoju usług użyteczności publicznej poprzez ekonomię społeczną.	

	Działanie I.4. Wspieranie rozwoju działań ekonomii społecznej w kluczowych sferach rozwojowych.	samorządowych na współpracę z podmiotami ekonomii społecznej. Wszystkie te działania prowadzić będą do osiągnięcia pierwszego rezultatu nadrzędnego KPRES, czyli wzmocnienia roli podmiotów ekonomii społecznej we wspólnotach samorządowych. Rezultaty te będą również miały wpływ na powstanie w przedsiębiorstwach społecznych 35 tys. dodatkowych miejsc pracy
Priorytet II. Działania regulacyjne w zakresie ekonomii społecznej	Działanie II.1. Określenie otoczenia prawnego ekonomii społecznej	Rezultaty Priorytetu II w zakresie uporządkowania przepisów regulujących funkcjonowanie przedsiębiorstw społecznych oraz ich otoczenia przyczynią się do osiągnięcia Rezultatu nadrzędnego II, czyli powstania 35 tys. miejsc pracy w przedsiębiorstwach społecznych. Uporządkowanie przepisów prawnych umożliwi zarówno tworzenie nowych, jak i usprawni funkcjonowanie istniejących przedsiębiorstw społecznych. Rezultaty te służyć będą również realizacji rezultatów celu III z uwagi na fakt, iż zmiany prawne umożliwią powstanie Izby Przedsiębiorstw Społecznych, stanowiącej istotny element koordynacji polityki wobec ekonomii społecznej.
	Działanie II.2. Określenie zasad zamówień publicznych i pomocy publicznej wspierających rozwój ekonomii społecznej.	
Priorytet III. System wsparcia ekonomii społecznej	Działanie III.1. Bezzwrotne instrumenty finansowe.	Rezultaty Priorytetu III w zakresie stworzenia finansowej i doradczej infrastruktury wsparcia, animowania, rozwoju i funkcjonowania przedsiębiorstw społecznych oraz otoczenia prawnego służą osiągnięciu Celu II <i>Otoczenie</i> , którego rezultatem będzie stworzenie i utrzymanie 35 tys. miejsc pracy w przedsiębiorstwach społecznych. Bez kompleksowego systemu wsparcia nie jest możliwe tworzenie i stabilne funkcjonowanie przedsiębiorstw społecznych na większą skalę. Rezultaty te będą miały również wpływ na osiągnięcie rezultatu I, umożliwiając tworzenie nowych
	Działanie III.2. Zwrotne instrumenty finansowe	
	Działanie III.3. Usługi wsparcia ekonomii społecznej i przedsiębiorstw społecznych.	
	Działanie III.4. Wsparcie rozwoju sieci kooperacji i partnerstw ekonomii społecznej	

		miejsce pracy w obszarach preferowanych przez wspólnoty samorządowe.
Priorytet IV. Włączenie ekonomii społecznej do głównego nurtu polityk publicznych na poziomie krajowym i regionalnym	Działanie IV.1. Koordynacja polityki wobec ekonomii społecznej na poziomie krajowym.	Rezultaty Priorytetu IV w zakresie stworzenia systemu koordynacji polityki publicznej wobec ekonomii społecznej na poziomie centralnym, regionalnym i lokalnym, wspierania rozwoju samoorganizacji sektora ekonomii społecznej oraz sprawnego systemu monitoringu, służą osiągnięciu Celu operacyjnego 3 <i>Przywództwo</i> , którego rezultatem nadrzędnym jest wzrost skuteczności mechanizmów zarządzania i koordynacji w obszarze polityki wspierania rozwoju ekonomii społecznej. Służą one również realizacji rezultatu Celu 1, który ma zapewnić wzmocnienie powiązań podmiotów ekonomii społecznej ze wspólnotami lokalnymi.
	Działanie IV.2. Koordynacja polityki ekonomii społecznej na poziomie regionalnym.	
	Działanie IV.3. Samoorganizacja ekonomii społecznej.	
	Działanie IV.4. Monitoring ekonomii społecznej.	
Priorytet V. Edukacja dla ekonomii społecznej	Działanie V.1. Ekonomia społeczna jako idea i tożsamość kulturowa.	Rezultaty Priorytetu V w zakresie edukacji służą realizacji Celu 5, mającego doprowadzić do wzrostu kompetencji w społeczeństwie. Rezultaty te służą również realizacji Celu I, w zakresie poszerzania kompetencji w dziedzinie ekonomii społecznej członków lokalnych RDPP i członków rad komisji samorządowych. Umożliwiają również pobudzenie aktywności społecznej młodzieży.
	Działanie V.2. Działania edukacyjne dla środowisk lokalnych.	
	Działanie V.3. Edukacja na poziomie szkolnym i akademickim.	
	Działanie V.4. Model edukacji poza formalnej dzieci i młodzieży.	

Źródło: Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej. [dostęp 18.12.2020 r.].
[https://www.ekonomiaspoleczna.gov.pl/download/files/EKONOMIA_SPOLECZNA/KPRES.p](https://www.ekonomiaspoleczna.gov.pl/download/files/EKONOMIA_SPOLECZNA/KPRES.pdf)

df

Realizacja Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej wymagała podjęcia szeregu działań o wymiarze prawnym, organizacyjnym, finansowym i edukacyjnym, realizowanych przez wielu partnerów w ramach administracji publicznej oraz partnerstwa publiczno-społecznego. Istotny element stanowił skorelowanie działań o charakterze krajowym z działaniami realizowanymi w regionach. Odpowiednia

koordynacja tych działań przyczyniła się do realizacji założonych Priorytetów, a tym samym osiągnięcia założonych w programie wskaźników. Program KPRES był szansą na zmianę zasad współpracy pomiędzy samorządem, a podmiotami ekonomii społecznej. Założeniem było, aby obywatele mieli dostęp do lepiej zaplanowanych i dopasowanych do indywidualnych potrzeb usług społecznych, świadczonych przede wszystkim lokalnie. Z drugiej strony zapisy Programu nałożyły liczne sprawozdania oraz wskaźniki niezbędne do zrealizowania, co spowodowało nadmierne skupienie uwagi na tym aspekcie. Nie ma można również zapomnieć o wpływach ze strony władzy. Decyzyjność zawsze jest i będzie czynnikiem wpływającym na wysokość finansowania oraz sposób podziału środków dla poszczególnych podmiotów ekonomii społecznej. To w gestii organizacji pozarządowych leży nawiązywanie i utrzymywanie relacji z samorządami oraz prowadzenie działalności rzeczniczej i lobbingowej. Bez przychylności i wsparcia ze strony władz ciężko jest realizować wyznaczone cele²⁹⁵.

Trudno powiedzieć, czy KPRES odniósł sukces. Na pewno przyczynił się do rozwijania i pobudzania inicjatyw oddolnych w ramach ES, ale brakuje dowodów naukowych, wskazujących na jego sukcesy, jak i deficyty oraz niedoskonałości.

²⁹⁵ Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej. [dostęp 18.12.2020 r.].
https://www.ekonomiaspoleczna.gov.pl/download/files/EKONOMIA_SPOLECZNA/KPRES.pdf
248 Tamże.

Rozdział III

Ośrodki Wspierania Ekonomii Społecznej (OWES) jako podstawowe instytucje wsparcia przedsiębiorstw społecznych w Polsce

3.1. Cele, funkcje i zadania realizowane w ramach OWES

Ośrodek Wspierania Ekonomii Społecznej w skrócie OWES to podmiot lub partnerstwo posiadające akredytację, świadczący komplementarnie pakiet usług wsparcia ekonomii społecznej, wskazanych w Krajowym Programie Rozwoju Ekonomii Społecznej (KPRES)²⁹⁶. Wnioskodawca prowadzący OWES powinien posiadać minimum dwuletnie doświadczenie w realizacji co najmniej dwóch usług wsparcia podmiotów ekonomii społecznej tożsamyh z usługami wskazanymi w art. 29 ust. 1 ustawy z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej²⁹⁷.

OWES-y oferują doradztwo, szkolenia, realizują usługi wspierające rozwój partnerstwa lokalnego, świadczą usługi prawne, księgowe i marketingowe na rzecz podmiotów ekonomii społecznej, promują ekonomię społeczną i zatrudnienie w sektorze ekonomii społecznej.

Wśród głównych zadań realizowanych przez OWES należy wymienić:

- świadczenie usług informacyjnych w zakresie ES,
- świadczenie usług doradczych (indywidualnych i grupowych), są to m.in. punkty lub centra doradztwa, czy też doradztwo w zakresie pozyskiwania przez PES zewnętrznych źródeł finansowania, np.: w postaci pożyczek,
- świadczenie usług szkoleniowych, umożliwiających uzyskanie wiedzy i umiejętności potrzebnych do założenia lub prowadzenia działalności w sektorze ES,
- świadczenie usług wspierających rozwój partnerstwa lokalnego na rzecz ekonomii społecznej (m.in.: poprzez budowę sieci współpracy lokalnych podmiotów w celu wspierania rozwoju PES),
- promocja ekonomii społecznej i zatrudnienia w tym sektorze,

²⁹⁶ Standardy wsparcia Ośrodków Ekonomii Społecznej:

https://www.ekonomiaspoleczna.gov.pl/download/files/standardy_OWES.pdf [dostęp 27.12.2019 r.].

²⁹⁷ Tamże.

- animacja nowych PES i Grup Inicjatywnych.

Ośrodki realizują usługi na rzecz podmiotów ekonomii społecznej (PES) obejmujących²⁹⁸:

- przedsiębiorstwa społeczne, w tym spółdzielnie socjalne, o których mowa w ustawie z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych (Dz. U. poz. 651, z późn. zm.),
- podmioty reintegracyjne, realizujące usługi reintegracji społecznej i zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym:
 - o CIS i KIS – Centra Integracji Społecznej i Klubu Integracji Społecznej.
 - o Zakłady Aktywności Zawodowej i Warsztaty Terapii Zawodowej, o których mowa w ustawie z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych,
- organizacje pozarządowe lub podmioty, o których mowa w art. 3 ust. 3 pkt 1 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2016 r. poz. 1817, z późn. zm.),
- podmioty sfery gospodarczej utworzone w związku z realizacją celu społecznego bądź dla których leżący we wspólnym interesie cel społeczny jest racją bytu działalności komercyjnej. Grupę tę można podzielić na następujące podgrupy:
 - o organizacje pozarządowe, o których mowa w ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, prowadzące działalność gospodarczą, z której zyski wspierają realizację celów statutowych, o spółdzielnie, których celem jest zatrudnienie tj. spółdzielnie pracy, inwalidów i niewidomych, działające w oparciu o ustawę z dnia 16 września 1982 r. - Prawo spółdzielcze (Dz. U. z 2016 r. poz. 21, z późn. zm.),
 - o spółki non-profit, o których mowa w ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, o ile udział sektora publicznego w spółce wynosi nie więcej niż 50%.

Każdy z funkcjonujących w Polsce OWES-ów realizuje zadania, zgodnie z założeniami Programu. Poniżej zostały przedstawione usługi świadczone przez wybrane Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej jako przykłady działalności OWES.

²⁹⁸ Tamże.

Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej w subregionie słupskim

W ramach działalności Punktów Informacyjnych Ekonomii Społecznej, w 2017 r. informatorzy przeprowadzili 36 podstawowych spotkań informacyjnych oraz kilkadziesiąt spotkań informacyjno-konsultacyjnych²⁹⁹. Zakres informacji udzielanych podczas spotkań dotyczył: zasady uruchamiania PS, możliwych do pozyskania środków na rozwój przedsiębiorstwa społecznego dostępnych źródeł finansowania działalności PES, zasad prowadzenia działalności gospodarczej przez PES, zawiązywania i rozwój partnerstw lokalnych, sieci współpracy lokalnych podmiotów – w tym instytucji rynku pracy, integracji i pomocy społecznej w celu rozwoju podmiotów ekonomii społecznej, przepisów prawa dotyczących podmiotów ekonomii społecznej, informowania o ważnych działaniach lokalnej ekonomii społecznej i promowania przykładów dobrze prosperujących PES, czy też partnerstw działających z udziałem PES i partnerów społecznych³⁰⁰.

W ramach Informatorium udostępniane były klientom materiały informacyjno-promocyjne dotyczące projektu i rodzaju świadczonego wsparcia tj., ulotki, plakaty, biuletyny³⁰¹. Materiały zawierały aktualny zakres oferowanych usług. Informator prowadził również rekrutację osób i podmiotów, zainteresowanych udziałem w projekcie (podmioty ekonomii społecznej i ich przedstawiciele/osoby oddelegowane). Raz w miesiącu wydawany był Biuletyn Informacyjny.

Kolejną formą wsparcia świadczoną przez OWES w subregionie słupskim były usługi animacji. Spotkania animacyjne miały na celu stworzenie środowiska przyjaznego rozwojowi ekonomii społecznej i podmiotom ekonomii społecznej z terenu subregionu słupskiego. Działania podejmowane przez animatora miały charakter edukacyjny. Zadaniem animatora było organizowanie i animowanie spotkań/warsztatów dla grup inicjatywnych oraz warsztatów edukacyjnych. Animator wspierał Grupy Inicjatywne oraz grupy chcące stworzyć partnerstwo lokalne i projektowe. Podczas animacji wyszukiwano liderów lokalnych, pracowano z mieszkańcami w celu zawiązania PES/PS lub uczestniczenia w partnerstwach, organizowano spotkania z władzami miasta i instytucjami – potencjalnymi partnerami.

²⁹⁹ M. Kiernicka, A. Kuklińska-Znamirowska, *Sprawozdanie merytoryczne i finansowe z działań OWES w subregionie słupskim za 2017 r.*, Słupsk 2018, s. 3.

³⁰⁰ Tamże.

³⁰¹ Tamże, s. 4.

W ramach usług rozwoju ekonomii społecznej świadczonych przez OWES realizowane były usługi doradztwa biznesowego, specjalistycznego oraz kluczowego.

Zakres udzielanego doradztwa kluczowego obejmował:

1. Zakładanie PS, z uwzględnieniem różnorodnych form prawnych i typów,
2. Zakładanie PES, z uwzględnieniem różnych form prawnych i typów,
3. Rejestrowanie działalności PES,
4. Zewnętrzne finansowanie PS i PES,
5. Prowadzenie działalności statutowej ES.

Zakres udzielanego doradztwa biznesowego:

1. Doradztwo branżowe, związane z przedmiotem prowadzonej przez PES działalności gospodarczej lub/i statutowej odpłatnej,
2. Poszukiwanie partnerów, identyfikacja nisz rynkowych, przygotowania danych i ofert,
3. Przygotowanie i praca nad biznesplanem,
4. Negocjacje z instytucjami finansującymi,

Zakres udzielanego doradztwa specjalistycznego dotyczył:

1. W zakresie prawnym: prowadzenie działalności gospodarczej w ramach PS, prawne aspekty działania w sferze ekonomii społecznej, podatki bezpośrednie i pośrednie w działaniach PES, obowiązki pracodawcy względem pracowników.
2. W zakresie księgowo-podatkowym: rachunkowość PES, zobowiązania finansowe związane z prowadzoną działalnością, księgowość, płace i pochodne, ubezpieczenia społeczne.
3. W zakresie osobowym: zarządzanie organizacją, zarządzanie pracownikami, zarządzanie konfliktem w PES i rozwiązywanie konfliktów.
4. W zakresie finansowym: pozyskiwanie źródeł finansowania działalności (m.in. produkty sektora finansowego) wraz ze wsparciem w przygotowaniu wniosków, planowanie finansowe z wykorzystaniem np. narzędzia Proveit.pl.
5. W zakresie marketingowym: planowanie marketingowe, kształtowanie elastyczności ofertowej, polityka kształtowania cen i optymalizacji kosztów, opracowanie/ modyfikacja strategii marketingowej PS, badanie rynku, wypracowanie i wdrażanie standardów obsługi klienta przez PES, nawiązanie i rozwój współpracy ze specjalistami w zakresie projektowania produktów i usług.

W zakresie doradztwa specjalistycznego udzielano doradztwa z dziedziny: marketingu i promocji, rozwoju kompetencji zawodowych i osobistych, komunikacji i zarządzania, pozyskiwania środków finansowych.

Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej dla regionu szczecińskiego

Usługi świadczone w ramach OWES to: usługi animacji lokalnej, usługi wsparcia i rozwoju ekonomii społecznej, usługi w ramach istniejących PES/PS. W ramach usług animacyjnych w 2018 r. zorganizowano ponad 35 spotkań animacyjno-edukacyjno-integracyjnych, w których udział wzięło około 700 osób³⁰². Tematyka spotkań obejmowała m.in. animację środowiska lokalnego, inicjowanie i tworzenie partnerstw, możliwości pozyskiwania środków na działania na rzecz społeczności lokalnych, integrację społeczności, wolontariat. Spotkania miały na celu m.in. zainicjowanie wspólnych przedsięwzięć lokalnych, integrację środowisk, a także inicjowanie powstawania grup inicjatywnych chcących zakładać PES. Zorganizowano również zajęcia, które miały na celu przygotowanie lokalnych animatorów do działania, obejmujące m.in. tematykę liderowania, organizacji spotkań, narzędzi wykorzystywanych w pracy animatorów lokalnych, motywowania i wspierania liderów, wizyty studyjne, uzupełniające edukację w zakresie rynku pracy, nisz biznesowych, wymiany doświadczeń. Wydarzenia animacyjne to przede wszystkim promocja idei ES, sposoby integracji i aktywizacji lokalnych społeczności.

W ramach usług wsparcia i rozwoju ekonomii społecznej w 2018 r. podjęto działania, mające na celu inicjowanie tworzenia nowych PES, poprzez przygotowanie grup inicjatywnych w zakresie nie tylko tworzenia, ale także w zakresie ich funkcjonowania na rynku. Dla każdej grupy inicjatywnej opracowano i uwzględniono indywidualną ścieżkę wsparcia, z wykorzystaniem informacji, doradztwa i szkolenia. Zostało utworzonych piętnaście grup inicjatywnych i udzielono doradztwa 42 osobom. W wyniku działań zarejestrowano cztery Stowarzyszenia i dwie Fundacje z odpłatną działalnością pożytku publicznego lub z działalnością gospodarczą, a z pozostałymi grupami inicjatywnymi doradztwo kontynuowano³⁰³.

³⁰² Sprawozdanie z działalności SZOWES- Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej dla regionu szczecińskiego za okres 01.01-31.12.2018. <https://owesszczecin.pl/wp-content/uploads/2021/07/SPRAWOZDANIEOWES-ZA-2018.pdf> [dostęp 20.12.2019 r.].

³⁰³ Tamże.

W okresie styczeń-grudzień 2018 r. na rzecz PES świadczone były usługi inkubujące: usługi księgowo oraz usługi marketingowe. Łącznie zrealizowano 402 godzin usług dla 43 podmiotów. Wsparcie doradcze, w tym doradztwo biznesowe obejmowało głównie podmioty ekonomii społecznej prowadzące działalność gospodarczą oraz przedsiębiorstwa społeczne. Dalsze wsparcie udzielane będzie zgodnie z zapotrzebowaniem beneficjentów.

Zadania realizowane przez OWES-y w ramach koordynacji ekonomii społecznej powinny pozostawać w ścisłej relacji z polityką publiczną w zakresie rozwoju ekonomii społecznej, realizowaną przez Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej (a także Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju jako instytucji koordynującej wykorzystanie środków europejskich w zakresie ekonomii społecznej). Wyrazem tej polityki był przede wszystkim KPRES oraz inicjatywy legislacyjne. Kluczowe było z jednej strony, zaangażowanie OWES-ów w działania MRiPS związane z wyznaczaniem kierunków i ram prawnych dla rozwoju ekonomii społecznej, z drugiej – stymulowanie działań sprzyjających wdrożeniu tej polityki na poziomie regionalnym m. in. poprzez KPRES.

Dolnośląski Ośrodek Wspierania Ekonomii Społecznej

Misją Dolnośląskiego OWES jest wsparcie ekonomii społecznej na terenie subregionu wrocławskiego. Cel ten jest realizowany poprzez podnoszenie kwalifikacji oraz potencjału organizacji pozarządowych i łączenie tego środowiska z przedsiębiorstwami społecznymi, jednostkami samorządu terytorialnego oraz biznesem. Działania skierowane zostały zarówno do nowotworzonych grup nieformalnych jak i organizacji działających od wielu lat. Dla podmiotów ekonomii społecznej istotne znaczenie obok celu gospodarczego ma misja społeczna. Dolnośląski Ośrodek Wspierania Ekonomii Społecznej (DOWES) wspomaga tworzenie nowych podmiotów ekonomii społecznej i przedsiębiorstw społecznych oraz zapewnia pomoc dla już istniejących PES i PS. Dzięki temu umożliwia w szczególności osobom wykluczonym powrót na rynek pracy, przez co przeciwdziała ich marginalizacji i dalszemu wykluczeniu społecznemu. DOWES dąży do ekonomizacji PES (stowarzyszeń, fundacji), aby tworzyły miejsca pracy i prowadziły działalność odpłatną i gospodarczą. Wspiera również samorządy w zakresie wdrażania społecznie odpowiedzialnych zamówień,

pokazując dobre praktyki oraz pomagając w rozwoju trzeciego sektora poprzez działania animacyjne³⁰⁴.

Działania zrealizowane przed DOWES to m.in.³⁰⁵:

- Letnia Szkoła Liderów Ekonomii Społecznej – 3-dniowe szkolenie wyjazdowe mające na celu rozwój kompetencji liderkich wśród przedstawicieli lokalnych środowisk i osób działających w organizacjach pozarządowych na polu Ekonomii Społecznej,
- cykl Szkoleniowy „Śladami Wrocławskich Spółdzielni Socjalnych” – seria warsztatów poszerzających wiedzę o działalności odpłatnej w organizacjach pozarządowych, połączonych z wizytami studyjnymi we wrocławskich spółdzielniach socjalnych,
- warsztaty z zakresu kadr i księgowości podnoszące kompetencje członków NGO,
- wizyta studyjna w Spółdzielni Socjalnej „Szklany Świat”, ilustrująca praktyczny wymiar działania przedsiębiorstwa społecznego,
- przyznanie ponad 30 dotacji na utworzenie miejsc pracy w spółdzielniach socjalnych, fundacjach i stowarzyszeniach na terenie działania DOWES.

3.2. Teoretyczne, prawne i finansowe aspekty funkcjonowania OWES (akredytacja i źródła finansowania OWES)

Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej są głównie prowadzone przez organizacje pozarządowe posiadające odpowiednie przygotowanie i doświadczenie w obszarze ekonomii społecznej. W latach 2015-2016 wszystkie OWES-y, które chciały kontynuować swoją działalność, zgodnie z decyzją ówczesnego Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej (aktualnie MPiPS) musiały przejść procedurę akredytacyjną, potwierdzającą wysoką jakość świadczonych usług³⁰⁶.

Zgodnie z zapisami „Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej” od 2014 roku usługi wsparcia ekonomii społecznej i przedsiębiorstw społecznych podlegają akredytacji w systemie AKSES. Proces akredytacji odbywa się na podstawie Regulaminu oraz Zakresu standardów usług i działania OWES przyjętych przez Komitet akredytacyjny do spraw akredytacji oraz standardów usług i działania ośrodków wsparcia

³⁰⁴ <https://www.rcwip.pl/dowes-2> [dostęp 20.02.2023 r.].

³⁰⁵ Tamże.

³⁰⁶ *Czym jest System Akredytacji i Standardów Działania Instytucji Wsparcia Ekonomii Społecznej – AKSES?* <http://akses.ekonomiaspoleczna.gov.pl/akredytacja-owes> [dostęp 27.12.2019 r.].

ekonomii społecznej. Uzyskanie akredytacji jest podstawą do prowadzenia i funkcjonowania Ośrodka.

System Akredytacji i Standardów Działania Instytucji Wsparcia Ekonomii Społecznej (AKSES) wpisuje się w przyjętą przez środowisko Ekonomii Społecznej oraz Departament Pożytku Publicznego w MRiPS ścieżkę profesjonalizacji i ekonomizacji podmiotów ekonomii społecznej³⁰⁷. Jest instrumentem, który ma zapewnić jak najwyższą efektywność wydatkowania środków publicznych w obszarze wsparcia ekonomii społecznej. AKSES wpisuje się w strategiczne ramy rozwoju ekonomii społecznej na każdym z poziomów planowania tj.: wspólnotowym, krajowym i regionalnym. Na poziomie unijnym AKSES jest jedną z odpowiedzi na uwarunkowania wynikające z kluczowych dokumentów: Strategia Europa 2020, projekt pakietu legislacyjnego, które jednoznacznie wskazują, iż obszar ekonomii społecznej będzie traktowany jako jeden z priorytetów wsparcia³⁰⁸. Natomiast na poziomie krajowym zakłada on koordynację działań regionalnych, zwiększenie dostępu do kapitału zwrotnego dla podmiotów ekonomii społecznej, a przede wszystkim wypracowanie rozwiązań systemowych.

Głównym celem budowy systemu akredytacji opartego na sprecyzowanych standardach działania jest rozwój ekonomii społecznej w Polsce poprzez zapewnienie wysokiej jakości usług wspierających, świadczonych na rzecz podmiotów ekonomii społecznej.

Należy podkreślić, iż bezpośrednimi i jedynymi podmiotami podlegającymi akredytacji są Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej. System akredytacji, zgodnie z założeniami projektu, nie odnosi się bezpośrednio do PES. Zarówno wdrożenie standardów, jak również następująca później akredytacja, są z założenia działaniami dobrowolnymi, jednakże zakłada się, iż proces będzie ściśle związany z możliwością pozyskiwania środków publicznych, w szczególności z Unii Europejskiej.

Dzięki opracowaniu i wdrożeniu systemu akredytacji i standardów działania OWES zostały ujednoczone zasady funkcjonowania Ośrodków. Do najistotniejszych korzyści należą³⁰⁹:

- rozwój potencjału instytucjonalnego poszczególnych podmiotów,
- uporządkowanie organizacyjne i merytoryczne funkcjonowania OWES,

³⁰⁷ Tamże.

³⁰⁸ Tamże.

³⁰⁹ Tamże.

- możliwość pozyskiwania informacji zwrotnych i tworzenie wiarygodnych i obiektywnych narzędzi oceny jakości realizowanych usług,
- profesjonalizacja świadczonych usług,
- możliwość rozwoju potencjału w zakresie zarządzania podmiotem oraz działań merytorycznych.

Działalność Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej prowadzona jest w ramach projektów współfinansowanych przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego. Wysokość środków przeznaczona na funkcjonowanie danego OWES-u zależy głównie od alokacji przeznaczonej na konkurs w ramach, którego instytucje mogą ubiegać się o finansowanie.

Standardy akredytacyjne zakładają wysoką jakość i efektywność wsparcia dla sektora ekonomii społecznej świadczonego w ramach OWES, które przekładają się na m.in. trwałe efekty zatrudnieniowe. Standardy obejmują normy kluczowe, organizacyjno-prawne. W Polsce na dzień 29.10.2022 r. istniało 56 akredytowane Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej³¹⁰.

3.3. Zasoby OWES (materialne, niematerialne, kadrowe, finansowe)

Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej posiadają wykwalifikowany personel zgodny ze standardami działania tego typu placówek. Każdy z pracowników OWES posiada jasno określony zakres zadań do realizacji i opis specyficzny dla właściwego stanowiska³¹¹. Zasoby kadrowe to: koordynator merytoryczny, animatorzy, kluczowi doradcy, doradcy biznesowi, pracownicy wspierający doradców, pracownicy monitorujący działania PES i PS oraz pracownicy odpowiedzialni za koordynowanie działań partnerskich.

Koordynator merytoryczny realizuje następujące zadania:

1. Planuje i organizuje pracę OWES.
2. Zapewnia merytoryczną spójność poszczególnych etapów ścieżki wsparcia.

³¹⁰ II Wykaz akredytowanych OWES :: Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej - Departament Ekonomii Społecznej (ekonomiaspoleczna.gov.pl) [dostęp 20.02.2023 r.].

³¹¹ Standardy wsparcia Ośrodków Ekonomii Społecznej: https://www.ekonomiaspoleczna.gov.pl/download/files/standardy_OWES.pdf [dostęp 27.12.2019 r.].

3. Kieruje kadrami OWES m. in. odpowiada za rozwój kompetencji pracowników OWES oraz warunki ich pracy.
4. Odpowiada za jakość usług świadczonych przez OWES na rzecz PES.
5. Reprezentuje OWES w kontaktach na zewnątrz.

Animator odpowiedzialny jest za:

1. Diagnozowanie potencjału lokalnego środowiska.
2. Inicjowanie spotkań, działań i kontaktów pomiędzy podmiotami działającymi na danym obszarze.
3. Inicjowanie i wspieranie powstania grup osób i instytucji zamierzających rozpocząć działalność w formie PES.
4. Zawijazywanie i rozwój partnerstw, sieci współpracy lokalnych podmiotów w celu rozwoju PES, PS.

Doradca biznesowy pomaga przygotować dla PS kompleksową usługę wsparcia. W pierwszej kolejności usługi takie są świadczone dla PS znajdujących się w sytuacji kryzysowej (ryzyko likwidacji miejsc pracy) lub planujących rozwój (m. in. zwiększenie liczby miejsc pracy, wprowadzenie nowego produktu). Kompleksowa usługa wsparcia polega w szczególności na:

1. Pomocy w diagnozie potrzeb klienta oraz oczekiwanych efektów działania.
2. Pomocy w przygotowaniu planu działania dostosowanego do specyficznych potrzeb klientów.
3. Wdrożeniu planu działania (szkolenia, doradztwo, wsparcie finansowe itd.), polegającego na organizowaniu i koordynowaniu wsparcia.
4. Monitorowaniu wdrożenia planu działania.
5. Ocenie rezultatów planowanych działań.
6. Opracowywaniu ścieżek wsparcia rozwojowego oraz ścieżek reagowania na sytuacje kryzysowe.
7. Identyfikacji potrzeb na wniosek PS.

Doradca biznesowy koordynuje proces i świadczy usługi wsparcia przy zachowaniu dbałości o autonomię PS, ograniczając do niezbędnego minimum zastępowanie PS.

W OWES przestrzegane są przez kadrami zarządzającą oraz kadrami świadczącą usługi na rzecz podmiotów ekonomii społecznej następujące zasady etycznego działania³¹²:

³¹² Tamże.

- pracownicy OWES nie mogą dyskryminować żadnego z klientów OWES,
- pracownicy informują klientów z zachowaniem najwyższej staranności oraz uwzględnieniem najlepszej znajomości danego tematu,
- nie zachodzą żadne okoliczności mogące budzić uzasadnione wątpliwości co do bezstronności pracownika OWES wobec klienta ubiegającego się o wsparcie,
- istnieją i są przestrzegane regulacje dotyczące nieprzyjmowania od klientów wynagrodzeń lub innych gratyfikacji za udzieloną pomoc,
- respektowane są prawa autorskie do pomysłów klientów,
- zapewniona jest dyskrecja, bezpieczeństwo oraz poufność przekazywanych informacji,
- działania OWES, a w szczególności zachowania pracowników OWES w stosunku do klientów, w żaden sposób nie mogą wiązać się z manifestowaniem poglądów politycznych, religijnych itp.,
- pracownicy, współpracownicy, wolontariusze, klienci są traktowani równo, bez względu na wiek, płeć, niepełnosprawność, rasę lub pochodzenie etniczne, wyznawaną religię lub światopogląd, orientację seksualną i przekonania polityczne, zgodnie z „Wytycznymi w zakresie realizacji zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami oraz zasady równości szans kobiet i mężczyzn w ramach funduszy unijnych na lata 2014-2020”.

Kompetencje kadry kluczowej OWES są doskonalone w sposób systematyczny i celowy. Odbywa się to co najmniej poprzez udział kadry w szkoleniach wewnętrznych, szkoleniach zewnętrznych, doradztwie, spotkaniach sieciujących, wymianie doświadczeń. Każdy OWES powinien dążyć do tego, aby każdy członek kadry podnosił swoje kompetencje i nabywał nowe umiejętności.

Miejsca świadczenia usług przez OWES są czytelnie oznakowane, zapewniając możliwość świadczenia usług z zachowaniem poufności oraz pozwalając na przyjmowanie klientów w oddzielnym pomieszczeniu. Miejsca są dostosowane do potrzeb osób z niepełnosprawnościami lub OWES zapewnia takim osobom dostępność usług poza siedzibą. Zasoby materialne posiadane przez OWES-y są wystarczające do świadczenia usług na wysokim poziomie. Pomieszczenia wyposażone są w stanowisko

komputerowe, biurko, stół, krzesła, kącik doradczy, co pozwala na swobodne prowadzenie usług.

3.4. Wielosektorowa rola OWES we wdrażaniu usług doradczych, szkoleniowych i finansowych dla podmiotów Ekonomii Społecznej

Rolą OWES jest planowanie, kreowanie i realizowanie kompleksowych działań wspierających sektor ekonomii społecznej oraz promowanie przedsiębiorczości społecznej służącej integracji zawodowej osób zagrożonych marginalizacją.

W środowiskach lokalnych występuje niska aktywność społeczna na wielu poziomach działań. Jest niewiele swobodnych aktywności i ruchów, co powoduje, że stosunkowo duża liczba zarejestrowanych organizacji pozarządowych ma bardzo ograniczone zasoby osobowe, techniczne i finansowe. Skutkiem tego jest ograniczony rozwój organizacji pozarządowych, a w konsekwencji brak lub niska liczba organizacji zdolnych do podejmowania się realizacji zadań publicznych na nawet podstawowym poziomie np. w wielu gminach nie organizuje się w ogóle konkursów dla organizacji pozarządowych, gdyż nie ma organizacji zdolnych złożyć wniosek i rozliczyć projekt. Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej w Polsce są miejscem, które mają stały kontakt z organizacjami pozarządowymi i jednocześnie skupiają się na aktywizowaniu mieszkańców. Niezbędne są więc w tej roli mechanizmy, które wspierają rozwój i udrażniają komunikację pomiędzy samorządem, a organizacjami, a nawet samymi mieszkańcami.

Ze wsparcia oferowanego przez OWES-y mogą korzystać:³¹³

- lokalne społeczności zainteresowane realizacją inicjatyw z zakresu ekonomii społecznej - grupy inicjatywne, które chcą utworzyć spółdzielnię socjalną lub innego typu przedsiębiorstwo społeczne;
- funkcjonujące przedsiębiorstwa społeczne, które chcą utworzyć nowe miejsca pracy;
- organizacje pozarządowe, które chcą rozpocząć prowadzenie odpłatnej działalności statutowej lub gospodarczej zatrudniając w niej pracowników;

³¹³ P. Kozak, *Aktywna społeczność dla ekonomii społecznej. Niezbędnik dla liderów miejsc aktywności lokalnej*, Warszawa 2016, s. 28.

- przedstawiciele jednostek samorządu terytorialnego oraz wszystkich organizacji i instytucji, które chcą włączyć się w rozwój ekonomii społecznej i tworzenie nowych miejsc pracy;

Najważniejszym z celów ekonomii społecznej jest przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu. Dobra i usługi, które są oferowane przez powołane do tego instytucje (przedsiębiorstwa społeczne), powinny przynosić korzyści społeczne i zawodowe grupom znajdującym się w trudnej sytuacji ekonomicznej i społecznej. Ekonomia społeczna wskazuje na dehumanizację współczesnej ekonomii, a więc m.in. na „potęgę korporacji, kryzys państw i instytucji międzynarodowych, kurczenie się rynków pracy, bezrobocie technologiczne, poszerzanie i pogłębianie się sfer wykluczenia i ubóstwa, liczne pułapki kredytowe, (...) anomie społeczną, degradację kulturową, deficyt demokracji”³¹⁴.

Ekonomia społeczna jest w pewnej części zinstytucjonalizowanym elementem polityki rynku pracy w Polsce. Zmiany zachodzące na współczesnym rynku pracy implikują konieczność poszukiwania w ramach polityki publicznej nowych sposobów rozwiązywania problemów w sferze zatrudnienia. Jedną z takich możliwości jest wykorzystanie potencjału aktywizującego tkwiącego w podmiotach ekonomii społecznej³¹⁵.

Działalność OWES-ów pokazuje jak bardzo ważna jest wspólna dla samorządu i organizacji pozarządowych koordynacja działań na rzecz aktywizowania społeczeństwa obywatelskiego. Jednocześnie niezwykle istotne jest stosowanie spektrum działań ukierunkowanych nie tylko na profesjonalizację działalności organizacji pozarządowych, ale także szeroko rozumiane animowanie społeczności lokalnej. Biorąc pod uwagę dotychczasowe doświadczenia Ośrodków w Polsce można również powiedzieć, iż są to przykłady efektywnie wydatkowanych funduszy publicznych, gdyż w każdym przypadku działania finansowane przez samorząd były wzmacniane przez projekty finansowane ze środków Unii Europejskiej.

W ciągu ostatnich lat systematycznie wzrasta liczba przedsiębiorstw społecznych, a także nowych miejsc pracy tworzonych w już istniejących podmiotach. Niewątpliwie

³¹⁴J. Sroka, *Ekonomia społeczna – między rynkową transakcją, społeczną kooperacją a hierarchiczną koordynacją*, w: *Ekonomia społeczna, między rynkiem, państwem a obywatelem*, D. Murzyn, J. Pach (red.), Warszawa 2018, s.28

³¹⁵M. Frączek, *Ekonomia społeczna jako element polityki rynku pracy – polskie doświadczenia*, „Ekonomia Społeczna” 2018, nr 2, s. 23.

impulsem, który sprzyja rozwojowi przedsiębiorczości społecznej są środki unijne oraz istniejąca sieć wyspecjalizowanych Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej. Duże znaczenie odgrywają także Regionalne Ośrodki Polityki Społecznej działające na szczeblu województw, których zadaniem jest koordynacja działań na rzecz rozwoju ekonomii społecznej. Ciągłe jednak poważnym wyzwaniem pozostaje zapewnienie trwałości przedsiębiorstw społecznych, które po okresie intensywnej pomocy ze strony OWES muszą radzić sobie w warunkach rynkowej konkurencji. Dla części jest to wyzwanie, które niekiedy boleśnie weryfikuje ich kompetencje i umiejętności poruszania się w świecie biznesu. Są jednak i takie, które całkiem dobrze odnajdują się w warunkach rynkowej konkurencji, podejmując kooperację nie tylko z jednostkami samorządu terytorialnego, ale z także z innymi firmami zyskując przy tym stabilne źródło zleceń i przychodów³¹⁶.

Ekonomia społeczna stanowi ważny element polityki społecznej. Jej podmioty są swoistego rodzaju spoiwem łączącym biznes, sektor publiczny i sektor pozarządowy. Sektor ten, mimo że doświadcza wielu trudności w dostosowaniu się do wciąż zmieniającej się rzeczywistości polityczno-gospodarczej, posiada ogromny potencjał do zaspokajania wielu ważnych potrzeb państwa i społeczeństwa np. przeciwdziałania marginalizacji i wykluczeniu społecznemu, tworzy stabilne miejsca pracy, dostarcza usług społecznych itp. Aby ekonomia społeczna mogła się rozwijać, niezbędne jest upowszechnianie oraz promowanie wiedzy na jej temat wśród społeczeństwa w różnym wieku, poczynając od najwcześniejszych lat szkolnych. Ważne jest kształtowanie postaw wśród młodzieży i wzmacnianie praktycznych umiejętności związanych ze współdziałaniem i solidarnością społeczną. Ponadto należy wspierać lokalnych liderów i tworzyć oddolne inicjatywy wspólnotowe poprzez np. włączanie mieszkańców w procesy decyzyjne dotyczące lokalnych społeczności.

Niezbędnym warunkiem rozwoju przedsiębiorczości społecznej jest tworzenie trwałych i stabilnych przedsiębiorstw społecznych. Punktem wyjścia dla działania PS jest kapitał społeczny, aktywizowany poprzez sieć współdziałania z różnymi osobami, grupami, organizacjami i instytucjami. Dzięki temu uzyskuje się dostęp do kapitału fizycznego i finansowego, który służy kreowaniu i rozwijaniu ekonomii społecznej.

³¹⁶ Ekspertyza w zakresie ekonomii społecznej w obszarze społecznym, gospodarczym i instytucjonalnym, Białystok 2019, str. 3-4.: <http://www.rops-bialystok.pl/andrzej3/wp-content/uploads/2019/11/Ekspertyza.pdf> [dostęp 22.12.2021 r.].

Ważne jest zarówno tworzenie nowych przedsiębiorstw społecznych, ale również wspieranie tych, które już funkcjonują. Aby zwiększyć udział przedsiębiorstw społecznych i podmiotów ekonomii społecznej w rynku pracy, aktywizacji społeczno-zawodowej oraz w dostarczaniu usług społecznych, niezbędne jest podejmowanie szeregu działań na różnych polach aktywności państwa, samorządu i organizacji społecznych.

3.5. Praktyczne aspekty funkcjonowania OWES na przykładzie województwa podlaskiego

3.5.1. Realizacja działań OWES – trudności i wyzwania

Prawidłowe zarządzanie jest nieodzownym elementem w prowadzeniu każdej działalności, niezależnie czy jest to mikroprzedsiębiorstwo, czy duża firma. W przypadku Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej zarządzanie jest kluczowym czynnikiem, który decyduje o jego roli i znaczeniu w przyjętej strukturze. Działalność OWES ma istotne znaczenie dla sektora ekonomii społecznej. Wybranie odpowiedniej strategii działania, wypracowane dobre praktyki, stosowane metody, pozwalają na prawidłowe funkcjonowanie OWES, jak również wpływają na mierzenie się z trudnościami w realizacji działań, uwarunkowaniami regionalnymi i lokalnymi.

OWES, które są głównie skoncentrowane na przyznawaniu środków na tworzenie miejsc pracy, działają w cyklach dotacyjnych i podporządkowują im wsparcie dla przedsiębiorstw społecznych. Dzieje się tak, ponieważ dotacje są stosunkowo najłatwiejszym sposobem na utworzenie miejsc pracy, a właśnie z miejsc pracy rozliczane są Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej. Chodzi tu o wskaźniki projektowe. Jednocześnie szybkie tempo tworzenia nowych miejsc pracy i nowych podmiotów skutkować może niską trwałością i słabym przygotowaniem do wejścia na rynek nowego start-up'u³¹⁷.

Jednakże działania związane ze wspieraniem zatrudnienia w PS, które są nastawione na tworzenie nowych miejsc pracy, podnoszenie konkurencyjności i poprawę

³¹⁷ A. Bugalska (et al.), *Ekonomia społeczna w Polsce w nowej perspektywie finansowej 2020+, wnioski i rekomendowane rozwiązania*, Warszawa 2020, s. 24.
https://www.ekonomiaspoleczna.gov.pl/download/files/EKONOMIA_SPOLECZNA/ES_2021-2027.pdf
[dostęp 29.12.2021 r.].

ich kondycji finansowej powinny dawać szanse dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym i osób nieaktywnych zawodowo na stabilne zatrudnienie w warunkach dostosowanych do ich indywidualnych potrzeb.

Projekty realizowane przez OWES są stosunkowo krótkie, trwają około trzech lat. Natomiast praca z przedsiębiorstwem społecznym jest długotrwała, a proces inkubacji, szkoleń i doradztwa powinien być dłuższy i poprzedzać przyznanie dotacji. OWES zbyt szybko realizowały wsparcie poprzedzające przyznanie dotacji, obawiając się niezrealizowania wskaźników³¹⁸.

Funkcjonując w krótkim cyklu projektowym OWES nie są w stanie zapewnić odpowiedniej jakości świadczonych usług. Potwierdzają to również przeprowadzone badania, zaprezentowane w dalszej części pracy. OWES wykazują się niskim poziomem długofalowej skuteczności zrealizowanych działań. Tymczasem przedsiębiorczość społeczna jest silnie skorelowana z więziami społecznymi, poziomem zaufania, umiejętnościami kooperacji i pracy zespołowej. Dlatego też oprócz dotacji ważne są działania tworzące grunt pod przedsiębiorczość społeczną, skoncentrowane przede wszystkim na budowaniu silnych społeczności lokalnych i kapitału społecznego, w tym m.in. działania z zakresu animacji lokalnej, organizacji społeczności lokalnej, edukacji od najmłodszych lat w zakresie kompetencji kluczowych dla rozwoju przedsiębiorczości społecznej.

Tworzenie systemu wsparcia ekonomii społecznej rozpoczęło się w perspektywie finansowej UE 2007-2013 i było kontynuowane w kolejnym okresie 2014-2020. Z powodu początkowych negatywnych doświadczeń związanych z budową systemu wsparcia z udziałem środków EFS w ramach PO KL (m.in. brak kompleksowości usług wsparcia, brak środków na dotacje w ramach OWES, dublowanie się projektów i działań OWES na tym samym terytorium i jednocześnie „białe plamy” w dostępie do usług społecznych na innych terytoriach, realizacja kilkuset projektów zamiast kilkudziesięciu stabilnych OWES świadczących wysokiej jakości usług), wprowadzono szereg usprawnień, w szczególności³¹⁹:

- podział kraju na subregiony i zasadę „jeden subregion - jeden OWES”,

³¹⁸ Tamże.

³¹⁹ A. Bugalska (et al.), *Ekonomia społeczna w Polsce w nowej perspektywie finansowej 2020+...* op. cit., s. 24.

- obowiązek kompleksowego i komplementarnego realizowania usług wsparcia przez dany OWES,
- włączono przyznawanie dotacji i wsparcia pomostowego dla spółdzielni socjalnych do usług OWES,
- wypracowano zestaw standardów usług wsparcia ekonomii społecznej i wdrożono system akredytacji mający zapewnić wysoką jakość usług.

Nowoutworzony system usług wsparcia doskonalony był w ramach perspektywy programowej 2014-2020, w której dodatkowo uzależniono finansowanie OWES od spełnienia standardów jakości usług i uzyskania akredytacji MRiPS. Silniej ukierunkowano OWES na rezultaty w postaci nowych miejsc pracy, a nie tylko inicjowania tworzenia nowych podmiotów, przez co możliwe jest wspieranie podmiotów już istniejących. Ukierunkowano działania nie tylko na spółdzielnie socjalne, ale także na przedsiębiorstwa społeczne oraz podmioty ekonomii społecznej, które chcą przekształcić się w przedsiębiorstwa społeczne, stopniowo rozszerzając grupę docelową, w tym grupę osób uprawnionych do otrzymania dotacji i wsparcia pomostowego, ze względu na zmieniający się charakter wykluczenia społecznego i nowe wyzwania rynku pracy. Udoskonalono standardy usług wsparcia ekonomii społecznej oraz system akredytacji, wprowadzono także nowe mechanizmy monitorowania jakości, w tym z udziałem przedsiębiorstw społecznych³²⁰.

Niewątpliwie środki europejskie ułatwiły prowadzenie działań koordynacyjnych na poziomie krajowym i regionalnym. Regionalne Programy Operacyjne uwzględniają cele zdefiniowane przez Komisję Europejską oraz odpowiadają na wyzwania poszczególnych regionów w zakresie stymulowania rozwoju społecznego i gospodarczego, w powiązaniu z celami nakreślonymi przez Strategię Europa 2020. Oznacza to, że odnoszą się do wspierania zrównoważonego rozwoju zwiększającego spójność społeczną i terytorialną, w tym także w kontekście ekonomii społecznej. RPO stanowią narzędzie realizacji polityki rozwoju prowadzonej przez poszczególne samorządy województwa³²¹.

Działania w zakresie wspierania rozwoju ekonomii społecznej, prowadzone przez OWES, na poziomie regionu uzupełniane są działaniami zarządu województwa –

³²⁰ Tamże.

³²¹ A. Bugalska (et al.), *Ekonomia społeczna w Polsce w nowej perspektywie finansowej 2020+...* op. cit., s. 24.

Instytucji Zarządzających RPO. Wsparcie dla PS mogło być udzielane przez OWES projektem wybranym w konkursie, na podstawie umowy o dofinansowanie zawartej z IZ RPO. Aby móc ubiegać się o środki publiczne – krajowe i europejskie – OWES muszą być akredytowane przez ministra właściwego ds. zabezpieczenia społecznego. Akredytacja dotyczy całości działań OWES i ma zapewnić efektywność wydatkowania środków publicznych oraz zwiększyć, jakość ich działań. Zgodnie ze standardami działania i usług OWES, dysponują one odpowiednim zapleczem i personelem przygotowanym do kompleksowego wsparcia PES. Usługi świadczone przez OWES obejmują animację lokalną, inkubację dla powstających PS i doradztwo biznesowe, dzięki któremu osoby zagrożone wykluczeniem społecznym mogą znaleźć pracę w nowych lub istniejących PS. Dodatkowo OWES występują często w roli rzecznika ekonomii społecznej, wspierając pogłębianie współpracy między PES a JST.

Pomimo wsparcia oferowanego przez OWES i ROPS-y oraz wsparcia z poziomu krajowego, realizowanego dzięki środkom w ramach Programu POWER, nadal brakuje instrumentów wspierających różne formy współpracy PES, w tym również form członkowskich, w szczególności³²²:

- brak mechanizmów dzielenia się wiedzą i doświadczeniami między przedsiębiorstwami społecznymi (innych niż wizyty studyjne), w tym brak sieci kooperacji (także branżowych) i innych mechanizmów wzajemnościowych,
- brak współpracy między przedsiębiorstwami społecznymi, która pozwoliłaby osiągać efekt skali i poprawiać ich konkurencyjność (np. sieci franczyzowe, konsorcja, klastry, sieci branżowe).

Oceniając system wsparcia podażowego podmiotów ekonomii społecznej, w tym przedsiębiorstw społecznych, należy zwrócić uwagę, że okres projektowy instytucji wsparcia silnie oddziałuje na jakość realizowanych działań. Dwu, trzyletnie projekty zmuszają często do działań o niskim poziomie, a tym samym wpływają na obniżenie jakości usług wsparcia. Również wsparcie doradcze, mimo że niezbędne, wymaga zdecydowanej poprawy jakościowej. Podmioty potrzebują usług o wyższym poziomie profesjonalizacji i być może specjalizacji. Należy rozważyć możliwość zwiększenia kwestii popytowej, wymuszającej zwiększenie jakości usług oraz kontynuację rozwoju

³²² Tamże, s. 28.

systemu akredytacji OWES służącego podnoszeniu jakości usług wsparcia ekonomii społecznej.

Ważnym elementem jest połączenie wsparcia dotacyjnego EFS ze wsparciem Funduszu Pracy i PFRON, co wymaga zmian zarówno po stronie regulacyjnej, jak i organizacyjnej. Byłoby to istotne zarówno w kontekście tworzenia dodatkowych miejsc pracy, jak również możliwości uzupełniania dotacji otrzymywanych w ramach EFS (zniwelowanie efektu netto). Należy zwrócić uwagę na potrzebę znaczącego rozbudowywania oferty instrumentów zwrotnych, w tym pożyczek obrotowych, jak również instrumentów o charakterze innowacyjnym. Nadal brak jest wystarczającej współpracy sektora bankowego z podmiotami niekomercyjnymi, co stanowi jeden z hamulców rozwojowych przedsiębiorstw społecznych w Polsce³²³.

3.5.2. Regionalna współpraca międzysektorowa OWES

Budowa centralistycznego modelu administracji ma dysfunkcyjne działanie. Tym samym brak partycypacji społecznej w życiu publicznym oraz alienacja elit władzy są początkiem kryzysu struktur państwowych.³²⁴ Podstawowym działaniem, które pozwoli kształtował partnerskie relacje pomiędzy samorządem, organizacjami pozarządowymi i środowiskiem społecznym przedsiębiorców jest budowanie zaufania społecznego. Jest to jeden z ważnych elementów sukcesu ekonomicznego. Francis Fukuyama twierdzi, że społeczeństwa o wysokim poziomie zaufania potrafią skupiać się na grupach wykraczających poza rodzinę, działających w sektorze gospodarczym, sektorze organizacji czyli w obrębie społeczeństwa obywatelskiego³²⁵.

Po raz pierwszy zagadnienie partnerstwa lokalnego pojawiło się w latach osiemdziesiątych XX wieku w wyniku problemów społeczno-ekonomicznych występujących głównie w Wielkiej Brytanii. Rzeczywistość pokazała, że wsparcie określonych osób przez jedną instytucję np. poprzez świadczenia, zasiłki dla bezrobotnych jest mało efektywne. Pierwsze porozumienia były nawiązywane w oparciu o rozwiązanie konkretnego problemu społecznego zaobserwowanego w lokalnym środowisku

³²³ A. Bugalska (et al.), *Ekonomia społeczna w Polsce w nowej perspektywie finansowej 2020+...* op. cit., s. 28-29.

³²⁴ P. Antkowiak, *Samorząd zawodowy w Polsce*, Warszawa 2012, s. 7.

³²⁵ M. Ziółkowski, *Spółeczeństwo obywatelskie, transformacja i tradycja we wspólnotach lokalnych*, w: *Państwo, samorząd i społeczności lokalne*, K. Bondyra, M.S. Szczepański, P. Śliwa (red.), Poznań 2005, s. 35.

społecznym lub lokalnym rynku pracy. Po rozwiązaniu problem współpraca zazwyczaj przestawała istnieć³²⁶. Z czasem partnerstwo lokalne przybierało inną formę. Skupiało się na promowaniu spójności społecznej, budowie tożsamości wśród społeczności lokalnej. Również UE dostrzegła potencjał partnerstwa lokalnego. Zasada partnerstwa stała się jedną z istotniejszych zasad obowiązujących przy realizacji projektów wspieranych ze środków europejskich³²⁷.

Również istotnym elementem w funkcjonowaniu i działalności OWES jest współpraca międzysektorowa, w tym z sektorem publicznym i prywatnym, w szczególności z samorządami lokalnymi, których głównym zadaniem jest rozwój gminy, a tym samym wspieranie wszelkich działań ograniczających bezrobocie i wykluczenie społeczne. To właśnie samorząd realizując swoje zadania w sferze zaspokajania potrzeb mieszkańców, powinien otoczyć szczególną opieką tych, którzy nie są w stanie sami sobie pomóc. Są to grupy społeczne słabiej wykształcone, często będące poza rynkiem pracy, żyjące na granicy ubóstwa, będące przez lata beneficjentami pomocy społecznej. Te właśnie grupy mieszkańców, uprzednio przygotowane „życiowo” przez pracowników pomocy społecznej, powinny trafić do przedsiębiorstw społecznych³²⁸.

Pomoc samorządu może przybierać różny charakter, począwszy od inicjatora i strategicznego partnera przedsiębiorstw społecznych, do opiekuna i doradcy merytorycznego, zapewniającego możliwość bezpiecznego funkcjonowania na wolnym rynku (preferencyjne wsparcie lokalowe, wsparcie finansowe, dotacje, pożyczki, powierzanie wykonywania zadań publicznych, a przede wszystkim zapewnienie zlecenia usług, proponując w zamówieniach publicznych klauzulę społeczną). Jest to jedyna i pożądana droga włączenia społecznego grup marginalizowanych³²⁹. Dobór partnerów powinien być mocno przemyślany. Może bowiem okazać się, że wejdziemy w porozumienie z osobami, których działania przyniesie nam więcej strat niż korzyści. Uczestnik partnerstwa powinien wyróżniać się aktywnością, a także mieć określone cechy: umiejętność definiowania potrzeb i celów rozwoju lokalnego; reprezentować

³²⁶ A. Sobolewski, R. Krzewicka, G. Och, J. Olszowska-Urban, J. Piekutowski, G. Podławiak, T. Sobolewski (red.), *Przez współpracę do sukcesu. Partnerstwo lokalne na rynku pracy*, Warszawa 2007, s. 9.

³²⁷ M. Kamińska-Dojnikowska, *Kreator rozwoju gospodarki lokalnej: praktyczne rozwiązania wspierające projekty rozwoju tworzone przez instytucje lokalne oraz małe i średnie przedsiębiorstwa*, Suwałki 2003, s. 66-67.

³²⁸ Z. Janowska, *Sektor ekonomii społecznej jako instrument inkluzji grup zmarginalizowanych i wykluczonych społecznie – perspektywa lokalna*, „Polityka Społeczna” 2021, nr 3, s. 7.

³²⁹ Tamże.

interesy społeczności lokalnej; reprezentowaniem instytucji/organizacji ważnej w społeczności lokalnej; posiadającej moc decyzyjną; odpowiednie cechy osobowości jak na przykład kooperatywność, skłonność do działania, pogoda ducha, umiejętność rozwiązywania konfliktów.³³⁰

Niestety polska praktyka i doświadczenia są ubogie w przykłady dowodzące dobrej współpracy władzy samorządowej z lokalnymi przedsiębiorstwami społecznymi. Choć przez ostatnie lata wzrastała, głównie dzięki funduszom europejskim, liczba powstających przedsiębiorstw społecznych, to na skutek najczęściej braku pomocy ze strony władzy lokalnej, czas ich funkcjonowania okazywał się bardzo krótki, zwykle przez rok trwania dotacji. Niska aktywność władzy lokalnej w większości regionów Polski skutkuje przede wszystkim niską jakością i efektywnością usług reintegracji społeczno-zawodowej, co skutkuje podtrzymywaniem istniejącego stanu, tj. wielkości bezrobocia i klienteli pomocy społecznej, a w konsekwencji wzrastającej marginalizacji społecznej. Ma również skutek w postaci braku realizacji klauzul prawnych, tj. odpowiedzialnych zamówień publicznych, które dają gwarancję egzystencji podmiotom ekonomii społecznej³³¹.

Jedną z inicjatyw społecznych, zalecanych do stosowania w zamówieniach społecznych, jest stosowanie klauzul społecznych, które mają na celu m. in. przyczynianie się do aktywizacji zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, w tym osób niepełnosprawnych. Jak dowodzą wyniki badań ROPS, jedynie niewiele ponad 3% podlaskich jednostek samorządu terytorialnego udziela lokalnym PES klauzul społecznych w zamówieniach publicznych. Główne przyczyny tego stanu rzeczy to: brak potrzeby, niezajomość zasad udzielania klauzul, brak świadomości korzyści, jakie wynikają z ich stosowania oraz brak wiedzy i doświadczenia³³².

Kluczem do sukcesu podmiotów ekonomii społecznej jest traktowanie przedsiębiorstwa społecznego jako elementu szerszej sieci podmiotów publicznych, prywatnych i pozarządowych. Włączanie się tych podmiotów do istniejących powiązań kooperacyjnych stanowi skuteczną strategię, bardziej efektywną niż indywidualne poszukiwanie swojego miejsca na rynku. W związku z powyższym jednym z instrumentów zwiększających szanse na zapewnienie trwałych podstaw działania

³³⁰ G. Gęsicka, *Partnerstwo w rozwoju lokalnym*, Katowice 1996, s. 18.

³³¹ Z. Janowska, *Sektor ekonomii społecznej jako instrument ...*, op. cit., s. 11.

³³² *Współpraca jednostek samorządu terytorialnego z podmiotami ekonomii społecznej na terenie województwa podlaskiego*. Raport, ROPS Białystok, s. 18.

przedsiębiorstw społecznych jest umiejscowienie ich w łańcuchu wartości wytwarzanych na poziomie lokalnym i regionalnym, czyli budowanie jego pozycji na bazie współpracy biznesowej z miejscowymi przedsiębiorcami, samorządem lokalnym oraz lokalną społecznością. Chociaż zarówno JST jak i PES z terenu województwa podlaskiego często deklarują wzajemną współpracę, to można mówić o słabym poziomie sieciowania. Nawiązywane kontakty są w większości jednostkowe i sporadycznie dotyczą relacji szerszych niż niezależne i nieformalne. Można by stwierdzić, iż PES-y często w kontaktach z otoczeniem występują w roli „biorcy” i nawiązują współpracę tam, gdzie spodziewają się konkretnych profitów, w szczególności wsparcia finansowego. Kierując swoje starania w stronę instytucji, od których mogą uzyskać pomoc, nie powinny one zamykać się przed gronem innych potencjalnych partnerów np. lokalnym biznesem. Na terenie województwa podlaskiego znikoma jest współpraca PES z biznesem. Rekomendowana jest dalsza potrzeba tworzenia dobrego klimatu dla współpracy podmiotów ekonomii społecznej z innymi instytucjami. Sieciowanie umożliwia wzajemne poznanie potrzeb oraz opinii różnych aktorów społecznych, służy integracji oraz wymianie wiedzy i doświadczeń³³³.

Z danych zebranych przez ROPS w Białymstoku wynika, że 58,8% JST (OPS/PCPR) współpracuje z podmiotami ekonomii społecznej. Dane te wyglądają dość optymistycznie, niemniej jednak, przyglądając się bliżej jakości i charakterowi tej współpracy, wynik nie jest już tak satysfakcjonujący. Z diagnozy czynników utrudniających kooperację wynika, że najczęściej są to bariery prawno-administracyjne, niewystarczające doświadczenie w prowadzeniu wspólnych działań oraz brak wiedzy i kompetencji umożliwiających należyłą współpracę. Często współpraca ma miejsce przy diagnozowaniu lokalnych problemów, wyzwań oraz potrzeb³³⁴.

Przedsiębiorstwo społeczne pełni szereg ról: jest pracodawcą tworzącym miejsca pracy i integracji społecznej dla grup marginalizowanych, instytucją wspierającą aktywność zawodową w obszarze niskich kwalifikacji, dostarczycielem szczególnych usług (nieopłacalnych dla biznesu), rzecznikiem społeczności wykluczonych i wreszcie uzupełniającym lokalnym aktorem w wybranych działaniach polityki społecznej³³⁵.

³³³ Tamże, s. 18-19.

³³⁴ *Współpraca jednostek samorządu terytorialnego z podmiotami ekonomii społecznej na terenie województwa podlaskiego*. Raport, ROPS Białystok, s. 18-19.

³³⁵ M. Frączek, *Ekonomia społeczna jako element rynku pracy – polskie doświadczenia*, „Ekonomia Społeczna”, 2018, nr 2, s. 23.

Przedsiębiorstwo społeczne nie może konkurować z komercyjnym biznesem m.in. ze względu na „słabszy” kapitał ludzki i brak wystarczających środków inwestycyjnych. Dlatego też z punktu widzenia polityki państwa i władzy lokalnej, tworzenie należytych warunków dla powstawania nowych podmiotów ekonomii społecznej i czynienie starań wspomagających ich funkcjonowanie powinno być działaniem priorytetowym³³⁶.

Wskazywano wyraźnie na niemożliwość konkurowania przedsiębiorstw ekonomii społecznej z firmami prywatnymi. I choć właściwie od samego początku było wiadomo, że spółdzielnie socjalne, których nie wspiera władza lokalna, nie mają szans na przetrwanie, to w dalszym ciągu na skutek napływających środków europejskich, przeznaczonych na aktywizację zawodową marginalizowanej społeczności pod hasłem włączenia społecznego, powstawały nowe podmioty. Były one zatem z góry skazane na niepowodzenie, w ich bowiem składzie znajdowały się przede wszystkim osoby nieposiadające nie tylko wiedzy i doświadczenia zawodowego, ale także bardzo często nieprzejawiające chęci do pracy. Jak już wcześniej podkreślano, były to zwykle osoby przypadkowe, często z tzw. łapanek po szkoleniu i do tego również pozbawione merytorycznego kierownictwa³³⁷.

Prowadzone badania nad społeczną odpowiedzialnością biznesu dowodzą konieczności rozszerzenia zainteresowania biznesu problemami środowiska lokalnego. Nie chodzi bowiem tylko o działania najczęściej spotykane, takie jak jednorazowe wspieranie inicjatyw społecznych, np. zbiórki na szczytne cele, akcje charytatywne np. koncerty, imprezy sportowe, ale o pomoc w codziennym funkcjonowaniu społeczności lokalnej i rozwiązywaniu trudnych społecznie problemów. Do nich należy na pewno pomoc w przeciwdziałaniu marginalizacji społecznej poprzez wspieranie działań na rzecz aktywizacji zawodowej długotrwale bezrobotnych, czy ostatnio też wymagającej szczególnego zainteresowania młodzieży „uciekającej” masowo od nauki i pracy³³⁸.

Współpraca biznesu z przedsiębiorstwem społecznym, może przejawiać się m.in. w jej utworzeniu czy też współpracy. Pomoc w utworzeniu może być działaniem korzystnym dla obydwu stron, kiedy w wyniku np. restrukturyzacji firmy tworzy się spółdzielnię socjalną, w której znajdują na nowo pracę zwolnieni i do tego doświadczeni

³³⁶ Z. Janowska, *Sektor ekonomii społecznej jako instrument...* op. cit., s. 12.

³³⁷ Tamże, s. 7.

³³⁸ Z. Janowska, *Sektor ekonomii społecznej jako instrument inkluzji...* op. cit., s. 8.

pracownicy. Stać się ona może korzystnym podwykonawcą potrzebnych usług, a dodatkowo społecznie odpowiedzialne przedsiębiorstwo wspomagać może ją np. bezpłatnym prowadzeniem księgowości. Pomoc w utworzeniu spółdzielni socjalnej może mieć również charakter szerszy, kiedy w takowej inicjatywie występuje kilka czy więcej przedsiębiorstw biznesowych. Ważna jest w tym przypadku świadomość firm na temat uczestnictwa w działaniu społecznie użytecznym, jakim jest przeciwdziałanie marginalizacji społecznej. Natomiast współpraca może mieć charakter kupowania usługi, na przykład systematycznego korzystania z usługi spółdzielni socjalnej – przykładowo zamawiania posiłków dla pracowników, organizacji imprez zakładowych, rekreacji lub też kupowania wytwarzanych produktów z przeznaczeniem na upominki dla swoich kluczowych klientów. Korzystną dla obydwu stron będzie również usługa podwykonawcza, umowa na wykonawstwo części zadań np. przy organizacji robót budowlanych czy robót komunalnych³³⁹.

Niestety współpracę przedsiębiorstw społecznych z biznesem należy ocenić negatywnie. Składa się na to nie tylko brak promocji tego typu działań, ale również wysoki stopień inercji władzy lokalnej. Dotyczy to regionalnych ośrodków polityki społecznej, ale również ośrodków wspierania ekonomii społecznej, ponoszących w dużym stopniu odpowiedzialność za powstawanie, a później funkcjonowanie omawianych podmiotów³⁴⁰.

Z prowadzonych badań na terenie województwa podlaskiego wynika, że rozpoznawalność podmiotów ekonomii społecznej wśród lokalnych przedsiębiorców jest bardzo niska, dlatego też niewielu z nich decyduje się na świadomą współpracę. Pojawiają się jednak pozytywne przykłady współpracy z klientami biznesowymi, którzy w sposób przemyślany poszukują oferty przedsiębiorstw społecznych, lecz w większości dotyczy to klientów zgłaszających się do przedsiębiorstw społecznych z innych niż Podlasie regionów Polski. Podmioty ekonomii społecznej i przedsiębiorstwa społeczne z Podlasia potrzebują systematycznej promocji i przemyślanych działań marketingowych, aby mogły nawiązywać satysfakcjonującą współpracę z biznesem. Chociaż dużym wsparciem są dla nich Targi Ekonomii Społecznej organizowane przez ROPS w Białymstoku oraz inne wydarzenia o charakterze lokalnym, na których mogą

³³⁹ Tamże.

³⁴⁰ Tamże.

zaprezentować swoje usługi i produkty, to jednak potrzebują one dalszej pomocy i wsparcia w procesie promocji swojej oferty³⁴¹.

Współpraca z biznesem jest dla przedsiębiorstw społecznych dużą szansą na stabilny i systematyczny rozwój. Pozyskanie kontrahentów może im zapewnić płynność finansową oraz utrzymanie miejsc pracy. Przygotowując się do współpracy z biznesem przedsiębiorstwo powinno zwrócić uwagę na kilka kwestii. Po pierwsze czy oferta odpowiada na realne potrzeby podmiotów biznesowych. Po drugie należy przeanalizować zasoby pozwalające na realizację usług lub dostawę produktów określonej jakości i w odpowiednim czasie. Po trzecie PS powinno ustalić sposób nawiązywania kontaktów z biznesem. Po czwarte kto będzie odpowiadał w przedsiębiorstwie społecznym za współpracę z biznesem, gdy ona zostanie nawiązana³⁴².

Pożądane zmiany powinny zmierzać w kierunku prowadzenia szerokiej polityki edukacyjnej społeczeństwa z położeniem nacisku na: środki władzy lokalnej – gminy, powiaty, samorządy województw, regionalne centra polityki społecznej, ośrodki pomocy społecznej, urzędy pracy, organy prewencji: policja, a także instytucje prawne (prokuratura, sąd), placówki edukacyjne: szkoły i szkoły wyższe, biznes i media; prasa, radio, telewizja³⁴³.

3.5.3. Strategia działania OWES w województwie podlaskim

Polityka dotycząca przedsiębiorstw społecznych w Polsce kształtowana jest przede wszystkim przez Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej, w tym szczególnie Departament Ekonomii Społecznej i Solidarnej, znajdujący się w strukturze tego ministerstwa. Strukturę wsparcia dla przedsiębiorstw społecznych tworzą Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej (OWES), świadczące usługi dostosowane do potrzeb przedsiębiorstw społecznych. Według oficjalnych danych w Polsce istnieją 63 OWES-y: można je znaleźć w każdym województwie³⁴⁴.

³⁴¹ Ekspertyza w zakresie ekonomii społecznej w obszarze społecznym, gospodarczym i instytucjonalnym, Białystok 2019 s. 4: <http://www.rops-bialystok.pl/andrzej3/wp-content/uploads/2019/11/Ekspertyza.pdf> [dostęp 22.12.2021 r.

³⁴² Tamże, s. 15.

³⁴³ Tamże, s. 12.

³⁴⁴ Ekonomia Społeczna

<https://www.ekonomiaspoleczna.gov.pl/Wykaz,akredytowanych,Osrodkow,Wsparcia,Ekonomii,Społecznej,3920.html> [dostęp 20.02.2023 r.].

W 2019 roku w trakcie spotkań roboczych ROPS i OWES w ramach projektu pozakonkursowego „Koordynacja i monitorowanie rozwoju ekonomii społecznej w regionie”, współfinansowanego przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020, Oś Priorytetowa VII Poprawa Spójności Społecznej, Działanie 7.3 Wzmocnienie roli ekonomii społecznej w rozwoju społeczno-gospodarczym województwa podlaskiego, podjęto inicjatywę o formalnym zawiązaniu Podlaskiej Sieci Współpracy Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Białymstoku i Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej woj. podlaskiego. W wyniku podjętych prac w dniu 24 października 2019 roku podpisano Porozumienie o Współpracy w ramach Podlaskiej Sieci Współpracy ROPS i OWES. Zobowiązanie współpracy zadeklarowały: Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, Białostocki Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej, Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej – „Wzmocnienie roli ekonomii społecznej w subregionie bielskim”, Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej Rozwój Ekonomii Społecznej w Łomży i Podlaskie Centrum Wspierania Ekonomii Społecznej w Suwałkach.

Głównym celem funkcjonowania sieci jest wszechstronny i dynamiczny rozwój regionu w obszarze ekonomii społecznej, wymiana informacji i doświadczeń oraz zapewnienie dodatkowych form wsparcia. Celami szczegółowymi są: zwiększanie spójności i komplementarności działań prowadzonych przez ROPS i OWES w zakresie rozwijania ekonomii społecznej w regionie; poszukiwanie, testowanie i wdrażanie innowacyjnych form wspierania ekonomii społecznej w regionie; wzmacnianie wpływu na instytucje regionalne i ponadregionalne w zakresie rozwiązań sprzyjających rozwojowi ekonomii społecznej poprzez wypracowywanie wspólnych stanowisk i propozycji; realizacja zapisów „Wytycznych w zakresie realizacji przedsięwzięć w obszarze włączenia społecznego i zwalczania ubóstwa z wykorzystaniem środków Europejskiego Funduszu Społecznego i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego na lata 2014-2020” w odniesieniu do podziału ról pomiędzy ROPS i OWES. Podstawową formą współpracy Sieci są spotkania robocze, spotkania w ramach Sieci Tematycznej i spotkania RKRES organizowane przez ROPS. Organizatorami spotkań roboczych mogą być również OWES-y³⁴⁵.

³⁴⁵ <http://www.rops-bialystok.pl> [dostęp 20.02.2023 r.].

Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej to podstawowe instytucje wspierające przedsiębiorstwa społeczne, których główną rolą jest świadczenie usług doradztwa dla istniejących podmiotów ekonomii społecznej oraz prowadzenie szkoleń skierowanych do osób zainteresowanych założeniem przedsiębiorstwa społecznego czy ekonomizacją swojej organizacji pozarządowej³⁴⁶.

3.5.4. Uwarunkowania regionalne i lokalne funkcjonowania OWES

W 2018 r. województwo podlaskie podzielone było na cztery subregiony, w każdym z nich prowadzony był OWES, realizowany w ramach projektu unijnego³⁴⁷:

- Subregion białostocki: Białostocki Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej; Lider – Ośrodek Wspierania Organizacji Pozarządowych, Partner – Fundacja Forum Inicjatyw Rozwojowych;
- Subregion suwalski: Podlaskie Centrum Wspierania Ekonomii Społecznej, Lider – Centrum Aktywności Społecznej PRYZMAT; Partner – Fundacja Rozwoju Przedsiębiorczości w Suwałkach, Stowarzyszenie Euroregion Niemen Park Naukowo-Technologiczny Polska Wschód w Suwałkach Sp. z o.o.;
- Subregion łomżyński: Rozwój Ekonomii Społecznej; Lider – Stowarzyszenie Europartner AKIE, Partner – Powiat Zambrowski Powiat Kolneński;
- Subregion bielski: Wzmocnienie roli ekonomii społecznej w subregionie bielskim, Lider – Fundacja Biznes i Prawo; Partner – Powiat Bielski Europartner Akademicki Klub Integracji Europejskiej.

Od 2018 r. w ramach promocji i edukacji ekonomii społecznej ośrodki wsparcia ekonomii społecznej z województwa podlaskiego podejmowały szereg działań. W subregionie białostockim podejmowano następujące działania: organizowano seminaria informacyjne, prowadzono szkolenia, brano udział w Targach Ekonomii Społecznej, publikowano artykuły na stronie internetowej i na profilu Facebook, organizowano inicjatywy lokalne na rzecz Ekonomii Społecznej.

³⁴⁶ *Wieloletni Program Rozwoju Ekonomii Społecznej w województwie podlaskim do roku 2027. Ekonomia Solidarności Społecznej*, ROPS, Białystok 2020, s.81. <http://www.rops-bialystok.pl/andrzej3/?p=7795> [dostęp 22.06.2022 r..

³⁴⁷ *Monitoring „Wieloletniego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej w województwie podlaskim na lata 2013 – 2020” za rok 2018*, Białystok 2019, s. 13-14.

Na terenie subregionu suwalskiego realizowano również wiele działań promocyjno-edukacyjnych: prowadzenie strony internetowej z informacjami z obszaru ES, udzielanie porad, wydawanie oraz rozpropagowywanie plakatów, ulotek, banerów, opracowywanie materiałów informacyjno – promocyjnych, prowadzenie mobilnego punktu edukacyjno – doradczego, organizowanie spotkań animacyjnych.

W ramach promocji na terenie subregionu łomżyńskiego zrealizowano następujące działania informacyjno-edukacyjne: spotkania z władzami samorządu terytorialnego, spotkania kadry projektu z instytucjami np. CIS celem promocji przedsiębiorczości społecznej wśród podopiecznych CIS – u w Łomży, promocja ekonomii społecznej, przedsiębiorczości społecznej, spółdzielczości socjalnej, organizacja Gali Ekonomii Społecznej, przeprowadzenie spotkań animacyjnych w gminach subregionu łomżyńskiego – łącznie 300 uczestników spotkań animacyjnych.

Na terenie subregionu bielskiego OWES prowadził następujące działania promocyjno-edukacyjne: konferencje, spotkania informacyjno-edukacyjne z organizacjami pozarządowymi, spotkania informacyjno-edukacyjne z samorządami, spotkania informacyjno-edukacyjne z mieszkańcami, grupami nieformalnymi, stworzenie subregionalnego portalu o ekonomii społecznej, cykliczne badania podmiotów ekonomii społecznej (wywiady, rozmowy, maile), spotkania i bieżąca współpraca z GOPS/MOPS, spotkania i bieżąca współpraca z PUP, wpisanie ekonomii społecznej do Programu współpracy powiatu siemiatyckiego z organizacjami pozarządowymi, inicjowanie i wspieranie kooperacji biznesu z PES/PS, promowanie społecznej odpowiedzialności biznesu (CSR)³⁴⁸.

Analiza wartości wskaźników zrealizowanych tylko w 2018 r. przez ośrodki wsparcia ekonomii społecznej w województwie podlaskim wykazała, że w czterech subregionach województwa podlaskiego zorganizowano łącznie 304 spotkania, konferencje i inne wydarzenia informacyjno – edukacyjne skierowane do mieszkańców regionu i otoczenia ekonomii społecznej, wsparto 156 NGO (o 42 organizacje więcej niż w roku 2017 r.), skierowano wsparcie do 57 przedsiębiorstw społecznych³⁴⁹.

³⁴⁸ Tamże, s. 15-18.

³⁴⁹ Tamże, s. 19.

W ramach priorytetu II – Rozwój działających przedsiębiorstw społecznych i pomiotów ekonomii społecznej oraz tworzenie nowych – OWES-y działające na terenie województwa podlaskiego od 2018 r. prowadziły następujące działania³⁵⁰:

- dotacje na tworzenie miejsc pracy w przedsiębiorstwa społecznych,
- wsparcie pomostowe – finansowe i doradcze,
- szkolenia biznesowe,
- szkolenia specjalistyczne,
- doradztwo,
- animacja,
- wizyty studyjne,
- pomoc prawna,
- pomoc doradców OWES w aplikowaniu o granty miejskie i lokalne,
- pomoc w przygotowywaniu biznes planów,
- wspieranie liderów społecznych.

Tylko w 2018 r. na terenie województwa podlaskiego wsparciem OWES objęto 74 PS, utworzono 62 przedsiębiorstwa społeczne³⁵¹.

W ramach priorytetu III WPRES (Wzmocnienie i rozwój koordynacji i współpracy instytucjonalnej w obszarze ekonomii społecznej) OWES z subregionu białostockiego od 2018 r. podejmował następujące działania: cykliczne spotkania z ROPS, współpraca z PUP w Białymstoku w zakresie działań wspierających dla osób bezrobotnych, współpraca z Federacją Organizacji Pozarządowych Miasta Białostok i lokalnymi organizacjami w zakresie promocji działań PS oraz oferty szkoleniowej, współpraca z ośrodkami pomocy społecznej z obszaru subregionu białostockiego w zakresie promocji ekonomii społecznej i działań na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Na terenie subregionu suwalskiego w obszarze współpracy instytucjonalnej podejmowano działania: szkolenia, działania animacyjne, konferencje biznesowe, wyjazdy studyjne, konferencje. w subregionie łomżyńskim w ramach wzmocnienia i rozwoju koordynacji i współpracy instytucjonalnej w obszarze ekonomii społecznej realizowano następujące działania: nawiązanie współpracy z Urzędem Miejskim w Łomży, Miejskim Ośrodkiem Pomocy Społecznej w Łomży, Gminnym

³⁵⁰ Tamże, s. 21-23.

³⁵¹ Tamże, s. 23

Ośrodkiem Pomocy Społecznej, Powiatowym Urzędem Pracy w Łomży, Gminą Piątnica, Gminą Łomża, podmiotami ekonomii społecznej, organizowanie szkoleń oraz wsparcie doradcze dla PES w pozyskiwaniu finansowania zewnętrznego.

W subregionie bielskim Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej realizował następujące formy wzmocnienia i rozwoju koordynacji i współpracy instytucjonalnej w obszarze ekonomii społecznej: wspieranie PES/PS w pozyskiwaniu środków zewnętrznych (doradztwo), podnoszenie kwalifikacji i nabycie nowych umiejętności przez pracowników OWES, stałe monitorowanie i ocena działalności OWES, udział w programach sieciujących OWES, konsultowanie dokumentów regionalnych i krajowych dotyczących ES³⁵².

Tylko w 2018 r. na terenie województwa podlaskiego ośrodki wsparcia ekonomii społecznej udzieliły wsparcia, w zakresie regulacji prawnych i ich zmian łącznie 172 podmiotom ekonomii społecznej, przedsiębiorstwom społecznym oraz podmiotom wpisującym się w otoczenie ekonomii społecznej w regionie³⁵³.

Podmioty ekonomii społecznej wymagają zapewnienia stabilnych, skoordynowanych i dostosowanych do potrzeb różnych odbiorców rozwiązań wspierających. Wsparcie powinno być dopasowane do zmieniających się warunków społeczno-ekonomicznych oraz potrzeb PES. Natomiast system wsparcia powinien charakteryzować się z jednej strony komplementarnością, zaś z drugiej dostosowaniem do specyfiki różnych odbiorców. Istotną kwestią jest geograficzna dostępność punktów świadczących usługi wspierające oraz ich profesjonalne świadczenie przez doświadczonych osoby.

Mimo, iż w ubiegłych latach wdrażany był na terenie województwa podlaskiego szereg inicjatyw mających na celu poprawienie stabilności systemu wsparcia oraz jakości usług, nadal istnieje wiele powodów niewystarczającej sprawności systemu wsparcia ekonomii społecznej. Największym problemem jest przede wszystkim projektowy charakter finansowania OWES, który powoduje ryzyko przerw w świadczeniu usług wsparcia dla PES, szczególnie w przypadku przerw pomiędzy projektami. Realizacja wsparcia w sposób projektowy sprawia, że OWES-y nie skupiają się na budowaniu

³⁵² Tamże, s. 24-25.

³⁵³ Tamże, s. 25.

długoterminowej, systematycznej współpracy z PES, bardziej koncentrują się na tworzeniu kolejnych PES lub miejsc pracy, a nie na ich utrzymaniu i wzmacnianiu³⁵⁴.

Odpowiednio wysoki poziom kapitału ludzkiego jest niezbędny dla utworzenia sprawnie funkcjonującego przedsiębiorstwa społecznego, jednocześnie przedsiębiorstwa te mają istotny wpływ na wzrost poziomu kapitału społecznego danego społeczeństwa. W tym świetle widać jak istotną rolę pełnią ośrodki wsparcia ekonomii społecznej oraz inne instytucje, z regionalnymi ośrodkami polityki społecznej na czele, odpowiedzialnymi za koordynację działań w regionie. Zadania OWES nie ograniczają się bowiem jedynie do pośrednictwa na etapie przekazania bezzwrotnej dotacji przedsiębiorstwu społecznemu, a tym bardziej do sprawnej realizacji projektu i osiągnięcia zaplanowanych wskaźników, ale wykraczają daleko poza nie. Wśród tych zadań na pierwszy plan wysuwa się budowanie odpowiednio wysokiego kapitału ludzkiego, skutkującego w przyszłości sprawnie funkcjonującymi przedsiębiorstwami społecznymi. Pośrednio, jego efektem będzie wzrost kapitału społecznego. Tak postrzegana rola OWES czyni z nich podmioty o bardzo wysokiej specjalizacji, które powinny świadczyć usługi na najwyższym możliwym poziomie. Stanowi to duże wyzwanie dla samych ośrodków wsparcia, ale także dla innych aktorów systemu wsparcia ekonomii społecznej³⁵⁵.

OWES to również instytucje, które oferowały pomoc przedsiębiorstwom, w tym przedsiębiorstwom społecznym, które znalazły się w sytuacji kryzysowej, podczas kryzysu. To ich zadaniem jest dostarczanie profesjonalnych usług wsparcia dla podmiotów ekonomii społecznej, w tym przedsiębiorstw społecznych na całym etapie inkubacji oraz po jej zakończeniu. W tym sensie OWES-y są pierwszymi instytucjami, do których przedsiębiorstwa społeczne powinny zwracać się po pomoc w sytuacjach kryzysowych. Nieco inną rolę w procesie pomocowym odgrywają Regionalne Ośrodki Polityki Społecznej (ROPS), które choć nie świadczą usług bezpośrednio przeznaczonych dla podmiotów ekonomii społecznej, to jednak na poziomie regionu odpowiadają za koordynację działań na rzecz ekonomii społecznej³⁵⁶.

³⁵⁴ *Wieloletni Program Rozwoju Ekonomii Społecznej w województwie podlaskim...* op. cit., s. 17.

³⁵⁵ *Ekspertyza w zakresie ekonomii społecznej w obszarze społecznym, gospodarczym i instytucjonalnym*, ROPS, Białystok 2019, s. 33. <http://www.rops-bialystok.pl/andrzejj3/wp-content/uploads/2019/11/Ekspertyza.pdf> [dostęp 22.12.2021 r.].

³⁵⁶ *Poradnik dla przedsiębiorstw społecznych oraz podmiotów ekonomii społecznej na temat radzenia sobie w sytuacjach kryzysowych. Ekspertyza w wymiarze społecznym, instytucjonalnym i gospodarczym*, s. 21. <http://sai.wrotapodlasia.pl> [dostęp 22.06.2022 r.].

W obliczu kryzysu wywołanego pandemią COVID – 19, podmioty wspierające sektor ekonomii społecznej, w tym ośrodki wsparcia ekonomii społecznej zmuszone były po 2019 r. dostosować swoje działania do zaistniałej sytuacji, tak aby oferowana pomoc i wsparcie dostosować odpowiednio do nowej rzeczywistości. Wprowadzone ograniczenia nie sprzyjały aktywności obywatelskiej, jednak mnóstwo osób zaangażowało się niesienie pomocy innym. Dane statystyczne wykazują, iż w 2020 roku dodatkowe działania na rzecz społeczeństwa podjęło ponad 15% organizacji non profit. Tylko w pierwszym roku pandemii organizacje pozarządowe szerzyły dodatkowe działania poprzez usługi społeczne (45,8%), działania informacyjne (45,3%), wsparcia rzeczowe (25%) oraz finansowe (9,1% organizacji). W tym czasie ze wsparcia skorzystało 5 mln obywateli, zazwyczaj pojedyncze osoby, społeczności lokalne, placówki służby zdrowia. Organizacje pozarządowe w tym czasie otrzymały ogromne wsparcie w tym zakresie ze strony administracji publicznej³⁵⁷. Poniżej przedstawiono działalność OWES w 2020 r, w okresie pandemii, kiedy ich działalność nie mogła być tak aktywna jak w roku 2018 r.

W 2020 r. województwo podlaskie podzielone było na cztery subregiony³⁵⁸:

- Subregion Suwalski –gdzie prowadzono projekt pn. „Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej w Suwałkach” realizowany przez Agencję Rozwoju Regionalnego ARES S.A. w Suwałkach (lider) oraz Fundację Rozwoju Przedsiębiorczości w Suwałkach;
- Subregion Bielski - gdzie prowadzono projekt pn. „Wzmocnienie roli ekonomii społecznej w subregionie bielskim” realizowany przez Fundację Biznes i prawo (lider) w partnerstwie ze Stowarzyszeniem Europartner Akademicki Klub Integracji Europejskiej w Białymstoku oraz Powiatem bielskim;
- Subregion Łomżyński - gdzie prowadzono projekt pn. „Rozwój Ekonomii Społecznej” realizowany przez Stowarzyszenie Europartner Akademicki Klub Integracji Europejskiej w Białymstoku (lider) w partnerstwie z powiatem zambrowskim i powiatem kolneńskim;
- Subregion Białostocki- gdzie prowadzono projekt pn. „Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej” realizowany przez Fundację Biznes i Prawo w Białymstoku (lider)

³⁵⁷ E. Leś, *Rozwój usług społecznych w Polsce – między państwem, rynkiem a sektorem obywatelskim*, w: *Aktywne społeczeństwo w zmieniającej się rzeczywistości*, Kaczmarczyk W., Burdyka K. (red.), Warszawa 2022, s. 51.

³⁵⁸ *Monitoring „Wieloletniego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej w województwie podlaskim na lata 2013 – 2020” za rok 2020*, Białystok 2021, s. 16.

w partnerstwie z Podlaską Federacją Organizacji Pozarządowych oraz Podlaskim Uniwersytetem Trzeciego Wieku w Białymstoku.

Powyższe OWES-y pełniły od 2020 r. kluczową rolę we wdrażaniu instrumentów wsparcia dla sektora ekonomii społecznej. Prowadziły one doradztwo dla istniejących podmiotów, jak również same były operatorem środków, na przykład w ramach mechanizmu zakupowego, m.in. poprzez³⁵⁹:

- zamówienia produkowanych przez PES i PS środków ochrony osobistej (np. maseczek ochronnych, przyłbic) i przekazywanie ich nieodpłatnie placówkom służby zdrowia, placówkom całodobowej opieki w pomocy społecznej, pieczy zastępcze do systemu oświaty, innym jednostkom organizacyjnym pomocy społecznej oraz służbom publicznym uczestniczącym w działaniach na rzecz przeciwdziałania skutkom wystąpienia COVID-19;
- zamówienia usług cateringowych (przygotowanie i dostarczenie posiłków) świadczonych przez PES i PS na potrzeby pracowników służby zdrowia, placówek całodobowej opieki w pomocy społecznej, pieczy zastępczej, systemie oświaty oraz innych jednostek organizacyjnych pomocy społecznej;
- organizacja i wynajem miejsc całodobowych z przeznaczeniem na pobyt w trakcie kwarantanny, a także na pobyt personelu ochrony zdrowia i innych służb społecznych albo z przeznaczeniem na czasowe zmniejszenia liczby osób w placówkach całodobowej;
- zamówienie usług czyszczenia, odkażania budynków i przestrzeni publicznych.

Obok działań pomocowych niezbędnych do realizacji w sytuacji pandemii od 2020 r. OWES-y realizowały również swoje działania projektowe, polegające na kompleksowym wsparciu podmiotów ekonomii społecznej, jak również tworzeniu nowych miejsc pracy dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.

W ramach priorytetu I WPRES Promocja i edukacja ekonomii społecznej Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej w 2020 r. w województwie podlaskim we wszystkich subregionach prowadziły działania upowszechniające wiedzę i informacje o ekonomii społecznej oraz dobrych praktykach. Jednym z takich zadań było tworzenie oraz rozsyłanie newsletterów- łącznie wysłano 75 newsletterów. Liczba ta była zdecydowanie niższa niż rok wcześniej (w 2019 r. wysłano 1194 newslettery). W 2020 r. zorganizowano

³⁵⁹ Tamże, s. 16-17.

łącznie 275 spotkań, konferencji i innych wydarzeń informacyjno – edukacyjnych skierowanych do mieszkańców regionu i otoczenia ekonomii społecznej. Rok wcześniej liczba tych działań była zdecydowanie niższa – 151. Uczestnikami tych spotkań w monitorowanym roku były 903 osoby. Rok wcześniej, pomimo niemal dwukrotnie niższej liczby szkoleń, liczba ich uczestników była diametralnie wyższa tj. 6386 osób³⁶⁰. Można to tłumaczyć zmianą formuły szkoleń w związku z pandemią COVID-19.

Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej realizowały również w ramach priorytetu I działania mające na celu budowanie więzi podmiotów ekonomii społecznej z samorządami terytorialnymi. Monitoring WPRES wykazuje, że na terenie województwa podlaskiego działaniami z obszaru ekonomii społecznej objęto łącznie 33 samorzady terytorialne, rok wcześniej liczba samorządów objętych wsparciem wynosiła 183. OWES-y swoje działania kierowały również do organizacji pozarządowych. Łącznie w 2020 r. w działania z obszaru ekonomii społecznej zaangażowanych było 69 organizacji pozarządowych, gdzie w roku 2019 liczba takich NGO wyniosła 270³⁶¹.

W ramach priorytetu II Programu – Rozwój działających przedsiębiorstw społecznych i pomiotów ekonomii społecznej oraz tworzenie nowych, w 2020 r. OWES działający na terenie subregionu białostockiego prowadził następujące działania³⁶²:

- informowanie podmiotów o możliwości skorzystania z otrzymania dotacji na utworzenie nowych miejsc pracy w istniejących przedsiębiorstwach społecznych, nowopowstałych przedsiębiorstwach społecznych oraz podmiotach ekonomii społecznej przekształconych w przedsiębiorstwa społeczne,
- informowanie podmiotów o możliwości skorzystania z form wsparcia w ramach OWES,
- przeprowadzenie szkolenia dla grup inicjatywnych z zakresu tworzenia przedsiębiorstw społecznych, przeprowadzono nabór wniosków o udzielenie wsparcia finansowego na utworzenie nowych miejsc pracy,
- podpisanie umowy w ramach tzw. mechanizmów zakupowych,
- informowanie podmiotów o możliwości skorzystania z KFS,
- prowadzenie doradztwa skierowanego do podmiotów ekonomii społecznej oraz przedsiębiorstw społecznych,

³⁶⁰ Tamże, s. 22.

³⁶¹ Tamże.

³⁶² Tamże.

- organizacja spotkania inicjującego powstawanie grup inicjatywnych, m.in. inicjowano i wspierano powstawanie grup osób i instytucji zamierzających rozpocząć działalność w formie podmiotów ekonomii społecznej.

W przypadku subregionu suwalskiego w 2020 r. OWES realizował usługi biznesowe: prowadził analizę kondycji firmy, badał potrzeby, określał cele oraz zasady wsparcia, omawiał pomysły biznesowe oraz wspierał kompetencje, prowadził doradztwo branżowe, identyfikował nisze rynkowe.

Natomiast w ramach rozwoju działających przedsiębiorstw społecznych i podmiotów ekonomii społecznej w 2020 r. na terenie subregionu łomżyńskiego realizowano następujące działania³⁶³:

- kampanie informacyjne dotyczące możliwości skorzystania z różnych form wsparcia zaproponowanych przez instytucje centralne: ówczesne Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej,
- kojarzono podmioty odnośnie działalności gospodarczej np. poinformowanie Urzędu Miejskiego w Łomży o możliwości zamawiania maseczek w spółdzielni socjalnej Alexis – realizacja zamówień przez instytucje podległe tj. MPWiK itp.,
- zlecenie zamówień do podmiotów ekonomii społecznej np. spółdzielnia socjalna „Poezja Smaku” otrzymała zamówienie na dostarczanie cateringu w ramach projektu realizowanego na rzecz seniorów w Łomży,
- pomoc doradcza dla podmiotów ekonomii społecznej i przedsiębiorstw społecznych,
- pomoc merytoryczna kadry OWES przy aplikowaniu w konkursach miejskich oraz ogólnokrajowych np. FIO, ASOS, PROO,
- informowanie przedsiębiorstw społecznych o możliwości składania zapytań ofertowych w konkursach na dożywianie ubogich mieszkańców Łomży: Spółdzielnia socjalna „Poezja Smaku”, Spółdzielnia socjalna „Łomżanka”, Fundacja Zdrowa Żywność.

Na terenie subregionu bielskiego realizowano następujące działania rozwijające działalność przedsiębiorstw społecznych oraz podmiotów ekonomii społecznej:

- prowadzono spotkania z grupami inicjatywnymi mające na celu założenie PES lub PS,

³⁶³ Tamże, s. 26.

- prowadzono szkolenia dla grup inicjatywnych w wyniku których powstały PS, które otrzymały wsparcie w zakresie dotacji, jak również doradztwa ogólnego i specjalistycznego,
- świadczone doradztwo ogólne oraz specjalistyczne dla istniejących PES, PS, zachęcając PES do ekonomizacji i pozyskania dotacji na zatrudnione osoby z grup zagrożonych wykluczeniem społecznym.

Jednym z zadań OWES jest wzmocnienie istniejących oraz tworzenie nowych podmiotów ekonomii społecznej. Ośrodki wsparcia ekonomii społecznej w 2020 r. utworzyły łącznie dziewięć nowych PES - siedem w subregionie białostockim oraz dwa w subregionie łomżyńskim³⁶⁴.

W ramach priorytetu III Programu „Wzmocnienie i rozwój koordynacji i współpracy instytucjonalnej w obszarze ekonomii społecznej” OWES z subregionu białostockiego w 2020 r. podejmował wiele działań z zakresu współpracy z innymi Ośrodkami Wsparcia Ekonomii Społecznej z terenu województwa podlaskiego. Prowadził także doradztwo skierowane do PES/PS w zakresie rodzajów źródeł finansowania i ich dostępności oraz doradztwo skierowane do osób fizycznych w celu uzyskania statusu PES i PS oraz informował drogą e-mail w zakresie możliwości pozyskania przez PES/PS wsparcia w ramach zewnętrznych źródeł finansowania.

Na terenie subregionu suwalskiego w obszarze współpracy instytucjonalnej podejmowano następujące działania związane ze współpracą z JST przy tworzeniu programów współpracy z organizacjami samorządowymi oraz tworzeniu strategii lokalnych i porozumień. W subregionie łomżyńskim w ramach wzmocnienia i rozwoju koordynacji i współpracy instytucjonalnej w obszarze ekonomii społecznej realizowano następujące działania: współpraca z Centrum Integracji Społecznej w Piątnicy celem realizacji wspólnych przedsięwzięć, współpraca z Gminnym Ośrodkiem Pomocy Społecznej celem przygotowania wsparcia dla osób w podeszłym wieku, współpraca z Urzędem Miejskim w Łomży w ramach aplikowania w konkursie „Znak Jakości Ekonomii Społecznej i Solidarnej”, współpracy z Centrum Integracji Społecznej w Łomży celem wdrożenia programu „Złota Rączka dla Seniora”, współpraca z Regionalnym Ośrodkiem Pomocy Społecznej w Białymstoku.

³⁶⁴ Tamże, s. 26.

W subregionie bielskim Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej realizował następujące formy wzmocnienia i rozwoju koordynacji i współpracy instytucjonalnej w obszarze ekonomii społecznej: przekazywanie wiedzy z zakresu rodzajów źródeł finansowania i ich dostępności podczas spotkań animacyjnych, jak również podczas przeprowadzanych szkoleniach dla PES, udzielanie wsparcia PS w zakresie doradztwa ogólnego i specjalistycznego, w tym konsultacji prawnych, księgowych i marketingowych, prowadzenie spotkań z grupami inicjatywnymi pomagając im uzyskać status PES i PS, jak również udzielając części z nich dotacji oferowanych w ramach Projektu, zamieszczanie aktualnych informacji dotyczących oferty OWES oraz konkursów dotacyjnych na stronie www.przedsiębiorczybielsk.pl, organizowanie spotkań w gminach przedstawiając możliwości aktywizacji poprzez ofertę ES³⁶⁵.

Tylko w 2020 r. na terenie województwa podlaskiego ośrodki wsparcia ekonomii społecznej udzieliły łącznie wsparcia, w zakresie regulacji prawnych i ich zmian 146 podmiotom ekonomii społecznej, przedsiębiorstwom społecznym oraz podmiotom wpisującym się w otoczenie ekonomii społecznej w regionie: subregion białostocki – 30 regulacji, suwalski – 20, łomżyński – 30 i suwalski – 66)³⁶⁶.

3.5.5. Dylematy rozwoju OWES

Ekonomia społeczna jako instrument rozwoju lokalnego stanowi ważny element stymulujący rozwój obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją i innych obszarów, które doświadczają trudności rozwojowych. Ma szansę odpowiedzieć w sposób kompleksowy na wiele wyzwań społeczno-gospodarczych, przed jakimi stoi społeczeństwo, szczególnie w okresie wciąż trwającej pandemii. Ze względu na cechy przedsiębiorstw społecznych i szerzej podmiotów ekonomii społecznej, a także potencjał tych podmiotów do zatrudniania grup najbardziej oddalonych od rynku pracy, realizacji usług społecznych, wykorzystania zasobów o charakterze lokalnym, należy stwarzać warunki również do tworzenia nowych tego typu podmiotów. Jeżeli sektor ekonomii społecznej nie będzie dostatecznie wspierany i dostrzegany, jego możliwości mogą być znacznie ograniczone. Do tego sam sektor, jak wykazują badania, boryka się z problemami redukcji kadry. Dlatego, należy jak najszybciej przedsięwziąć wszelkie

³⁶⁵ Tamże, s. 26-28.

³⁶⁶ Tamże, s. 28.

kroki, które po pierwsze wzmocnią sam sektor i obronią przed zwolnieniami wewnątrz, a po drugie dadzą perspektywę do ratowania tych osób, które zawodowo ucierpią poprzez utratę pracy³⁶⁷.

Potrzeby przedsiębiorstw społecznych i zatrudnionych w nich osób stanowią kluczowy element w budowaniu przyszłości sektora. Dlatego istotne jest prowadzenie badań, analiz, diagnoz, celem dostosowania wsparcia do faktycznych potrzeb. Należy poszerzać wachlarz instrumentów finansowych i pozafinansowych dostępnych dla przedsiębiorstw społecznych. Wskazane jest doskonalenie systemu wsparcia ekonomii społecznej oraz tworzenie nowych narzędzi pomocowych. Warto doskonalić kompetencje kadry podmiotów ekonomii społecznej oraz tworzyć warunki i możliwości dostosowania kwalifikacji do zmieniającej się rzeczywistości. Dotyczy to zarówno pracowników przedsiębiorstw społecznych, jak również kadry jednostek reintegracji społeczno-zawodowej. Rekomenduje się angażowanie podmiotów ekonomii społecznej w rozwój usług społecznych w społecznościach lokalnych. Należy kłaść nacisk na współpracę tych podmiotów z jednostkami samorządu terytorialnego oraz sektorem biznesowym. Wyniki monitoringu wskazują na fakt, iż istotne jest organizowanie wsparcia dla NGO's zmierzające do ich rozwoju instytucjonalnego, profesjonalizacji oraz ekonomizacji. Należy rozwijać współpracę pomiędzy ROPS, OWES-ami, RKRES oraz innymi podmiotami zaangażowanymi w rozwój sektora, celem nadania spójności działaniom zmierzającym do wzmocnienia roli trzeciego sektora w regionie i rozwoju PES.

Z punktu widzenia efektywnego rozwoju ekonomii społecznej podstawowym aspektem jest spójny system wsparcia jej rozwoju. Wszechstronny rozwój sektora ekonomii społecznej możliwy jest dzięki wypracowaniu spójnego i kompleksowego systemu wspierania, dostosowanego do potrzeb i specyfiki podmiotów ekonomii społecznej. Podnoszenie poziomu rozwoju oraz poprawa kondycji ekonomii społecznej w województwie podlaskim możliwa jest poprzez budowanie stałych, zinstytucjonalizowanych mechanizmów wsparcia. Niezbędna jest dalsza koordynacja rozwoju ES oraz wzmocnianie roli ROPS-u jako jednostki koordynującej. Ważny jest rozwój stabilnych ośrodków wsparcia ekonomii społecznej, które mają predyspozycje do dynamicznego reagowania na wszelkiego rodzaju zmiany, które mają miejsce w regionie.

³⁶⁷ Tamże, s. 69.

Efektywność rozwoju ekonomii społecznej uzależniona jest również od zaangażowania samorządów lokalnych, upowszechniania wiedzy o kluczowych sferach rozwojowych, jak również od dbania o zapewnianie komplementarności różnych źródeł finansowania ekonomii społecznej i solidarnej.

Dylematy rozwoju Ekonomii Społecznej i systemu wsparcia OWES wpisane są w obiektywne zjawiska zmian, które towarzyszą nam w ostatnich latach, i które determinują także ramy rozwoju przedsiębiorczości społecznej w Polsce. Zaliczyć można do nich:

1. Pandemię COVID-19 i jej skutki dla polityki społecznej, w tym ekonomii społecznej.
2. Rozwój świadczeń pieniężnych na rzecz różnych grup społecznych, które z jednej strony pozwalają wesprzeć dochodowo gospodarstwa domowe, z drugiej zaś osłabiają chęć i motywację wielu osób do aktywizacji zawodowej i uczestnictwa w programach reintegracji społeczno – zawodowej, realizowanych przez różne podmioty.
3. Skutki wojny w Ukrainie, która zmobilizowała ruch solidarności społecznej Polaków, jednocześnie nie wykorzystano tu w pełni podmiotów ekonomii społecznej do rozwoju oferty aktywizacji dla uchodźców wojennych.
4. Obiektywne zmiany rynku pracy oraz zmiany struktury osób wykluczonych społecznie stawiają pytanie o redefinicję i przebudowę systemu ekonomii społecznej, w tym systemu wsparcia dla ES.
5. Krytyka OWES dotycząca ich funkcji i dysfunkcji, która stanowi również przedmiot badań empirycznych niniejszej pracy.

Rozdział IV

Skuteczność OWES na przykładzie badań własnych

4.1. Cel główny badań własnych

Sformułowanie celu badań zdaniem T. Pilcha nadaje odpowiedni kierunek badaniom. Jego zadanie bowiem „polega na zbadaniu warunków niezbędnych do realizacji postulowanych stanów rzeczy”³⁶⁸. W mojej pracy celem badawczym jest przedstawienie z jednej strony możliwości oraz roli OWES w obszarze inkluzji społecznej (tj. procesu włączania jednostki/grupy czy kategorii społecznej, np. osób niepełnosprawnych, w większe zbiorowości społeczne w obszarze społecznym i zawodowym), z drugiej strony zaś – wsparcie przez OWES podmiotów ES oraz start-up’ów w procesie inkubacji.

4.2. Charakterystyka problemu badawczego, pytania badawcze

Problem badawczy to stan naszej niewiedzy w obrębie nauki o danej tematyce. Problemem badawczym (naukowym) jest zatem stan subiektywnego odzwierciedlenia niedostatków w danej dyscyplinie (specjalności) naukowej. Niedostatki mogą występować jako braki odpowiedzi naukowych na stawiane pytania wynikające logicznie z aktualnego stanu wiedzy. Sformułowanie problemu w konkretnych badaniach polega na określeniu i objaśnieniu pewnego, obiektywnego stanu niewiedzy na gruncie dotychczasowej wiedzy.

Przed szczegółowym przedstawieniem problemów badawczych dokonałem wstępnej analizy treści danych zastanych, a także na bazie mojego doświadczenia zawodowego sugerowałem się widocznymi zmianami progresywnymi w zachowaniu odbiorców wsparcia kierowanego przez OWES.

Przeprowadzone przeze mnie badania mają odpowiedzieć na następujące pytania:

³⁶⁸ T. Pilch, T. Bauman, *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*, Warszawa 2001, s. 35.

1. Jaka jest rola uwarunkowań prawnych i wytycznych UE w kontekście efektywności i skuteczności lub braku skuteczności OWES w procesie wspierania Podmiotów Ekonomii Społecznej i rozwoju lokalnej Ekonomii Społecznej.
2. Jaka jest rola OWES w procesie wspierania osób zagrożonych wykluczeniem społecznym w powrocie w nurt życia społecznego i zawodowego?
3. Jaka jest rola OWES w procesie tworzenia i wspierania Podmiotów Ekonomii Społecznej w funkcjonowaniu na rynku pracy?
4. Czy działania prowadzone przez OWES zachęcają do partycypowania w życiu społecznym i zawodowym?
5. Czy OWES pomimo, iż nie jest podmiotem ekonomii społecznej jest skutecznym narzędziem wspierania osób zagrożonych wykluczeniem społecznym?
6. Co powoduje, że PES i osoby zagrożone tak często wracają do niekorzystnej sytuacji społecznej i zawodowej po zakończeniu wspierania przez OWES?

4.3. Przyjęte hipotezy

Każde przedsięwzięcie badawcze, z wyłączeniem badań o czysto opisowym charakterze, polega na sprawdzaniu sformułowanych uprzednio hipotez, a więc niesprawdzonych twierdzeń o związku między badanymi pojęciami.³⁶⁹

Sformułowane w pracy hipotezy są podstawą znajomości przedmiotu, wyniesione z analizy problemu. W pracy została przedstawiona hipoteza główna oraz hipotezy szczegółowe (wynikające z hipotezy głównej):

Hipoteza główna: OWES jest ważnym oraz istotnym, lecz niewykorzystanym w pełni instrumentem włączenia społecznego wsparcia systemu ES w Polsce.

Hipotezy szczegółowe:

Hipoteza 1. Funkcjonowanie OWES opiera się o relacje systemowe z MRiPS i wytyczne projektów UE.

Hipoteza 2. Struktura OWES, zadania, system wsparcia, cele, finansowanie nie są wystarczająco adekwatne do potrzeb PES i odbiorców usług OWES.

Hipoteza 3. MODEL OWES w Polsce ewoluuje i rozbudowuje wieloaspektowe wsparcie przedsiębiorstw społecznych i osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.

³⁶⁹ G. Marshall (red.), *Słownik socjologii i nauk społecznych*, Warszawa 2005, s. 115.

Hipoteza 4.OWES wykazują się niskim poziomem długofalowej skuteczności zrealizowanych działań.

4.4. Opis zastosowanych metod badawczych w badaniach empirycznych

Techniki badań to „czynności praktyczne, regulowane starannie wypracowanymi dyrektywami, pozwalającymi na uzyskanie optymalnie sprawdzalnych informacji, opinii, faktów”³⁷⁰. Z kolei narzędzie badawcze jest przedmiotem służącym do realizacji wybranej techniki badań.

W celu weryfikacji poszczególnych hipotez badawczych uwzględniono różnorodne metody i narzędzia badawcze, zarówno metody ilościowe, jak i jakościowe. Badania objęły cztery etapy: (1) analiza danych zastanych, (2) obserwacja uczestnicząca, (3) kwestionariusz – ankieta (4) wywiady pogłębione, (5) zogniskowany wywiad grupowy - focus.

1. Badania ilościowe

W badaniu ankietowym znalazły się pytania zarówno otwarte, jak i zamknięte. Przeważały pytania zamknięte o starannie dobranych kafeteriach (otwarte, zamknięte, koniunktywne tj. z możliwością wyboru kilku odpowiedzi z wymienionych oraz dysjunktywne, czyli z jedną możliwością wyboru). Badanie objęło dwie grupy: 151 przedstawicieli PES (ankieta internetowa) oraz 156 uczestników działań OWES (ankieta internetowa).

Podczas badań ankietowych wykorzystano dwa kwestionariusze. Pierwszy skierowany do przedstawicieli podmiotów ekonomii społecznych, drugi do osób fizycznych, które otrzymały wsparcie w ramach działań OWES. Wzory ankiet zostały zamieszczone w załączniku do niniejszej pracy (Załącznik nr 1 i 2).

W ankietach wykorzystano dużą różnorodność pytań: pytania zamknięte (jednokrotnego lub wielokrotnego wyboru, z odpowiedzią otwartą), pytania otwarte (z ograniczoną ilością znaków), pytania ze skalą Likerta. Przygotowane scenariusze miały w większości przypadków pytania zamknięte ze starannie opracowaną kafeterią. Respondenci mieli również możliwość uzasadnienia swoich negatywnych bądź

³⁷⁰ Tamże.

pozytywnych ocen na temat funkcjonowania OWES. Kwestionariusze zostały zamieszczone w systemie ankiet online (Survio). Każdy z nich miał odrębny adres URL:

- ankieta skierowana do przedstawicieli PES – utworzona 11.07.2022 r.

(<https://www.survio.com/survey/d/D9W2M5O7J3A7O3X4U>)

Łącznie w okresie 30 dni zebrano 151 w pełni wypełnionych ankiet. Respondenci korzystali ze wsparcia trzech różnych ośrodków wsparcia ekonomii społecznej: OWES Łomża

(84 respondentów), OWES Suwałki (36 respondentów), OWES Białystok (33 respondentów). Ankieta składała się z 53 pytań, w tym 7 ostatnich dotyczą cech społeczno-demograficznych osoby wypełniającej.

- Ankieta skierowana do uczestników działań OWES – utworzona 08.10.2022 r.

(<https://www.survio.com/survey/d/J2D7O9U1A9M8N6Z5D>)

Łącznie w okresie 78 dni zebrano 156 w pełni wypełnionych ankiet. Ankieta składała się z 32 pytań, w tym 9 ostatnich stanowią część metryczki.

Mail z prośbą o wypełnienie ankiety został wysłany do trzech ośrodków wsparcia ekonomii społecznej województwa podlaskiego tj. Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej w Suwałkach, Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej w Łomży oraz Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej w Białymstoku. Następnie z poczty OWES-ów został przekierowany na bezpośrednie skrzynki mailowe potencjalnych respondentów. Badania zostały zakończone dnia 03.01. 2023r.

2. Badania jakościowe

a. metoda analizy danych zastanych (*desk research*)

Badania zostały rozpoczęte od analizy danych zastanych, które stały się podstawą do podejmowania kolejnych kroków badawczych. Na wstępie dokonano doboru materiału tekstowego do analizy czego wyznacznikiem były przede wszystkim pytania badawcze. Po ustaleniu materiału do analizy treści dokonano operacjonalizacji zmiennych zawartych w hipotezach (określenie jednostek analizy, a następnie opracowanie kategorii analitycznych, weryfikacja hipotez).

b. technika obserwacji uczestniczącej

Osobista współpraca z OWES-ami województwa podlaskiego pozwoliła mi na bezpośredni udział w badanym procesie społecznym. Przyjmując rolę społeczną właściwą danemu systemowi miałem możliwość nawiązania bezpośredniego kontaktu

z odbiorcami wsparcia OWES. Oczywiście wiązało się to jednocześnie z możliwością uzyskania wglądu w konkretne, naturalne zachowanie beneficjentów wsparcia OWES w specyficznych sytuacjach. Zapewniło mi to możliwość zrozumienia subiektywnego sensu tych zachowań, poznania ich ram odniesienia. W analizie zostały uwzględnione jedynie wyniki z obserwacji zachowań odbiorców wsparcia OWES. Własne doświadczenia jako obserwatora zostały w analizie pominięte.

c. metoda pogłębionego wywiadu indywidualnego

Metoda pogłębionego wywiadu indywidualnego pozwoliła zebrać dane jednostkowe, a następnie uzyskać z nich dane syntetyczne. Wywiad pozwolił zadać pytania pojedynczym beneficjentom OWES, ale jego rezultatem jest zbiór istotnych dla badań cech zbiorczych danej grupy. Metoda ta pozwoliła uzyskać informacje na temat subiektywnych jak i obiektywnych stanowisk badanych. W wywiadzie zawarto zarówno pytania o fakty jak i opinie. Metoda ta pozwoliła na dokładność i zgodność odpowiedzi oraz policzalność wyników³⁷¹. Podczas wywiadu zachowano odpowiednią formę językową pytań. Oznacza to, że zachowano charakter wywiadu zbliżony do rozmowy podczas której formułowano pytania w języku zbliżonym do tego, którym posługuje się respondent. Unikano tym samym sformułowań stereotypowych i sugerujących „aby respondent zastanowił się nad treścią pytania. Podczas pytań otwartych nakłaniano respondenta do dłuższego zastanowienia się, przypomnienia sobie pewnych faktów³⁷². Respondentami byli kierownicy i pracownicy trzech OWES: Ośrodka Wsparcia Ekonomii Społecznej w Łomży, Ośrodka Wsparcia Ekonomii Społecznej w Białymstoku oraz Ośrodka Wsparcia Ekonomii Społecznej w Suwałkach. Wywiad IDI dotyczył kierownictwa OWES i objął 3 kierowników oraz pracowników OWES: doradców, trenerów i personel w licznie 15 osób (5 osób w trzech OWES).

d. zogniskowany wywiad grupowy, Focus (FGI)

Metoda fokusowa służy przede wszystkim poznaniu określonych zachowań, motywacji, postaw czy też skojarzeń i schematów poznawczych związanych z tematem badania. Podstawowym celem fokusów jest zebranie zagregowanych opinii powstałych w trakcie dyskusji dzięki efektowi synergii. Zadaniem moderatora jest stworzenie odpowiedniej

³⁷¹ R. Mayntz, K. Holm, P. Hubner, *Wprowadzenie do metod socjologii empirycznej*, Warszawa 1985, s. 133.

³⁷² Tamże, s. 136-138.

atmosfery, aby badani mogli swobodnie ze sobą porozmawiać, wymienić spostrzeżenia, skojarzenia lub preferencje³⁷³.

Dnia 16.01.2023r. przeprowadzono wywiad grupowy. Do badania zaproszono 10 przedstawicieli podmiotów i instytucji mających na co dzień styczność z zagadnieniami ekonomii społecznej:

- OWES: 2 przedstawicieli (kierownik + pracownik),
- Ośrodek pomocy społecznej: 1 przedstawiciel (pracownik socjalny),
- PUP: 1 przedstawiciel (pracownik),
- CIS: jako podmiot reintegracyjny: 2 przedstawicieli (kierownik + pracownik),
- JST: 1 przedstawiciel,
- NGO: 1 przedstawiciel fundacji,
- PS: 2 przedstawicieli spółdzielni socjalnych.

Każdy z badanych otrzymał informację o celu i przebiegu badania. Badanie trwało około 120 minut z uwzględnieniem dwóch przerw i odbywało się w siedzibie OWES Łomża - w cichej sali z zapewnieniem odpowiednich warunków do realizacji badania. Zogniskowany wywiad grupowy utrwalony został na rejestratorze dźwiękowym (dyktafonie).

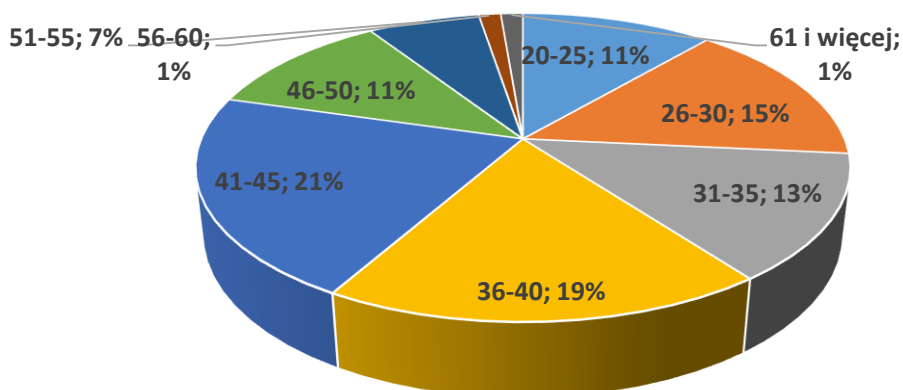
4.5.Omówienie wyników badań ilościowych, skierowanych do przedstawicieli PES oraz uczestników działań OWES

4.5.1 Próba badawcza i jej charakterystyka

W badaniu kierowanym do przedstawicieli podmiotów ekonomii społecznej wzięło udział 151 osób: 85 kobiet (56 %) i 66 mężczyzn (44%). Ankietowani zostali podzieleni na dziewięć grup wiekowych. Najliczniejsze grupy wiekowe są w przedziale wiekowym od 36 do 45 lat (21% - 41-45 lat; 19% - 26-40 lat). Najmniejsze grupy wiekowe zaczynają się po 51 roku życia (7% - 51-55 lat; 2% - 56 lat i więcej).

³⁷³ D. Maison, *Zogniskowane wywiady grupowe. Jakościowa metoda badań marketingowych*, Warszawa 2001, s. 127.

Wykres 1. Wiek przedstawicieli podmiotów ekonomii społecznej województwa podlaskiego

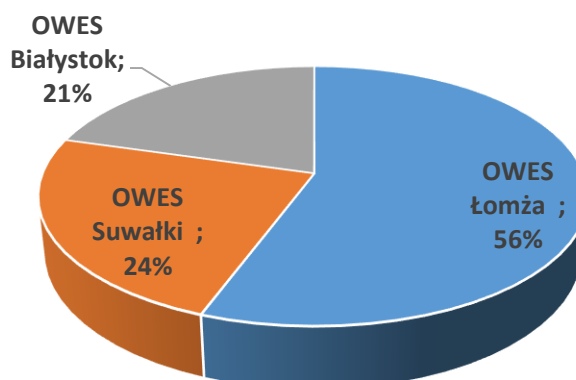

Źródło: badania własne

Połowa respondentów (76 osób - 50%) reprezentujących podmioty ekonomii społecznych województwa podlaskiego ma status cywilny: zamężna/zonaty; 42 osoby (28%) stanowią grupę wolnego stanu cywilnego tj. panna/kawaler. 27 osób (18%) jest rozwiedziona, z kolei 6 osób (4%) mają status wdowca/wdowy. Częściej niż co trzeci ankietowany (52 osoby – 34%) wskazał, że ma dwojkę dzieci. Podobny procent (50 osób – 33%) reprezentuje grupa, która nie ma dzieci. 26 osób (17%) ma jedno dziecko. Najrzadziej reprezentowana jest grupa rodzin wielodzietnych, w których jest co najmniej troje dzieci: 3-4 dzieci (18 osób-12%); 5-6 dzieci (4 osoby – 3%); więcej niż 6 dzieci (1 osoba – respondentka wskazała, że ma 7 dzieci).

Ponad połowa ankietowanych (56%) uzyskała wsparcie w Ośrodku Wsparcia Ekonomii Społecznej w Łomży. Blisko co czwarty respondent (24%) otrzymał wsparcie w ramach Ośrodka Wsparcia Ekonomii Społecznej w Suwałkach. Częściej niż co czwarty respondent (21%) zaznaczył, że wsparcie uzyskał w Ośrodku Wsparcia Ekonomii Społecznej w Białymstoku.

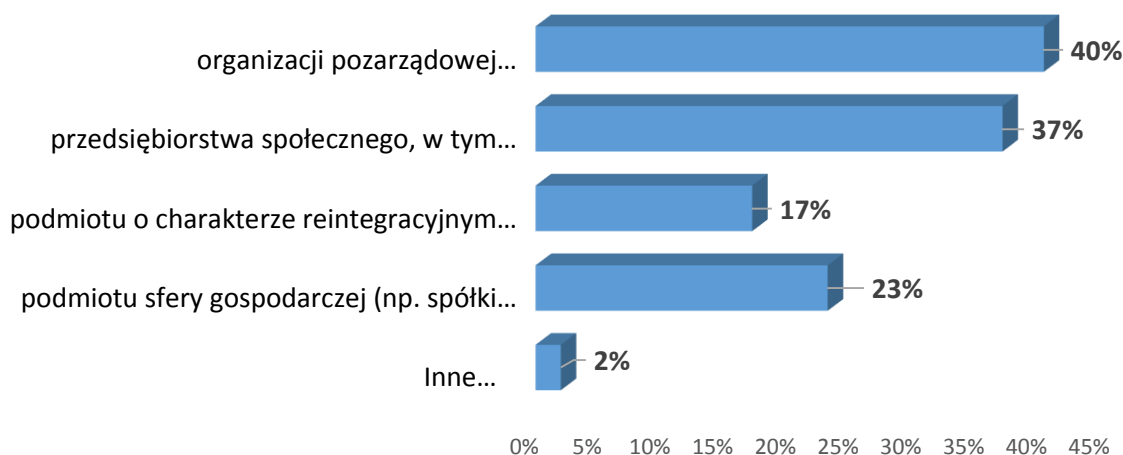
Wykres 2. Procentowy udział ankietowanych (przedstawiciele podmiotów ekonomii społecznej) we wsparciu OWES województwa podlaskiego.

Źródło: badania własne

Respondenci reprezentują w największej mierze (40% - 61 osób) organizacje pozarządowe (fundacje/ stowarzyszenia /kluby sportowe itp.). Podobny procent – 37 (56 osób) stanowią przedstawiciele przedsiębiorstwa społecznego, w tym spółdzielni socjalnych. Blisko co czwarty ankietowany (23% - 35 osób) reprezentuje podmiot sfery gospodarczej (np. spółki non-profit). 17% respondentów (26 osób) to przedstawiciele podmiotu o charakterze reintegracyjnym (ZAZ, WTZ, CIS, KIS). Jedynie 2% (3 osoby) reprezentują inny podmiot zapisując następujące odpowiedzi: „przedsiębiorstwo”, „szpital”, „inne”.

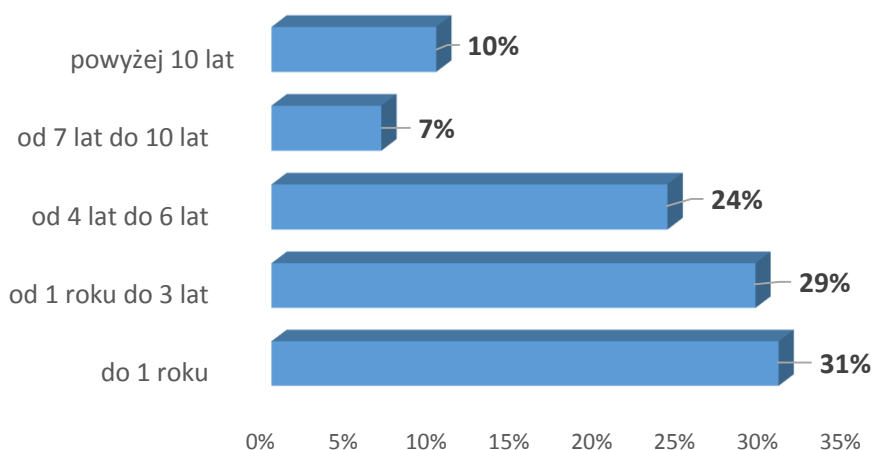
Wykres 3. Podmiot, w ramach którego przedstawiciel podmiotów ekonomii społecznej województwa podlaskiego otrzymał wsparcie z OWES.

Źródło: badania własne

16% wszystkich ankietowanych (24 osoby) wskazało więcej niż jeden podmiot, który reprezentują. Najczęściej sytuacja ta dotyczyła osób, które otrzymały wsparcie w OWES Łomża (50% – 12 osób), w dalszej kolejności ten sam procent stanowili respondenci otrzymujący wsparcie z OWES Białystok (25% – 6 osób) i OWES Suwałki (25% - 6 osób). Najczęściej wskazywano reprezentowanie równoległe dwóch podmiotów tj. organizacja pozarządowa i przedsiębiorstwo społeczne (54%). W dalszej kolejności przedsiębiorstwo społeczne i podmiot o charakterze reintegracyjnym (13%), po 8% z organizacji pozarządowej i podmiotu o charakterze reintegracyjnym oraz przedsiębiorstwa społecznego i podmiotu sfery gospodarczej. Ten sam procent (8%) stanowią osoby reprezentujące trzy podmioty równocześnie: organizacja pozarządowa, podmiot o charakterze reintegracyjnym, podmiot sfery gospodarczej. Jedna osoba reprezentowała cztery podmioty w tym samym czasie: organizację pozarządową, przedsiębiorstwo społeczne, podmiot o charakterze reintegracyjnym, podmiot sfery gospodarczej.

Wykres 4. Czas zaangażowania respondenta w działalność podmiotu ekonomii społecznej, który reprezentuje podczas badań.

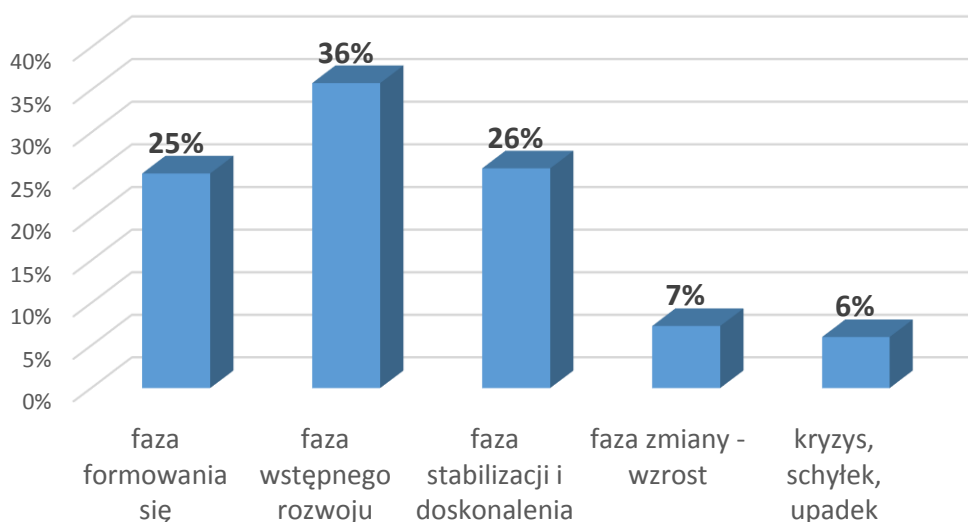

Źródło: badania własne

31% ankietowanych (46 osób) pracuje w ramach podmiotu ekonomii społecznej, który reprezentują niecały rok. Podobny procent – 29 (44 osoby) zaangażowane są w pracę na rzecz PES od 1 roku do 3 lat. Blisko co czwarty ankietowany (24% - 36 osoby) jest przedstawicielem PES od 4 do 6 lat. Najmniejszą grupę (7% - 10 osób)

przedstawiciele PES stanowią osoby działające od 7 do 10 lat w swoim podmiocie. 10% (15 osób) zaangażowanych jest w działalność podmiotu ponad 10 lat.

Wykres 5. Faza rozwoju podmiotu ekonomii społecznej reprezentowanego przez ankietowanych.

Źródło: badania własne

54 podmioty (36%) reprezentowane przez ankietowanych są na etapie wstępnego rozwoju. 26% (39 podmiotów) jest na etapie stabilizacji i doskonalenia. Co czwarty podmiot (25%) rozpoczyna formowanie się. 11 podmiotów (7%) zauważa u siebie zmianę w postaci rozwoju, 9 podmiotów (6%) przechodzi kryzys jest na etapie upadku.

Faza formowania się: wśród podmiotów będących na etapie organizowania się i kształtowania 20 otrzymało wsparcie z OWES Łomża (organizacja pozarządowa – 14; przedsiębiorstwo społeczne – 2, podmiot o charakterze reintegracyjnym – 1, podmiot sfery gospodarczej – 2, inne-1); 10 podmiotów wspieranych przez OWES Białystok (organizacja pozarządowa – 5, przedsiębiorstwo społeczne – 2, podmiot o charakterze reintegracyjnym – 1 podmiot sfery gospodarczej - 2); 8 podmiotów wspartych przez OWES Suwałki (organizacja pozarządowa – 2, przedsiębiorstwo społeczne – 4, podmiot o charakterze reintegracyjnym – 1, podmiot sfery gospodarczej - 1). Podmioty te reprezentowało 19 kobiet i 19 mężczyzn. Wśród 38 podmiotów wskazanych w fazie formowania się:

- 61% działa mniej niż 1 rok (15 podmiotów dzięki wsparciu OWES Łomża, 5 podmiotów dzięki wsparciu OWES Białystok, 3 podmioty dzięki wsparciu OWES Suwałki);

- 18% działa od 1 roku do 3 lat (2 podmioty dzięki wsparciu OWES Łomża, 4 podmioty dzięki wsparciu OWES Białystok, 1 podmiot dzięki wsparciu OWES Suwałki);
- 11% funkcjonuje w okresie od 4 do 6 lat (2 podmioty dzięki wsparciu OWES Łomża, 2 podmioty dzięki wsparciu OWES Suwałki);
- 5% funkcjonuje w okresie od 7 do 10 lat (1 podmiot dzięki wsparciu OWES Łomża, 1 podmiot dzięki wsparciu OWES Suwałki);
- 5% działa powyżej 10 lat (1 podmiot dzięki wsparciu OWES Białystok, 1 podmiot dzięki wsparciu OWES Suwałki).

Faza stabilizacji i doskonalenia: wśród podmiotów mających stabilną sytuację 24 otrzymało wsparcie z OWES Łomża (organizacja pozarządowa – 8; przedsiębiorstwo społeczne – 9, podmiot o charakterze reintegracyjnym – 2, podmiot sfery gospodarczej – 5); 7 podmiotów wspieranych przez OWES Białystok (organizacja pozarządowa – 5, podmiot o charakterze reintegracyjnym – 2); 8 podmiotów wspartych przez OWES Suwałki (organizacja pozarządowa – 1, przedsiębiorstwo społeczne – 4, podmiot o charakterze reintegracyjnym – 2, podmiot sfery gospodarczej - 1). Podmioty te reprezentowało 21 kobiet i 18 mężczyzn.

Wśród 39 podmiotów wskazanych w fazie stabilizacji:

- 36% funkcjonuje w okresie od 4 do 6 lat (7 podmiotów dzięki wsparciu OWES Łomża, 5 podmiotów dzięki wsparciu OWES Białystok, 2 podmioty dzięki wsparciu OWES Suwałki);
- 31% działa od 1 roku do 3 lat (8 podmiotów dzięki wsparciu OWES Łomża, 1 podmiot dzięki wsparciu OWES Białystok, 3 podmioty dzięki wsparciu OWES Suwałki);
- 13% działa mniej niż 1 rok (4 podmioty dzięki wsparciu OWES Łomża, 1 podmiot dzięki wsparciu OWES Suwałki);
- 13% działa powyżej 10 lat (4 podmioty dzięki wsparciu OWES Łomża, 1 podmiot dzięki wsparciu OWES Suwałki).

Faza zmiany – wzrost: wśród podmiotów rozwijających się 6 otrzymało wsparcie w OWES Łomża (organizacja pozarządowa – 2; przedsiębiorstwo społeczne – 1, podmiot o charakterze reintegracyjnym – 2, podmiot sfery gospodarczej – 1); 4 podmioty wspierane przez OWES Białystok (podmiot sfery gospodarczej – 2, podmiot o charakterze reintegracyjnym – 1, organizacja pozarządowa – 1); 1 podmiot wspierany

przez OWES Suwałki (przedsiębiorstwo społeczne – 1). Podmioty te reprezentowało 8 kobiet i 3 mężczyzn. Wśród 11 podmiotów wskazanych w fazie rozwoju:

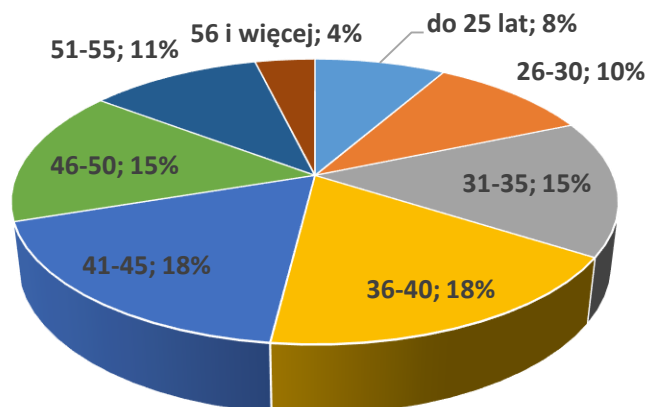
- 36% funkcjonuje w okresie od 1 roku do 3 lat (3 podmioty dzięki wsparciu OWES Łomża, 1 podmiot dzięki wsparciu OWES Białostok);
- 18% działa od 7 do 10 lat (1 podmiot dzięki wsparciu OWES Białostok, 1 podmiot dzięki wsparciu OWES Łomża);
- 18% działa od 4 do 6 lat (1 podmiot dzięki wsparciu OWES Białostok, 1 podmiot dzięki wsparciu OWES Suwałki);
- 18% działa mniej niż 1 rok (2 podmioty dzięki wsparciu OWES Łomża).

Kryzys - schyłek - upadek: wśród podmiotów, które zostały wskazane bliskie upadłości, 4 otrzymało wsparcie z OWES Łomża (organizacja pozarządowa - 1, przedsiębiorstwo społeczne -1, podmiot sfery gospodarczej - 1, inne - 1); 3 podmioty z OWES Białostok (podmiot y sfery gospodarczej-3) oraz 2 z OWES Suwałki (podmiot o charakterze reintegracyjnym – 2). Podmioty te były reprezentowane przez 4 mężczyzn i 5 kobiet. Wśród 9 podmiotów wskazanych w fazie kryzysu, upadłości:

- 44% funkcjonuje powyżej 10 lat (2 podmioty dzięki wsparciu OWES Białostok, 2 podmioty dzięki wsparciu OWES Łomża);
- 33% działa od 4 do 6 lat (1 podmiot dzięki wsparciu OWES Białostok, 2 podmioty dzięki wsparciu OWES Suwałki);
- Jeden z tych podmiotów (11%) działa od 7 do 10 lat (dzięki wsparciu OWES Łomża);
- Jeden z tych podmiotów (11%) funkcjonuje od 1 roku do 3 lat (dzięki wsparciu OWES Łomża).

W badaniu kierowanym do uczestników działań ośrodków wsparcia ekonomii społecznych województwa podlaskiego wzięło udział 156 osób: 89 kobiet (57 %) i 67 mężczyzn (43%). Ankietowani zostali podzieleni na osiem grup wiekowych. Najliczniejsze grupy wiekowe są w przedziale wiekowym od 31 do 50 lat (18% - 36-40 lat; 18% - 41-45 lat, 15% - 31-35 lat, 15% - 46-50 lat). Najmniejsze grupy wiekowe zaczynają się po 56 roku życia (4% - 56 lat i więcej) oraz najmłodsi respondenci (8% - do 25 roku życia).

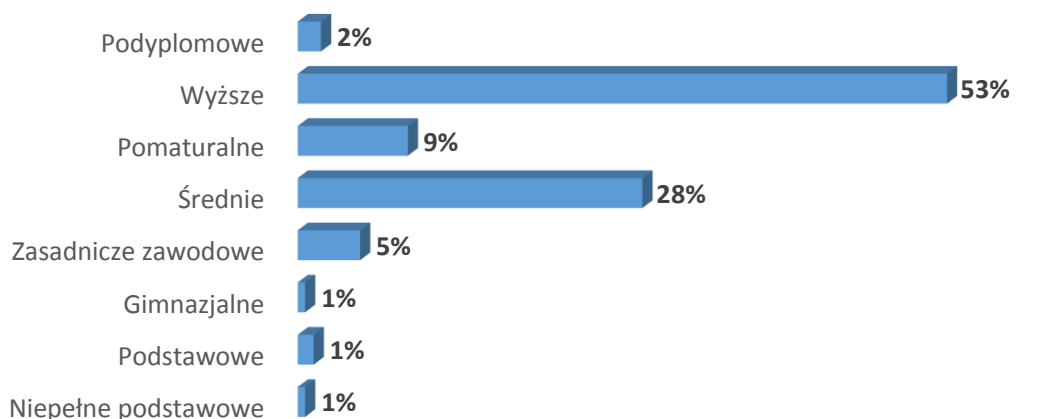
Wykres 6. Wiek uczestników działań ośrodków wsparcia ekonomii społecznej.

Źródło: badania własne

Co drugi ankietowany (53% - 83 osoby, w tym 51 kobiet, 32 mężczyzn) posiada wykształcenie wyższe. Częściej niż co piąty badany (28% - 44 osoby, w tym 24 kobiety i 20 mężczyzn) ma wykształcenie średnie. 9% (14 osób, w tym 9 kobiet i 5 mężczyzn) ankietowanych to osoby, które zakończyły edukację po zdaniu matury. 5% (8 osób, w tym 5 mężczyzn, 3 kobiety) stanowi grupa osób, która ukończyła szkołę zawodową. 2% (3 osoby, w tym 2 kobiety, 1 mężczyzna) reprezentują osoby, które mają ukończone studia podyplomowe. Wykształcenie poniżej zawodowego ma jedynie 3 ankietowanych mężczyzn (gimnazjalne – 1 osoba; podstawowe – 1 osoba; niepełne podstawowe – 1 osoba).

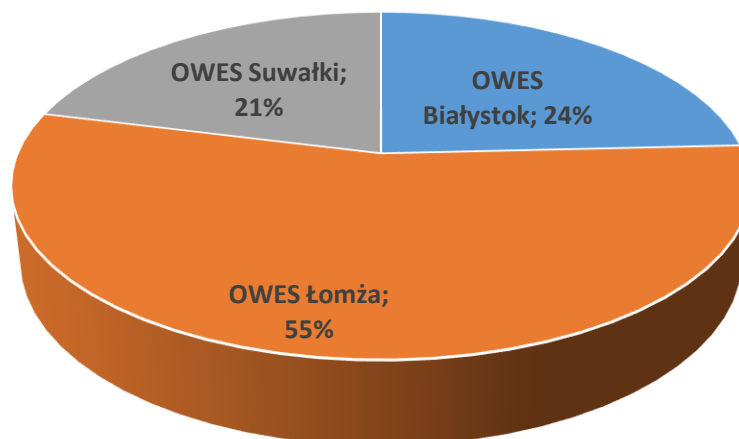
Wykres 7. Wykształcenie uczestników działań ośrodków wsparcia ekonomii społecznej.

Źródło: badania własne

Ponad połowa ankietowanych (55%) ma męża (54 osoby) lub żonę (32 osoby). 30% stanowią badani, którzy mają status panny (19 osób) oraz kawalera (27 osób). Wśród osób rozwiedzionych (14%) jest 13 kobiet oraz 6 mężczyzn. 3 kobiety (2%) mają status wdowy. Co trzeci ankietowany (33% - 51 osób) nie ma dzieci. Podobny procent (30%-47 osób) posiada dwójkę dzieci. Blisko co czwarty badany (24% 38 osób) ma jedno dziecko. 12% badanych (18 osób) ma troje lub czworo dzieci. 1% badanych pięcioro lub sześcioro dzieci.

Wykres 8. Procentowy udział ankietowanych – uczestników działań ośrodków wsparcia ekonomii społecznej województwa podlaskiego – we wsparciu OWES.

Źródło: badania własne

W ramach aktywności w OWES Łomża: wsparcie otrzymał częściej niż co drugi badany 55% (86 osoby, w tym 43 kobiety i 43 mężczyzn). Zdecydowana większość (63%) jest przekonana, że w przyszłości ponownie skorzysta ze wsparcia ośrodka, przy czym 40% nie jest do końca pewna, 23% jest o tym mocno przekonana. Częściej niż co czwarty badany (27%) ma trudność w podjęciu decyzji co do przyszłego ewentualnego starania się o wsparcie Ośrodka. 11% uważa, że nie skorzysta z ponownego wsparcia w przyszłości, przy czym 6% nie jest pewna, 5% jest o tym przekonana.

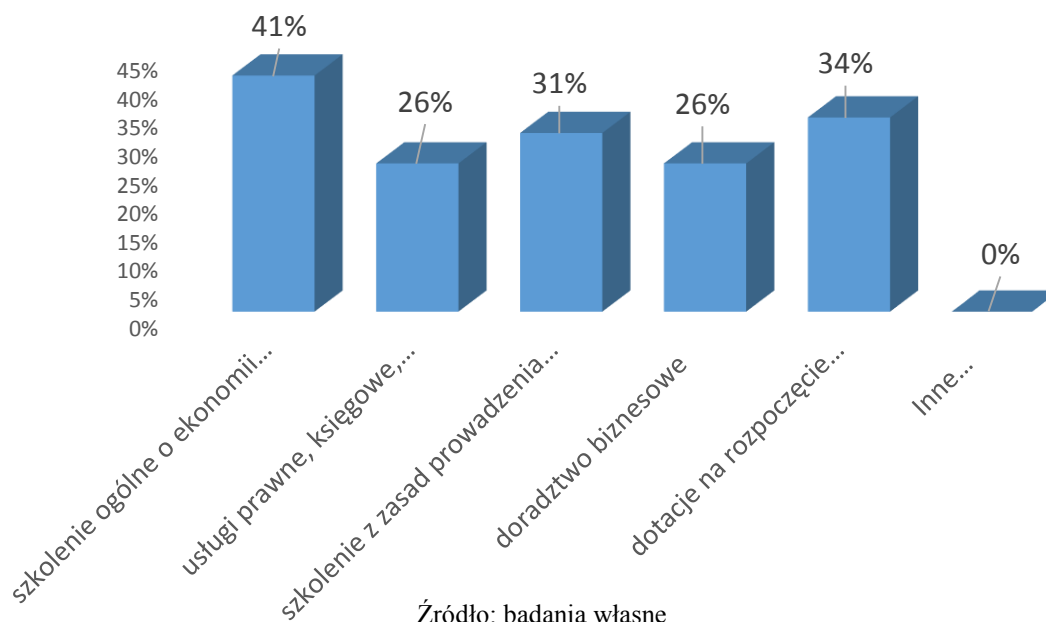
W ramach aktywności w OWES Białystok wsparcie otrzymało 24% badanych (38 osób, w tym 21 kobiet i 17 mężczyzn). Zdecydowana większość z nich 61% jest przekonana, że w przyszłości ponownie skorzysta ze wsparcia Ośrodka (45% - raczej tak; 18%

zdecydowanie tak). Blisko co piąty badany (18%) raczej nie skorzysta w przyszłości ponownie ze wsparcia OWES. Ten sam procent (18%) stanowią osoby, którym trudno było odnieść się do pytania na ile prawdopodobne jest, że w przyszłości zdecydują się na ponowne skorzystanie z oferty OWES.

W ramach aktywności w OWES Suwałki: wsparcie otrzymało 21% badanych (33 osoby, w tym 25 kobiet i 8 mężczyzn). Zdecydowana większość (70%) jest przekonana, że w przyszłości ponownie skorzysta ze wsparcia Ośrodka, przy czym 55% nie jest do końca pewna, 15% jest o tym przekonana. Blisko co czwarty badany (24%) ma trudność w podjęciu decyzji co do przyszłego ewentualnego starania się o wsparcie w Ośrodku. 6% uważa, że raczej nie skorzysta w przyszłości z pomocy OWES Suwałki.

4.5.2 Wyniki ankiet skierowanych do przedstawicieli PES

Wykres 9. Rodzaj wsparcia, z którego skorzystał przedstawiciel PES w ramach współpracy z OWES

Respondenci reprezentujący podmioty ekonomii społecznej mieli możliwość wskazania co najmniej jednej formy wsparcia otrzymanej w ramach współpracy z OWES.

Najczęściej (41%) beneficjenci ośrodków wsparcia ekonomii społecznej korzystali ze szkolenia ogólnego o ekonomii społecznej. Częściej niż co trzeci respondent (34%) otrzymał również dotację na rozpoczęcie działalności. Podobny procent badanych (31%) w ramach otrzymanego wsparcia uzyskało wiedzę z zakresu zasad prowadzenia działalności gospodarczej. Częściej niż co czwarty badany (26%) otrzymywał wsparcie w ramach usług prawnych, księgowych oraz marketingowych. Ten sam procent (26%) stanowi grupa badanych, którzy skorzystali z doradztwa biznesowego.

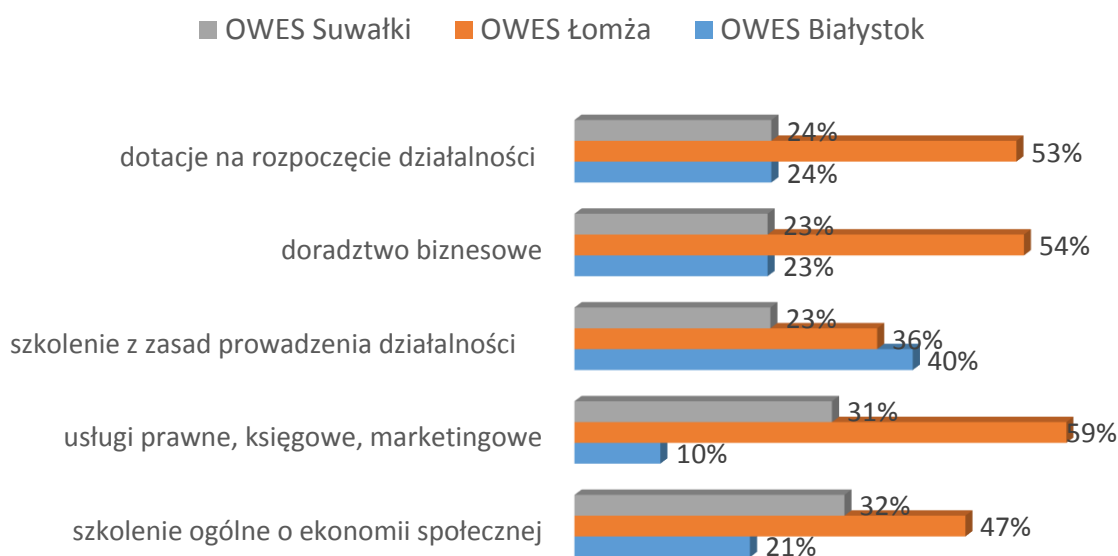
Ze szkolenia ogólnego najczęściej korzystały przedsiębiorstwa społeczne, w tym spółdzielnie socjalne (54% wszystkich przedsiębiorstw społecznych) oraz podmioty o charakterze reintegracyjnym (ZAZ, WTZ, CIS, KIS) – 42% wszystkich podmiotów o charakterze reintegracyjnym. W dalszej kolejności: podmioty sfery gospodarczej (np. spółki non-profit) – 32%, organizacje pozarządowe (fundacje/stowarzyszenia/kluby sportowe itp.) - 29%.

Dotację najczęściej otrzymywały podmioty o charakterze reintegracyjnym- 42% oraz przedsiębiorstwa społeczne -38%. W dalszej kolejności: podmioty sfery gospodarczej – 32%, 24% wszystkich organizacji pozarządowych.

Ze szkolenia z zasad prowadzenia działalności gospodarczej najczęściej korzystały podmioty sfery gospodarczej – częściej niż co trzeci badany podmiot sfery gospodarczej (35%) oraz w tym samym procencie (po 31%) z dwóch różnych podmiotów: podmioty o charakterze reintegracyjnym oraz przedsiębiorstwa społeczne. Również ze wsparcia skorzystała co czwarta (25%) organizacja społeczna.

Usługi prawne, księgowe i marketingowe najczęściej cieszyły się zainteresowaniem u przedstawicieli podmiotów o charakterze reintegracyjnym (31%), w podobnym procencie u pozostałych podmiotów: podmioty sfery gospodarczej (26%), organizacje pozarządowe (24%) oraz wśród przedstawicieli podmiotów społecznych 23%.

Wykres 10. Rodzaj wsparcia, z którego skorzystał przedstawiciel PES w ramach współpracy z OWES.

Źródło: badania własne

W ramach szkoleń ogólnych z ekonomii społecznej skorzystały 62 podmioty, z czego 39% deklaruje, że aktualnie jest w fazie wstępnego rozwoju. Częściej niż co czwarty badany (27%) uważa, że jest przedstawicielem podmiotu w fazie formowania się. Podobny procent (26%) stanowi grupa osób, których podmiot jest w fazie stabilizacji. 6% badanych uważa, że jego podmiot jest w fazie wzrostu. Jedynie 2% uważa, że podmiot, który reprezentuje przechodzi kryzys.

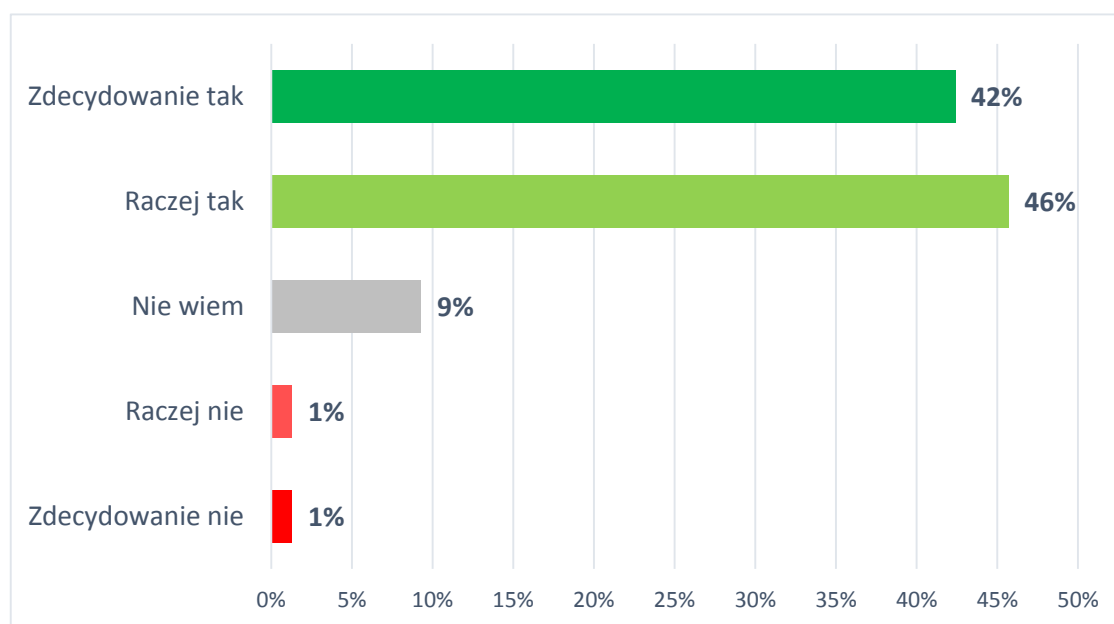
Wsparcie w ramach dotacji na rozpoczęcie działalności otrzymało 51 podmiotów, z czego 31% deklaruje, że jest na etapie wstępnego rozwoju, co czwarty (25%) uważa, że przechodzi fazę stabilizacji, 22% fazę formowania się. 12% badanych uważa, że jego podmiot przechodzi kryzys. Podobny procent (10%) uważa, że podmiot, który reprezentuje jest w fazie zmiany - wzrostu.

Ze szkolenia z zasad prowadzenia działalności gospodarczej skorzystało 47 podmiotów, z czego blisko co trzeci badany (32%) deklaruje, że aktualnie jego podmiot jest w fazie stabilizacji. 30% uważa, że jest przedstawicielem podmiotu w fazie wstępnego rozwoju. Częściej niż co szósty respondent (15%) uważa, że jego podmiot jest w fazie formowania się. 10% badanych uważa, że jego podmiot jest w fazie wzrostu. Ten sam procent (10%) badanych twierdzi, że podmiot, który reprezentuje przechodzi kryzys.

Z usług prawnych, księgowych i marketingowych skorzystało 39 podmiotów. z czego częściej niż co trzeci (36%) badany podkreśla, że jego podmiot jest aktualnie w fazie wstępnego rozwoju. 31% deklaruje, że aktualnie jego podmiot jest w fazie stabilizacji. Blisko co czwarty badany (23%) twierdzi, że jego podmiot jest w fazie formowania się. 8% badanych uważa, że jego podmiot jest w fazie wzrostu. Jedyne 3% badanych danej grupy twierdzi, że podmiot, który reprezentuje przechodzi kryzys.

Z doradztwa biznesowego skorzystało 39 podmiotów, z czego częściej niż co trzeci (36%) badany podkreśla, że jego podmiot jest aktualnie w fazie stabilizacji. Częściej niż co czwarty (26%) uważa, że jego podmiot jest w fazie wzrostu. Blisko co piąty badany (18%) z danej grupy twierdzi, że jego podmiot jest w fazie formowania się. (10%) badanych twierdzi, że podmiot, który reprezentuje przechodzi kryzys.

Wykres 11. OWES jako podmiot pełniący ważną rolę we wzmacnianiu sektora ekonomii społecznej.

Źródło: badania własne

Wśród wszystkich badanych przedstawicieli PES (151 osób) zdecydowana większość (88%) uważa, że ośrodki wsparcia ekonomii społecznej pełnią ważną rolę we wzmacnianiu sektora ekonomii społecznej, z czego 42% jest o tym mocno przekonana, 46% odpowiedziało na tak, ale z pewnymi wątpliwościami. Przeciwnego zdania jest 2% badanych.

9% respondentów nie wie czy OWES pełni ważną rolę we wzmacnianiu sektora ekonomii społecznej.

Wśród respondentów, którzy uważają, że OWES pełni ważną rolę we wzmacnianiu sektora ekonomii społecznej 77% deklaruje potrzebę korzystania ze stałej pomocy OWES. Grupę tę reprezentują:

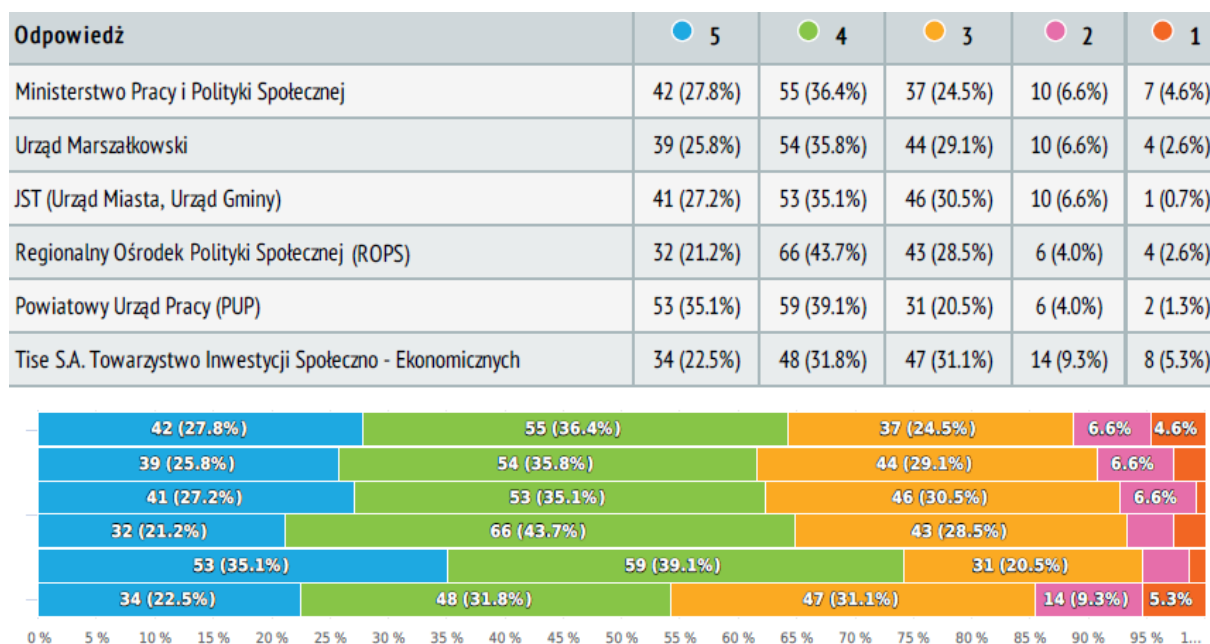
- ✓ 87% przedstawicieli organizacji pozarządowych (fundacje/stowarzyszenia/kluby sportowe itp.) – stanowiące 38% wszystkich badanych w danej grupie;
- ✓ 81% przedstawicieli podmiotów o charakterze reintegracyjnym (ZAZ, WTZ, CIS, KIS) – stanowiący 14% wszystkich badanych w danej grupie;
- ✓ 80% przedstawicieli przedsiębiorstwa społecznego, w tym spółdzielni socjalnych – stanowiący 32% wszystkich badanych w danej grupie;
- ✓ 63% przedstawicieli podmiotów sfery gospodarczej (np. spółki non-profit) – stanowiący 16% wszystkich badanych w danej grupie.

Wśród respondentów, którzy uważają, że OWES pełni ważną rolę we wzmacnianiu sektora ekonomii społecznej jedynie 3% raczej nie widzi potrzeby korzystania ze stałej pomocy OWES. Zazwyczaj są to przedstawiciele przedsiębiorstw społecznych (2 podmioty) oraz przedstawiciele podmiotu sfery gospodarczej (1 podmiot).

Wśród badanych, którzy uważają, że OWES pełni ważną rolę we wzmacnianiu sektora ekonomii społecznej 75% nie widzi potrzeby korzystania ze stałej pomocy OWES. Najczęściej (67%) są to przedstawiciele organizacji pozarządowych. 25% badanych uważa, że stała pomoc raczej byłaby potrzebna.

Wśród badanych, którzy nie wiedzą czy OWES pełni ważną rolę we wzmacnianiu sektora ekonomii społecznej 50% raczej widzi potrzebę korzystania ze stałej pomocy OWES. Przeciwnego zdania jest 29% badanych. 21% z kolei nie wie czy ma potrzebę korzystania ze stałej pomocy OWES.

Wykres 12. Instytucje, które w opinii przedstawicieli PES pełnią ważną rolę we wzmacnianiu sektora ekonomii społecznej.

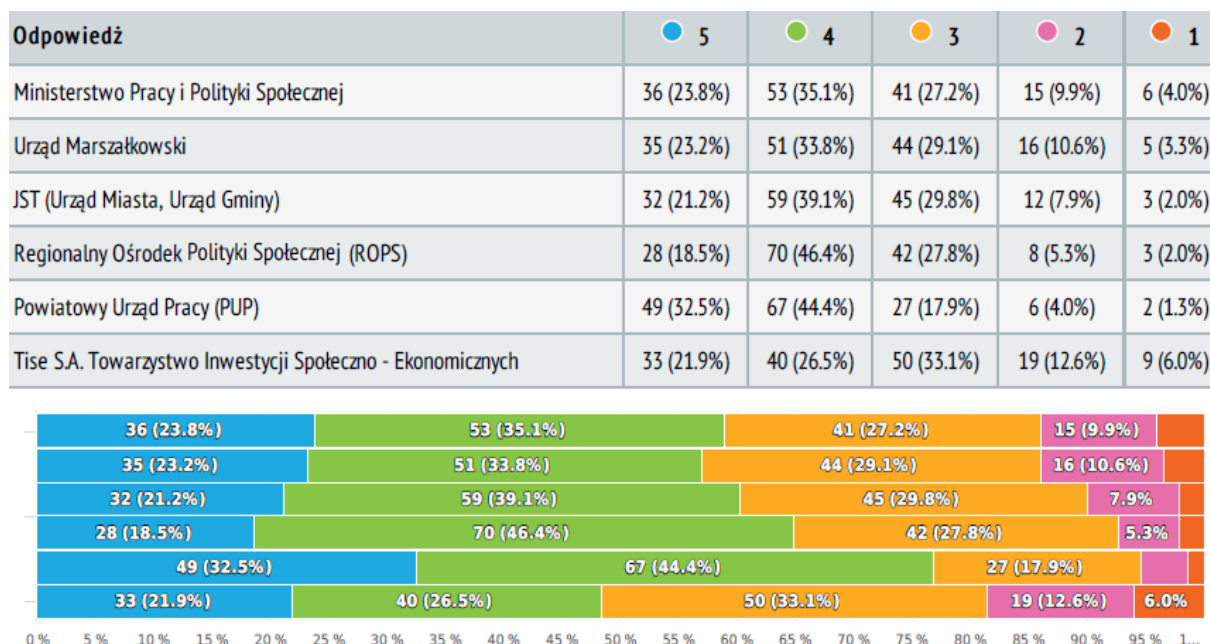

Źródło: badania własne

Każdy z respondentów został poproszony o ocenę w skali od 1 do 5 (gdzie 5 to najważniejsza rola, a 1 to znikoma rola) sześciu instytucji wspierających sektor ekonomii społecznej. Uwzględniając dwie najwyższe oceny tj. 4 i 5 najlepiej ocenione zostały Powiatowe Urzędy Pracy. Zdecydowana większość badanych (74%) oceniła daną instytucję na co najmniej 4. Również wysoki wynik – 65% uzyskały Regionalne Ośrodki Polityki Społecznej. Zbliżoną ocenę (64%) otrzymało Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej. Zbliżoną ocenę (62%) otrzymały Jednostki Samorządu Terytorialnego. Zbliżoną ocenę (61%) otrzymał również Urząd Marszałkowski. Częściej niż co drugi badany (54%) uważa, że ważną rolę we wzmacnianiu sektora ekonomii społecznej odgrywa również Tise S. A. – Towarzystwo Inwestycji Społeczno-Ekonomicznych.

Uwzględniając dwie najniższe oceny tj. 1 i 2 najslabiej ocenione zostało Tise S.A. – Towarzystwo Inwestycji Społeczno-Ekonomicznych (14% badanych). W dalszej kolejności Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej – 11%, Urząd Marszałkowski – 9%, Jednostki Samorządu Terytorialnego – 7%, Regionalne Ośrodki Polityki Społecznej – 6% oraz Powiatowe Urzędy Pracy – 5%.

Wykres 13. Instytucje, które w opinii przedstawiciele PES najlepiej reagują i zaspokajają potrzeby podmiotów ekonomii społecznej.

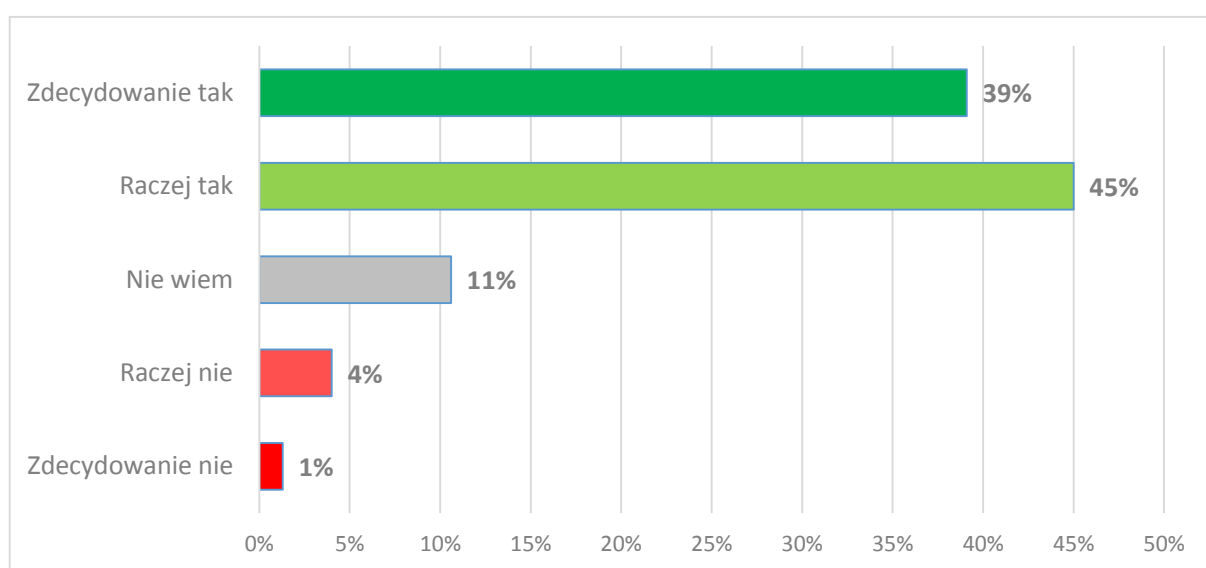
Źródło: badania własne

Każdy z respondentów został poproszony o ocenę w skali od 1 do 5 (gdzie 5 oznacza, że instytucja doskonale reaguje/zaspokaja potrzeby; 1 oznacza znikome reakcje/zaspokajanie potrzeb) sześciu instytucji wspierających sektor ekonomii społecznej. Uwzględniając dwie najwyższe oceny tj. 4 i 5 najlepiej ocenione zostały ponownie Powiatowe Urzędy Pracy. Zdecydowana większość badanych (77%) oceniła daną instytucję na co najmniej 4. Również wysoki wynik – 65% uzyskały Regionalne Ośrodki Polityki Społecznej. 60% respondentów przyznało co najmniej ocenę 4 za zaspokajanie potrzeb PES Jednostkom Samorządu Terytorialnego. W dalszej kolejności wysoką ocenę – 59% otrzymało Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej oraz Urząd Marszałkowski – 57%. Najniżej w pozytywnych ocenach wypadło Tise S.A. – Towarzystwo Inwestycji Społeczno-Ekonomicznych.

Uwzględniając dwie najniższe oceny tj. 1 i 2 najsłabiej ocenione zostało – Tise S.A. Towarzystwo Inwestycji Społeczno-Ekonomicznych (18% badanych). W dalszej kolejności Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej – 14%, Urząd Marszałkowski – 14%, Jednostki Samorządu Terytorialnego – 10%, Regionalne Ośrodki Polityki Społecznej – 7% oraz Powiatowe Urzędy Pracy – 5%.

Badani mieli możliwość w pytaniu otwartym wskazania innej instytucji, która najlepiej reaguje i zaspokaja potrzeby podmiotów ekonomii społecznej. 19 osób (13% wszystkich badanych) wskazało centra integracji społecznej jako instytucję, która również reaguje na potrzeby PES i je zaspokaja. Dodatkowo zostały jeszcze wymienione: OWES (2 osoby), organizacje pozarządowe NGO's (2 osoby), MOPS (2 osoby), spółdzielnie socjalne (2 osoby), Fundusz Inicjatyw Obywatelskich (1 osoba), Wojewódzki Urząd Pracy (1 osoba), firmy prywatne (1 osoba).

Wykres 14. Działania OWES przyczyniają się do tworzenia nowych, trwałych miejsc pracy.

Źródło: badania własne

Zdecydowana większość badanych przedstawicieli PES (84%) uważa, że OWES swoimi działaniami przyczyniają się do tworzenia nowych i trwałych miejsc pracy. Przy czym 45% badanych nie jest o tym w pełni przekonana. W danej grupie badanych 35% jest przedstawicielami podmiotu, który jest w fazie wstępnego rozwoju, 27% na etapie formowania się, 24% w fazie stabilizacji i doskonalenia, 8% przechodzi fazę zmiany, 6% wskazuje na kryzys w swoim podmiocie. Wśród badanych potwierdzających, że działania OWES przyczyniają się do tworzenia nowych, trwałych miejsc pracy, 31% pracuje w ramach PES nie dłużej niż jeden rok. 30% badanych pracuje nie mniej niż rok, ale nie więcej niż trzy lata, blisko co czwarty (24%) badany od czterech do sześciu lat. Najmniej reprezentatywną grupą są osoby z dłuższym stażem pracy w PES tj. 8% pracujący od 7

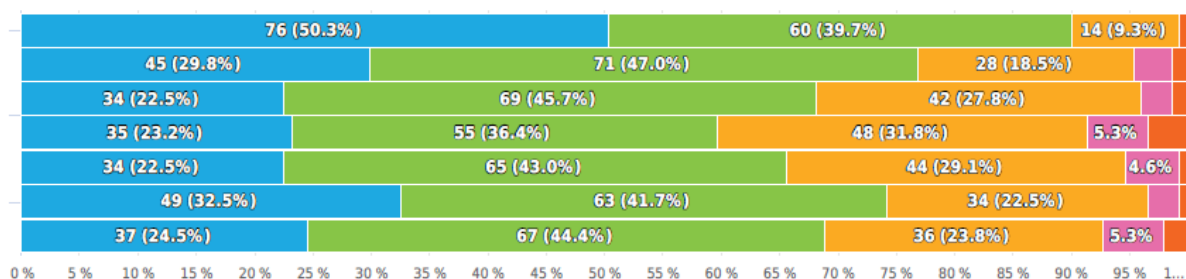
do 10 lat oraz ten sam procent (8%) osób pracujących powyżej 10 lat. W grupie badanych potwierdzających, że działania OWES przyczyniają się do tworzenia nowych, trwałych miejsc pracy 56% stanowią kobiety, 44% mężczyźni. Częściej niż co trzeci badany (34%) danej grupy jest w wieku 31-40 lat. Podobny procent (33%) stanowią osoby między 41 a 50 rokiem życia. 28% to osoby do 30 roku życia, 6% między 51 a 55 rokiem życia, 2% osoby powyżej 56 lat.

Przeciwnego zdania jest 5% wszystkich badanych. Ich zdaniem działania OWES nie tworzą nowych, trwałych miejsc pracy. W danej grupie badanych 38% jest przedstawicielami podmiotu, który jest w fazie stabilizacji i doskonalenia, ten sam procent (38%) stanowi grupa osób reprezentująca podmiot będący w fazie wstępnego rozwoju. 13% wskazuje na kryzys w swoim podmiocie. Wśród badanych negujących twierdzenie, że działania OWES przyczyniają się do tworzenia nowych, trwałych miejsc pracy, 25% pracuje w ramach PES nie dłużej niż jeden rok. Ten sam procent badanych (po 25%) danej grupy nie mniej niż rok, ale nie więcej niż trzy lata oraz od czterech do sześciu lat. 13% osób pracuje powyżej 10 lat. w grupie badanych uważających, że działania OWES nie przyczyniają się do tworzenia nowych, trwałych miejsc pracy 75% stanowią kobiety, 25% mężczyźni. 38% danej grupy badanych stanowią osoby między 36 a 40 rokiem życia. Co czwarty badany (25%) to osoba od 41 do 45 lat. Pozostałe grupy wiekowe stanowią po 13% badanych: 26-30 lat, 51-55 lat, 56-60 lat.

11% respondentów nie jest w stanie udzielić jednoznacznej odpowiedzi na pytanie czy działania OWES przyczyniają się do tworzenia nowych, trwałych miejsc pracy.

Wykres 15. Wybrane działania OWES, które przyczyniają się do tworzenia nowych, trwałych miejsc pracy.

Odpowiedź	5	4	3	2	1
Udzielenie dodatkowych dotacji z funduszy europejskich	76 (50.3%)	60 (39.7%)	14 (9.3%)	0	1 (0.7%)
Wsparcie w otrzymaniu pożyczki w ramach funduszu pożyczkowego	45 (29.8%)	71 (47.0%)	28 (18.5%)	5 (3.3%)	2 (1.3%)
Większa liczba godzin doradztwa biznesowego	34 (22.5%)	69 (45.7%)	42 (27.8%)	4 (2.6%)	2 (1.3%)
Wsparcie psychologiczne dla pracowników PES	35 (23.2%)	55 (36.4%)	48 (31.8%)	8 (5.3%)	5 (3.3%)
Wsparcie w budowaniu współpracy PES i JST	34 (22.5%)	65 (43.0%)	44 (29.1%)	7 (4.6%)	1 (0.7%)
Wsparcie w pozyskiwaniu zamówień publicznych	49 (32.5%)	63 (41.7%)	34 (22.5%)	4 (2.6%)	1 (0.7%)
Wsparcie w zakresie zarządzania personelem	37 (24.5%)	67 (44.4%)	36 (23.8%)	8 (5.3%)	3 (2.0%)

Źródło: badania własne

Respondenci zostali poproszeni o ocenę wybranych działań OWES w zakresie ich znaczenia przy tworzeniu nowych i trwałych miejsc pracy. Ocena 5 oznaczała, że dane działanie w znacznym stopniu wpływa na tworzenie nowych, trwałych miejsc pracy, ocena 1 z kolei oznacza, że działanie nie ma żadnego znaczenia w tym zakresie. Badania wykazały, że każde z zaproponowanych działań OWES, które może wspomóc tworzenie nowych i trwałych miejsc pracy zostało przez respondentów ocenione bardzo wysoko. Uwzględniając dwie najwyższe oceny tj. 4 i 5 to zdaniem respondentów (90%) udzielanie dodatkowych dotacji z funduszy europejskich przyczynia się do tworzenia nowych, trwałych miejsc pracy. Zdecydowana większość (77%) uważa, że działaniem wspierającym tworzenie nowych miejsc pracy jest również wsparcie w otrzymaniu pożyczki w ramach funduszu pożyczkowego. Podobny procent badanych (74%) widzi również ogromną pomoc OWES przy tworzeniu miejsc pracy poprzez wspieranie podmiotów w pozyskaniu zamówień publicznych. 69% badanych uważa, że wsparcie w zakresie zarządzania personelem również wspomaga utrzymanie, jak i utworzenie nowych miejsc pracy. W dalszej kolejności wysoką ocenę otrzymały następujące

działania: większa liczba godzin doradztwa biznesowego (68%), wsparcie w budowaniu współpracy podmiotów ekonomii społecznej i Jednostek Samorządów Terytorialnych (65%), wsparcie psychologiczne dla pracowników PES (60%).

Badani zostali również poproszeni o wskazanie dodatkowych działań, które w ich opinii przyczyniły się do zachowania trwałości miejsc pracy. Było to pytanie dodatkowe, nieobowiązkowe w związku z czym nie każdy badany odpowiedział na nie. Wśród respondentów, którzy uważają, że działania OWES przyczynia się do tworzenia nowych, trwałych miejsc pracy udzielono następujących odpowiedzi:

- Trwałość w dofinansowaniu, dotacje: 19 osób,
- Lepsza współpraca pomiędzy instytucjami, podmiotami: 7 osób,
- Ciągłe wsparcie: 7 osób,
- Prostsza dokumentacja: 2 osoby,
- Szkolenia: 2 osoby.

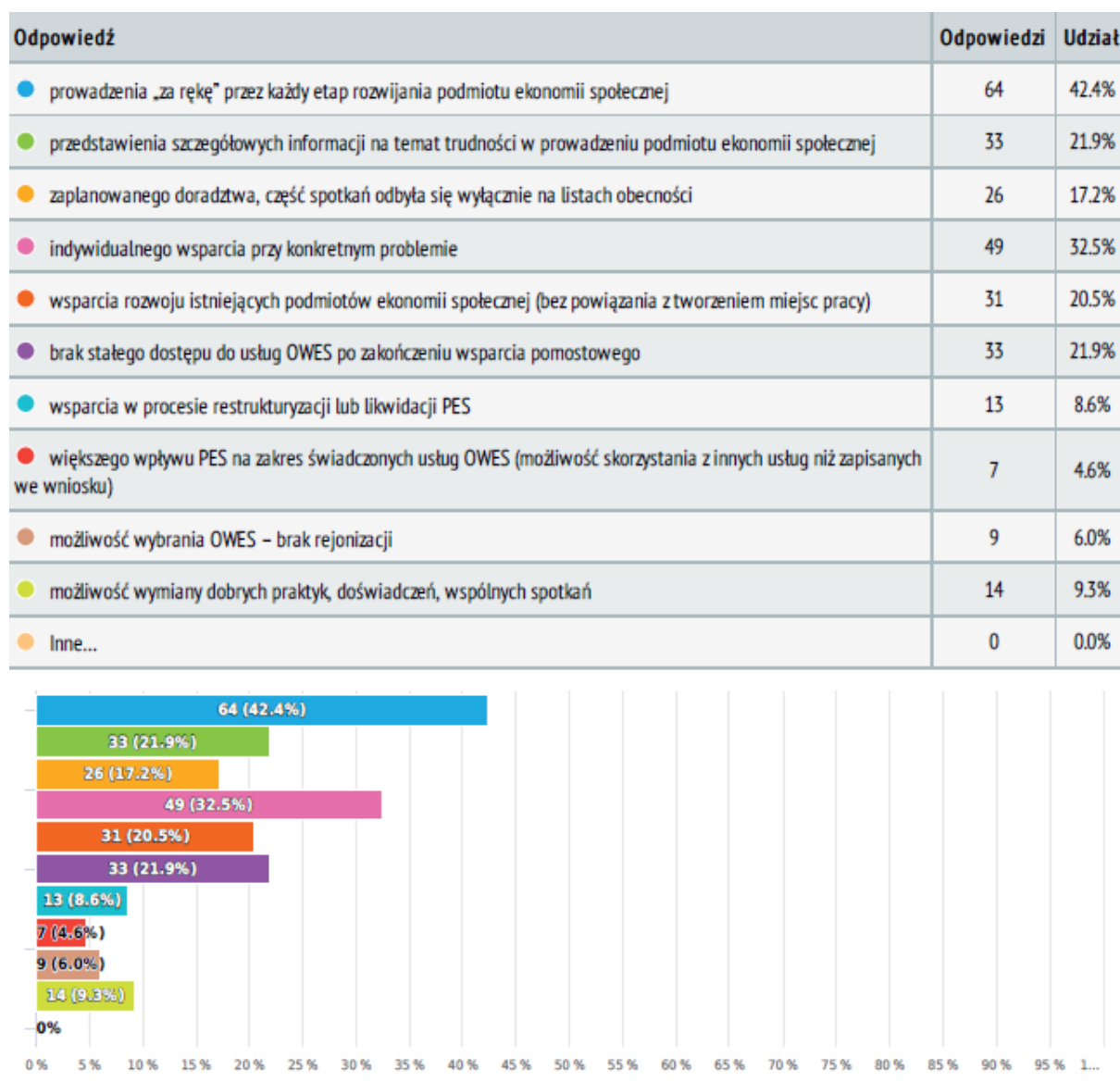
Wśród respondentów, którzy negowali twierdzenie, że OWES przyczynia się do tworzenia nowych, trwałych miejsc pracy udzielono następujących odpowiedzi:

- Ciągłe wsparcie: 4 osoby,
- Trwałość w dofinansowaniu: 1 osoba,
- Podnoszenie kwalifikacji, mentoring w danej dziedzinie, brak zatrudnienia osób znajomych/ niewykwalifikowanych do danego stanowiska: 1 osoba.

Wśród respondentów, którzy nie udzielili jednoznacznej odpowiedzi na pytanie –czy OWES-y przyczyniają się do tworzenia nowych, trwałych miejsc pracy na pytanie o działania, które w ich opinii przyczyniłyby się do zachowania trwałości miejsc pracy udzielono następujących odpowiedzi:

- Trwałość wsparcia: 1 osoba,
- Współpraca instytucji m.in. CIS i PUP: 1 osoba,
- Rząd wspierający przedsiębiorców: 1 osoba.

Wykres 16. Wsparcie, którego brakuje w działaniach OWES w opinii badanych.

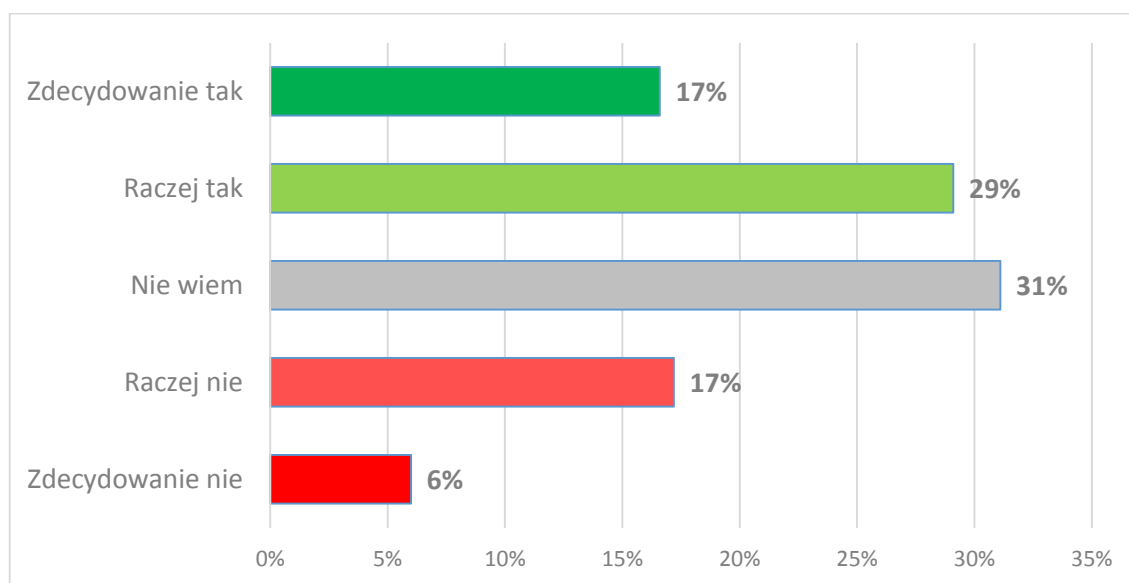

Źródło: badania własne

Każdy z respondentów miał możliwość wskazania maksymalnie trzech odpowiedzi w zaproponowanej kafeterii na pytanie o wsparcie, którego brakuje w działaniach OWES, które byłoby korzystne dla przedstawicieli PES. 42% badanych uważa, że OWES powinien prowadzić „za rękę” podmiot ekonomii społecznej podczas każdego etapu jego rozwoju. Blisko co trzeci badany (32%) uważa, że pomocne byłoby indywidualne wsparcie pracowników OWES przy konkretnym problemie, który dotyka dany podmiot. 22% badanych oczekiwałoby przedstawienia przez OWES szczegółowych informacji na temat trudności w prowadzeniu PES. Ten sam procent (22%) stanowi grupa

badanych, która oczekiwałaby stałego wsparcia OWES po zakończeniu wsparcia pomostowego. Co piąty badany (21%) oczekiwałby większego zaangażowania OWES we wspieraniu funkcjonujących PES. Przy czym chodzi o wsparcie nie powiązane z tworzeniem nowych miejsc pracy. W dalszej kolejności zostały wskazane następujące działania: konkretnego doradztwa (nie takiego, którego efektem jest tylko podpis na liście obecności) – 17%; możliwość wymiany doświadczeń, dobrych praktyk, wspólnych spotkań przedstawicieli PES – 9%; wsparcie w procesie restrukturyzacji lub likwidacji PES – 9%; możliwość wybrania samemu OWES-u, z którym chce się podjąć współpracę – 6%; możliwość skorzystania z innych form wsparcia udzielanego przez OWES niż ten zaplanowany we wniosku, z góry narzucony – 5%.

Wykres 17. Istnienie Barier w kontakcie z OWES, które nie pozwalają zaspokoić potrzeb podmiotów ekonomii społecznej.

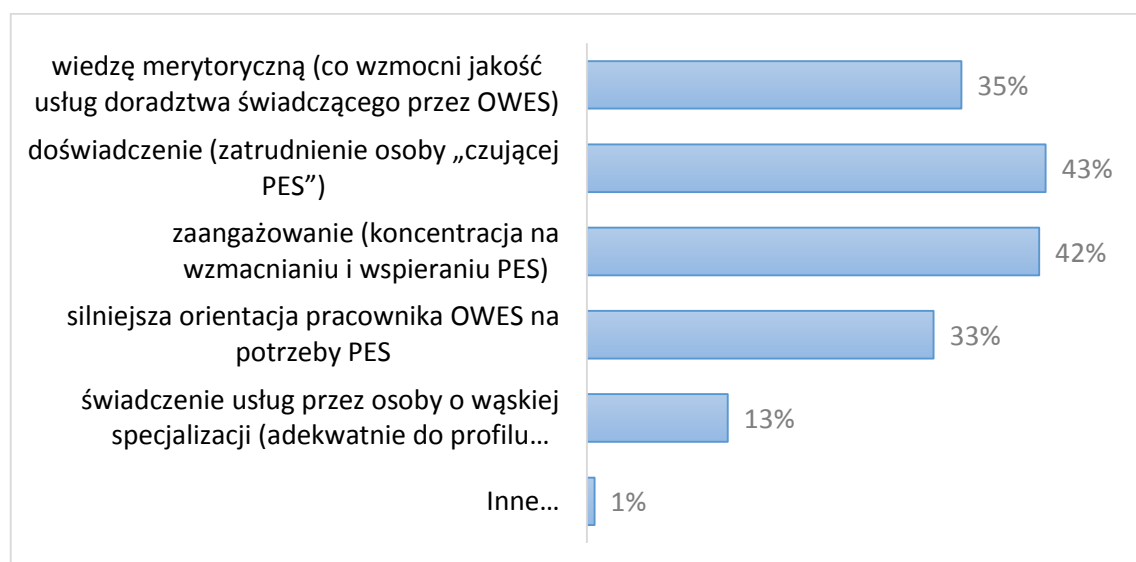

Źródło: badania własne

Jak wynika z powyższego wykresu, blisko połowa respondentów (46%) dostrzega bariery w kontakcie z OWES, które nie pozwalają zaspokoić potrzeb PES, z czego 17% jest o tym mocno przekonana, a 29% badanych stwierdza to z pewnymi wątpliwościami. 23% jest przeciwnego zdania, z czego 6% jest o tym mocno przekonana. Tym samym nie dostrzega barier w kontakcie z OWES, które utrudniałyby im zaspokajanie potrzeb PES, 31% wszystkich badanych, którzy nie są w stanie jednoznacznie odpowiedzieć na to pytanie.

Spośród wszystkich 151 badanych 104 osoby udzieliły odpowiedzi na pytanie o przeszkody w zaspokajaniu potrzeb PES przez OWES. 63% respondentów uważa, że przeszkodą jest brak koncentracji na wzmacnianiu i wspieraniu istniejących PES. 6% nie dostrzega w tym żadnej przeszkody. 59% badanych uważa, że istotną przeszkodą są skomplikowane procedury, a także długi czas oczekiwania na wsparcie. Częściej niż co drugi badany (53%) uważa, że ważną przeszkodą jest również nastawienie OWES przede wszystkim na wskaźniki, a nie indywidualne potrzeby PES. Tym samym 51% badanych podkreśla, że brakuje dopasowania usług OWES do specyficznych potrzeb PES. Co drugi badany uważa również, że OWES ma niską jakość i użyteczność doradztwa.

Wykres 18. Wzmocnienie pracowników OWES w celu uatrakcyjnienia usług doradztwa.

Źródło: badania własne

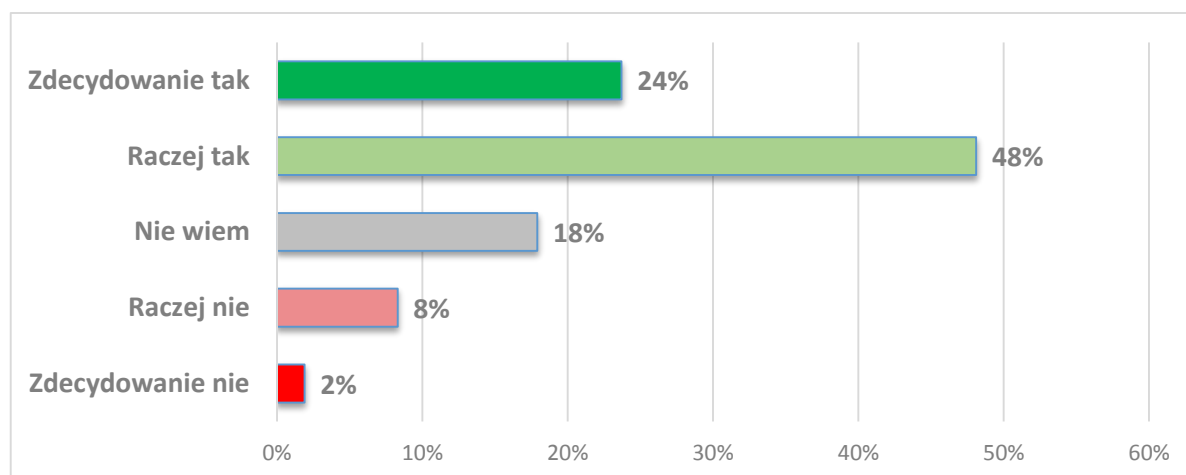
Wszyscy badani (151 osób) wskazało odpowiedź, na co należy zwrócić uwagę wśród pracowników OWES, by usługi doradztwa były atrakcyjniejsze. 43% wszystkich badanych uważa, że podczas zatrudniania pracowników OWES należy skupić się na ich doświadczeniu w pracy z podmiotami ekonomii społecznej. Podobny procent badanych (42%) uważa, że pracownicy powinni wykazać się większym zaangażowaniem tj. skoncentrować się na wzmacnianiu i wspieraniu konkretnego PES. 35% respondentów uważa, że należy skupić się na podniesieniu u pracowników OWES wiedzy merytorycznej. Wzmocni to tym samym jakość usług doradztwa świadczonego przez OWES. Co trzeci badany (33%) uważa, że pracownik OWES powinien być bardziej

skupiony na potrzebach konkretnego PES. 13% badanych uważa, że usługi powinny być świadczone przez osoby o wąskiej specjalizacji tj. o profilu adekwatnym do działania PES. Badani mieli możliwość dopisania również swoich propozycji na uatrakcyjnienie usług OWES poprzez wzmocnienie pracownika. Skorzystała z tej możliwości tylko jedna osoba, która podkreśla, że pracownik powinien być bardziej skupiony na potrzebujących (prowadzących PES), a nie na konieczności osiągnięcia wskaźników (a więc potrzebach OWES).

4.5.3. Wyniki ankiet skierowanych do uczestników działań OWES

Pierwszym bardzo ogólnym pytaniem, z którym zmierzyło się 156 ankietowanych było pytanie o to – czy ośrodki wsparcia ekonomii społecznej pełnią ważną rolę we wzmacnianiu sektora ekonomii społecznej.

Wykres 19. Czy OWES pełni ważną rolę we wzmacnianiu sektora ekonomii społecznej.

Źródło: badania własne

Analiza badawcza wykazała, iż zdecydowana większość respondentów (72%) jest zdania, że ośrodki wsparcia ekonomii społecznej pełnią ważną rolę we wzmacnianiu sektora ekonomii społecznej. Przy czym prawie połowa badanych (48%) nie jest o tym w pełni przekonana, z kolei blisko co czwarty (24%) zdecydowanie zgadza się z tym twierdzeniem. Ponad połowa tej grupy badanych (55%) ma wyższe wykształcenie. 10% ankietowanych ma odmienne zdanie, nie traktuje OWES-u jako instytucji pełniącej

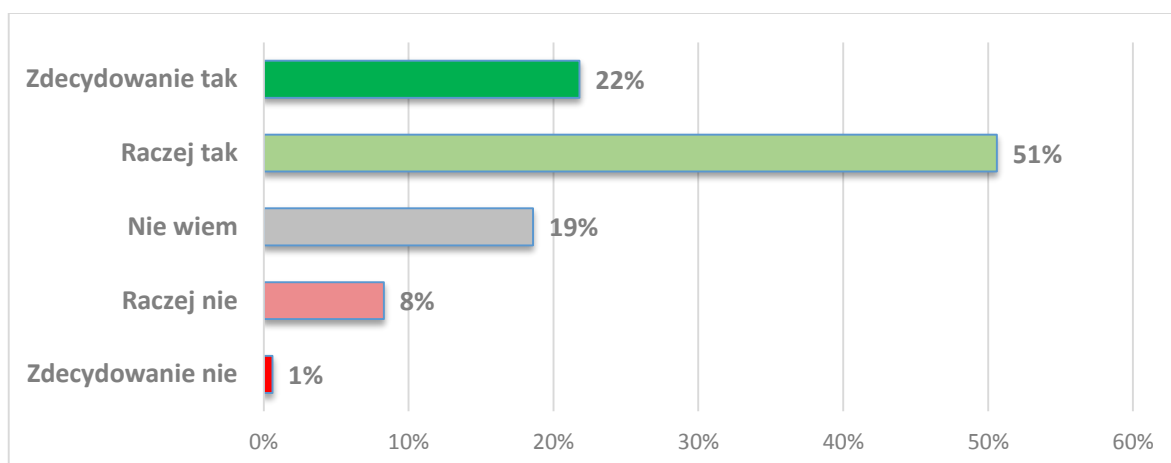
ważne zadania na rzecz sektora ekonomii społecznej. Blisko co piąty respondent (18%) nie ma zdania na ten temat.

Wśród grupy osób (112 osób, w tym 71 mężczyzn i 41 kobiet), które potwierdziły, że OWES pełni ważną rolę we wzmacnianiu sektor ekonomii społecznej 71% (80 osób, w tym 48 mężczyzn i 32 kobiety) badanych potwierdza, że otrzymane z OWES wsparcie pozwoliło zmienić ich sytuację zawodową na lepszą (w tym co czwarty z nich – 26% - jest o tym mocno przekonany). z kolei 8% (9 osób, 7 kobiet i 2 mężczyzn) jest odmiennego zdania i wahająco odpowiada, że OWES nie wpłynął na lepszą zmianę ich sytuacji zawodowej. W grupie ankietowanych nie było osoby, która zdecydowanie byłaby przekonana, że OWES nie miał wpływu na pozytywną zmianę ich sytuacji zawodowej. 29% badanych (23 osoby, w tym 16 kobiet i 7 mężczyzn), którzy potwierdzili ważną rolę OWES we wzmacnianiu sektora ekonomii społecznej nie wiedzą czy OWES zmienił ich życie zawodowe na lepsze.

Wśród grupy osób (16 osób, w tym 9 mężczyzn i 7 kobiet), które nie traktują OWES-u jako instytucji pełniącej ważne zadania na rzecz sektora ekonomii społecznej 75% (12 osób, w tym 6 kobiet i 6 mężczyzn) badanych jest przekonana, że otrzymane z OWES wsparcie w żaden sposób nie poprawiło ich sytuacji zawodowej. Blisko co piąty ankietowany z danej grupy - 19% (3 osoby, w tym 2 mężczyzn i 1 kobieta) jest odmiennego zdania i potwierdza, że otrzymane z OWES wsparcie pozwoliło zmienić ich sytuację zawodową na lepszą (w tym jeden mężczyzna jest o tym mocno przekonany). Tylko jedna osoba (6% danej grupy, 1 mężczyzna) nie wiedziała jakie stanowisko zająć przy tym pytaniu.

Wśród grupy osób (28 osób, w tym 18 kobiet i 10 mężczyzn), które nie wiedzą czy OWES jest instytucją pełniącą ważne zadania na rzecz sektora ekonomii społecznej 61% (17 osób, w tym 12 kobiet i 5 mężczyzn) nie wie również czy wsparcie OWES przyczyniło się do poprawy ich życia zawodowego. Częściej niż co piąty badany danej grupy - 21% (6 osób, w tym 3 kobiety i 3 mężczyzn) potwierdza, że otrzymane z OWES wsparcie pozwoliło zmienić jego/jej sytuację zawodową na lepszą (w tym jeden mężczyzna jest o tym mocno przekonany). 18% (5 osób, w tym 3 kobiety i 2 mężczyzn) danej grupy badanych jest odmiennego zdania twierdząc, że otrzymane z OWES wsparcie w żaden sposób nie poprawiło ich sytuacji zawodowej (w tym 3 osoby jest o tym mocni przekonana).

Wykres 20. Działania OWES przyczyniają się do tworzenia nowych miejsc pracy.

Źródło: badania własne

Zgodnie z powyższym zestawieniem udzielonych odpowiedzi, wynika, iż zdecydowana większość ankietowanych (73%) podziela opinię, że ośrodki wsparcia ekonomii społecznej przyczyniają się do tworzenia nowych miejsc pracy, w tym co druga osoba (51%) wypowiada się niepewnie, a 22% jest o tym mocno przekonana. 9% badanych ma przeciwne zdanie, w tym 8% ma wątpliwości co do swojej opinii. Blisko co piąty badany (19%) nie ma zdania na temat inicjowania tworzenia nowych miejsc pracy przez OWES.

Wśród grupy badanych (113 osób, 65 kobiet i 48 mężczyzn) potwierdzających, że OWES przyczynia się do tworzenia nowych miejsc pracy aktualnie ma status:

- 63% (71 osób, 45 kobiet i 26 mężczyzn) osoby pracującej. 72% z nich ma wykształcenie wyższe, 17% wykształcenie średnie, 6% pomaturalne, 4% podyplomowe;
- 11% (12 osób, 7 mężczyzn, 5 kobiet) osoby bezrobotnej zarejestrowanej w ewidencji urzędów pracy. 58% z nich ma wykształcenie średnie, 42% wykształcenie wyższe;
- 11% (12 osób, 8 kobiet i 4 mężczyzn) osoby uczącej się. 58% z nich ma wykształcenie wyższe, 25% wykształcenie średnie, 17% zasadniczo zawodowe;
- 8% (9 osób, 8 kobiet i 1 mężczyzna) osoby poszukującej pracy. 67% z nich ma wykształcenie średnie;
- 4% (5 osób, 3 mężczyzn i 2 kobiety) osoby bezrobotnej niezarejestrowanej w ewidencji urzędów pracy. 80% z nich ma wykształcenie wyższe;
- 4% (5 osób, 5 mężczyzn) osoby długotrwale bezrobotnej;

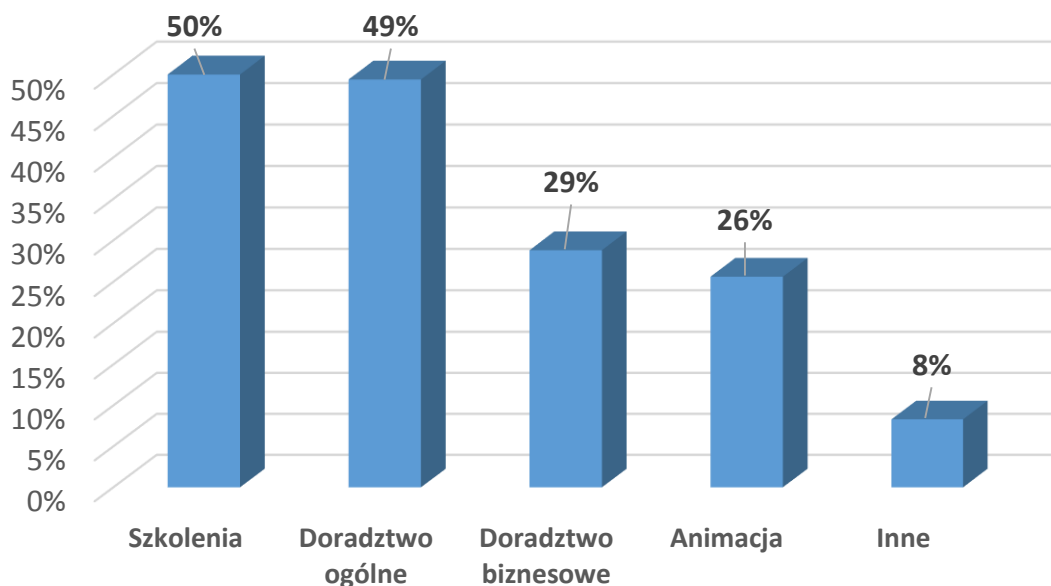
- 3% (3 osoby, 2 mężczyźni i 1 kobieta) osoby biernej zawodowo (tzn. nie pracujące i nie będące bezrobotnym). 67% z nich ma wykształcenie średnie;

Cztery osoby jednocześnie uczą się i pracują (4 kobiety), wszystkie mają wyższe wykształcenie.

Wśród grupy badanych (14 osób, 9 mężczyzn i 5 kobiet) twierdzących, że OWES nie przyczynia się do tworzenia nowych miejsc pracy aktualnie ma status:

- 14% (2 osoby, 1 kobieta i 1 mężczyzna) osoby bezrobotnej niezarejestrowanej w ewidencji urzędów pracy, 100% wykształcenie średnie;
- 29% (4 osoby, 2 kobiety i 2 mężczyzn) osoby bezrobotnej zarejestrowanej w ewidencji urzędów pracy. 75% wykształcenie średnie;
- 29% (4 osoby, 4 mężczyzn), osoby długotrwale bezrobotnej. 50% badanych ma wykształcenie zasadnicze zawodowe;
- 29% (4 osoby, 2 kobiety i 2 mężczyzn) osoby pracującej. 75% osoby z wykształceniem wyższym, 25% pomaturalnym;
- 0% poszukujących pracy
- 0% biernych zawodowo (tzn. nie pracują i nie są bezrobotne),
- 0% uczących się;
- 0% uczestniczących w kształceniu lub szkoleniu.

Wykres 21. Usługi, z których skorzystali ankietowani (uczestnicy działań OWES).

Źródło: badania własne

Spośród wszystkich 156 badanych co drugi (50%) skorzystał w ramach wsparcia ośrodków wsparcia ekonomii społecznej ze szkolenia. Podobny wymiar wsparcia (49%) został udzielony badanym w ramach doradztwa ogólnego. 29% (45 osób) skorzystało z doradztwa biznesowego. Częściej niż co czwarty badany (26%, 40 osób) skorzystało z animacji oferowanych przez OWES. 8% badanych wskazało dodatkowo inne formy otrzymanego wsparcia: dotacja (8 osób), staż (1 osoba), „rozmowa w biurze” (1 osoba).

Badani, którzy otrzymali wsparcie poprzez szkolenia (78 osób) w zdecydowanej większości (79%, 62 osoby) ocenia poziom wsparcia jako wysoki lub bardzo wysoki. 94% tych osób ma wykształcenie co najmniej średnie. Grupa tych badanych w zdecydowanej większości (85%, 53 osoby) podkreśla, że temat wsparcia bardzo odpowiadał ich potrzebom oraz zainteresowaniom. Jedynie 11% (7 osób) uważa, że w niewielkim stopniu temat odpowiedział na ich potrzeby i zainteresowania. Jedynie 5% osób (4 osoby, z wykształceniem średnim- 50%, zasadniczym zawodowym - 25%, niepełnym podstawowym – 25%), które otrzymały wsparcie w ramach szkoleń ocenia ich poziom jako niski. Tym samym wszyscy jednogłośnie twierdzą, iż szkolenie w niewielkim stopniu odpowiadało na ich potrzeby i zainteresowania. W ramach swojego uzasadnienia wskazują na: brak konkretów, „ani pracy, ani pieniędzy”. 17% badanych, którzy otrzymali wsparcie w ramach szkoleń nie ma zdania na temat poziomu ich prowadzenia. Natomiast 77% z badanych uważa, że szkolenie w niewielkim stopniu było odpowiedzią na ich potrzeby i zainteresowania.

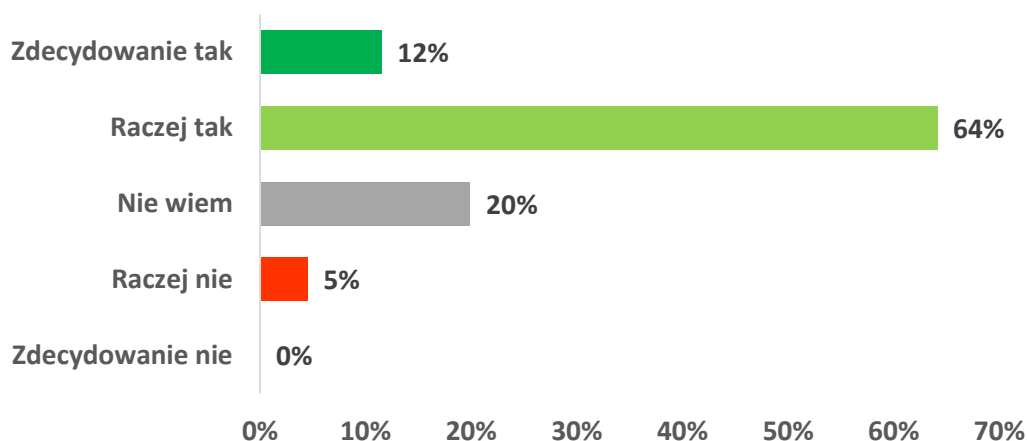
Badani, którzy otrzymali wsparcie poprzez doradztwo ogólne (77 osób) w zdecydowanej większości (77%, 59 osób) ocenia poziom wsparcia jako wysoki lub bardzo wysoki. 98% tych osób ma wykształcenie co najmniej średnie. 90% (53 osoby) z nich podkreśla, że temat wsparcia bardzo odpowiadał ich potrzebom oraz zainteresowaniom. Jedynie 3% badanych uważa, że poziom prowadzonego doradztwa ogólnego był niski. Tym samym osoby te zaznaczyły, że w niewielkim stopniu temat udzielonego wsparcia odpowiadał im potrzebom i zainteresowaniom. Według badanych przyczyną niskiej oceny jest zbyt ogólne wsparcie. 16% badanych, którzy otrzymali wsparcie w ramach doradztwa ogólnego nie ma zdania na temat poziomu otrzymanego doradztwa. Tym samym 75% z nich uważa, że wsparcie w niewielkim stopniu odpowiedziało na ich potrzeby i zainteresowania. 19% z kolei uważa, że w ogóle temat doradztwa nie odpowiadał im potrzebom i zainteresowaniom.

Badani, którzy otrzymali wsparcie w ramach doradztwa biznesowego (45 osób) w zdecydowanej większości (89%, 40 osób) ocenia poziom wsparcia jako wysoki lub bardzo wysoki. 83% (33 osoby) tej grupy badanych uważa, że temat wsparcia bardzo odpowiadał im potrzebom i zainteresowaniom. Wszyscy badani z taką opinią mają co najmniej średnie wykształcenie. Jedynie 2% (1 osoba, wykształcenie zasadnicze zawodowe) badanych, którzy otrzymali wsparcie w ramach doradztwa biznesowego ma odmienne zdanie, tym samym uważa, że poziom udzielonego wsparcia był niski i w niewielkim stopniu temat odpowiadał ich potrzebom i zainteresowaniom. Wskazano jedną przyczynę tak niskiej oceny: „brak zaangażowania trenera”. 7% badanych, którzy otrzymali wsparcie z doradztwa biznesowego nie ma zdania na temat poziomu otrzymanego wsparcia, tym samym podkreślają, iż temat doradztwa w niewielkim stopniu odniósł się do ich potrzeb i zainteresowań. Przyczyna niskiej oceny: „mają ludzi do przerobienia a nie ekonomię społeczną wspierać”, „trudno o wsparcie”.

Badani, którzy otrzymali wsparcie w ramach animacji (40 osób) w zdecydowanej większości 80% (32 osoby) ocenia poziom wsparcia jako wysoki lub bardzo wysoki. 94% (30 osób) z nich uważa, że temat otrzymanego wsparcia bardzo odpowiadał ich potrzebom i zainteresowaniom. Wszyscy badani mieli co najmniej średnie wykształcenie. Odmiennego zdania jest 5% badanych, którzy nisko oceniają poziom wsparcia jak i w niewielkim stopniu bądź w ogóle uważają, że otrzymane wsparcie nie było odpowiedzią na ich potrzeby i zainteresowania. Osoby te mają wykształcenie zasadnicze zawodowe i średnie. Za przyczynę niskiej oceny wskazali niekompetencję kadry: „niekompetentny człowiek gada ogólne rzeczy a ja szukam pracy”. 15% (6 osób) ankietowanych, którzy otrzymali wsparcie w ramach animacji nie ma zdania na temat poziomu otrzymanego wsparcia, tym samym 83% uważa, że temat wsparcia w niewielkim stopniu odpowiadał im potrzebom i zainteresowaniom.

Wszystkie osoby, które otrzymały wsparcie w postaci dotacji (8 osób) ocenia poziom wsparcia jako wysoki lub bardzo wysoki. Podobnie jak wszyscy zazaczyli, że wsparcie bardzo im odpowiadało. Wszyscy badani mieli co najmniej średnie wykształcenie. Jednakowo poziom wsparcia oraz temat wsparcia oceniła osoba, która otrzymała wsparcie w postaci stażu.

Wykres 22. Transparentność i czytelność warunków korzystania z oferty OWES.

Źródło: badania własne

Spośród 156 badanych zdecydowana większość (76%) uważa, że warunki korzystania ze wsparcia OWES są jasne i czytelne. Przy czym 64% (100 osób) nie jest o tym w pełni przekonana. Co piąty badany (20%) nie ma zdania na ten temat. 5% (7 osób) badanych zauważa pewne trudności w jasnym i czytelnym korzystaniu z oferty OWES.

Warunki korzystania z oferty OWES są jasne i czytelne: spośród grupy osób, które z delikatnymi wątpliwościami godzą się z tym twierdzeniem:

- 56% badanych ma wykształcenie co najmniej wyższe (68% kobiety, 32% mężczyźni), 30% wykształcenie średnie (53% kobiet, 47% mężczyźni),
- 14% badanych ma wykształcenie co najwyżej pomaturalne (50% kobiety, 50% mężczyźni).

Tabela 5. Procentowy udział badanych w założonych grupach wiekowych

Grupa wiekowa	% udział badanych	Kobiety (%)	Mężczyźni (%)
41-45	20%	35%	65%
31-35	19%	74%	26%
36-40	17%	35%	65%
46-50	16%	81%	19%

26-30	11%	73%	27%
51-55	10%	80%	20%
do 25 lat	4%	50%	50%
Powyżej 56 lat	3%	100%	0%

Źródło: badania własne

Wśród grupy osób, które zdecydowanie godzą się z twierdzeniem, że warunki korzystania z oferty OWES są jasne i czytelne:

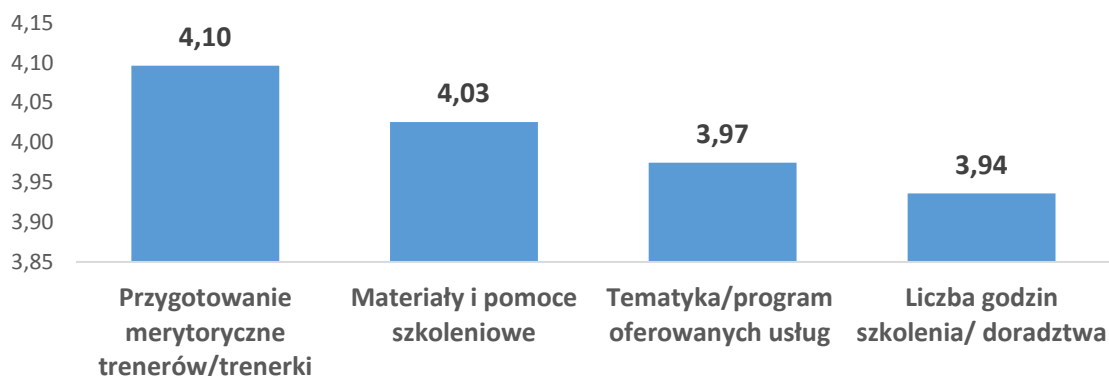
- 61% ma wykształcenie wyższe, w tym 73% to mężczyźni 27% kobiety; 22% wykształcenie średnie (50% kobiety, 50% mężczyźni); 11% wykształcenie podyplomowe (50% kobiety, 50% mężczyźni); 6% pomaturalne (100% kobiety);
- Co trzecia osoba (33%) jest w wieku od 36 do 40 lat (50% kobiety, 50% mężczyźni), 22% z kolei jest w wieku od 46 do 50 lat (75% mężczyźni, 25% kobiety), po 17% badanych stanowią osoby w wieku od 31-35 lat (67% mężczyźni, 33% kobiety) oraz od 41-45 lat (100% mężczyźni).

Warunki korzystania z oferty OWES NIE SĄ jasne i czytelne: spośród grupy osób, które z wątpliwościami godzą się z tym twierdzeniem:

- Wskazane powody, dla których warunki wydają się być mało jasne i czytelne:
 - badani nie mogą zrozumieć na podstawie jakich zapisów odrzucono ich wnioski o dotację: „nie wiem, dlaczego nie dostałem dotacji”;
 - badani oczekiwali innej formy wsparcia: „Ja chcę pracy a oni, że to projekt i tylko tyle mogą”, „potrzebne są pieniądze nie szkolenia”;
 - zbyt ogólnie przedstawiono informację o warunkach wsparcia: „Nie znam szczegółów, ciężko dowiedzieć się konkretnie czy jest dla mnie wsparcie”;
 - brak pomocnych informacji ze strony kadry OWES:: „nie byli zainteresowani moimi problemami”, „skupiają się tylko na dokumentacji”;
 - Problemy komunikacyjne: „nieśmiałość”, brak przepływu In formacji.
- 42% ma wykształcenie średnie (67% mężczyźni, 33% kobiety), 29% wykształcenie wyższe (50% kobiety, 50% mężczyźni), 29% wykształcenie zasadnicze zawodowe (100% mężczyźni);
- 43% badanych jest w wieku od 41 do 45 lat; ten sam procent (43%) stanowi grupa osób powyżej 56 lat; 14% stanowią osoby w wieku od 36 do 40 lat.

Badani mieli możliwość oceny swojej satysfakcji z otrzymanego wsparcia w OWES poprzez wystawienie oceny w skali od 1 do 5, gdzie 1 jest najniższą oceną a 5 najwyższą. Ocenie podlegało przygotowanie merytoryczne trenerów, materiały szkoleniowe, tematyka oferowanych usług oraz przewidziana liczba godzin dla poszczególnych szkoleń/doradztwa.

Wykres 23. Satysfakcja z otrzymanego wsparcia OWES.

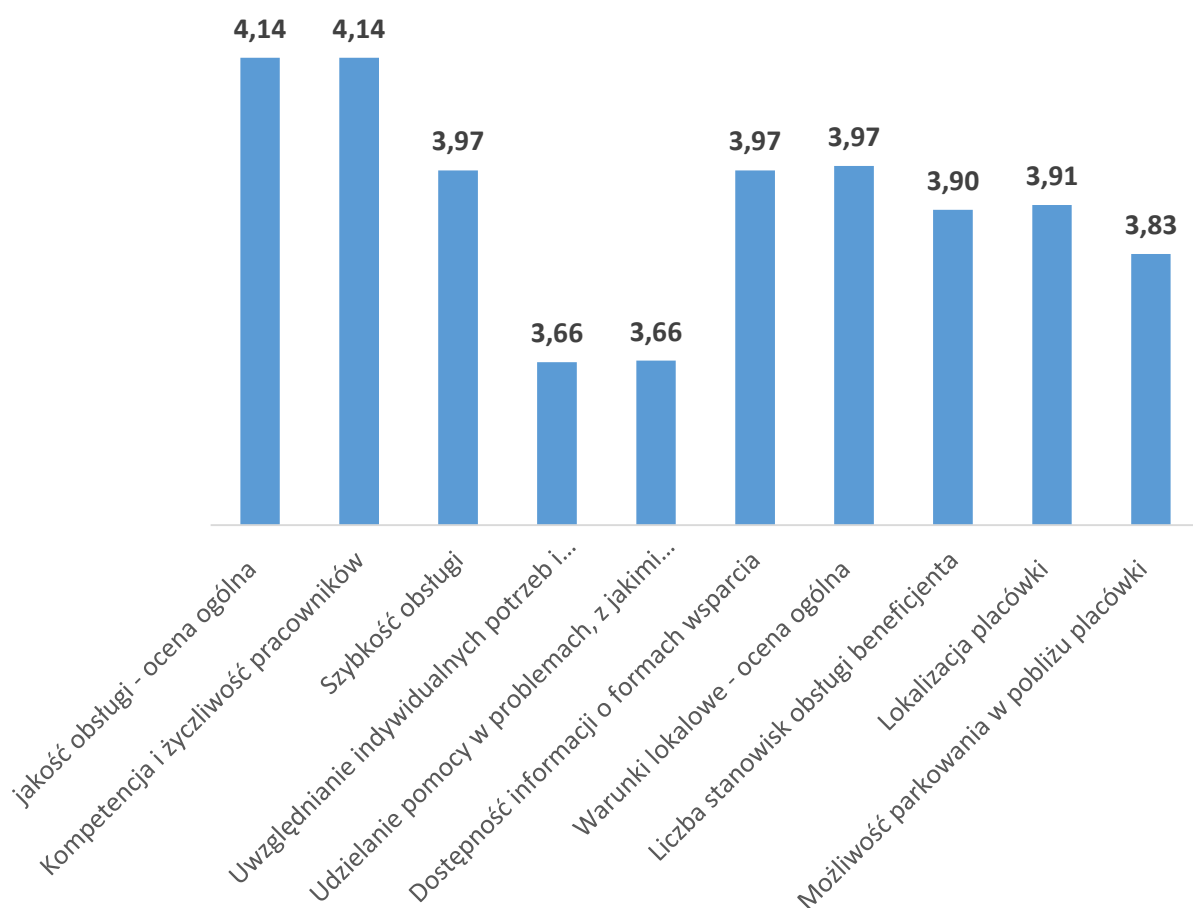
Źródło: badania własne

Najwyżej przez badanych oceniane było przygotowanie merytoryczne trenerów – średnia 4,1. Podobnie wysoko oceniono materiały i pomoce szkoleniowe – średnia 4,03. Kolejna ocena – średnia 3,97 została przyznana tematyce i programowi oferowanej usługi. Podobną ocenę – średnia 3,94 przyznano dla liczby godzin szkolenia/doradztwa.

Spośród 156 badanych osób 26% (41 osób) oceniło w sposób najwyższy przyznając „5” dla każdego przedmiotu oceny tj. przygotowanie merytoryczne trenerów, materiały i pomoce szkoleniowe, tematyka/program oferowanych usług, liczba godzin szkolenia/doradztwa. Tym samym wszystkie osoby z danej grupy poleciłyby wsparcie w OWES innym osobom. Przy czym 41% poleca wsparcie w OWES w sposób zdecydowany, 59% z pewnymi wątpliwościami. Na pytanie komu poleciliby wsparcie OWES badani z danej grupy wymieniają osoby, którym zagraża wykluczenie społeczne m.in. bezrobotni, niepełnosprawni, uzależnieni od alkoholu, matki samotnie wychowujące dzieci, osoby korzystające z ośrodków pomocy społecznej, uczestnicy centrum integracji społecznej, ale również osobom, które chcą się rozwijać, zmienić swoją sytuację zawodową, utworzyć PES.

Spośród wszystkich badanych 8% (12 osób) oceniło swoją satysfakcję z otrzymanego wsparcia wykorzystując najniższą ocenę w wyznaczonej skali: „1” lub „2”. Tym samym częściej niż co druga osoba z danej grupy (58%) nie wie, czy poleciliby wsparcie OWES innej osobie. Co trzecia osoba (33%) uważa, że warto polecać wsparcie oferowane przez OWES. Jedynie 8% uważa, że raczej poleca skorzystanie ze wsparcia, wskazując bezrobotnych jako grupę, której proponowałaby usługi OWES. Połowa osób z danej grupy (50%) ma wykształcenie wyższe, co czwarta (25%) średnie, 17% zasadnicze zawodowe, 8% niepełne podstawowe.

Wykres 24. Satysfakcja z otrzymanego wsparcia oraz warunków lokalowych OWES.

Źródło: badania własne

Powyższy wykres przedstawia średnią ocenę jakości otrzymanego wsparcia oraz warunków lokalowych ośrodków wsparcia ekonomii społecznej wskazaną przed badanych. Ocena 1 była najniższą, a 5 najwyższą. Ogólna ocena jakości obsługi wyniosła 4,14. Z kolei warunki lokalowe w ocenie ogólnej uzyskały niższą ocenę – 3,97.

Najwyżej oceniono kompetencje i zyczliwość kadry – 4,14, ale także szybkość obsługi (3,97) oraz dostępność informacji o formacji wsparcia (3,97). Najniższe oceny zostały przydzielone za uwzględnienie indywidualnych potrzeb i preferencji beneficjentów (3,66) oraz udzieloną pomoc w czasie problemów, z którymi beneficjent zwraca się do OWES (3,66).

Spośród wszystkich osób (145 osób), które przyznały ocenę za jakość obsługi OWES 41% przyznało najwyższą ocenę - „5”. 88% osób z tej grupy ma wykształcenie co najmniej średnie. Z kolei najniższą ocenę – „1” lub „2” przyznało 6% badanych. w danej grupie również 88% badanych ma wykształcenie co najmniej średnie.

Spośród wszystkich osób (145 osób), które przyznały ocenę za warunki lokalowe ośrodków wsparcia ekonomii społecznej – 34% przyznało najwyższą ocenę - „5”. 90% badanych z danej grupy ma co najmniej wykształcenie średnie. Z kolei najniższą ocenę – „1” lub „2” przyznało 7% badanych. W danej grupie 70% badanych ma wykształcenie co najmniej średnie.

4.6 Omówienie wyników badań jakościowych bazujących na pogłębionych wywiadach indywidualnych

Wywiady IDI (Individual In-depth Interview) zostały przeprowadzone z kierownikami (Załącznik nr 3) oraz pracownikami (Załącznik nr 4) trzech ośrodków wsparcia ekonomii społecznej województwa podlaskiego tj. Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej w Suwałkach, Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej w Łomży oraz Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej w Białymstoku. Przygotowany scenariusz wywiadu posiadał swoją strukturę, pytania były zadawane według z góry określonej kolejności. Podczas wywiadu posługiwano się w większości przypadków zdaniami pytającymi, gdyż pobudzają one respondentów do wypowiedzi. Respondenci mieli pełną swobodę wypowiedzi, pominięto tym samym pytania sugerujące. Podczas wywiadu respondenci udzielali ustnych wypowiedzi, które zostały odnotowane, a następnie dokonano analizy wywiadów. Treści poddano analizie poprzez kodowanie otwarte. Badania zostały przeprowadzone w IV kwartale 2022 roku. Pierwotnie badanie miało być przeprowadzone na większej grupie rozmówców, niestety pandemia COVID 19 i obostrzenia sanitarne pokrzyżowały te plany.

4.6.1. Wywiady z kierownikami ośrodków wsparcia ekonomii społecznej

Opracowany scenariusz indywidualnego wywiadu pogłębionego z kierownikami OWES uwzględniał kilka tematów do omówienia przy użyciu uszczegółowionych i otwartych pytań. Do zebranego metodami jakościowymi materiału empirycznego ustanowione zostały poszczególne kategoryzacje:

- 1) cele, zakres działalności OWES, wsparcie udzielane beneficjentom OWES (PES) – respondenci – przedstawiciele rodzaje usług oferowanych przez OWES, wskazali zakres wsparcia, który cieszy się największym zainteresowaniem u odbiorców, a także przedstawili propozycje dodatkowej działalności OWES, które wsparłyby rozwój ekonomii społecznej;
- 2) współpraca z zewnętrznymi instytucjami – respondenci zostali zapytani o współpracę z instytucjami/organami zajmującymi się problematyką zatrudnienia i przeciwdziałania bezrobociu (jak przebiega współpraca, jakie są jej efekty, czego brakuje we wzajemnej współpracy by była ona bardziej efektywna); respondenci zostali również zapytani o współpracę z ROPS oraz samorządem w obszarze sektora ekonomii społecznej;
- 3) działalność dotycząca ES – poproszono w wskazanie działań podjętych przez OWES, które realnie mają wpływ na rozwój ekonomii społecznej w województwie podlaskim;
- 4) efekty działań OWES – respondenci wskazali liczbę grup inicjatywnych powstałych we wsparciu OWES, liczbę JST które poprzez działania OWES zaczęły stosować społecznie odpowiedzialne zamówienia publiczne, liczbę PES które poprzez wsparcie OWES podjęły działalność odpłatną pożytku publicznego lub działalność gospodarczą.

W oparciu o utworzone kody zebrano informacje pochodzące z analizy wywiadów pogłębionych. Wyniki w dalszej części pracy przedstawiono w formie tabel.

Cele, zakres działalności OWES, wsparcie udzielane beneficjentom OWES (PES).

Kierownictwo podlaskich ośrodków wsparcia ekonomii społecznej (w Białymstoku, Łomży i Suwałkach) zgodnie wskazało podstawowe formy wsparcia,

które świadczone są na co dzień w w/w jednostkach: bezzwrotne wsparcie finansowe, wsparcie pomostowe, doradztwo specjalistyczne (ogólne i biznesowe), szkolenia, działania animacyjne. Poza wymienionymi formami wsparcia zostały wskazane również inne działania realizowane na rzecz przedsiębiorstw społecznych i organizacji pozarządowych w zależności od ośrodka: m.in. spotkania edukacyjno-integracyjne, seminaria, staże zawodowe, Mobilne Punkty Informacyjne, wizyty studyjne.

Największym zainteresowaniem cieszą się podstawowe formy wsparcia tj. bezzwrotne wsparcie finansowe, wsparcie pomostowe, doradztwo specjalistyczne (ogólne i biznesowe). Dodatkowo Kierownik w Suwałkach wskazał staż zawodowy jako wsparcie budzące duże zainteresowanie wśród beneficjentów OWES. Natomiast w Białymstoku dodatkowym wsparciem, o które często dopytują beneficjenci są szkolenia (m.in. skierowane do lokalnych liderów), z wyjątkiem szkoleń skierowanych do osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym w zakresie zakładania i prowadzenia PES.

Poproszono również Kierowników o wskazanie powodu, dla którego właśnie dotacje i wsparcie pomostowe cieszą się największym zainteresowaniem. Ośrodek w Suwałkach wskazał, iż wynika to z zapewnienia bezpieczeństwa w funkcjonowaniu PES, tym samym realizacji własnych planów przez PES. Ośrodek w Białymstoku uważa, że satysfakcja z uzyskanego wsparcia u przedstawicieli PES wynika przede wszystkim z indywidualnego i nieszablonowego podejścia do każdego beneficjenta. Największa satysfakcja pojawia się w PES/PS, które otrzymały dotację na utworzenie nowych miejsc pracy. Ośrodek w Łomży uważa, że satysfakcja u odbiorców wsparcia OWES wynika przede wszystkim z doświadczenia jakie posiada kadra OWES: pomoc prawna, działania doradcy kluczowego. Beneficjenci bardzo chętnie korzystają z doradztwa ogólnego, prawnego, szkoleń tematycznych np. Szkolenia Lokalnych Liderów.

Respondenci zostali poproszeni również o wskazanie brakujących form wsparcia, które mogłyby wesprzeć rozwój ekonomii społecznej oraz cieszyłyby się dużym zainteresowaniem ze strony przedstawicieli PES.

OWES Suwałki wskazał przede wszystkim potrzebę indywidualnego podejścia do rozwiązywania problemów powstałych w PS/PES. Beneficjenci oczekują, że działania OWES będą oparte przede wszystkim na bardzo dobrym rozpoznaniu potrzeb i oczekiwań danego podmiotu. Dodatkowo Kierownik OWES w Suwałkach podkreślił, że rozszerzenie zakresu usług zależne jest od środków finansowych. Na chwilę obecną

ośrodek nie dysponuje takimi środkami. Kierownik podkreślił, że przedstawiciele PES nie zgłaszają niezadowolonia z jakiegokolwiek formy wsparcia ani zapotrzebowania na inny zakres wsparcia niż ten oferowany przez OWES. W ocenie Kierownika OWES Suwałki wsparcie obecne jest wystarczające. Dodatkowo wskazano na barierę w kontakcie z przedstawicielami PES. Zdaniem Kierownika współpraca z przedstawicielami PES nie daje pełnej satysfakcji bowiem nie wszystkie decyzje i działania PES są terminowo realizowane. Sugeruje również, że możliwość prowadzenia czynności kadrowych i księgowości dla PES przez OWES pozwoliłaby nadzorować prawidłowości działania PES, które zostały objęte wsparciem.

OWES Białystok z kolei wskazał szczególnie na wzmocnienie współpracy pomiędzy OWES, a instytucjami samorządowymi świadczącymi pomoc społeczną tj. ośrodek pomocy społecznej, powiatowe urzędy pracy, powiatowe centra pomocy rodzinie, centra integracji społecznej. Możliwość podjęcia współpracy bez rywalizacji, w ocenie Kierownika OWES Białystok pozwoliłoby osiągnąć lepsze wyniki w rozwoju ekonomii społecznej. Skupianie się na wskaźnikach zamiast wsparciu w rozwoju PES sprawia, że osiągnane są gorsze wyniki. Dodatkową formą wsparcia proponowaną przez OWES Białystok byłyby zlecenia kierowane przez ośrodki wsparcia ekonomii społecznej na rzecz PES. Gdyby OWES ustawowo korzystał z określonej puli środków, które może wydać na rzecz usług i towarów oferowanych przez lokalnych/regionalnych przedstawicieli PES wówczas wsparłby dane podmioty zarówno finansowo, ale również wypromowałby oferowane usługi na rynku w tym m.in. w instytucjach samorządowych.

Kierownik OWES Łomża również dostrzega możliwość rozszerzenia usług oferowanych przez ośrodki wsparcia ekonomii społecznej. Wskazuje przede wszystkim na usługę transportu na rzecz małych PES, komercjalizację działań OWES oraz realizację wspólnych działań (np. warsztaty, festyny). Podczas organizacji wspólnych inicjatyw OWES mógłby dodatkowo promować i zachęcać do zakupu produktów i usług oferowanych przez PES. Proponuje tym samym utworzenie m.in. portalu, który prezentowałby usługi i towary lokalnych/regionalnych przedstawicieli podmiotów ekonomii społecznej oraz zachęcał do ich zakupu. Dobra promocja i odpowiednio przedstawiona oferta/produkt PES mógłby zachęcić do częstszego stosowania klauzul społecznych w zamówieniach publicznych. OWES Łomża zauważa również dodatkową formę wsparcia PES poprzez usługę transportową. Usługa oferowana byłaby szczególnie małym PES, które chciałyby uczestniczyć w targach, festynach, by móc zaprezentować

swój podmiot, zwiększyć liczbę klientów, ale również poznać oczekiwania i opinie potencjalnego klienta. Dodatkowo została wyróżniona komercjalizacja działań OWES. W opinii Kierownika możliwość zabrania i przeznaczania tych środków na rzecz działań OWES wspomogłoby rozwój ekonomii społecznej w regionie.

Tabela 6. Cele, zakres działalności OWES — wybrane cytaty — opinie respondentów trzech ośrodków wsparcia ekonomii społecznej województwa podlaskiego (opracowanie własne)

Kategoria	Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej	Wybrane cytaty respondentów
<p>Rodzaj usług oferowanych przez OWES</p>	<p>OWES Suwałki</p> <ul style="list-style-type: none"> • bezzwrotne wsparcie finansowe na utworzenie nowych miejsc pracy • wsparcie pomostowe • spotkania edukacyjno-integracyjne, seminaria, szkolenia/warsztaty, • staże zawodowe • doradztwo specjalistyczne (ogólne i biznesowe) • pakiety usług doradczych • pakiety usług marketingowych • organizacja Mobilnych Punktów Informacyjnych oraz wizyt studyjnych • działania animacyjne 	<p><i>„Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej w Suwałkach oferuje bezzwrotne wsparcie finansowe na utworzenie nowych miejsc pracy w przedsiębiorstwach społecznych - istniejących lub nowo tworzonych, bądź podmiotach ekonomii społecznej w związku z przekształceniem w przedsiębiorstwa społeczne. Ponadto udzielane jest wsparcie pomostowe podstawowe i przedłużone dla osób zatrudnionych z dotacji. Ponadto oferujemy spotkania edukacyjno-integracyjne, seminaria, szkolenia/warsztaty z tworzenia partnerstw publiczno-społecznych, szkolenia z zakładania i prowadzenia PS dla PES, szkolenia z prowadzenia PS/PES dla GI, szkolenia/warsztaty ABC przedsiębiorczości dla GO, staże zawodowe, doradztwo specjalistyczne przez cały okres realizacji projektu (ogólne i biznesowe), pakiety usług doradczych specjalistycznych typu prawne, finansowo-księgowe, marketingowe, osobowe dla PS, pakiety marketingowe dla PS. Organizujemy Mobilne Punkty Informacyjne na terenie subregionu suwalskiego oraz wizytę studyjną dla istniejących PS. (...) Inspirujemy i mobilizujemy do działania, wspieramy tworzenie i rozwój inicjatyw na rzecz rozwoju ekonomii społecznej”</i></p>

	<p>OWES Białystok</p> <ul style="list-style-type: none"> • doradztwo biznesowe i specjalistyczne • szkolenia (w tym szkolenie lokalnych liderów) • bezzwrotne dotacje • wsparcie pomostowe • działania animacyjne 	<p><i>„OWES oferuje następujące usługi: doradztwo biznesowe skierowane do PS doradztwo specjalistyczne: osobowe, prawne, księgowo, finansowe, marketingowe, z zakresu zamówień publicznych skierowane do PS, doradztwo skierowane do PES, szkolenia z ekonomizowania PES, bezzwrotne dotacje i wsparcia pomostowego na utworzenie nowych miejsc pracy w przedsiębiorstwach społecznych, działania animacyjne, szkolenia i doradztwo w zakresie tworzenia PES i PS skierowane do osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, szkolenia lokalnych liderów.”</i></p>
	<p>OWES Łomża</p> <ul style="list-style-type: none"> • doradztwo biznesowe i specjalistyczne • szkolenia (w tym szkolenie lokalnych liderów) • bezzwrotne dotacje • wsparcie pomostowe • działania animacyjne 	<p><i>„Z Subregionu Łomżyńskiego obejmującego powiaty: zambrowski, kolneński, m. Łomża, łomżyński, grajewski, wysokomazowiecki oferujemy bezpłatnie:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>szkolenia ogólne z zakładania i prowadzenia PES oraz doradztwo grupowe skierowane do osób fizycznych, (...)</i> - <i>szkolenia ogólne z zakładania i prowadzenie PS, indywidualne doradztwo zawodowe oraz indywidualne doradztwo w zakresie tworzenia Biznesplanu (...)</i> - <i>doradztwo i przygotowanie podmiotów ekonomii społecznej do ekonomizowania działalności (...)</i> - <i>bezzwrotne dotacje - środki finansowe w wysokości 21 020,00 zł/os. (...)</i> - <i>wsparcie pomostowe – w formie finansowej (...) oraz wsparcie pomostowe w formie zindywidualizowanych usług - szkolenia „Od a do z prowadzenia i funkcjonowania przedsiębiorstwa społecznego”, wizyty studyjne oraz szkolenia zawodowe</i>

		<ul style="list-style-type: none"> - usługi wsparcia istniejących przedsiębiorstw społecznych (usługi biznesowe) - wsparcie przedsiębiorstw społecznych specjalistycznymi usługami biznesowymi: prawnymi, marketingowymi, księgowymi, (...) - promocję ekonomii społecznej oraz wsparcie w tworzeniu i rozwoju inicjatyw, projektów, partnerstw lokalnych ukierunkowanych na rozwój ekonomii społecznej - szkolenia skierowane do lokalnych liderów.”
Usługi cieszące się największym zainteresowaniem	OWES Suwałki <ul style="list-style-type: none"> • dotacje • wsparcie pomostowe • doradztwo specjalistyczne (ogólne i biznesowe) • staże zawodowe 	„Największym zainteresowaniem cieszą się dotacje, wsparcie finansowe pomostowe, doradztwo ogólne i biznesowe oraz staże zawodowe.”
	OWES Białystok <ul style="list-style-type: none"> • szkolenia • bezzwrotne dotacje • wsparcie pomostowe • doradztwo (ogólne, biznesowe i specjalistyczne) 	„Największym zainteresowaniem cieszą się szkolenia, bezzwrotne dotacje na utworzenie nowych miejsc pracy, a co za tym idzie wsparcie pomostowe oraz w przypadku PS doradztwo – biznesowe i specjalistyczne. Z kolei jeśli chodzi o PES to bardzo chętnie korzystają ze wsparcia doradczego ogólnego. Najmniejszym – szkolenia osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym w zakresie zakładania i prowadzenia PES.”
	OWES Łomża <ul style="list-style-type: none"> • bezzwrotne dotacje • wsparcie pomostowe 	„Największym zainteresowaniem cieszą się bezzwrotne dotacje, a także podstawowe jak i wydłużone wsparcie pomostowe. Dużym zainteresowaniem cieszy się również doradztwo (zwłaszcza kluczowego doradcy biznesowego).”

	<ul style="list-style-type: none"> doradztwo (ogólne, biznesowe i specjalistyczne) 	
Usługi, o które OWES należy wzmocnić	OWES Suwałki <ul style="list-style-type: none"> nastawienie na indywidualne podejście do rozwiązywania problemów powstałych w PS/PES prowadzenie czynności kadrowych i księgowości dla PES 	<i>„W mojej opinii nie ma takich usług, które nie byłyby realizowane przez OWES, a byłaby potrzeba ich realizacji. Ze strony beneficjentów na pewno często wychodzi potrzeba indywidualnego podejścia do problemu, z którym się spotykają na każdym etapie rozwoju PS/PES (...). Korzystnym rozwiązaniem byłoby prowadzenie w ramach działania OWES czynności kadrowych i księgowości obsługiwanych przedsiębiorstw społecznych w celu ściślejszego nadzorowania prawidłowości działania PES objętych wsparciem.”</i>
	OWES Białystok <ul style="list-style-type: none"> zlecenia kierowane przez OWES na rzecz PES współpraca pomiędzy instytucjami bez konieczności rywalizacji o wskaźnik 	<i>„Pośrednictwo OWES w poszukiwaniu zleceń dla podmiotów ekonomii społecznej bądź możliwość wykorzystania przez OWES ustawowej puli środków na rzecz zleceń kierowanych do PES byłoby dużym wsparciem rozwojowym dla PES lub PS”. (...) „Dodatkowo zsynchronizowanie działań takich instytucji jak OWES, PUP, OPS, CIS, PCPR (utworzenie multikonsorcjum) z pewnością przyczyniłoby się do zwiększenia liczby nowo powstających PS, w tym PES przekształcających się w PS.(...) Aktualnie instytucje rywalizują ze sobą walcząc o wskaźniki. Możliwość współpracy, przy jednoczesnym rozpisaniu wspólnego wskaźnika pozwoliłoby kompleksowo wesprzeć beneficjenta. Przykładowo podopieczny CIS nie ma możliwości skorzystania w okresie realizacji indywidualnego programu zatrudnienia socjalnego ze szkoleń proponowanych w OWES. (...)”</i>
	OWES Łomża	<i>„By wspomóc rozwój małych PES należałoby podjąć wspólną realizację działań (OWES-PES) np. poprzez organizację festynów, targów, spotkań podczas których zostałyby zaprezentowane rodzaje usług PES, byłaby to</i>

	<ul style="list-style-type: none"> • usługa transportu na rzecz małych PES • komercjalizacja działań OWES • realizacja wspólnych działań (np. warsztaty, festyny) 	<p><i>zachęta dla podmiotów i instytucji do zakupu towarów i usług oferowanych przez PES. Tego rodzaju przedsięwzięcia pozwolą zwiększyć widoczność podmiotów ekonomii społecznej jako dostawców produktów/usług oraz wesprzeć sprzedaż produktów i usług świadczonych przez PES na poziomie lokalnym/regionalnym.(...) Świetnie mógłby się sprawdzić m.in. portal, który prezentowałby usługi i produkty oferowane przez lokalne PES, a jednocześnie zachęcał do ich zakupu w szczególności z zastosowaniem zamówień wrażliwych społecznie.”(…) „OWES mógłby również wspomagać małe PES usługą transportową np. podczas uczestnictwa PES w targach, festynach. z doświadczenia wiemy, że dojazd na tego rodzaju spotkania są dla wielu PES niemożliwe ze względu na brak odpowiedniego transportu. z kolei koszt wynajmu np. busa jest dla nich zbyt kosztowny”.(…)</i></p> <p><i>„Komercjalizacja działań OWES wspomogłaby rozwój ekonomii społecznej w regionie. Możliwość zarabiania, a jednocześnie przeznaczania tych środków na rzecz działań OWES m.in. edukacji i promocji przedsiębiorstw ekonomii społecznej”.</i></p>
--	--	---

Źródło: opracowanie własne

Współpraca z zewnętrznymi instytucjami

Kierownictwo podlaskich ośrodków wsparcia ekonomii społecznej (w Białymstoku, Łomży i Suwałkach) potwierdza współpracę lokalną i regionalną w ramach działań podejmowanych na rzecz rozwoju ekonomii społecznej. Każdy z ośrodków podejmuje współpracę z instytucjami/organami zajmującymi się problematyką zatrudnienia i przeciwdziałania bezrobociu. W tym zakresie w pierwszej kolejności zostały wymienione do współpracy Powiatowe Urzędy Pracy, ale również Miejskie/Gminne Ośrodki Pomocy Społecznej.

Bardzo często OWES-y rozpoczynają wspólne działania po podpisanym porozumieniu o współpracę. Z niektórymi instytucjami/organami współpracują na podstawie dobrych wspólnych doświadczeń. Najczęściej w ramach współpracy podejmowane są działania informacyjne m.in. w siedzibach w/w instytucji organizowane są spotkania wstępnie z pracownikami. Założeniem spotkań jest przedstawienie zakresu wsparcia udzielanego przez OWES. Następnie jeżeli jest zgoda dyrekcji instytucji organizowane są spotkania dla potencjalnych odbiorców wsparcia w celu przekazania szczegółów oferty. Osoby, do których najczęściej kierowana jest oferta OWES to bezrobotni, w tym długotrwale bezrobotni, a także osoby zagrożone wykluczeniem społecznym.

Wartością dodaną współpracy OWES-ów z innymi instytucjami przeciwdziałającymi bezrobociu jest wymiana doświadczeń, informacji, podejmowanie konsultacji w zakresie nowych zagadnień lub kwestii problematycznych. Organizowanie, ale i udział we wzajemnych inicjatywach wzmacnia każdą ze stron, co przekłada się na podjęcie lepszych działań i decyzji na rzecz osób potrzebujących. Czasami ośrodki odczuwają brak chęci współpracy ze strony w/w instytucji, co jest podyktowane postrzeganiem OWES-u jako konkurencji, która stara się przejąć danej instytucji klienta, który bardzo często postrzegany jest w projektach unijnych jako „wskaźnik”, a nie jako odbiorca usługi.

Trzy badane ośrodki wsparcia ekonomii społecznej (w Białymstoku, Łomży i Suwałkach) realizują ścisłą współpracę z Regionalnym Ośrodkiem Polityki Społecznej. Minimalny zakres wspólnych działań wynika z Regionalnego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej (RPRES). Każdy OWES z dużym entuzjazmem wypowiadał się na temat współpracy z ROPS. Instytucje w ramach współpracy podejmują szereg działań wspierających i promujących ekonomię społeczną. Pracownicy OWES przede wszystkim podnoszą swoją wiedzę i doświadczenie w ramach organizowanych przez ROPS spotkań informacyjnych, szkoleniach sieciujących, konferencjach, wizytach studyjnych. Cenione są również spotkania

robocze OWES i ROPS, podczas których opracowywane są wspólne wzory dokumentów, konsultowane są przyszłe wydarzenia, podejmowana jest interpretacja zmian w wiążących dokumentach, przepisach. Pracownicy OWES czują się wówczas pewniejsi w podejmowaniu konkretnych działań w ramach sytuacji budzących kontrowersje. Wspólnie podejmowane są działania w kierunku organizacji wizyt studyjnych, które służą wspieraniu wymiany wiedzy, doświadczeń oraz nawiązywaniu bądź poszerzaniu kontaktów ludzi z innymi podmiotów ekonomii społecznej. Zdaniem pracowników OWES jest to trafny sposób na zdobycie praktycznej wiedzy, czerpania z doświadczenia innych podmiotów, które osiągnęły sukces. Dużym zainteresowaniem ze strony OWES-ów cieszą się również Targi Ekonomii Społecznej organizowane przez ROPS. w 2022 roku zorganizowano już XI edycję takiej inicjatywy w województwie podlaskim. Pracownicy OWES doceniają podczas takich wydarzeń możliwość wypromowania działalności podmiotów ekonomii społecznej oraz integrację z mieszkańcami całego województwa.

Kierownictwo podlaskich ośrodków wsparcia ekonomii społecznej (w Białymstoku, Łomży i Suwałkach) potwierdza współpracę z jednostkami samorządu terytorialnego z terenu województwa podlaskiego. Podejmowane są wspólne działania w zakresie promocji ekonomii społecznej m.in. umieszczane są materiały marketingowe w siedzibach JST, na ich stronach www. Pracownicy OWES organizują spotkania animacyjno-informacyjne z przedstawicielami JST. W miejscach wyznaczonych przez decydentów organizowane są Mobilne Punkty Informacyjne. Spotkania w tych punktach to duża okazja według kierowników OWES-ów do kontaktu z mieszkańcami. Podkreślają, że żadna ulotka, czy informacja na stronie internetowej nie zastąpi spotkania z „żywym człowiekiem”. Podczas tych spotkań potencjalny beneficjent wsparcia OWES otrzymuje kompleksową informację o oferowanym wsparciu, procesie rekrutacji, wymaganej dokumentacji. Bardzo często OWES-y i JST podejmują współpracę w ramach wspólnego projektu. Wówczas wspólne doświadczenia i zwiększone możliwości wzbogacają ofertę kierowaną do mieszkańców konkretnego subregionu. JST wspomagają również beneficjentów OWES poprzez realizowanie staży zawodowych w urzędach dla osób długotrwale bezrobotnych.

Tabela 7. Współpraca z zewnętrznymi instytucjami - wybrane cytaty respondentów trzech ośrodków wsparcia ekonomii społecznej województwa podlaskiego (opracowanie własne)

Kategoria	Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej	Wybrane cytaty respondentów
Współpraca z instytucjami zajmującymi się problematyką zatrudnienia	OWES Białystok <ul style="list-style-type: none"> • podpisane porozumienia o współpracę • działania skierowane na rzecz bezrobotnych i zagrożonych wykluczeniem społecznym • wymiana informacji, doświadczeń, dobrych praktyk • dostrzeganie w OWES konkurencji 	<p><i>„Współpracujemy (...) z PUP, CIS, WTZ, ZAZ (...). w tym celu mamy zawarte porozumienia o współpracy (...) jesteśmy zadowoleni ze współpracy. Efektem jest: 1) organizacja przedsięwzięć przeciwdziałającym bezrobociu tj. szkolenia, doradztwo; 2) działania na rzecz osób zagrożonym wykluczeniem społecznym, przeciwdziałania dysfunkcjom; 3) łączenie potencjału PES, JST, biznesu i nauki w pracach na rzecz społeczności lokalnej; 4) wymiana informacji, doświadczeń, dobrych praktyk.(...) Aby współpraca była pomyślna należy przestać postrzegać OWES jako konkurencję, co aktualnie ma miejsce w instytucjach (...). Jesteśmy partnerem do współpracy na rzecz ekonomii społecznej.”</i></p>
	OWES Łomża <ul style="list-style-type: none"> • organizacja szkoleń dla wspólnych podopiecznych, • braki: wymiana informacji, specjalistyczna grupa robocza, 	<p><i>„Podjęta jest współpraca z PUP, JST, MOPS, GOPS (...), którą można określić jako dobrą, a także WUP i ROPS.(...) gdzie współpracę mogą określić jako bardzo dobrą. (...) Efektem współpracy są m.in. mobilne punkty informacyjne (...), informowanie potencjalnych klientów o możliwości skorzystania ze wsparcia w OWES (...), szkolenia dla osób bezrobotnych. Brakuje wspólnej platformy wymiany informacji oraz grupy roboczej na poziomie lokalnym pod nazwą ekonomia społeczna.”</i></p>

	<p>OWES Suwałki</p> <ul style="list-style-type: none"> • tworzenie trwałych miejsc pracy dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, • dostęp do potencjalnych uczestników wsparcia, • organizacja spotkań animacyjnych, informacyjnych dla wspólnych podopiecznych, 	<p>„OWES współpracuje m.in. z PUP w Suwałkach, Sejnach Augustowie, Mońkach, Sokółce, Dąbrowie Białostockie oraz MOPS/GOPS z subregionu suwalskiego. (...) Współpraca przebiega poprawnie, a efektem są trwałe miejsca pracy dla osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym.(...), dostęp do dużej grupy osób wymagających wsparcia.(...). Przeprowadzono spotkania animacyjne, warsztaty praktycznych umiejętności poszukiwania pracy (...), udzielano wsparcia indywidualnego i grupowego, w tym również o charakterze reintegracyjnym.”</p>
<p>Współpraca z Regionalnym Ośrodkiem Polityki Społecznej</p>	<p>OWES Białystok</p> <ul style="list-style-type: none"> • współpraca zgodnie z zapisami RPRES, • wspólne spotkania robocze, 	<p>„OWES ściśle współpracuje z ROPS (...) ustalamy plany i zasady współpracy (...), które też wynikają z Regionalnego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej (RPRES). Jesteśmy zadowoleni ze współpracy. Prowadzone są spotkania robocze OWES i ROPS, na których: omawiane są zagadnienia dotyczące ekonomii społecznej, trwa wymiana dobrych praktyk i problemów, tworzone są wspólnie wzory dokumentów.(...)”</p>
	<p>OWES Łomża</p> <ul style="list-style-type: none"> • wizyty studyjne, • udział we wspólnych inicjatywach, 	<p>„Współpraca z ROPS przebiega pozytywnie. (...) Wspólnie z ROPS organizowane są wizyty studyjne. OWES chętnie angażuje się w inicjatywy organizowane przez ROPS m.in. Targi Ekonomii Społecznej (...).”</p>
	<p>OWES Suwałki</p> <ul style="list-style-type: none"> • wymiana informacji, doświadczeń, 	<p>„Współpraca przebiega bardzo dobrze, zarówno w kontekście merytorycznym jak i organizacyjnym (...). Na bieżąco prowadzona jest wymiana doświadczeń, informacji o podejmowanych działaniach. (...). Pracownicy uczestniczą</p>

	<ul style="list-style-type: none"> • udział we wspólnych inicjatywach, 	<p><i>w inicjatywach organizowanych przez ROPS m.in. spotkania informacyjne szkolenia sieciujące, konferencje, wizyty studyjne (...)</i></p>
Współpraca z samorządem (jednostkami samorządu terytorialnego)	OWES Białystok <ul style="list-style-type: none"> • wspólna realizacja projektów, 	<p><i>„Współpracujemy z lokalnymi samorządami oraz ich jednostkami organizacyjnymi. Wspólnie z władzami powiatowymi realizujemy projekty (...) wspomagające ekonomię społeczną.”</i></p>
	OWES Łomża <ul style="list-style-type: none"> • współpraca w celach marketingowo - promocyjnych, 	<p><i>„Podjęto współpracę. w siedzibach JST umieszczamy materiały marketingowe, na ich stronach www udostępnione są informacje o działalności ośrodka (...). Podczas uroczystych wręczeń dotacji uczestniczą władze lokalne, wspólnie organizujemy konferencje, spotkania indywidualne i grupowe w celu poszerzenia wiedzy o ekonomii społecznej (...).”</i></p>
	OWES Suwałki <ul style="list-style-type: none"> • organizowanie spotkań animacyjno – informacyjnych, konsultacji, • organizowanie staży zawodowych, 	<p><i>„Współpraca układa się dobrze ze zdecydowaną większością gmin. w ramach współpracy organizowane są spotkania animacyjno-informacyjne z przedstawicielami JST (...), ustalany jest zakres i forma współdziałania, konsultowane są dokumenty strategiczne. Organizowane są Mobilne Punkty Informacyjne (...), a także staże zawodowe dla osób długotrwale bezrobotnych w urzędach gminnych.”</i></p>

Źródło: opracowanie własne

Działalność dotycząca ES

Kierownictwo podlaskich ośrodków wsparcia ekonomii społecznej (w Białymstoku, Łomży i Suwałkach) jednogłośnie potwierdza, że do najważniejszych działań na poziomie województwa podlaskiego podjętych przez OWES-y są Targi Ekonomii Społecznej. Dają one możliwość bezpośredniego spotkania się przedstawicieli PES: przedsiębiorstw społecznych, spółdzielni socjalnych, spółdzielni pracy oraz spółdzielni inwalidów i niewidomych, zakładów pracy chronionej, jednostek reintegracyjnych. Targi pozwalają zaprezentować swoje produkty lub usługi, ale również integrują środowisko ekonomii społecznej. Bardzo często kontakty, które nabywane są podczas targów wykorzystywane są w dalszej pracy. Istnieje bowiem możliwość by wymienić się wspólnymi doświadczeniami, przedstawić działania, które się sprawdziły, a więc wymienić się dobrymi praktykami.

Kolejnym działaniem, które zostało wymienione przez kierownictwo podlaskich OWES-ów jako realnie wpływające na rozwój ekonomii społecznej to wizyty studyjne. Podobnie jak targi dają możliwość poznania się i wymiany wspólnych doświadczeń. Dodatkowo pozwalają zrozumieć sposób funkcjonowania podmiotu poprzez pogłębiony wgląd w działania czy ofertę danego podmiotu.

Dodatkowo do działań realizowanych w partnerstwie, które znacząco wpływają na rozwój ekonomii społecznej wymieniono: podlaską sieć współpracy ROPS i OWES, Forum Organizacji Pozarządowych, Galę Ekonomii Społecznej, udział w pracach Regionalnego Komitetu Rozwoju Ekonomii Społecznej.

Efekty działań OWES

Kierownictwo podlaskich ośrodków wsparcia ekonomii społecznej (w Białymstoku, Łomży i Suwałkach) podkreśla, iż trwałość efektów PES może zapewnić stałe doradztwo biznesowe, marketingowe, księgowo i prawne wykonywane przez kadrę OWES. Do działań OWES wzmacniających trwałość efektów PES zaliczono również dotacje na tworzenie nowych miejsc pracy jak i wsparcie pomostowe, doradcze – biznesowe i specjalistyczne.

Podczas wywiadów kierownictwo OWES zostało poproszone o wskazanie liczby PES, które dzięki wsparciu OWES podjęły działalność odpłatną pożytku publicznego lub działalność gospodarczą. Poniżej zostały zaprezentowane odpowiedzi w formie tabelarycznej:

Tabela 8. Liczba PES, które dzięki wsparciu OWES podjęły działalność odpłatną pożytku publicznego lub działalność gospodarczą.

Podmioty ekonomii społecznej	OWES Białystok	OWES Łomża	OWES Suwałki	RAZEM
Spółdzielnie socjalne utworzone przez OWES poprzez przekazanie dotacji	0	4	0	4
Spółdzielnie socjalne utworzone przy wsparciu OWES bez przekazania dotacji	0	0	0	0
Utworzone organizacje pozarządowe prowadzące działalność gospodarczą lub odpłatną statutową	11	10	4	25
Podjęcie przez organizację pozarządową działalności gospodarczej lub odpłatnej statutowej	0	23	4	27
Przedsiębiorstwa społeczne w innej formie prawnej (np. spółka)	0	1	7	8
Utworzenie podmiotów reintegracyjnych (CIS, KIS, ZAZ, WTZ)	0	0	0	0

Źródło: opracowanie własne

Podmioty ekonomii społecznej, które najczęściej po otrzymaniu wsparcia ze strony OWES podejmują działalność odpłatną to organizacje pozarządowe, przedsiębiorstwa społeczne w formie spółki oraz spółdzielnie socjalne, które otrzymały dotacje. Żaden z ośrodków wsparcia ekonomii społecznej nie wskazał spółdzielni socjalnej (bez dotacji) czy też podmiotów reintegracyjnych (CIS, KIS, ZAZ, WTZ), które po otrzymaniu wsparcia ze strony OWES podjęłyby działalność odpłatną.

Dzięki wsparciu OWES powstały również grupy inicjatywne osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym. OWES wspomaga zatrudnienie tych osób,

powstają trwałe miejsca pracy. Poprzez wsparcie OWES grupy wypracowały założenia co do utworzenia PES, a co za tym idzie zarejestrowały PES. Tym samym OWES Białystok utworzył 11 grup inicjatywnych, OWES Łomża 4 grupy, OWES Suwałki 23 grupy.

Podczas wywiadu zapytano również o stosowanie klauzul społecznych w zamówieniach publicznych przez JST. OWES Białystok zaznaczył, że zachęca przy każdym możliwym sposobie do stosowania klauzul społecznych w zamówieniach publicznych, bowiem mogą one ułatwiać realizację zamówień publicznych przez organizacje pozarządowe, podmioty ekonomii społecznej. Kierownik OWES Białystok podkreślił, że „efektem tych starań są zamówienia publiczne zawierające klauzule społeczne”. OWES Suwałki podkreślił, że w czterech jednostkach organizacyjnych „trwają działania związane z doradztwem w zakresie stosowania społecznie odpowiedzialnych zamówień publicznych”. Podobnie Kierownik OWES Łomża podkreśla, że podczas wszystkich spotkań promujących ekonomię społeczną pracownicy OWES zwracają uwagę na istotę klauzul społecznych. Ich zastosowanie „służy bowiem osobom zagrożonym wykluczeniem społecznym poprzez zatrudnienie i integrację społeczną”.

4.6.2. Wywiady z pracownikami wybranych ośrodków wsparcia ekonomii społecznej województwa podlaskiego

Opracowany scenariusz indywidualnego wywiadu pogłębionego z pracownikami OWES uwzględniał przede wszystkim temat udzielanego wsparcia beneficjentom OWES, w tym przedstawicielom PES. Wywiad przeprowadzono z 5 pracownikami z każdego ośrodka. Łącznie grupa docelowa badania jakościowego wyniosła 15 osób. W wywiadzie zastosowano uszczegółowione i otwarte pytania.

W oparciu o utworzone kody zebrano informacje pochodzące z analizy wywiadów pogłębionych. Wyniki w dalszej części pracy przedstawiono w formie tabel.

Rodzaj wsparcia cieszący się największym zainteresowaniem ze strony podmiotów ekonomii społecznej.

Zdecydowanie najczęściej pracownicy OWES wskazywali na dotacje i wsparcie pomostowe jako wsparcie cieszące się największym zainteresowaniem ze strony podmiotów ekonomii społecznej. Powodem dużego zainteresowania dotacjami zdaniem pracowników jest to, że są one bezzwrotną formą wsparcia finansowego. Dodatkowe środki pozwalają na „*utworzenie nowych miejsc pracy, są niezbędne na początku działalności PS, w momencie rozpoczęcia funkcjonowania firmy, kiedy PS wykonuje zakupy, przystosowuje lokal itp.*” Pracownicy podkreślają, że niestety jest ono zbyt małe. W chwili obecnej m.in. OWES Suwałki nie dysponuje już środkami i jest nieadekwatne kwotowo do obecnej sytuacji rynkowej.

W dalszej kolejności, jako wsparcie cieszące się dużym zainteresowaniem wskazano szkolenia a także doradztwo:

- „*Najbardziej cenionym szkoleniem jest GD5 – Szkolenie Lokalnych Liderów. Znikomym zainteresowaniem obdarzane jest szkolenie GDI – dla osób wykluczonych społecznie.(...)z zakresu zakładania i prowadzenia PES*”.
- „*Doradztwo w zakresie bieżącego funkcjonowania podmiotów*”.
- „*Pomoc w znalezieniu konkursów, grantów itp., a co za tym idzie pomoc w uzupełnieniu dokumentacji*”.

Najmniejsze zainteresowaniem szkoleniami wykazują osoby zagrożone wykluczeniem społecznym: „*osoby te są mało aktywne, często zamknięte na współpracę i niechętne do angażowania się w jakiegokolwiek działania*”.

Każde wsparcie udzielane przez OWES jest istotne, jednak to na jakim etapie jest oczekiwane zależy od stopnia rozwoju PES.

OWES reaguje i zaspokaja wszystkie potrzeby podmiotów ekonomii społecznej.

Zdecydowana większość badanych pracowników jest przekonana, że przedstawiciele PES mogą zaspokoić wszystkie swoje potrzeby poprzez wsparcie uzyskane w OWES. Natomiast wskazują działania i możliwości, które mogłyby wzmocnić to wsparcie.

W pierwszej kolejności wskazuje się na zbyt małe środki przeznaczane na aktywizację osób wykluczonych i zakładanie przedsiębiorstw społecznych: „*takie środki*

powinny być dostępne cały czas, dodatkowo powinny być waloryzowane ze względu chociażby na inflację”. Zmienna sytuacja na rynku, która zaskakuje wszystkich bez wyjątku może zniweczyć całą dotychczasową pracę. Wtedy to wsparcie i finansowe i doradcze jest wręcz niezbędne. W ostatnim czasie podmioty skupione były na odbudowaniu potencjału gospodarczego spowodowanego pandemią COVID-19.

Badana grupa podkreśla, że OWES-y mogłyby skupić się również na prowadzeniu kadr i księgowości obsługiwanych przedsiębiorstw społecznych. Dałoby to możliwość stałego wglądu OWES w bieżącą sytuację finansową i kadrową PES – dzięki czemu w sytuacjach krytycznych zwiększyłaby się szybkość reakcji OWES na występujące problemy. Usprawniłby się również poziom monitoringu PES przez OWES. Zmniejszyłoby to także koszty prowadzenia księgowości przez PES, zwłaszcza w przypadku spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, które są wysokie. Bardzo często księgowi funkcjonujący na rynku nie są wyspecjalizowani w prowadzeniu spółek z o.o. non profit, czy spółdzielni socjalnych. Prowadzenie takiej usługi przez OWES wzmocniłoby również monitoring PES. Zdarza się, że OWES reaguje zbyt późno ze względu na brak informacji o problemie: *„czasem problemy, których w początkowej fazie można byłoby uniknąć lub szybko rozwiązać, w momencie kiedy trafiają do OWES są już mocno nawarstwione.*” PES bardzo często obawia się, wstydzi się mówić o powstających problemach: *„dlatego tak ważna jest obsługa księgowo-kadrowa, daje ona możliwość bieżącego monitorowania PES”*.

Badani zwrócili również uwagę na cykliczność OWES. Między innymi w OWES Suwałki aktualnie ma miejsce trzecia edycja programu, a za każdym razem funkcjonował inny operator OWES. Wiedza o PES z wcześniejszych edycji jest mocno ograniczona m.in. brak dostępu do biznesplanów. Również przerwy w działalności OWES pomiędzy poszczególnymi edycjami mogą być problematyczne dla PES bowiem są one wtedy pozbawione jakiegokolwiek wsparcia. Zdaniem pracowników – OWES, jako podmiot wspierający ekonomię społeczną, nie powinien być projektem. Jego funkcjonowanie nie powinno zależeć wyłącznie od dotacji unijnej.

Należałoby również wzmocnić relację, może poprzez obligatoryjne przepisy, pomiędzy ośrodkami wsparcia ekonomii społecznej a jednostkami samorządu terytorialnego. Zdaniem pracowników OWES *„najlepiej działają te PES-y, które ściśle współpracują z jednostkami samorządu terytorialnego lub świadczą usługi już istniejącym firmom. Dlatego tworzenie tego typu partnerstw, czy aktywizacja JST*

i przedsiębiorców na polu ekonomii społecznej jest bardzo ważnym elementem działalności OWES.”

Zaspokajanie potrzeb PES i PS przyczynia się do utworzeniu nowych miejsc pracy dla osób wykluczonych społecznie, ale przede wszystkim spełnia rolę reintegracyjną w podniesieniu aktywności zawodowej osób napotykających na różne bariery na rynku pracy. Zdaniem pracowników OWES ich podopieczni czują, że na każdym etapie mogą liczyć na pomoc ze strony specjalistów: *„PES/PS są to firmy z reguły bardzo słabe. Wynika to zarówno z charakteru prowadzonej przez nie działalności (głównie gastronomia oraz szeroko rozumiane usługi związane z czystością), jak również zatrudnianych pracowników. Dlatego wsparcie oferowane przez OWES jest bardzo istotnym elementem działalności PES”*.

OWES na każdym etapie wspiera PES i motywuje, natomiast nie od OWESU – zależy ich efektywne działanie. Dużą, jak nie największą rolę odgrywa tu czynnik ludzki oraz ich zaangażowanie, entuzjazm i niepoddawanie się w razie niepowodzeń.

Potrzeba korzystania przez PES ze stałej pomocy OWES

Zdaniem pracowników OWES stałe wsparcie podmiotów ekonomii społecznej jest zasadnicze. PES potrzebuje pomocy, a wręcz oczekuje pomocy od OWES przez cały czas i na każdym etapie rozwoju. Dotyczy to głównie pomocy finansowej, ale także doradczej. Pracownicy OWES przekazują bowiem wszelkie aktualności, zapraszają na szkolenia, warsztaty. Udostępniają dobre praktyki i doświadczenie innych podmiotów. Szczególnie pomoc oczekiwana jest w rozliczaniu wsparcia finansowego przy korzystaniu z dotacji i wsparcia pomostowego.

Stale wsparcie ze strony OWES zwiększa konkurencyjność PES, minimalizuje ryzyko zakończenia funkcjonowania podmiotu przy bardzo wrażliwym rynku pracownika.

OWES przyczynia się do tworzenia nowych, trwałych miejsc pracy, ale jest to ograniczone zbyt krótkim (rocznym) okresem pomocy i brakiem ciągłości perspektyw finansowych. Przede wszystkim wsparcie finansowe jest niezmiernie pomocne przy zatrudnieniu osób. Pracownicy OWES sugerują wydłużenie okresu dofinansowań pomostowych. Podmioty ekonomii społecznej wymagają dłuższego okresu inkubacyjnego. Również liczba godzin wsparcia jest nie wystarczająca, ponieważ nie

zapewnia wystarczającego czasu na wypracowanie rozwiązań do funkcjonowania PES. Długie rozmowy z klientami i szukanie właściwych i skutecznych dla nich rozwiązań to też potrzeby przedstawicieli PES. Zdaniem pracowników OWES comiesięczne spotkania ze wszystkimi przedstawicielami PES przyczyniłaby się do efektywniejszej współpracy m.in. poprzez wymianę doświadczeń.

Podczas wywiadów podkreślono również, iż efektywność współpracy byłaby bardziej widoczna gdyby PES (nie będące PS) mogły korzystać z podobnych form wsparcia co PS np. doradztwa specjalistycznego, księgowego, finansowego, prawnego, a także szkoleń zawodowych w celu podniesienia kwalifikacji lub przekwalifikowania się.

Wizyty studyjne powinny być organizowane częściej, a w krótszym wymiarze. Nie każdy PES może pozostawić swoją firmę na cztery dni i wyjechać na wizytę studyjną, by zdobyć nową wiedzę, doświadczenie i zintegrować się. Dodatkowo pracownicy OWES sugerują utworzenie forum wymiany doświadczeń, gdzie każdy z podmiotów mógłby podzielić się zarówno dobrymi, jak i złymi praktykami.

Ubieganie się PES o przyznanie ogólnopolskich i regionalnych znaków jakości

Pracownicy OWES podkreślają, że PES jest zainteresowany ubieganiem się o przyznanie ogólnopolskich i regionalnych znaków jakości jeśli widzi w tym wymierne korzyści. Bardzo często przedstawiciele PES nie widzą wystarczających profitów dla podmiotu, by skupić się na przygotowywaniu niezbędnej dokumentacji: *„oprócz polepszenia samopoczucia kierownictwa PES, ogólnopolskie jak i regionalne znaki jakości nic wymiernego ich firmom, czy organizacjom nie dają”*.

OWES proponuje ubieganie się, daje rekomendacje oraz przedstawia korzyści z uzyskania certyfikatu. Wsparcie dotyczy również wstępnej weryfikacji, czy podmiot kwalifikuje się do danej kategorii konkursu oraz pomocy w przygotowaniu wniosku o znak jakości. Na pytanie co zachęca PES do zdobycia statusu przedsiębiorstwa społecznego zazwyczaj oprócz korzyści finansowych wskazywano na rozwój, poszerzenie swojej oferty oraz uznanie.

PES a starania o status przedsiębiorstwa społecznego.

PES nie są zbyt chętne do uzyskania statusu przedsiębiorstwa społecznego jednak podejmują te działania w celu otrzymania wsparcia finansowego. Wówczas może to być nowy etap rozwoju PES: zatrudnienie nowych pracowników, większy dostęp do różnych form wsparcia realizowanego przez OWES.

Główna niechęć wynika ze względów podatkowych: *„prowadzenie działalności gospodarczej w Polsce jest obarczone dużym ryzykiem – zmienność i zagmatwanie prawa, wolno działające sądy, duże obciążenia fiskalne, nieustające kontrole, dlatego jest małe zainteresowanie PES w przekształcanie się w PS”*.

Współpraca pracowników OWES we wsparciu PES

Badani podkreślają, że cała obsada OWES-u jest niezbędna, aby uczestnik uzyskał kompleksową pomoc. W związku z powyższym przez cały czas trwa wymiana informacji oraz wspólne szukanie rozwiązań dla przedstawicieli PES. Służą do tego spotkania, rozmowy, szkolenia, warsztaty, wyjazdy studyjne, z których przywożone są gotowe pomysły. Model współpracy określają ścieżki wsparcia, w ramach których kompetencje pracowników są wzajemnie uzupełniane: *„ścieżka rozpoczyna się od diagnozy potrzeb, a następnie uczestnik trafia do innych specjalistów w zależności od zdefiniowanych problemów”*.

Najczęstszą konfiguracją występującą we współpracy pracowników OWES jest współpraca animator – kluczowy doradca. Jest ona szczególnie widoczna podczas tworzenia grup inicjatywnych dążących do założenia PES.

Kolejne konfiguracje stanowisk pracowniczych OWES, których współpraca jest niezbędna to:

- Doradcy biznesowi – doradcy specjaliści.
- Doradcy biznesowi – kierownicy/koordynatorzy OWES.

Pracownicy OWES zgodnie ze Standardami Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej realizują działania podnoszące kompetencje. Deklarują poszerzanie swojej wiedzy i umiejętności w zakresie udzielanego wsparcia dla PES: *„poprzez szkolenia, webinaria, samokształcenie i wyjazdy studyjne”, „spotkania online, konsultacje,*

konferencje”. Większość jest obecnie organizowana w formie zdalnej dlatego jest bardziej dostępna.

Stabilność finansowa PES

Najczęściej stabilność finansowa PES zdaniem pracowników OWES jest utrzymana dzięki stałym, długotrwałym zamówieniom lub stałej, a najlepiej powiększającej się grupie odbiorców usług. Na stabilność finansową PES wpływ ma również umiejętne zarządzanie firmą, odpowiednia postawa lidera kierującego PES: *„pokazał to okres pandemii, gdzie przy odpowiednim zarządzaniu lub odpowiednich działaniach zaradczych PES ograniczyły wpływ negatywnych skutków na działalność podmiotów i ochronę miejsc pracy.”* Ważnym elementem mającym wpływ na stabilność finansową PES jest optymalna współpraca z JST. Duże znaczenie ma również branża, w ramach której działa podmiot. Oczywiście stabilna sytuacja na rynku pozwala zachować równowagę.

Bariery w kontaktowaniu się z PES.

Pracownicy OWES-ów nie zauważają większych problemów w kontaktowaniu się z przedstawicielami PES. Zazwyczaj współpraca z nimi przebiega w sposób prawidłowy i niezakłócony. Bariery, które występują sporadycznie są obecne na etapie uzyskania dotacji i realizacji projektu stworzonego przez PES. Czasami bariera powstaje przez brak zaufania, niechęć do jakichkolwiek zmian bądź niska jest wiara we własne możliwości. Na polepszenie tych kontaktów pozytywnie może wpłynąć czas i przekazywanie dobrych relacji tzw. pocztą pantoflową, przekazywanie dobrych praktyk.

4.6.3. Analiza wyników zogniskowanych wywiadów grupowych

W ramach badań jakościowych zastosowano również metodę grupy fokusowej (ang.: focus group). Wywiad miał formę pół-ustrukturyzowaną (ang.: semi-structured). Sporządzono scenariusz pogłębionego wywiadu grupowego (FGI) – załącznik nr 3.

Dnia 16.01.2023r. przeprowadzono wywiad grupowy. Do badania zaproszono 10 przedstawicieli podmiotów i instytucji mających na co dzień styczność z zagadnieniami ekonomii społecznej:

- OWES: 2 przedstawicieli (kierownik + pracownik),

- Ośrodek pomocy społecznej: 1 przedstawiciel (pracownik socjalny),
- PUP: 1 przedstawiciel (pracownik),
- CIS: jako podmiot reintegracyjny: 2 przedstawiciele (kierownik + pracownik),
- JST: 1 przedstawiciel,
- NGO: 1 przedstawiciel fundacji,
- PS: 2 przedstawiciele spółdzielni socjalnych.

Każdy z badanych otrzymał informację o celu i przebiegu badania. Badanie trwało ok. 120 min. z uwzględnieniem dwóch przerw i odbywało się w siedzibie OWES Łomża - w cichej sali z zapewnieniem odpowiednich warunków do realizacji badania. Zogniskowany wywiad grupowy utrwalony został na rejestratorze dźwiękowym (dyktafonie).

Wskazanie problemów i potrzeb przedstawicieli sektora ekonomii społecznej

Wsparcie w ramach ekonomii społecznej skierowane jest przede wszystkim do osób bezrobotnych, ale też m.in. niepełnosprawnych, dotkniętych problemem uzależnienia, warunkami dochodowymi. Są to osoby, które wymagają bardzo szerokiego wsparcia. Wszyscy rozmówcy są zdania, że udzielenie od razu pomocy danej grupie poprzez zatrudnienie nie przyniosłoby oczekiwanego efektu. Do poprawy ich sytuacji zawodowej niezbędne jest wpięrow poznanie i zmiana stylu życia. W tym celu wymagane okazują się spotkania z psychologiem, trenerem umiejętności społecznych, bądź dodatkowe warsztaty podnoszące ich kompetencje społeczne: *Idealna sytuacja prezentowałaby się tak, że założyciele spółdzielni chcą prowadzić wspólną działalność gospodarczą, posiadają odpowiednie umiejętności zawodowe, potrafią i chcą współpracować w grupie, a także mają do siebie duże zaufanie.*

Dominującą grupą osób korzystających ze wsparcia instytucji wspomagających rozwój ekonomii społecznej są bezrobotni. Tym samym jest to grupa osób, która ma niewielkie motywacje do zmian w swoim życiu i wykazuje dużą niechęć do podejmowania i prowadzenia PES. Uczestnicy spotkania uważają, że jest to podyktowane niskim wykształceniem, często wykonywanym zawodem o niskim zapotrzebowaniu na rynku, brakiem mobilności oraz umiejętności przedsiębiorczych. Podsumowując: brak jest zrozumienia czym jest i czym zajmuje się PES. Niechęć do zmian oraz brak

odpowiednich kwalifikacji sprawiają, że osoby, do których kierowane jest wsparcie OWES (na utworzenie PES) nie są tym zainteresowane. Potwierdzają to przedstawiciele OWES twierdząc, że najtrudniejsza jest właśnie rekrutacja osób bezrobotnych, w tym długotrwale bezrobotnych do szkoleń z zakładania i prowadzenia PES.

Wprowadzenie na rynek pracy osoby bez kluczowych cech przedsiębiorcy – jak na przykład umiejętność elastycznego reagowania na zmienne sygnały rynkowe – wiąże się z dużym ryzykiem: *Moim zdaniem spółdzielnia socjalna nie jest dla osób, które szukają jakiegokolwiek pracy od 8.00 do 16.00. Liderzy spółdzielni socjalnych nieustannie powinni śledzić rynek i odpowiednio reagować na zaobserwowane zmiany. Pracownicy z kolei powinni odczuwać zaufanie do lidera. Bez zaufania tworzą się jedynie wewnętrzne konflikty i nieporozumienia.* Przedstawiciele OPS oraz CIS podkreślają, że skupianie się wyłącznie na podnoszeniu jakości usług/towarów powstałego PES powoduje zepchnięcie faktycznej pomocy jednostce na drugi plan, co niekorzystnie wpływa na sytuację klienta.

Rozmówcy podkreślali, że powszechnie dość dużo mówi się i słyszy o ekonomii społecznej, podmiotach ekonomii społecznej. Trudniejszym okazuje się jednak wskazanie konkretnych cech, zadań tego sektora. Panuje wiele niejasności w rozumieniu ról jakie odgrywa ekonomia społeczna, podmioty ekonomii społecznej. Grupa badanych najczęściej określała zwrot ekonomii społecznej stosując następujące określenia: *„reintegracja i zatrudnienie osób w trudnej sytuacji społecznej i zawodowej”, „ekonomiczna działalność, która służy realizacji celów społecznych”, „wsparcie kierowane do osób zagrożonych wykluczeniem i ubóstwem”, „to działania o celach głównie społecznych”, „działania skierowane na tworzenie nowych miejsc pracy”, „ukierunkowane na wsparcie osób zagrożonych marginalizacją, jak i rozwój lokalny”.* Definicja ekonomii społecznej jest zdecydowanie zróżnicowana i wielowymiarowa, może uwzględniać aspekty jedynie społeczne, ekonomiczne bądź jedno i drugie.

Tak szeroko pojmowana ekonomia społeczna wprowadza dużo niejasności, trudno zrozumieć podstawowe jej założenia. Tym samym wzbudza niepewność i strach przed podjęciem działania: *„skoro nie rozumiem ekonomii społecznej to w to nie wchodzi”.*

Kolejnym problemem wskazanym przez uczestników badania jest finansowanie PES wyłącznie z funduszy europejskich. Przedstawiciele wszystkich instytucji/podmiotów uczestniczący w grupie fokusowej potwierdzają, iż PES aby istnieć, utrzymać miejsca pracy muszą otrzymać bezzwrotne wsparcie finansowe. Teoretycznie podmioty

ekonomii społecznej w Polsce mogą korzystać z różnych instrumentów finansowania między innymi: dotacje (UE, budżet państwa), instrumenty dłużne (banki, fundusze pożyczkowe), instrumenty poręczeniowe. W praktyce okazuje się, że najczęściej mogą liczyć tylko na dotacje. Okazuje się jednak, że *zapotrzebowanie na dotacje jest duże, a ilość środków do przekazania na rzecz PES zawsze niewystarczająca*. Podmioty ekonomii społecznej nieprowadzące działalności gospodarczej, nastawione na cel społeczny nie mają szans na skorzystanie z instrumentów pożyczkowych. Największym błędem, jak i problemem jest z jednej strony przekonywanie osób zagrożonych wykluczeniem społecznym do założenia spółdzielni socjalnej, a z drugiej strony narażanie ich na kolejne niepowodzenie: *Osoby zagrożone wykluczeniem to osoby, którym już raz coś się nie udało, już raz zostały pokrzywdzone w życiu. Namawiamy je na założenie spółdzielni socjalnej, mówimy o wsparciu, a następnie po wygaśnięciu dotacji zostają oni sami. Bardzo często sobie z tym nie radzą, zwłaszcza jeśli nie mają odpowiedniego lidera, który poprowadzi zespół w odpowiednim kierunku. Wówczas po raz kolejny doświadczają porażki w życiu. Całe wsparcie, budowane w nich przekonanie, że dadzą radę, że są w stanie wyjść z bezrobocia, stanąć na nogi znowu zostaje zaburzone. Kolejny raz negatywnie stykają się z rynkiem. Osoby tworzące podmiot ekonomii społecznej w chwili otrzymania dotacji są spokojni o finanse. Brakuje tu świadomości, że oferowany produkt lub usługa musi w końcu się usamodzielnic i dać niezależność finansową. Rozmówcy podkreślali, że podmioty ekonomii społecznej są przedsiębiorstwem. Nie wystarczy liczyć jedynie na wsparcie w zamówieniach ze strony samorządów, należy myśleć o trwałości podmiotu również po zakończonym wsparciu finansowym: Często przedstawiciele PES skupiają się na tu i teraz, nie analizują rynku, nie wyszukują kolejnych klientów, potencjalnych zamówień, nie patrzą w przyszłość. Niestety, ale często konsekwencje są dla nich negatywne, bowiem muszą zamknąć podmiot. Z jednej strony podmioty ekonomii nie powinny być nastawione na zysk, a z drugiej strony powinny potrafić utrzymać się na rynku.*

Uczestnicy spotkania zwrócili również uwagę na problem przedstawicieli PES jakim jest ograniczony popyt na towary i usługi przez nie oferowane. Niewielkie zainteresowanie jest odczuwane zarówno ze strony władz publicznych, innych przedsiębiorców, jak i odbiorców indywidualnych mimo, iż usługi świadczone są w dobrej jakości, produkty tworzone są z pasją. Dotychczasowe działania władz samorządu lokalnego na rzecz ekonomii społecznej w ocenie jednego z badanych są

nieefektywne. Udostępnienie jedynie siedziby urzędu na dystrybucję ulotek o ekonomii społecznej jest niewystarczające. Deklarowanie pomocy na rozwój ekonomii społecznej, a jednocześnie nie podejmowanie żadnych konkretnych działań zdaniem respondentów do niczego nie prowadzi. Kolejny badany z kolei widzi potrzebę zmiany sposobu myślenia. Sugeruje, by *osoby długotrwale bezrobotne z Urzędu Pracy trafiały do Centrum Integracji Społecznej, tam nabyły nowe umiejętności zawodowe i społeczne, a następnie podjęły zatrudnienie w spółdzielni socjalnej osób prawnych. Wówczas będzie możliwe, zdaniem badanego, zbudowanie skutecznego instrumentu zmniejszającego skalę biernych form pomocy (np. świadczenia socjalne) na rzecz formy aktywnej. Spółdzielnia socjalna osób prawnych mogłaby zostać powołana przez dwie gminy lub przez gminę i organizację pozarządową.*

Dodatkowo uczestnicy spotkania wskazali kilka przykładowych obszarów działalności, które mogłyby zostać lokalnie przyjęte z dużym zainteresowaniem: usługi opiekuńcze nad osobami zależnymi (osoby starsze, chore, dzieci); szeroko rozumiane prace porządkowe np. mieszkań, lokali, biur, nagrobków; usługi gastronomiczne; usługi budowlane. Należy również uświadamiać przedstawicieli PES, że ich usługa/produkt nie tylko musi odpowiadać na zapotrzebowanie na rynku, ale również powinny być konkurencyjne, a więc dobrej jakości.

Osoby objęte wsparciem PES, w tym m.in. przez podmioty reintegracyjne to przede wszystkim osoby zagrożone wykluczeniem społecznym i zawodowym. Wszyscy uczestnicy spotkania potwierdzili, że grupa ta jest traktowana z dystansem przez inne środowiska. Wyczuwa się brak akceptacji, obawy dotyczące współpracy ze strony innych środowisk m.in. przedsiębiorców, JST. Negatywne postrzeganie przez opinię publiczną PES wpływa zarówno na przedstawicieli PES (poprzez poczucie niższości), ale i funkcjonowanie PES (materialna deprivacja): *Nie raz podejmowaliśmy rozmowy z przedsiębiorcami w celu wysłania naszych podopiecznych do pracy. Właściciele w pierwszej kolejności dopytywali się czy nasz podopieczny nie spożywa alkoholu, nie kradnie, a najlepiej od razu zapoznaliby się z całym życiem prywatnym podopiecznego. Niewiele osób w pierwszej kolejności podejmuje się oceny umiejętności i doświadczenia naszych podopiecznych. Zazwyczaj mają już wystawioną opinię na temat kandydata do pracy. Podopieczni niestety, ale odczuwają zachowany do nich dystans.*

Sam termin –"zagrożeni wykluczeniem społecznym"– zdaniem rozmówców jest negatywnie postrzegany nie tylko przez społeczeństwo, ale również przez osoby, które

do nich się zaliczają. Często podopieczni CIS nie życzyli sobie, by określano ich tym terminem. Społeczeństwo kojarzy bowiem termin „wykluczenie społeczne” z problemami społecznymi między innymi alkoholizmem, biedą, bezdomnością, a nawet przestępczością.

Wypracowanie pomysłów na lepszy rozwój ekonomii społecznej

Rozmówcy zauważyli potrzebę stworzenia „multiagencji”, „multikonsorcjum”, które podjęłoby się poprowadzenia lokalnych podmiotów ekonomii społecznej „za rękę”. Zdaniem uczestników spotkania rolę taką mogłyby przyjąć ośrodki wsparcia ekonomii społecznej. Zadaniem takich placówek byłaby przede wszystkim pomoc w zarabianiu PES, dbanie o ich zamówienia, ale również prowadzenie podmiotu „za rękę”, reagowanie na powstanie indywidualnych problemów. OWES zdaniem rozmówców byłby idealnym miejscem na takie działanie bowiem od początku zna przedstawicieli PES, udziela im wsparcia finansowego, wspomaga tworzenie biznes planu, jest z podmiotem od początku jego założenia. Dodatkowo doskonale zna temat przedsiębiorstw i ekonomii społecznej. Dodatkowo OWES mógłby świadczyć inne usługi na rzecz PES przykładowo usługi kadrowo – księgowo: *Zarówno OWES jak i PES mogłyby podjąć dalszą współpracę ze sobą. PES po zakończonym dofinansowaniu boryka się z różnymi problemami, jest rzucony na głęboką wodę rynku. Bardzo często potrzebuje dodatkowego wsparcia. OWES z kolei gdyby rozszerzył zakres swojej działalności mógłby takie podmioty wspierać na przykład poprzez wyszukiwanie zamówień i przekierowanie ich na konkretny podmiot. Zarówno OWES, jak i PES mogłyby na takiej relacji wzajemności wzmocnić lokalną ekonomię społeczną, a także wzmocnić siebie nawzajem. Oczywiście szczegóły takiej współpracy musiałyby zostać spisane poprzez umowę czy porozumienie.*

Zdaniem rozmówców ważnym elementem dla rozwoju lokalnej/regionalnej ekonomii społecznej jest współpraca, a nie konkurowanie ze sobą instytucji wsparcia na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Bardzo często instytucje, które udzielają takiego wsparcia poprzez realizowane projekty unijne walczą o wskaźnik zaplanowany we wniosku. Wówczas nie skupiają się na tym co jest dobre dla danej jednostki, ale na tym kto dany wskaźnik osiągnie: *wsparcie kierowane do bezrobotnych niepełnosprawnych, po zakładach karnych itp. może być prowadzone rotacyjnie przez instytucje wspierające dane grupy osób. W każdym okresie dana osoba wymaga innego*

wsparcia, początkowo socjalnego, psychologicznego, następnie doradczego czy zawodowego. Każda z instytucji mogłaby mieć swój udział we wsparciu danej jednostki i skutecznym wprowadzeniu jej na rynek pracy.

Uczestnicy spotkania zdecydowanie zgodzili się, że efektywność i trwałość rozwiązań w ekonomii społecznej zależy przede wszystkim od ludzi. Należy więc skupić się na wyszukaniu lokalnego kapitału społecznego do wzmocnienia ekonomii społecznej: *Jest bardzo dużo zasobów lokalnych m.in. lokalne organizacje pozarządowe, lokalni liderzy, osoby, które często jeszcze nie znalazły miejsca dla siebie w organizacji, ale inspirują innych do zmiany. Te zasoby nie są całkowicie wykorzystane. Potrzebują określonego wsparcia i motywacji, by mogły swoją wiedzę, doświadczenie i pasję wykorzystać na rzecz rozwoju ekonomii społecznej.*

Uczestnicy spotkania określili osobę wspierającą podmioty ekonomii społecznej mianem mentorów. Jednogłośnie stwierdzono, że możliwość skorzystania z doświadczenia i wiedzy takich osób jest niezbędne by przedsiębiorstwo społeczne przetrwało na rynku.

Jedna z osób uczestniczących w badaniu podkreśliła, że dużym wsparciem w aspekcie społecznym dla podmiotów ekonomii społecznych byłyby współpraca z lokalnymi instytucjami, placówkami. Efektem podjęcia wspólnych inicjatyw byłoby ponowne otwarcie się na ludzi, wejście w interakcję z innymi osobami aniżeli swoje środowisko: *Członkowie na przykład spółdzielni socjalnych, ale również podopieczni CIS-ów powinni wchodzić we współpracę z takimi placówkami jak zakład karny, domy dziecka, domy seniora czy szkoły. Byłaby to świetna okazja na podzielenie się swoimi umiejętnościami, pasjami na przykład poprzez poprowadzenie warsztatu z rękodzieła wśród podopiecznych innych placówek.*

Rozmówcy wskazali przede wszystkim na konieczność wprowadzenia ekonomii społecznej do szkół. Uczniowie angażując się w inicjatywy społeczne, działania wolontariackie mogą zapoznać się ze światem osób zagrożonych wykluczeniem społecznym – na przykład osobami niepełnosprawnymi. Możliwość zapoznania się z obszarem ekonomii społecznej, wrażliwością ekonomii społecznej, ale i jej przedsiębiorczością wniosło by dużo doświadczenia, pokory i tolerancji wśród młodych ludzi.

Zdaniem rozmówców dużym wsparciem dla PES byłoby zdecydowanie dookreślenie ze strony samorządu rodzaju usług, które powinny być świadczone przez podmioty ekonomii społecznej. Idealnym rozwiązaniem byłoby również uwzględnienie

w budżecie jednostki samorządu terytorialnego środków na wsparcie ekonomii społecznej. Podmioty ekonomii społecznej po części bowiem realizują zadania statutowe samorządu lokalnego poprzez między innymi zatrudnienie osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, w tym osób bezrobotnych, rozwój lokalnej przedsiębiorczości, planowanie inicjatyw na rzecz społeczności lokalnych.

Uczestnicy spotkania uważają, że należy stale upowszechniać praktyczne doświadczenia podmiotów ekonomii społecznej, które sprawdziły się i są godne dalszego propagowania: *Stworzenie platformy dobrych praktyk bądź odpowiednich warunków na częstsze spotkania przedstawicieli PES w celu podzielenia się dobrymi praktykami w prowadzeniu i rozwoju podmiotu ekonomii społecznej byłoby korzystne dla wzmocnienia lokalnej ekonomii społecznej. Podmioty nie rywalizowałyby ze sobą, a wspierały się ze względu na doświadczanie tych samych problemów. Zdecydowanie mogłyby powstać duże wspólne inicjatywy podmiotów ekonomii społecznej, które pozwoliłyby rozpromować produkty i usługi sektora ekonomii społecznej.*

Rozmówcy zgodzili się co do opinii o ważności wyjazdów studyjnych w rozwoju ekonomii społecznej. Właśnie podczas wyjazdu istnieje możliwość podejrzenia w jaki sposób podmiot ekonomii działa na co dzień, w jakich warunkach pracuje, z jakimi trudnościami się spotyka. Jednocześnie przedstawiciele zwłaszcza NGO i PS podkreślili, że czas trwania tych wizyt powinien zostać skrócony do jednego lub dwóch dni ze względu na brak możliwości pozostawienia PES bez wsparcia na dłuższy czas.

Zakończenie i wnioski końcowe

Problem zagrożenia wykluczeniem społecznym i ubóstwem dotyka znaczną część naszego społeczeństwa. Główny Urząd Statystyczny regularnie bada i publikuje dane dotyczące zasięgu ubóstwa ekonomicznego, szacowanego w oparciu o wyniki badania budżetów gospodarstw domowych. Tym samym uwzględnia kilka linii ubóstwa. Nawet kiedy ma miejsce ogólny wzrost poziomu dochodów odsetek ubogich może pozostać bez zmian. Wyniki badań budżetów gospodarstw domowych z 2020 roku potwierdzają, że stopa ubóstwa skrajnego w Polsce wyniosła 5,2%, a więc o 1 punkt procentowy więcej niż w 2019r.³⁷⁴

Przeciwdziałaniem ubóstwu i wykluczeniu społecznemu zajmuje się między innymi system ekonomii społecznej, a w szczególności jego podmioty, które na co dzień włączają jednostkę do życia społecznego i zawodowego. Istotną rolę odgrywa w tym procesie Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej, który wzmacnia sektor ekonomii społecznej oferując kompleksowe wsparcie jego podmiotom.

Celem badawczym pracy było przedstawienie możliwości oraz roli Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej w obszarze inkluzji społecznej, czyli procesu włączania jednostki/grupy czy kategorii społecznej (np. osób niepełnosprawnych) w większe zbiorowości społeczne w obszarze społecznym i zawodowym, a także ukazanie OWES jako ważnego podmiotu wsparcia dla podmiotów ekonomii społecznej i *start-upów* w obszarze przedsiębiorczości społecznej.

Przeprowadzone badania pozwoliły na weryfikację wyznaczonych: hipotezy głównej oraz hipotez szczegółowych.

³⁷⁴ A. Bieńkuńska, *Ubóstwo w Polsce w latach 2019 i 2020*, GUS, Warszawa 2021, s. 16.
file:///C:/Users/u%C5%BCytkownik/Desktop/Pulpit_2/BadaniaD/pobrane/ubostwo_w_polsce_w_latach_2019_i_2020_2.pdf [dostęp 14.03.2023r.].

Tabela 9. Weryfikacja wyznaczonych hipotez głównych i szczegółowych w ramach procesu badawczego

Hipoteza badawcza	Weryfikacja
Główna hipoteza badawcza	OWES jako ważny/istotny lecz niewykorzystany w pełni instrument włączenia społecznego
<p>Badania teoretyczne, ale przede wszystkim empiryczne pokazały, że OWES są ważnym podmiotem wsparcia ekonomii społecznej i dysponują wieloma instrumentami oddziaływania, wspierania i stymulowania rozwoju podmiotów ekonomii społecznej, ale z różnych powodów nie wykorzystuje się ich potencjału i możliwości. Problemem jest niska świadomość społeczna decydentów nt. ekonomii społecznej, a także brak wiedzy nt. ekonomii społecznej wśród ogółu społeczeństwa. Ponadto zbyt duże uzależnienie OWES od finansowania środków UE oraz projektowy, a nie systemowy charakter interwencji, który ogranicza możliwości OWES jako skutecznej instytucji wsparcia średnio i długofalowego podmiotów ekonomii społecznej.</p>	
<p>Pierwsza hipoteza szczegółowa:</p> <p>Funkcjonowanie OWES opiera się o wytyczne systemowe z Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej</p>	<p style="text-align: center;">POTWIERDZONA</p> <p>OWES to podmiot posiadający akredytację AKSES, status ośrodka wsparcia ekonomii społecznej nadany przez Ministra Rodziny i Polityki Społecznej. Świadczy komplementarnie pakiet usług wsparcia ekonomii społecznej wskazanych w KPRES.</p> <p>Wywiady z Kierownikami trzech OWES-ów województwa podlaskiego (Białystok, Łomża, Suwałki) potwierdziły, iż działania zaplanowane i realizowane przez OWES opierają się o relacje systemowe z Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej.</p> <p>OWES-y działają w oparciu o dokumenty wypracowane przez Departament Ekonomii Społecznej i Solidarnej w Ministerstwie Rodziny i Polityki Społecznej:</p>

	<ul style="list-style-type: none"> – „Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej. Ekonomia Solidarności Społecznej”: zgodnie z Umową Partnerstwa Rządu RP i Komisji Europejskiej to kluczowy dokument operacyjno-wdrożeniowy w zakresie Celu Tematycznego 9 „Promowanie włączenia społecznego, walka z ubóstwem i wszelką dyskryminacją”, stanowiący warunek ex ante realizacji działań w Polsce w tym obszarze³⁷⁵; – Standardy Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej stanowią dokument określający zadania OWES, sposób ich funkcjonowania oraz świadczenia usług na rzecz PES. Minister Rodziny i Polityki Społecznej wraz z Komitetem Akredytacyjnym poprzez wizyty monitorujące i audyty ocenia przestrzeganie wysokiej jakości świadczonych przez OWES usług oraz standardów; – Ustawa z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej (Dz.U. z 2022 r. poz. 1812): przedstawia między innymi zasady i formy wspierania podmiotów ekonomii społecznej na poziomie krajowym. OWES-y od dawna odgrywały ważną rolę w całym systemie ekonomii społecznej, aktualnie regulacje dotyczące ich działania mają charakter ustawowy.
<p>Druga hipoteza szczegółowa:</p> <p>Struktura OWES, zadania, cele, finansowanie nie są wystarczająco adekwatne do</p>	<p style="text-align: center;">POTWIERDZONA</p> <p>W toku przeprowadzonych badań hipoteza ta została całkowicie potwierdzona. Zarówno podczas badań ilościowych (przedstawiciele PES, osoby fizyczne) jak i jakościowych (wywiady z kierownikami, pracownikami OWES; wywiad fokusowy) potwierdziły brak dopasowania wsparcia do</p>

³⁷⁵ Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2023 roku. Ekonomia Solidarności Społecznej (Monitor Polski z 2019 r., poz. 214), Warszawa 2019, s. 63.

<p>potrzeb i odbiorców usług OWES</p>	<p>indywidualnych, rzeczywistych potrzeb PES jak i osób fizycznych. Przyczyną tego stanu rzeczy są przede wszystkim narzucone z góry standardy i wytyczne co do rodzaju podejmowanych działań. Przeszkodą są również ograniczone środki finansowe. Funkcjonowanie OWES-ów zapewniają przede wszystkim środki europejskie, które są ograniczone. To dzięki tym środkom działa cały system.</p>
<p>Trzecia hipoteza szczegółowa:</p> <p>Model OWES w Polsce ewoluuje i rozbudowuje wieloaspektowe wsparcie przedsiębiorstw społecznych i osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.</p>	<p style="text-align: center;">POTWIERDZONA</p> <p>OWES-y rozbudowują swoje usługi między innymi ze względu na aktualizacje wprowadzane w Standardach Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej. Za proponowanie i opiniowanie standardów i usług działania OWES odpowiedzialny jest Komitet Akredytacyjny. Potrzeba zmian w Standardach związana jest z dostosowaniem zapisów do zmian w dokumentach strategicznych oraz ustawach. Ostatnia aktualizacja Standardów jest efektem pokontrolnych uwag przedstawionych przez Najwyższą Izbę Kontroli. Zmiany w funkcjonowaniu OWES dotyczyły również nowelizacji Wytycznych Ministra Inwestycji i Rozwoju w zakresie realizacji przedsięwzięć w obszarze włączenia społecznego i zwalczania ubóstwa z wykorzystaniem środków Europejskiego Funduszu Społecznego i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego na lata 2014-2020 (z 9 stycznia 2018 r.). Najważniejsze zmiany, które zmieniły ofertę wsparcia OWES to:</p> <ul style="list-style-type: none"> – wprowadzenie obowiązku świadczenia usług reintegracyjnych przez OWES; – doprecyzowanie standardu efektywnościowego dotyczącego tworzenia miejsc pracy; – wzmocnienie doradztwa w zakresie instrumentów finansowych;

	<ul style="list-style-type: none"> – wprowadzenie wystandaryzowanego obowiązku weryfikacji; – statusu przedsiębiorstwa społecznego oraz przekazywania informacji do MRPiPS zgodnie z procedurą opisaną w Wytycznych; – zobowiązanie do świadczenia wsparcia dla PES w zakresie ubiegania się o znaki jakości; – obowiązek przygotowywania przez OWES oferty dopasowanej do potrzeb istniejących PS; – wskazanie wprost możliwości wdrażania montażu finansowych, – wykorzystanie w ramach działalności OWES środków budżetu państwa (Funduszu Pracy, Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych etc.); – wspieranie tworzenia konsorcjów spółdzielni przez OWES; – nastawienie na podnoszenie kompetencji u pracowników.³⁷⁶
<p>Czwarta hipoteza szczegółowa:</p> <p>OWES wykazują się niskim poziomem długofalowej skuteczności zrealizowanych działań</p>	<p style="text-align: center;">POTWIERDZONA</p> <p>Badania potwierdziły, że OWES wykazują się niskim poziomem długofalowej skuteczności zrealizowanych działań. OWES-y udzielając pomocy w formie dotacji, wsparcia pomostowego na rzecz PES tworzą nowe miejsca pracy dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Brakuje jednak trwałości zatrudnienia osób objętych wsparciem. Osoby bardzo często rezygnują ze wsparcia, na ich miejsce wchodzi nowi beneficjenci.</p>

³⁷⁶ Najważniejsze zmiany w Standardach

https://www.ekonomiaspoleczna.gov.pl/download/files/EKONOMIA%20SPOLECZNA/AKSES/najwazniejsze_zmiany_w_Standardach.pdf [dostęp 20.03.2023 r.].

	<p>Zdaniem Kierowników OWES-ów powodem tego jest czynnik ludzki na który OWES nie zawsze ma wpływ. Sugeruje się permanentne wsparcie kierowane do PES jak i osób fizycznych dopóki nie pokonają swoich wewnętrznych ograniczeń. Przedstawiciele PES również potwierdzili, że w najgorszej sytuacji znajdują się obecnie podmioty, które nie są objęte już wsparciem OWES, a obecne na rynku powyżej 7 lat. Również grupa focusowa potwierdziła trudności we współpracy z osobami zagrożonymi wykluczeniem społecznym. Zdaniem badanych powodem niechęci do podjęcia aktywności lub długoterminowego trwania w niej, jest obecna polityka socjalna (transferowania świadczeń pieniężnych).</p>
--	---

Źródło: opracowanie własne

Pozyskanie odpowiedzi na wytypowane w niniejszej pracy problemy badawcze pozwoliły poszerzyć zakres wiedzy w zakresie funkcjonowania i efektywności OWES. Zarówno badania ilościowe przeprowadzone wśród odbiorców wsparcia OWES (osoby fizyczne oraz przedstawiciele PES), jak i jakościowe oparte na wywiadach indywidualnych z kierownikami i pracownikami trzech OWES-ów województwa podlaskiego pozwoliły zdobyć nową wiedzę w zakresie zagadnień wskazanych w problemach badawczych.

W badaniu kierowanym do przedstawicieli podmiotów ekonomii społecznej województwa podlaskiego udział wzięło 151 osób: 85 kobiet (56 %) i 66 mężczyzn (44%). Respondenci reprezentowali w największej mierze organizacje pozarządowe (41%) tj. fundacje/ stowarzyszenia /kluby sportowe itp. Podobny procent (37%) stanowili przedstawiciele przedsiębiorstw społecznych, w tym spółdzielni socjalnych. Blisko co czwarty ankietowany (23%) reprezentował podmiot sfery gospodarczej (np. spółki non-profit). 17% respondentów to przedstawiciele podmiotów o charakterze reintegracyjnym (ZAZ, WTZ, CIS, KIS).

W badaniu kierowanym do uczestników działań ośrodków wsparcia ekonomii społecznych województwa podlaskiego udział wzięło 156 osób: 89 kobiet (57 %) i 67 mężczyzn (43%). Są to dawni beneficjenci trzech Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej: Łomży (55% wszystkich badanych), Białegostoku (24%) oraz Suwałk (21%).

Przeprowadzono również indywidualne wywiady z trzema kierownikami różnych Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej województwa podlaskiego, a także z piętnastoma ich pracownikami. W każdym ośrodku przeprowadzono wywiad z 5 pracownikami zajmującymi różne stanowiska.

Dodatkowo wywiad fokusowy przeprowadzony z dziesięcioma przedstawicielami różnych środowisk z obszaru ekonomii społecznej pozwolił poznać wielostronne problemy i ewentualne rozwiązania mające na celu rozwój ekonomii społecznej zarówno lokalnie, jak i regionalnie. W wywiadzie uczestniczyli przedstawiciele takich jednostek jak: powiatowy urząd pracy, ośrodek pomocy społecznej, centrum integracji społecznej, JST, OWES, NGO, PS.

Poniżej odniesiono się do problemów badawczych założonych w pracy. Zaprezentowano wnioski i podsumowanie, które zweryfikują postawione hipotezy. Przedstawiono również rekomendacje, które mają na celu wspomaganie rozwoju ekonomii społecznej, wyeliminowanie barier blokujących efektywność i skuteczność działań OWES, a także rozwój PES.

Pierwszym ze wskazanych problemów badawczych było przybliżenie roli uwarunkowań prawnych i wytycznych Unii Europejskiej w kontekście efektywności i skuteczności OWES lub ich braku w procesie wspierania podmiotów ekonomii społecznej i rozwoju lokalnego ekonomii społecznej. Analiza zarówno dostępnych materiałów piśmienniczych, jak i przeprowadzone badania empiryczne wykazują, iż rola zapisów prawnych i wytycznych UE często reglamentują działania OWES na rzecz podmiotów ekonomii społecznej.

Unia Europejska jako organizacja ponadnarodowa posiada własny, autonomiczny porządek prawny, który coraz bardziej uzewnętrznia związek polityczno-prawny państw członkowskich. Szczególnym uprawnieniem Unii jest między innymi koordynacja polityki gospodarczej, zatrudnienia i polityki społecznej (art. 5 TFUE)³⁷⁷. Jej zadaniem jest określenie wytycznych i kierunków działania dla państw członkowskich.

Respondenci badań w swoich wypowiedziach bardzo często odnosili się do zakresu usług świadczonych przez ośrodki wsparcia ekonomii społecznej. Zdaniem zarówno przedstawicieli PES, jak i pracowników OWES wykaz usług świadczonych

³⁷⁷ Koordynacja w ramach Unii polityki gospodarczej, zatrudnienia i społecznej <https://lexlege.pl/traktat-o-funkcjonowaniu-unii-europejskiej/art-5/> [dostęp 20.03.2023 r.]

przez OWES powinien zostać rozszerzony w oparciu o indywidualne potrzeby odbiorców wsparcia.

W dniu 30 października 2022 r. weszła w życie ustawa z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej (Dz. U. poz. 1812 z późn. zm.), która jest pierwszą kompleksową regulacją dotyczącą obszaru ekonomii społecznej w Polsce. W ustawie został przedstawiony między innymi konkretny zakres usług wsparcia realizowanych przez ośrodki wsparcia ekonomii społecznej na rzecz podmiotów ekonomii społecznej. Dużym ograniczeniem okazują się również z góry narzucone standardy działania ośrodków wsparcia ekonomii społecznej. Wskazują one bowiem konkretny zakres zadań/działań odnoszących się do usług oferowanych przez OWES. Ustalone standardy odgrywają kluczową rolę w podejmowaniu decyzji kierowników OWES bowiem wyznaczają jednolity kierunek świadczenia usług wsparcia przez wszystkie akredytowane podmioty. Planowany sposób realizacji usług wsparcia PES powinien zostać określony już we wniosku o przyznanie akredytacji i statusu OWES. Ogranicza to tym samym możliwości reagowania pracowników OWES na indywidualne potrzeby przedstawicieli PES wychodzące poza narzucony zakres możliwych usług.

Do stycznia 2019 r. zakres wsparcia świadczonego przez OWES-y na rzecz przedsiębiorstw społecznych opisany w Standardach koncentrował się na wsparciu biznesowym. O efektach jego miał świadczyć wskaźnik trwałości miejsc pracy. Pominięto tym samym wsparcie społeczne, którego wyznacznikiem byłby wskaźnik trwałości zatrudnienia konkretnej osoby w przedsiębiorstwie społecznym. Idea ekonomii społecznej jest inna. Działania OWES powinny być skupione na zatrzymaniu osoby zatrudnionej na dofinansowanym stanowisku jak najdłużej. Utworzenie miejsca pracy nie jest najważniejsze w ekonomii społecznej. Ważnym jest, by zachować niską rotacyjność danego stanowiska. W styczniu 2019r. wprowadzono zmiany w tym zakresie zarówno w Standardach Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej, jak i w kolejnej wersji Wytycznych w zakresie realizacji przedsięwzięć w obszarze włączenia społecznego i zwalczania ubóstwa z wykorzystaniem środków Europejskiego Funduszu Społecznego i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego na lata 2014-2020.

Aktualnie Minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego przyznaje w drodze decyzji administracyjnej akredytację, a także status ośrodka wsparcia ekonomii społecznej podmiotom realizującym usługi wsparcia podmiotów ekonomii społecznej. Akredytacja OWES-ów została przewidziana w Krajowym Programie Rozwoju

Ekonomii Społecznej. Dokument ten i jego zapisy przekonały z kolei Komisję Europejską do przekazania Polsce środków na prowadzenie działań z zakresu ekonomii społecznej. W badaniach ilościowych przedstawiciele PES, a w badaniach jakościowych pracownicy OWES odnieśli się do tematu akredytacji w sposób negatywny. Zgodnie z zapisami Rozporządzenia Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej Minister – przyznaje OWES akredytację "AKSES" na okres nieprzekraczający 2 lat. Jest to oświadczenie Ministra o uzyskaniu statusu akredytowanego Ośrodka Wsparcia Ekonomii Społecznej Wysokiej Jakości, potwierdzającego spełnienie standardów usług i działań. W opinii respondentów okres nadania bądź odebrania akredytacji wnioskodawcy paraliżuje oferowane przez OWES usługi na czas nieokreślony. Po pierwsze jest to spowodowane czasem oczekiwania na decyzję wydaną przez Ministra. Z drugiej strony w sytuacji gdy zmienia się instytucja prowadząca OWES stan wstrzymania oferowanych usług wydłuża się. Jest to spowodowane koniecznością wdrożenia się nowych pracowników w projekt jak i w sytuację już istniejących PES i PS. Bardzo często nowy wnioskodawca nie jest w stanie bez dostępu do podstawowych dokumentów, jak na przykład biznes plan od postaw zapoznać się ze specyfiką danego podmiotu. Tym samym nowo akredytowane OWES-y są mocno zaangażowane w uzyskanie finansowania i utrzymania pracowników OWES oraz wskaźników realizowanego projektu. Wiąże się to z tym, że już utworzone i funkcjonujące na rynku podmioty i przedsiębiorstwa społeczne są pozostawione same sobie.

Kolejny problem badawczy uwzględniony w pracy dotyczył roli OWES w procesie wspierania osób zagrożonych wykluczeniem społecznym w powrocie w nurt życia społecznego i zawodowego. OWES jako instytucja zaangażowana w rozwój ekonomii społecznej może odegrać istotną rolę w procesie włączenia społecznego i zawodowego, w tym w walce z marginalizacją, dyskryminacją czy ubóstwem.

Zarówno przedstawiciele PES, jak i osoby fizyczne uczestniczące w badaniach ilościowych potwierdziły, że OWES pełni znaczącą rolę we wsparciu osób zagrożonych wykluczeniem społecznym w powrocie do aktywności społecznej i zawodowej.

Co drugi badany (przedstawiciele PES) potwierdził udział w szkoleniach organizowanych przez OWES. Tym samym oceniając szkolenia zdecydowana większość badanych potwierdziła, że otrzymana wiedza była pożyteczna i praktyczna w ich dalszym życiu zawodowym. 60% badanych uważa, że temat wsparcia odpowiadał ich

oczekiwaniom i zainteresowaniom. Ponad połowa badanych uważa, że zdobyła wiedzę praktyczną podczas spotkań z pracownikami OWES. 42% badanych uważa, że wsparcie, które otrzymali ze strony OWES pozwoliło zmienić ich sytuację zawodową na lepszą. Co drugi badany poleciłby również uczestnictwo we wsparciu OWES innym osobom. Najczęściej były tu wymieniane osoby niepracujące, młode, chętne do założenia działalności, niepełnosprawne, w trudnej sytuacji życiowej.

Zdecydowana większość badanych (84%) uważa, że OWES swoimi działaniami przyczynia się do tworzenia nowych i trwałych miejsc pracy. Należy jednak podkreślić, że 45% tych badanych nie jest o tym w pełni przekonana. Najczęściej pozytywne nastawienie do wsparcia OWES mają podmioty, które są w fazie wstępnego rozwoju (35%), na etapie formowania się (27%). Najmniej reprezentatywną grupą są tu osoby z dłuższym stażem pracy w PES tj. 8% pracujący od 7 do 10 lat oraz ten sam procent (8%) osób pracujących powyżej 10 lat. Wśród grupy osób (112 osób, w tym 71 mężczyzn i 41 kobiet), które potwierdziły, że OWES pełni ważną rolę we wzmacnianiu sektoru ekonomii społecznej 71% (80 osób, w tym 48 mężczyzn i 32 kobiety) przedstawiciele PES potwierdza, że otrzymane z OWES wsparcie pozwoliło zmienić ich sytuację zawodową na lepszą. Wśród grupy badanych potwierdzających że OWES przyczynia się do tworzenia nowych miejsc pracy 63% aktualnie ma obecny status osoby pracującej 63% (71 osób, 45 kobiet i 26 mężczyzn).

W zdecydowanej większości ocena działań OWES na rzecz wsparcia osób zagrożonych wykluczeniem społecznym była pozytywna. Poproszono respondentów o wskazanie rodzaju działania OWES, które w ich ocenie może przyczynić się do tworzenia nowych, trwałych miejsc pracy. Najczęściej (90%) udzielaną odpowiedzią było udzielanie dodatkowych dotacji z funduszy europejskich. Zdecydowana większość (77%) uważa, że takim działaniem byłoby również wsparcie w otrzymaniu pożyczki w ramach funduszu pożyczkowego, wspieranie podmiotów w pozyskaniu zamówień publicznych (74%), pomoc w zakresie zarządzania personelem (69%). Ważnym wsparciem w tym zakresie okazuje się również zwiększenie godzin doradztwa biznesowego (68%), a także budowanie współpracy podmiotów ekonomii społecznej i jednostek samorządów terytorialnych (65%). Mocno oczekiwanym działaniem jest również wsparcie psychologiczne dla pracowników PES (60%).

Mimo, iż większość badanych w sposób pozytywny odnosi się do działań OWES pojawiły się również opinie negatywne. Między innymi blisko 16% badanych uważa, że

OWES w żaden sposób nie przyczynił się do poprawy ich sytuacji zawodowej. Najczęściej powodem tego jest brak indywidualnego podejścia do oczekiwań beneficjenta oraz krótkoterminowe wsparcie. Bardzo często negatywna ocena dotyczyła nieotrzymania dotacji na założenie PES/PS czy też dofinansowania na nowe stanowisko pracy. Badani podkreślali w swoich wypowiedziach, że potrzebują konkretnego wsparcia, a nie skupienia się wyłącznie na informacji i wiedzy teoretycznej. W pytaniach otwartych respondenci zwracali uwagę, iż pracownikom OWES bardzo często zależy bardziej na osiągnięciu zamierzonych w projekcie wskaźników aniżeli zaangażowaniu się w indywidualne problemy podmiotu. Przedstawiciele PES zostali zapytani o rodzaj wsparcia, którego brakuje w działaniach OWES. Ponad 42% badanych uważa, że OWES powinien prowadzić „za rękę” członków PES podczas każdego etapu rozwoju podmiotu. Blisko co trzeci badany podkreślił potrzebę indywidualnego podejścia do problemów powstałych w PES.

Pracownicy OWES podkreślają, że wszystkie formy wsparcia aktualnie oferowane przez OWES są niezbędne i cieszą się dużym zainteresowaniem. Tym samym każdy z pracowników trzech ośrodków wskazał brakujące usługi o które należałoby rozszerzyć zakres działań OWES-ów. Przede wszystkim zwrócono uwagę na potrzebę podjęcia indywidualnych, często nieszablonowych działań do rozwiązywania problemów powstałych zarówno w podmiotach ekonomii społecznej jak i przedsiębiorstwach społecznych. Zwrócono również uwagę na konieczność wprowadzenia usług kadrowo-księgowych świadczonych przez OWES na rzecz podmiotów ekonomii społecznej. W ocenie pracowników OWES pozwoliłoby to na systematyczne monitorowanie sytuacji finansowej podmiotu, a tym samym natychmiastową reakcję na powstałe trudności. Kolejną niezbędną usługą to pozyskiwanie i rozdzielanie zleceń przez OWES na rzecz PES. Zdaniem pracowników OWES kolejnym przedsięwzięciem wspierającym lokalną ekonomię społeczną byłoby wprowadzenie usługi nieodpłatnego transportu na rzecz małych PES. Bardzo często małe podmioty nie mają możliwości, by wypromować swoje usługi/produkty na targach, festynach lub innych inicjatywach wspierających lokalnie/regionalnie rozwój ekonomii społecznej. Powodem tego jest najczęściej brak mobilności członków podmiotu oraz brak środków, by wynająć pojazd i dojechać na dane wydarzenie. Kolejnym krokiem do wzmocnienia efektywności OWES jest komercjalizacja jego działań. Możliwość świadczenia przez ośrodki płatnych usług, a jednocześnie przeznaczania tych środków na rzecz działań OWES m.in. edukacji

i promocji przedsiębiorstw ekonomii społecznej zdecydowanie wpłynęłoby na poprawę efektywności i skuteczności działań OWES.

Z kolei przedstawiciele podmiotów ekonomii społecznej oraz uczestnicy działań Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej zwrócili uwagę na potrzebę permanentnego wsparcia ze strony pracowników OWES. Obecnie po okresie wsparcia wprost wskazanym w standardach OWES (do 12 miesięcy od dnia zatrudnienia osoby objętej wsparciem) jakakolwiek pomoc na rzecz beneficjenta zostaje zakończona. Badani zwrócili również uwagę, iż wsparcie udzielane jest jedynie w czasie trwania projektu. Po jego zakończeniu pozostają oni sami, bez wsparcia, bez opieki – zarówno w tematach dotyczących rozwoju zawodowego, jak i problemów związanych z reintegracją społeczną. Osoby długotrwale wykluczone społecznie zakładające np. spółdzielnię socjalną mają nikłe szanse same prowadzić swoją działalność. Zazwyczaj utrzymują ją na siłę przez 12 miesięcy, następnie zamykają i przejmują dla siebie sprzęt z dotacji.

Na pomniejszenie efektywności i skuteczności działań OWES zdecydowanie ma wpływ mała elastyczność działań OWES w stosunku do potrzeb PES. Uwzględniając różnice regionalne między innymi w odmiennych etapach rozwoju ekonomii społecznej, możliwościach i potrzebach PES należy podkreślić że ustandaryzowanie usług świadczonych przez OWES na rzecz PES i PS jest szkodliwe i niezasadne. Również uwzględniając dysproporcje regionalne w zakresie kapitału ludzkiego zajmującego się obszarem ekonomii społecznej ujednoczenie usług świadczonych przez OWES jest niezrozumiałe. W każdym regionie bowiem występuje zróżnicowana liczba lokalnych liderów, przychylnych samorządów czy organizacji nastawionych na współpracę i aktywność na rzecz rozwoju ekonomii społecznej.

W pracy dociekano również roli OWES w procesie tworzenia i wspierania podmiotów ekonomii społecznej w funkcjonowaniu na rynku pracy. Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej swoją ofertę w zakresie rozwoju ekonomii społecznej kierują do dwóch grup beneficjentów. Pierwsza grupa to osoby fizyczne zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, posiadające status osób bezrobotnych, nieaktywnych lub biernych zawodowo. Druga grupa to osoby, które już są aktywne w obszarze ekonomii społecznej poprzez swoje zaangażowanie w PES bądź aktywność w lokalnych inicjatywach powiązanych z ekonomią społeczną.

Pierwsza grupa odbiorców wsparcia OWES ma możliwość uczestnictwa w bezpłatnych szkoleniach ogólnych z zakładania i prowadzenia PES, a także doradztwa

grupowego. Osoby bezrobotne mają możliwość skorzystania ze szkolenia ogólnego, doradztwa zawodowego oraz doradztwa indywidualnego w zakresie tworzenia biznesplanu. Efektem tych prac są grupy założycielskie, których zadaniem jest utworzenie nowych przedsiębiorstw społecznych. OWES gwarantuje również w swoich usługach bezzwrotne dotacje środków finansowych na założenie, przystąpienie lub zatrudnienie w przedsiębiorstwie społecznym. Z kolei druga grupa odbiorców, która zna już podstawy ekonomii społecznej, czyli na przykład aktualnie jest przedstawicielem PES może otrzymać wsparcie w formie szkolenia z zakresu zakładania i prowadzenia PS. Jest to interesujący temat dla przedstawicieli PES, którzy w planach mają ekonomizowanie swojej działalności. Działające już na rynku podmioty społeczne również mogą liczyć na wsparcie biznesowe. W ramach danego wsparcia dostępne jest doradztwo: prawne, księgowo, biznesowe, marketingowe czy finansowe.

Z przeprowadzonych badań należy wnioskować, iż permanentne działania i wsparcie OWES są niezbędne dla prawidłowego i efektywnego działania PES. Zdaniem Kierowników OWES najczęstszym powodem dużego zainteresowania dotacjami i wsparciem pomostowym u beneficjentów jest poczucie bezpieczeństwa w funkcjonowaniu PES, tym samym możliwość realizacji własnych planów przez PES.

Przedstawiciele PES zostali poproszeni o wskazanie barier w komunikacji z OWES. 63% badanej grupy uważa, że przeszkodą jest brak koncentracji na wzmacnianiu i wspieraniu istniejących PES. Bardzo często (59%) wskazuje się również na skomplikowane procedury czy długi czas oczekiwania na wsparcie. Częściej niż co drugi badany (53%) uważa, że ważną przeszkodą jest również nastawienie OWES przede wszystkim na wskaźniki, a nie indywidualne potrzeby PES. Tym samym 51% badanych podkreśla, że brakuje dopasowania usług OWES do specyficznych potrzeb PES. Co drugi badany uważa również, że OWES ma niską jakość i użyteczność doradztwa. Badani uważają, że wybór pracownika OWES powinien być zależny od ich doświadczenia w pracy z podmiotami ekonomii społecznej (43%) oraz dotychczasowym zaangażowaniu w pracę (42%).

Kolejnym problemem badawczym, który został w niniejszej pracy poddany analizie dotyczył działań prowadzonych przez OWES zachęcających do partycypowania w życiu społecznym i zawodowym. OWES skupia się w swoich działaniach na pobudzaniu aktywności obywatelskiej. Oferowane działania animacyjne, edukacyjne czy integracyjne z pewnością mają duże znaczenie w zwiększeniu partycypacji społecznej w

ramach ekonomii społecznej. Usługi OWES w zakresie animacji lokalnej powinny skupiać się na:

- tworzeniu środowiska przyjaznego ekonomii społecznej;
- angażowaniu nowych jednostek czy instytucji w życie podmiotów ekonomii społecznej;
- wspierania PES poprzez szerzenie informacji o korzyściach stosowania społecznie odpowiedzialnych zamówień publicznych.

Największą rolę w zakresie zachęcania do partycypowania w życiu społecznym i zawodowym odgrywa stanowisko Animator OWES. Osoba ta między innymi diagnozuje potencjał lokalnego środowiska, a także inicjuje wszelkie spotkania mające na celu rozwój ekonomii społecznej. Ważnymi jednostkami wspierającymi działania animatora są lokalni liderzy. Ich zadaniem jest przede wszystkim słuchanie innych, ale również zauważanie i rozumienie potrzeb swojej społeczności. Dobry lider potrafi uwzględnić w swoich działaniach interesy różnych grup. Wiąże to się z tym, że reaguje na bieżące problemy, ale także je przewiduje i myśli długofalowo. Lider powinien posiadać wizję i krok po kroku ją realizować i wdrażać lokalnie. Właśnie z myślą o tych wyjątkowych jednostkach OWES proponuje szkolenia z zakresu animacji lokalnej.

81% respondentów badań (przedstawiciele PES) uważa, że pracownicy OWES powinni ze sobą współpracować we wsparciu jednego podmiotu ekonomii społecznej. Analizując stanowisko animatora OWES wskazano, iż najbardziej (82%) oczekiwana konfiguracja współpracy to animator – doradca kluczowy, w dalszej kolejności animator – specjalista ds. reintegracji (71%), animator – doradca biznesowy (69%).

Respondenci zostali zapytani o oczekiwany zakres wsparcia w ramach usług animacyjnych. Najczęściej (42%) udzielana odpowiedź dotyczyła pomocy w poszukiwaniu partnerów i źródeł finansowania pomysłów społecznych oraz (41%) wsparcie w nawiązaniu współpracy z gminami, instytucjami, lokalnymi liderami. Należy zauważyć, że oczekiwane wsparcie skupia się przede wszystkim na umiejętnościach komunikacyjnych animatora OWES. Ważnym jest bowiem umiejętność stwarzania warunków do efektywnej komunikacji między osobami czy instytucjami powiązanych z ekonomią społeczną. Dalsze oczekiwania dotyczą wsparcia w zakresie założenia organizacji pozarządowej, konsultacji dokumentacji czy też organizacji warsztatów eksperckich, wyjazdów animacyjnych do PS.

Również kierownicy i pracownicy OWES w swoich wywiadach potwierdzili, że najważniejszą relacją w zespole OWES jest animator - doradca kluczowy. Jest ona szczególnie widoczna podczas tworzenia grup inicjatywnych dążących do założenia PES. Sam animator z kolei rozpoczyna ścieżkę wsparcia dla beneficjentów OWES.

Jak wspomniano wyżej OWES odpowiada za angażowanie nowych jednostek czy instytucji w życie podmiotów ekonomii społecznej. Przedstawiciele PES najczęściej (z pominięciem OWES) jako instytucje, które prawidłowo reagują i zaspokajają ich potrzeby, wskazują – Powiatowe Urzędy Pracy (77% wszystkich badanych), Regionalne Ośrodki Polityki Społecznej (65%), Jednostki Samorządu Terytorialnego (60%). Najniżej w pozytywnych ocenach wypadło Tise S.A. – Towarzystwo Inwestycji Społeczno-Ekonomicznych. Badani mieli możliwość w pytaniu otwartym wskazania innej instytucji, która najlepiej reaguje i zaspokaja potrzeby podmiotów ekonomii społecznej. 19 osób (13% wszystkich badanych) wskazało centra integracji społecznych jako instytucje, które również reagują i zaspokajają potrzeby społeczno-zawodowe PES.

Ważnym zadaniem OWES jest integrowanie ze sobą instytucji wspierających PES. Budowanie odpowiedniej atmosfery do współpracy, wzajemne wspieranie się w podejmowanych działaniach na rzecz rozwoju ekonomii społecznej wzmacnia przede wszystkim pozycję PES.

Kierownicy i pracownicy OWES podkreślili, że na rynku najlepiej radzą sobie podmioty ekonomii społecznej, które ściśle na co dzień współpracują z jednostkami samorządu terytorialnego lub świadczą usługi już istniejącym firmom.

58% badanych przedstawicieli PES uważa, że koordynacja współpracy PES z JST/Biznesem/ NGO może poprawić stabilność finansową PES. Z kolei 52% uważa, że dużym wsparciem w tym zakresie byłoby lobbowanie w instytucjach samorządowych na rzecz PES.

Efektom zachęcania przez OWES do uczestnictwa w życiu społecznym i zawodowym jest również duże zainteresowanie szkoleniem dla lokalnych liderów. Zarówno kierownicy jak i pracownicy OWES wskazują, iż szkolenie to jest najbardziej atrakcyjne w ofercie OWES.

Kolejny problem badawczy uwzględniony w pracy dotyczył tego czy OWES mimo, że nie jest podmiotem ekonomii społecznej jest skutecznym narzędziem wspierania osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.

Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej działają przede wszystkim na rzecz rozwoju ekonomii społecznej i wsparcia przedsiębiorstw społecznych. Tym samym wspierając PES muszą mierzyć się również z problemami rynkowymi, finansowymi. Pomijając wsparcie OWES w ramach działalności ekonomicznej PES, należy podkreślić ich funkcję prozatrudnieniową i reintegracyjną. W zdecydowanej większości pracę w podmiotach ekonomii społecznej znajdują osoby, które z różnych przyczyn nie mogły lub nie mogą znaleźć zatrudnienia na otwartym rynku pracy. Do najczęstszych przyczyn takiej sytuacji można zaliczyć: bezrobocie, niepełnosprawność, uzależnienia, zaburzenia psychiczne oraz inne.

OWES swoim zaangażowaniem we wsparcie osób zagrożonych wykluczeniem społecznym zwiększa ich szanse na podjęcie zatrudnienia i odnalezienie się na rynku pracy. Ułatwia dostęp do usług społecznych, w tym przede wszystkim do edukacji i pomocy społecznej, resocjalizacji. Udzielając wsparcia osobom w trudnej sytuacji umożliwia ich aktywizację, reintegrację społeczną i zawodową, co ostatecznie prowadzi do usamodzielnienia się jednostki.

Spośród 156 badanych zdecydowana większość (76%) uważa, że warunki korzystania ze wsparcia OWES są jasne i czytelne. Przy czym 64% (100 osób) nie jest o tym w pełni przekonana. Zauważa się zależność pomiędzy zrozumieniem warunków wsparcia OWES, a wykształceniem badanych. 61% osób z wyższym wykształceniem uważa, że warunki wsparcia OWES są dla nich zrozumiałe. W grupie osób, które mają przeciwne zdanie 42% stanowią osoby z wykształceniem średnim (67% mężczyźni, 33% kobiety), 29% wykształceniem wyższym (50% kobiety, 50% mężczyźni), 29% wykształceniem zasadniczym zawodowym (100% mężczyźni).

Usługi reintegracyjne są świadczone przez OWES przede wszystkim wśród osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Zazwyczaj osoby aktualnie pracują w przedsiębiorstwie społecznym, albo starają się o zatrudnienie w nim. Wsparcie kierowane jest również do uczestników/pracowników placówek zajmujących się reintegracją społeczno-zawodową.

Kierownicy i pracownicy OWES w wywiadach potwierdzili, że osoby zagrożone wykluczeniem społecznym najtrudniej jest jednak zrekrutować na szkolenia. Najczęściej wynika to z braku motywacji do podjęcia aktywności ze strony kandydatów do szkoleń. Ale przyczyna tkwi również w zaangażowaniu się tych osób w innym projekcie oferowanym np. przez powiatowy urząd pracy, bądź ośrodek pomocy społecznej.

Wówczas ze względu na podwójne finansowanie takie osoby są wykluczone z otrzymania wsparcia w OWES. Należy podkreślić, że zakres wsparcia w innej instytucji i w OWES bardzo często jest różny.

Ostatni problem badawczy skupiał się na wskazaniu powodów dla których PES i osoby zagrożone wykluczeniem społecznym tak często wracają do niekorzystnej sytuacji społecznej i zawodowej po ukończeniu wsparcia przez OWES. Respondenci badań uważają, że powodem do wcześniejszego sposobu życia jest przede wszystkim przerwane wsparcie. Przez okres 12 miesięcy osoby definiowane jako zagrożone wykluczeniem społecznym są wspierane, mobilizowane do zmiany swojego życia. Pracuje nad tym cały zespół wykwalifikowanych ludzi. Po wyznaczonym okresie jednostki wrzucone są na głęboką wodę bowiem muszą same zadbać o siebie oraz podmioty które reprezentują. Muszą zapoznać się z obowiązującymi zmianami na rynku pracy i im samodzielnie podolać. To bardzo duże wyzwanie dla osób, które przez dłuższy czas borykały się z poważnymi problemami osobistymi. Należy pamiętać, że często osoby te zostały wyciągnięte z ubóstwa, długoletniego bezrobocia, mają niską samoocenę, brakuje im planu na swoją przyszłość. Pozostawienie ich po kilkunastu miesiącach bez wsparcia jest odczuwane przez nich jako odebranie im fundamentu, podbudowy na nowe życie. Często wiąże się to z powrotem do wcześniejszego życia, a także poczuciem kolejnej porażki. Są przekonane, że nic im się nie udaje więc po co się kolejny raz się starać.

Odebranie beneficjentom możliwości permanentnego wsparcia to w ich odczuciu utrata *spiritus movens*. Wśród wszystkich badanych przedstawicieli PES (151 osób) zdecydowana większość (88%) uważa, że ośrodki wsparcia ekonomii społecznej pełnią ważną rolę we wzmacnianiu sektora ekonomii społecznej. Tym samym 77% osób z danej grupy deklaruje potrzebę korzystania ze stałej pomocy OWES. Są to przedstawiciele różnych podmiotów ekonomii społecznej: 87% przedstawicieli organizacji pozarządowej, 81% przedstawicieli podmiotów o charakterze reintegracyjnym (ZAZ, WTZ, CIS, KIS), 80% przedstawicieli przedsiębiorstwa społecznego, 63% przedstawicieli podmiotów sfery gospodarczej.

Kierownicy i pracownicy OWES podkreślają dużą rolę czynnika ludzkiego w przetrwaniu PES. Odpowiednia postawa lidera kierującego PES albo mobilizuje swoich współpracowników do działania, albo ich skłóca po czym dochodzi do kryzysu w podmiocie. Niestety współpraca z PES ze strony OWES nie wygląda często zbyt optymistycznie. Powodem tego są między innymi decyzje i działania ze strony PES

realizowane nieterminowo. Możliwość prowadzenia czynności kadrowych i księgowości dla PES przez OWES pozwoliłaby nadzorować nieprawidłowości w PES objętych wsparciem.

Z myślą o wzmocnieniu efektywności i skuteczności Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej rekomenduje się wdrożenie wymienionych poniżej zmian i modyfikacji systemu:

1. OWES-y jako multiagencja usług na rzecz PES - ZMIANA SYSTEMOWA do KPRS

OWES-y aktualnie są pozbawione możliwości zarabiania na wspólnych działaniach z PES ze względu na obecność podwójnego finansowania. Mając sposobność przekształcenia OWES w multiagencję usług, która kumulowałaby usługi społeczne na rzecz PES powstałaby możliwość finansowania takich zadań jak pośrednictwo, rozliczanie administracyjne. Powstanie multiagencji skutkowałoby w przyszłości zmniejszeniem konieczności dotowania OWES, który utrzymywałby się z dochodów multiagencji.

2. Współdział w efektach wsparcia - ZMIANA SYSTEMOWA w wytycznych realizacji projektów UE i wytycznych ministerialnych do rozliczenia działań dofinansowanych z budżetu państwa.

Aktualnie OWES-y nie uzyskują efektów za wspólne działanie na rzecz osób fizycznych i PES jeśli uczestnik nie jest oficjalnie beneficjentem OWES. Mimo, iż uczestnik zdobył umiejętności, kwalifikacje, nabrał aktywności życiowej, które wykorzystał po co najmniej trzecim miesiącu od ukończenia wsparcia w projekcie, nie może być przyjęty jako wskaźnik rezultatu. Możliwość przyjęcia sukcesu osoby jako sukcesu wszystkich instytucji wspierających jednostkę (np. PUP, OWES, CIS, OPS) odbierze instytucjom konieczność rywalizacji o uczestnika projektu. Tym samym pomiędzy instytucjami wzmocni się współpraca na rzecz wsparcia osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Byłoby to wymierne, jeśli uczestnik albo jego pracodawca, raz w roku wskazywałby dlaczego go przyjął do pracy i/lub uczestnik wskazywałby, że szukał pracy również dzięki wsparciu OWES.

3. Nagradzanie JST dodatkowymi środkami z budżetu państwa za współpracę z PES – ZMIANA SYSTEMOWA, zmiana w ustawach o samorządach, gminnych, ustawa o samorządach powiatowych w celu motywacji JST do rozwoju ES

4. Budżet dla JST na zlecenia społeczne - ZMIANA SYSTEMOWA w ustawie o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy oraz w ustawie o pomocy społecznej.

Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej kosztem zasiłków z PUP i OPS uruchomiłoby budżet dla JST na zlecenia społeczne. Zadania zlecane byłyby z MOPS, GOPS przy współpracy i współodpowiedzialności personelu OWES. Z tych samych środków z budżetu Państwa na zasiłki można uruchomić działania PES oraz ich pracowników. Z kolei działania pracowników PES skierować na osoby potrzebujące – niepełnosprawne, seniorów, inne osoby wykluczone.

5. Fundusz Społeczny - ZMIANA SYSTEMOWA, zmiana ustawy o funduszu sołeckim lub utworzenie nowej ustawy o funduszu np. tzw. „społecznym”.

Wprowadzenie funduszu społecznego na wzór funduszu sołeckiego (w ramach niego wójt może w porozumieniu z mieszkańcami – na ich wniosek zrobić inwestycję i dostać refundację od wojewody/ministerstwa). Zachęciłoby to przedstawicieli JST do zlecenia usług PES i wspierania OWES. JST zlecając zadanie PES bądź multiagencji OWES nie finansowałyby zleceń ze swojego budżetu. Zapisy w zmianach mogłyby nawet z góry wskazać minimalny procent przekazania funduszu społecznego na rzecz zleceń multiagencji OWES.

OWES-y będą potrzebowały wsparcia długotrwałego, które jest efektywniejsze i tańsze, a poza tym daje wymierne efekty. Założenie multiagencji umożliwiłoby samorządom zlecenie zadań społecznych zamiast wypłaty zasiłków i jednocześnie usługi te byłyby nadzorowane i rozliczane przez OWES. Multiagencja miałaby środki z nowo utworzonego funduszu „społecznego”, który byłby finansowany z budżetu państwa i/lub ze środków UE. Multiagencja mogłaby też zarabiać na rynku poprzez usługi realizowane dla prywatnych odbiorców. Z tą samą zasadą – współodpowiedzialności za jakość i rozliczenie po stronie OWES, realizacja usług i zadań po stronie PES byłaby bardziej skuteczna i efektywna.

Intencją autora tej pracy było ukazanie roli i znaczenia OWES jako ważnego podmiotu systemu ekonomii społecznej w Polsce, który ma za zadanie wspierać, finansować, szkolić i doradzać nowym i funkcjonującym już na rynku podmiotom ekonomii społecznej. Wspieranie podmiotów ES przez OWES jest bardzo ważne samo w sobie, ale przy okazji przyczynia się pośrednio do realizacji polityki włączenia społecznego poprzez aktywizację i zatrudnienie osób z grup zagrożonych wykluczeniem

społecznym. W tym sensie OWES pełni bardzo ważne funkcje społeczne, aktywizacyjne i integracyjne na rzecz osób defaworyzowanych na rynku pracy. Praca wypełnia lukę dotyczącą braku wiedzy naukowej nt. funkcjonowania OWES w Polsce, nie wyczerpuje jednak tematu, który powinien być przedmiotem dalszych dociekań naukowych i analiz. Ograniczeniem w powstawaniu tej dysertacji była pandemia Covid 19 i jej konsekwencje związane z ograniczeniem dostępności do wielu instytucji. W tym sensie warto będzie w niedalekiej przyszłości powtórzyć badanie i porównać dane do analizy będącej przedmiotem tej dysertacji. Niemniej dysertacja wzbogaca naszą wiedzę nt. specyfiki OWES i ES w Polsce i jest z pewnością jedną z pierwszych prób w Polsce analizy roli i znaczenia OWES w systemie wsparcia ES w naszym kraju.

Bibliografia

1. Armstrong M., *Zarządzanie zasobami ludzkimi*, Warszawa 2011.
2. Auleytner J., *Polityka społeczna czyli ujarzmianie chaosu socjalnego*, Warszawa 2002.
3. Auleytner J., *Polityka społeczna. Teoria i organizacja*, Warszawa 2000.
4. Balcewicz A., *Wartość dodana generowana przez podmioty ekonomii społecznej – korzyści ekonomiczne i społeczne*, „Współczesne Problemy Ekonomiczne”, 2015, nr 11.
5. Balon K., *Gospodarka społeczna w Niemczech- wybrane aspekty*, „Ekonomia Społeczna. Teksty” 2006, nr 8.
6. Bąkiewicz M., Grewiński M. (red.), *Praca socjalna w środowisku lokalnym*, Warszawa 2009.
7. Bereś A., *Budowanie wizerunku biznesu społecznie odpowiedzialnego przez pryzmat realizacji projektów*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach” 2017, nr 332.
8. Binek D. (red.), *Model inkubatora ekonomii społecznej*, Nowy Sącz 2010.
9. Blicharz J., *Organizacje społeczne wykonujące funkcje administracji publicznej*, w: J. Boć (red.), *Prawo administracyjne*, Wrocław 2007.
10. Bogacz-Wojdanowska E., Wrona S. (red.), *Zarządzanie organizacjami pozarządowymi*, „Monografie i Studia Instytutu Spraw Publicznych Uniwersytetu Jagiellońskiego”, Kraków 2016.
11. Boni M., *Konteksty ekonomii społecznej*, w: *Ekonomia społeczna. Perspektywa rynku pracy i pomocy społecznej*, J. Staręga- Piasek (red.), Warszawa 2007.
12. D. Bukalska, *Współpraca organizacji pozarządowych z firmami w nawiązaniu do idei społecznej odpowiedzialności biznesu*, „Trzeci Sektor” 2008, nr 14.
13. Brzozowska J., *Spółdzielnia jako podmiot gospodarki spółdzielczej*, „Ekonomia Społeczna”, 2007, nr 1.
14. Daniele D., *Uwarunkowania prawne przedsiębiorstw społecznych: przykłady z kilku krajów europejskich*, „Ekonomia Społeczna. Teksty” 2007, nr 8.
15. Defourny J., Develtere P., *Ekonomia społeczna: ogólnoświatowy trzeci sektor*, w: *Trzeci Sektor Dla Zaawansowanych. Współczesne Teorie Trzeciego Sektora – Wybór Tekstów*, J. Wygnański (red.), Warszawa 2006.
16. Domański H., *Struktura społeczna*, Warszawa 2007.

17. Ejsmont A., Ruszewski J. (red.), *Ekonomia społeczna dla rozwoju społeczności lokalnych*, Suwałki 2013.
18. Faliszek K., *Lokalna polityka społeczna: fakty czy mity?*, „Zoon Politikon” 2016, nr 7.
19. Frączek M., *Ekonomia społeczna jako element polityki rynku pracy – polskie doświadczenia*, „Ekonomia Społeczna” 2019, nr 2.
20. Frączek M., Hausner J., Mazur S. (red.), *Wokół ekonomii społecznej*, Kraków 2012.
21. Frączak P., *Szkic do historii ekonomii społecznej w Polsce*, „Ekonomia Społeczna. Teksty”, 2006, nr 16.
22. Frączak P., Wygnański J. J. (red.), *Polski Model ekonomii społecznej, Rekomendacje dla rozwoju*, Warszawa 2008.
23. Gęszicka G., *Partnerstwo w rozwoju lokalnym*, Katowice 1996.
24. Giza-Poleszczuk A., Hausner J., *Wprowadzenie – ekonomia społeczna i rozwój*, w: *Ekonomia społeczna w Polsce: osiągnięcia, bariery rozwoju i potencjał w świetle wyników badań*, A. Giza-Poleszczuk, J. Hausner (red.), Warszawa 2008.
25. Gliński P., *Style działań organizacji pozarządowych w Polsce. Grupy interesu czy pożytku publicznego?*, Warszawa 2006.
26. Głębicka K., *Ekonomia społeczna. Podmioty i instrumenty*, Warszawa 2009.
27. Goś-Wójcicka K., Sekuła T., *Polskie społeczeństwo obywatelskie. Obraz statystyczny (1989-2018)*, w: *Dla Niepodległej. Obywatele i ich organizacje 1918-2020*, Warszawa 2020.
28. Golinowska S., *Modele polityki społecznej w Polsce i Europie na początku XXI wieku*, Warszawa 2018.
29. Gosk I., Pyrka A., *Różne formy współpracy z podmiotami ekonomii społecznej*, Warszawa 2008.
30. Goźdz D., *Wyjaśnienie podstawowych pojęć z dziedziny ekonomii społecznej i przedsiębiorczości społecznej*, w: *Budowanie kompetencji dla przedsiębiorczości społecznej: sylabusy do szkoleń*, D. Kwiecińskiej, A. Pacut (red.), Kraków 2008.
31. Grewiński M., Wronka M., *Gospodarka społeczna w UE i w Polsce – między przedsiębiorczością społeczną i CSR*, w: *Przedsiębiorczość w Polsce – bariery i*

- perspektywy rozwoju*, A. Frączkiewicz-Wronka, M. Grewiński (red.), Warszawa 2012.
32. Grewiński M., Tyrowicz J. (red.), *Aktywizacja, partnerstwo i partycypacja – wymiary odpowiedzialnej polityki integracji społecznej*, Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej, Warszawa 2007.
 33. Grewiński M. (red), *O idei i podmiotach gospodarki społecznej w Polsce*, „Biuletyn Informacyjny – Wiadomości Społeczne” 2007, nr 2.
 34. Grewiński M., *Wielosektorowa polityka społeczna – o przeobrażeniach państwa opiekuńczego*, Warszawa 2009.
 35. Grewiński M., *Ekonomia społeczna - pojęcia, uwarunkowania, dorobek międzynarodowy*, w: „Ekonomia społeczna – wybrane problemy i metody ich rozwiązywania”, A. Austen- Tynda (red.), Katowice 2009.
 36. Grewiński M., Kamiński S., *Obywatelska polityka społeczna*, Warszawa 2007.
 37. Grewiński M., Karwacki A., *Pluralizm i międzysektorowa współpraca w realizacji usług społecznych*, Warszawa 2010.
 38. Grewiński M, Karwacki A. (red.), *Innowacyjna polityka społeczna*, Warszawa 2015.
 39. Grzybowska A., Ruszewski J., *Ekonomia społeczna w teorii i praktyce*, Suwałki 2010.
 40. Hausner J., Kwiecińska D., Pacut A., *Europejski model społeczny*, „Nowe Życie Gospodarcze” 2006, nr 11.
 41. Hausner J. , Kwiecińska D., Pacut A., *Przyszłość państwa opiekuńczego*, w: *Ekonomia społeczna a rozwój*, J. Hausner (red.), Kraków 2008.
 42. Hausner J., *Ekonomia społeczna jako kategoria rozwoju*, w: *Ekonomia społeczna a rozwój*, J. Hausner (red.), Kraków 2008.
 43. Hausner J., *Czy finansowanie ze środków publicznych psuje przedsiębiorczość społeczną?*, „Ekonomia Społeczna” 2008, nr 1.
 44. Hausner J., *Ekonomia społeczna jako sektor gospodarki*, „Ekonomia Społeczna” 2007, nr 1.
 45. Hausner J. (red.), *Przedsiębiorstwa społeczne w Polsce. Teoria i praktyka*, Kraków 2008.
 46. Herbst, J. *Geografia polskiej ekonomii społecznej*, w: Raport Otwarcia „Ekonomia Społeczna. Teksty” 2006, nr 12.

47. Herbst K., *Perspektywy ekonomii społecznej*, „Ekonomia Społeczna” 2013, nr 6.
48. Hrynkiewicz J., *Kwestia socjalna w pracach Ludwika Krzywickiego*, Warszawa 1988.
49. Hurbyk A., *Wspólnota wiejska na Ukrainie w XIV-XVIII w.*, „Przegląd Historyczny” 1999, nr 90(1).
50. Jachimowicz A., *Samorząd terytorialny i organizacje pozarządowe – partnerzy w rozwoju ekonomii społecznej?*, Warszawa 2006.
51. Janowska Z., *Sektor ekonomii społecznej jako instrument inkluzji grup zmarginalizowanych i wykluczonych społecznie – perspektywa lokalna*, „Polityka Społeczna”, 2021, nr 3, t. 564.
52. Jelonek M., *Teorie socjologiczne a ekonomia społeczna*, w: Frączek M., Hausner J., Mazur S. (red.), *Wokół ekonomii społecznej*, Kraków 2012.
53. Kafel T., *Modele współpracy biznesu z organizacjami pozarządowymi*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu” 2009, nr 129.
54. Kamińska-Dojnikowska M., *Kreator rozwoju gospodarki lokalnej: praktyczne rozwiązania wspierające projekty rozwoju tworzone przez instytucje lokalne oraz małe i średnie przedsiębiorstwa*, Suwałki 2003.
55. Kaźmierczak T., *Zrozumieć ekonomię społeczną*, w: T. Kaźmierczak, M. Rymsza (red.), *Kapitał społeczny. Ekonomia społeczna*, Warszawa 2007.
56. Kiernicka M., Kuklińska-Znamirowska A., *Sprawozdanie merytoryczne i finansowe z działań OWES w subregionie słupskim za 2017 r.*, Słupsk 2018.
57. Kołodko G. W., *Dokąd zmierza świat. Ekonomia polityczna przyszłości*, Warszawa 2013.
58. Koral J., *Spółdzielnie socjalne*, cz. III, Warszawa 2008.
59. Kozak P., *Aktywna społeczność dla ekonomii społecznej. Niezbędnik dla liderów miejsc aktywności lokalnej*, Warszawa 2016.
60. Krzeczowski K., *Polityka społeczna. Wybór pism.*, Łódź, 1947.
61. Leś E., *Rozwój usług społecznych w Polsce – między państwem, rynkiem a sektorem obywatelskim*, w: *Aktywne społeczeństwo w zmieniającej się rzeczywistości*, Kaczmarczyk W., Burdyka K. (red.), Warszawa 2022.
62. Leś E., *Rola organizacji trzeciego sektora w usługach społecznych w Polsce*, w: *Polityka społeczna*, G. Firlit-Fesnak, J. Męcina (red.), Warszawa 2018.

63. Leś E., *Gospodarka społeczna i przedsiębiorstwo społeczne, Wprowadzenie do problematyki*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2008.
64. Leś E., *Nowa ekonomia społeczna. Wybrane koncepcje*, „Trzeci Sektor” 2005, nr 2.
65. Leś E., *Gospodarka społeczna i przedsiębiorstwo społeczne. Przegląd koncepcji i dobrych praktyk*, w: *Gospodarka społeczna i przedsiębiorstwo społeczne. Wprowadzenie do problematyki*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, E. Leś (red.), Warszawa 2008.
66. Lewandowicz-Machnikowska M., *Wykonywanie pracy w spółdzielni socjalnej*, w: *Prawna działalność instytucji społeczeństwa obywatelskiego*, J. Blicharz, J. Boć (red.), Kolonia Limited 2009.
67. Lewis J., *Państwo i trzeci sektor w nowoczesnych państwach opiekuńczych: niezależność, instrumentalizacja, partnerstwo*, w: *Trzeci sektor dla zaawansowanych. Nowoczesne państwo i organizacje pozarządowe – wybór tekstów*, M. Mozga-Górecka, J. Herbst, J. J. Wygnański, Warszawa 2008.
68. Loss M., *Spółdzielnie socjalne we Włoszech*, „Trzeci Sektor” 2005, nr 2.
69. Łącka I., *Problemy oceny efektywności podmiotów ekonomii społecznej*, „Prace Naukowe UE we Wrocławiu” 2015, nr 395.
70. Łukasik, P., Zaleszczuk, W., *Praktyczne aspekty ewaluacji przedsięwzięć ekonomii społecznej*, w: Hausner, J. (red.), *Wspieranie ekonomii społecznej*, Kraków 2008.
71. Maison D., *Zogniskowane wywiady grupowe. Jakościowa metoda badań marketingowych*, Warszawa 2001.
72. Marchwicka E., Caban N., *Informatyzacja procesów zarządzania projektami w organizacjach pozarządowych Polsce*, w: *Przedsiębiorstwo w obliczu zmian społecznych, gospodarczych i technologicznych*, Antonowicz P, Malinowska E., Siciński J., Zaremba U. (red.), Warszawa-Rzeszów 2021.
73. Marshall G. (red.), *Słownik socjologii i nauk społecznych*, Warszawa 2005.
74. Mayntz R., Holm K., Hubner P., *Wprowadzenie do metod socjologii empirycznej*, Warszawa 1985.
75. Michalak T., Wilkin J., *Rynek, społeczeństwo obywatelskie, państwo a sytuacja grup zmarginalizowanych – ujęcie ekonomiczne (na przykładzie sytuacji*

- w polskim rolnictwie), w: *W stronę aktywnej polityki społecznej*, T. Kaźmierczak, M. Rymśza (red.), Warszawa 2003.
76. Michalik A., *Korzenie polskiej spółdzielczości a rozwój sektora spółdzielczego w III Rzeczypospolitej*, „Ekonomia Społeczna” 2013, nr 1.
77. Miżejewski C., *Polityka społeczna wobec sektora ekonomii społecznej*, w: *Raport otwarcia projektu. W poszukiwaniu polskiego modelu ekonomii społecznej*, Warszawa 2006.
78. Nagel K., *Teoretyczne i definicyjne ujęcie ekonomii społecznej*, „Studia Ekonomiczne. Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach” 2013, nr 129.
79. Narski Z., *Ekonomia społeczna*, Toruń 2012.
80. Ogonowski A., Gibalska A., *Fundacje i stowarzyszenia. Funkcjonowanie i opodatkowanie 2014*, Forum Doradców Podatkowych, Kraków 2014.
81. Orłowska Z., Schimanek T. (red.), *Przedsiębiorstwo społeczne w działaniu. Poradnik dla tych, którzy działają w przedsiębiorstwach społecznych, dla tych którzy chcą to robić, a także dla tych, którzy jeszcze o tym nie myśleli*, Warszawa 2009.
82. Paszkowski J., *Korzenie ekonomii społecznej a spółdzielczość w Polsce*, „Ekonomia Społeczna” 2007, nr 1.
83. Piechowski A., *Rodowód przedsiębiorczości społecznej*, w: *Przedsiębiorstwo społeczne w rozwoju lokalnym*, E. Leś, M. Ołdak (red.), Warszawa 2007.
84. Piechowski A., *Punkty widzenia*, „Trzeci Sektor” 2005, nr 2.
85. Pilch T., Bauman T., *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*, Warszawa 2001.
86. Płonka M., *Dylematy finansowania przedsiębiorczości społecznej*, „Ekonomia Społeczna” 2008, nr 1.
87. Płonka M., *Ekonomia społeczna a koncepcje polityki społecznej państwa. Model polski*, „Ekonomia Społeczna” 2015, nr 2.
88. Ruszewski J., *Ekonomia społeczna w teorii i praktyce*, Suwałki 2010.
89. Rymśza A., *Partnerzy służby publicznej? Wyzwania współpracy sektora pozarządowego z administracją publiczną w świetle doświadczeń amerykańskich*, „Trzeci Sektor” 2005, nr 3.
90. Rymśza M., *Rola służb społecznych w upowszechnianiu programów aktywnej polityki społecznej*, w: *Standardy współpracy administracji publicznej z sektorem*

- pozarządowym, M. Rymsza, P. Frączak, R. Skrzypiec, Z. Wejcam (red.), Warszawa 2007.
91. Rymsza M., *Aktywizacja w polityce społecznej. W stronę rekonstrukcji europejskich welfare states?*, Warszawa 2013.
92. Rymsza M., *Stara i nowa ekonomia społeczna: Polska na tle doświadczeń europejskich*, „Trzeci Sektor” 2005, nr 2.
93. Rymsza M., Kaźmierczak T. (red.), *Kapitał społeczny. Ekonomia społeczna*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2007.
94. Rymsza M., *Aktywna polityka społeczna w teorii i praktyce*, w: *W stronę aktywnej polityki społecznej*, T. Kaźmierczak, M. Rymsza (red.), Warszawa 2003.
95. Sałustowicz P., Guzowska H., *Ekonomia społeczna a bezradność społeczna*, Warszawa 2006.
96. Schimanek T., *Diagnozowanie problemów społecznych*, FISE, Warszawa 2015
97. Sienicka A., *Formy prawne przedsiębiorstw społecznych w Anglii i Walii*, w: Raport Otwarcia, „Ekonomia Społeczna. Teksty”, 2006, nr 16.
98. Sierpowska I., *Państwo wobec pomocy społecznej*, „Wrocławskie Studia Erazmiańskie: Państwo - koncepcje i zadania”, 2008, nr 3.
99. Smoktunowicz E., *Prawo zrzeszania się w Polsce*, Warszawa 1992.
100. Sobolewski A., Krzewicka R., Och G., Olszowska-Urban J., Piekutowski J., Podławiak G., Sobolewski T. (red.), *Przez współpracę do sukcesu. Partnerstwo lokalne na rynku pracy*, Warszawa 2007.
101. Spear R., *Ramy instytucjonalne dla przedsiębiorstwa społecznego: wyzwania dla Polski i innych nowych krajów członkowskich*, „Ekonomia Społeczna. Teksty” 2006, nr 1.
102. Sroka J., *Ekonomia społeczna – między rynkową transakcją, społeczną kooperacją a hierarchiczną koordynacją*, D. Murzyn, J. Pach, (red.) *Ekonomia społeczna, między rynkiem, państwem a obywatelem*, Warszawa 2018.
103. Staśkiewicz A., *Rola organizacji pozarządowych w Polsce w zaspokajaniu potrzeb społecznych*, „Zeszyty Naukowe” 2017, nr 3(23).
104. Szopa B., *Ekonomia społeczna z perspektywy ekonomii tradycyjnej*, „Ekonomia Społeczna” 2007, nr 1.
105. Szubert W., *Studia z polityki społecznej*, Warszawa 1973.

106. *Tezy z Raportu Kancelarii Prezesa Rady Ministrów RP*, w: *Współpraca administracji rządowej z organizacjami pozarządowymi w 2001 r.*, Warszawa 2001.
107. Toczyski W., *Niezborności ekonomii społecznej? Rola i miejsce ekonomii społecznej w programach operacyjnych*, „Trzeci Sektor” 2007, nr 9.
108. Wardzińska J., *Jaka ekonomia społeczna w Polsce?*, „Trzeci Sektor” 2005, nr 2.
109. Wiktorska-Święcka A. (red.), *Innowacyjne metody aktywizacji społecznej i zawodowej na przykładzie wdrażania modelu lokalnej sieci wsparcia osób bezdomnych i zagrożonych bezdomnością*, Oficyna Wydawnicza "Atut" - Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, Wrocław 2008.
110. Wilkin J., *Czym jest gospodarka społeczna i jakie ma znaczenia we współczesnym społeczeństwie?*, „Ekonomia Społeczna” 2007, nr 1.
111. Woźnicka J., *Ekonomia społeczna na Pomorzu – stan obecny i perspektywy*, „Rynek - Społeczeństwo – Kultura” 2013, nr 4 (8).
112. Wójcik S., *Zapomniana polska ekonomia społeczna XX w.*, Lublin 2002.
113. Zagóra-Jonszta U. (red.), *Polska neoliberalna myśl społeczno-ekonomiczna do 1918 r.*, Katowice 2010.
114. Ziółkowski M., *Społeczeństwo obywatelskie, transformacja i tradycja we wspólnotach lokalnych*, w: *Państwo, samorząd i społeczności lokalne*, K. Bondyra, M.S. Szczepański, P. Śliwa (red.), Poznań 2005.
115. Żelazna A., Łukasik M., *Współpraca podmiotów w ramach ekonomii społecznej jako innowacyjny sposób realizacji zadań – studium przypadku*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas. Zarządzanie” 2016, nr 3.

Akty prawne:

1. Rozporządzenie Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 25 marca 2004 r. w sprawie warsztatów terapii zajęciowej (Dz. U. 2004 r., nr 63, poz. 587).
2. Ustawa z 16 września 1982 r. *prawo spółdzielcze* (Dz. U nr 30, poz. 210 z późn. zm.).
3. Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o *rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz o zatrudnianiu osób niepełnosprawnych* (Dz. U. 1997 r., nr 123, poz. 776).

4. Ustawa z 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych (Dz. U. nr 94, poz. 651 z późn. zm.).
5. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2014 r., poz. 1118 z późn. zm.).
6. Ustawa z dnia 22 maja 2003 r. o działalności ubezpieczeniowej (Dz. U. 2003 r., nr 124 poz. 1151).
7. Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym (Dz. U. 2003 r., nr 122, poz. 1143).
8. Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. 2004 r., nr 64, poz. 593).
9. Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz. U. 2004 r., nr 99, poz. 1001).
10. Ustawa z dnia 6 kwietnia 1984 r. o fundacjach (Dz. U. 1991 r., nr 46, poz. 203 z późn. zm.).
11. Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. prawo o stowarzyszeniach (Dz. U. z 2011 r., nr 79, poz. 855).
12. Ustawa z dnia 19 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. 2009 r., nr 6, poz. 33).
13. Ustawa z dnia 16 sierpnia 1923 r. o opiece społecznej.
14. Ustawa z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej (Dz. U. 2022 r, poz. 1812).

Źródła Internetowe:

1. Bieńkuńska A., *Ubóstwo w Polsce w latach 2019 i 2020*, GUS, Warszawa 2021
file:///C:/Users/u%C5%BCytkownik/Desktop/Pulpit_2/BadaniaD/pobrane/ubostwo_w_polsce_w_latach_2019_i_2020_2.pdf [dostęp 14.03.2023r.]
2. Hausner J., *Ekonomia społeczna a państwo*
<https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/13220530160.pdf>, [dostęp 24.04.2020].
3. Herbst I., *Analiza możliwości finansowania podmiotów ekonomii społecznej w Polsce*, <http://www.owes.info.pl/biblioteka/10niebankowefinansowaniepes.pdf> [dostęp 12.03.2023].

4. Leś E., *Przedsiębiorczość społeczna w poszerzonej Europie*, 2006.
www.ces.net.pl/mambots/editors/jce/jscripsts/tiny_mce/plugins/filemanager/images/ext/ppt_small.gif. [dostęp 16.10.2020]
5. Piotrowski B., *Kształtowanie się polityki społecznej w Polsce – od okresu międzywojennego po dzień dzisiejszy*, <http://rynekpracy.org/x/543528>, [dostęp 16.12.2020]
6. Piotrowski B., *Kształtowanie się polityki społecznej w Polsce – od okresu międzywojennego po dzień dzisiejszy*, *Kształtowanie się polityki społecznej w Polsce – od okresu międzywojennego po dzień dzisiejszy* (klon.org.pl), [dostęp 12.02.2021]
7. Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 19 lutego 2009 r. w sprawie gospodarki społecznej (2008/2250(INI)),
http://www.ekonomiaspoleczna.pl/x/442757/site_skin/es_teamlab [dostęp 20.12.2020]
8. Ekonomia Społeczna:
<https://www.ekonomiaspoleczna.gov.pl/Wykaz,akredytowanych,Osrodkow,Wsparcia,Ekonomii,Spoecznej,3920.html> [dostęp 20.02.2023 r.]
9. Programem Inicjatywy Wspólnotowej EQUAL:
<http://www.equal.org.pl/equal.php?CID=6&lang=pl>, [dostęp 30.09.2019].
10. Fundusze Europejskie dla Podlaskiego: <https://rpo.wrotapodlasia.pl>, [dostęp 30.10.2019].
11. Departament Ekonomii Społecznej: <https://www.ekonomiaspoleczna.gov.pl>, [dostęp 30.09.2019]
12. Krajowy program „Zabezpieczenie społeczne i integracja społeczna na lata 2008-2010”, Dokument przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 16 grudnia 2008 roku:
http://www.irp-fundacja.pl/praca/res121/program_zabezpieczenie_spoeczne_2008.pdf [dostęp 30.09.2019]
13. Raport z badań, *Kondycja organizacji pozarządowych*, Stowarzyszenie Kłon/Jawor Warszawa 2019, s. 9.:
https://www.klon.org.pl/files/raporty/raport_2019.pdf [dostęp 11.09.2020]
14. Raport z badań Stowarzyszenia Kłon/Jawor. Kondycja sektora organizacji pozarządowych 2015:

- https://www.nck.pl/upload/attachments/318004/Raport_Klon_Kondycja_2015.pdf
[dostęp 30.09.2019]
15. *Spółdzielnie socjalne na rzecz wspólnot samorządowych, Rekomendacje Ministra Pracy i Polityki Społecznej, dokumenty rządowe i samorządowe, przykłady*, Ogólnopolski Związek Rewizyjny Spółdzielni Socjalnych Warszawa 2015:
https://www.ekonomiaspoleczna.gov.pl/download/files/EKONOMIA%20SPOLECZNA/Publikacje/PDF_maly.pdf [dostęp 16.12.2020]
 16. Informacja dla sejmiku i senatu Rzeczypospolitej Polskiej o funkcjonowaniu centrów i klubów integracji społecznej w latach 2016-2017:
<https://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/0/958A3CF67E41400CC125834B005EBD9B/%24File/3009.pdf> [dostęp 16.12.2020]
 17. Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej:
https://www.ekonomiaspoleczna.gov.pl/download/files/EKONOMIA_SPOLECZNA/KPRES.pdf [dostęp 18.12.2020]
 18. Standardy wsparcia Ośrodków Ekonomii Społecznej:
https://www.ekonomiaspoleczna.gov.pl/download/files/standardy_OWES.pdf
[dostęp 27.12.2019 r.]
 19. Sprawozdanie z działalności SZOWES- Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej dla regionu szczecińskiego za okres 01.01-31.12.2018.
 20. <https://owesszczecin.pl/wp-content/uploads/2021/07/SPRAWOZDANIEOWES-ZA-2018.pdf> [dostęp 20.12.2019r.]
 21. Raport z adaptacji modelu włoskiego 2013:
<http://jadwiga.org/uploads/biblioteka/moznainaczej.pdf> [dostęp 16.11.2019r.]
 22. *Rozwój przedsiębiorczości społecznej w Polsce i wybranych krajach Unii Europejskiej*, Raport tematyczny, PARP:
https://www.parp.gov.pl/storage/publications/pdf/spoeczna-przedsibiorczo_12-11-2020_popr_z-okadk.pdf [dostęp 14.11.2021r.]
 23. Czym jest System Akredytacji i Standardów Działania Instytucji Wsparcia Ekonomii Społecznej – AKSES?
<http://akses.ekonomiaspoleczna.gov.pl/akredytacja-owes> [dostęp 27.12.2019 r.]
 24. Wykaz akredytowanych OWES II Wykaz akredytowanych OWES :: Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej - Departament Ekonomii Społecznej (ekonomiaspoleczna.gov.pl) [dostęp 20.02.2023 r.]

25. Ekspertyza w zakresie ekonomii społecznej w obszarze społecznym, gospodarczym i instytucjonalnym, Białystok 2019.: <http://www.rops-bialystok.pl/andrzej3/wp-content/uploads/2019/11/Ekspertyza.pdf> [dostęp 22.12.2021 r.]
26. A. Bugalska (et al.), *Ekonomia społeczna w Polsce w nowej perspektywie finansowej 2020+, wnioski i rekomendowane rozwiązania*, Warszawa 2020, s. 24.
https://www.ekonomiaspoleczna.gov.pl/download/files/EKONOMIA_SPOLECZNA/ES_2021-2027.pdf [dostęp 29.12.2021 r.].
27. Wieloletni Program Rozwoju Ekonomii Społecznej w województwie podlaskim do roku 2027. *Ekonomia Solidarności Społecznej*, ROPS, Białystok 2020
<http://www.rops-bialystok.pl/andrzej3/?p=7795> [dostęp 22.06.2022 r.]
28. Poradnik dla przedsiębiorstw społecznych oraz podmiotów ekonomii społecznej na temat radzenia sobie w sytuacjach kryzysowych Ekspertyza w wymiarze społecznym, instytucjonalnym i gospodarczym: <http://sai.wrotapodlasia.pl> [dostęp 22.06.2022 r.]
29. Koordynacja w ramach Unii polityki gospodarczej, zatrudnienia i społecznej
<https://lexlege.pl/traktat-o-funkcjonowaniu-unii-europejskiej/art-5/> [dostęp 20.03.2023r.]
30. E. Grzejszczyk, Wybrane polskie regulacje podatkowe w zakresie ekonomii społecznej. Analiza prawno-podatkowa wg stanu prawnego na dzień 1 stycznia 2008 roku, s. 26.
<http://www.owes.info.pl/biblioteka/11polskieregulacjepodatkowe.pdf> [dostęp 13.02.2023r.]
31. Monitoring „Wieloletniego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej w województwie podlaskim na lata 2013 – 2020” za rok 2018, Białystok 2019, s. 8.
<http://www.rops-bialystok.pl/andrzej3/wp-content/uploads/2019/05/Monitoring-WPRES-za-rok-2018.pdf> [20.03.2023r.]
32. Poprawa potencjału integracji społecznej na poziomie lokalnym poprzez ekonomię społeczną. Raport na temat Polski, Departament Zarządzania Europejskim Funduszem Społecznym w Ministerstwie Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2009r., s. 43 [dostęp 13.03.2023r.].
<https://www.ekonomiaspoleczna.gov.pl/download/files/pozytek/Raport%20koncowy%20ES%20OECD.pdf>

Wykaz wykresów, tabel i rysunków

Spis wykresów:

Wykres 1. Wiek przedstawicieli podmiotów ekonomii społecznej województwa podlaskiego	153
Wykres 2. Procentowy udział ankietowanych (przedstawicieli podmiotów ekonomii społecznej) we wsparciu OWES województwa podlaskiego.	154
Wykres 3. Podmiot, w ramach którego przedstawiciel podmiotów ekonomii społecznej województwa podlaskiego otrzymał wsparcie z OWES.	154
Wykres 4. Czas zaangażowania respondenta w działalność podmiotu ekonomii społecznej, który reprezentuje podczas badań.	155
Wykres 5. Faza rozwoju podmiotu ekonomii społecznej reprezentowanego przez ankietowanych.	156
Wykres 6. Wiek uczestników działań ośrodków wsparcia ekonomii społecznej.	159
Wykres 7. Wykształcenie uczestników działań ośrodków wsparcia ekonomii społecznej.	159
Wykres 8. Procentowy udział ankietowanych – uczestników działań ośrodków wsparcia ekonomii społecznej województwa podlaskiego – we wsparciu OWES.	160
Wykres 9. Rodzaj wsparcia, z którego skorzystał przedstawiciel PES w ramach współpracy z OWES	161
Wykres 10. Rodzaj wsparcia, z którego skorzystał przedstawiciel PES w ramach współpracy z OWES.	163
Wykres 11. OWES jako podmiot pełniący ważną rolę we wzmacnianiu sektora ekonomii społecznej.	164
Wykres 12. Instytucje, które w opinii przedstawicieli PES pełnią ważną rolę we wzmacnianiu sektora ekonomii społecznej.	166
Wykres 13. Instytucje, które w opinii przedstawicieli PES najlepiej reagują i zaspokajają potrzeby podmiotów ekonomii społecznej.	167
Wykres 14. Działania OWES przyczyniają się do tworzenia nowych, trwałych miejsc pracy.	168
Wykres 15. Wybrane działania OWES, które przyczyniają się do tworzenia nowych, trwałych miejsc pracy.	170

Wykres 16. Wsparcie, którego brakuje w działaniach OWES w opinii badanych.....	172
Wykres 17. Istnienie Barrier w kontakcie z OWES, które nie pozwalają zaspokoić potrzeb podmiotów ekonomii społecznej.	173
Wykres 18. Wzmocnienie pracowników OWES w celu uatrakcyjnienia usług doradztwa.	174
Wykres 19. Czy OWES pełni ważną rolę we wzmacnianiu sektora ekonomii społecznej.	175
Wykres 20. Działania OWES przyczyniają się do tworzenia nowych miejsc pracy... ..	177
Wykres 21. Usługi, z których skorzystali ankietowani (uczestnicy działań OWES). ..	178
Wykres 22. Transparentność i czytelność warunków korzystania z oferty OWES.....	181
Wykres 23. Satysfakcja z otrzymanego wsparcia OWES.	183
Wykres 24. Satysfakcja z otrzymanego wsparcia oraz warunków lokalowych OWES.	184

Spis tabel:

Tabela 1. Porównanie starej (XIX w.) i nowej (XX/XXI w.) ekonomii społecznej.....	45
Tabela 2. Obszary aktywności ekonomii społecznej	46
Tabela 3. Wykaz wskaźników monitorowania KPRES.....	103
Tabela 4. Kluczowe priorytety KPRES	104
Tabela 5. Procentowy udział badanych w założonych grupach wiekowych	181
Tabela 6. Cele, zakres działalności OWES — wybrane cytaty — opinie respondentów trzech ośrodków wsparcia ekonomii społecznej województwa podlaskiego (opracowanie własne).....	190
Tabela 7. Współpraca z zewnętrznymi instytucjami - wybrane cytaty respondentów trzech ośrodków wsparcia ekonomii społecznej województwa podlaskiego (opracowanie własne).....	197
Tabela 8. Liczba PES, które dzięki wsparciu OWES podjęły działalność odpłatną pożytku publicznego lub działalność gospodarczą	201
Tabela 9. Weryfikacja wyznaczonych hipotez głównych i szczegółowych w ramach procesu badawczego	217

Spis rysunków:

Rysunek 1. Systemowe usytuowanie ekonomii społecznej	17
Rysunek 2. Systemowe usytuowanie przedsiębiorstwa społecznego	55

Załączniki

Załącznik nr 1. Ankieta skierowana do przedstawicieli podmiotów ekonomii społecznej.	251
Załącznik nr 2. Ankieta skierowana do uczestników działań ośrodków wsparcia ekonomii społecznej w woj. podlaskim.	263
Załącznik nr 3. Scenariusz do indywidualnego wywiadu pogłębionego (IDI) z Kierownikiem OWES.	269
Załącznik nr 4. Scenariusz do indywidualnego wywiadu pogłębionego (IDI) z Pracownikiem.....	273
Załącznik nr 5. Scenariusz pogłębionego wywiadu grupowego.	276

Załącznik nr 1. Ankieta skierowana do przedstawicieli podmiotów ekonomii społecznej.

Szanowni Państwo,

Jestem doktorantem na Wydziale Politologii Uniwersytetu Kardynała Wyszyńskiego w Warszawie. Bardzo proszę Państwa o pomoc w przeprowadzeniu badania dotyczącego działalności Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej w woj. podlaskim. Bardzo zależy mi na szczerych odpowiedziach, które posłużą do celów badawczych. Zapewniam, że ankieta jest w pełni poufna i anonimowa, a wyniki będą używane tylko w zbiorczym opracowaniu i przetwarzane statystycznie.

Bardzo dziękuję za poświęcony czas!

W każdej kategorii odpowiedzi proszę zaznaczyć przy wybranej odpowiedzi.

ANKIETA SKIEROWANA DO PRZEDSTAWICIELI PODMIOTÓW EKONOMII SPOŁECZNEJ

1. Proszę zaznaczyć z jakiego rodzaju wsparcia korzystał/a Pani/Pan w ramach współpracy z OWES?

(proszę wskazać max. 3 odpowiedzi lub wszystkie jeśli zachodzi taka sytuacja)

- szkolenie ogólne o ekonomii społecznej
- usługi prawne, księgowo, marketingowe
- szkolenie z zasad prowadzenia działalności
- doradztwo biznesowe
- dotacje na rozpoczęcie działalności
- inne (jakie?).....

2. Czy Pani/Pana zdaniem OWES pełni ważną rolę we wzmacnianiu sektora ekonomii społecznej?

- Zdecydowanie tak
- Raczej tak
- Nie wiem
- Raczej nie
- Zdecydowanie nie

3. Jaka instytucja Pani/Pana zdaniem pełni ważną rolę we wzmacnianiu sektora ekonomii społecznej oprócz OWES? *(proszę zaznaczyć w każdym wariantcie według określonej poniżej skali)*

(5 – najważniejsza rola ; 1- znikoma rola)

Instytucja/jednostka	5	4	3	2	1
Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej					
Urząd Marszałkowski					
JST (Urząd Miasta, Urząd Gminy)					
Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej (ROPS)					
Powiatowy Urząd Pracy (PUP)					
Tise S.A. Towarzystwo Inwestycji Społeczno - Ekonomicznych					
Inne (jakie?)					

4. Która instytucja Pani/Pana zdaniem najlepiej reaguje i zaspokaja potrzeby podmiotów ekonomii społecznej?

(proszę zaznaczyć w każdym wariantcie według określonej poniżej skali)

(5 – doskonale reaguje/zaspokaja potrzeby ; 1- znikome reakcje/zaspokajanie potrzeb)

Instytucja/jednostka	5	4	3	2	1
Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej					
Urząd Marszałkowski					
JST (Urząd Miasta, Urząd Gminy)					
Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej (ROPS)					
Powiatowy Urząd Pracy (PUP)					
Tise S.A. Towarzystwo Inwestycji Społeczno - Ekonomicznych					
Inne (jakie?)					

5. Czy Pani/Pana zdaniem działania OWES przyczyniają się do tworzenia nowych trwałych miejsc pracy?

- Zdecydowanie tak
 Raczej tak
 Nie wiem
 Raczej nie
 Zdecydowanie nie

6. Które Pani/Pana zdaniem działania OWES moga przyczynić się do zachowania trwałości miejsc pracy? (proszę zaznaczyć w każdym wariantcie według określonej poniżej skali)

(5 – w znacznym stopniu 1 – nie ma żadnego znaczenia)

Zakres działań OWES	5	4	3	2	1
Udzielenie dodatkowych dotacji z funduszy europejskich					
Wsparcie w otrzymaniu pożyczki w ramach funduszu pożyczkowego					
Większa liczba godzin doradztwa biznesowego					
Wsparcie psychologiczne dla pracowników PES					
Wsparcie w budowaniu współpracy PES i JST					
Wsparcie w pozyskiwaniu zamówień publicznych					
Wsparcie w zakresie zarządzania personelem					
Inne działanie (jakie?).....					

7. Proszę zaznaczyć w jakim stopniu jest Pan/Pani zadowolony(a) z następujących form wsparcia OWES (proszę dokonać oceny na skali zakreślając znakiem X przy odpowiedniej odpowiedzi):

a. Wsparcie w przygotowaniu biznesplanu – od podstaw do opracowania wieloletnich analiz biznesowych

- bardzo wysoko wysoko nie mam zdania nisko bardzo nisko

b. Wsparcie w prowadzeniu księgowości i rachunkowości

bardzo wysoko wysoko nie mam zdania nisko bardzo nisko

c. Prawo pracy i czas pracy w ramach doradztwa prawnego

bardzo wysoko wysoko nie mam zdania nisko bardzo nisko

d. Wsparcie w ramach zarządzania relacjami z klientem

bardzo wysoko wysoko nie mam zdania nisko bardzo nisko

8. Czego Pani/Pana zdaniem zabrakło we wsparciu by wskazać wysoką ocenę?

(proszę wskazać max. 3 odpowiedzi lub wszystkie jeśli zachodzi taka sytuacja)

- Profesjonalizmu (merytorycznego podejścia ze strony doradcy)
- Zaangażowania (większej aktywności ze strony doradcy)
- Indywidualnego wsparcia
- Niewystarczająca liczba godzin w ramach danego wsparcia
- Ciężko wskazać powód niskiej oceny
- Inne (jakie?).....

9. Z jakiego rodzaju doradztwa Pani/Pan skorzystał/a w ramach współpracy z OWES?

(proszę wskazać max. 3 odpowiedzi lub wszystkie jeśli zachodzi taka sytuacja)

- w zakresie tworzenia i funkcjonowania PES
- przygotowanie PES do przekształcenia w PS.
- opracowanie indywidualnych ścieżek rozwoju
- współpraca z JST, przede wszystkim z PUP, OPS itp.
- wspieranie budowania lokalnych partnerstw i porozumień na rzecz rozwoju ES.
- doradztwo w kwestii ustawy o działalności pożytku publicznym i wolontariacie,
- doradztwo w kwestii ustawy o spółdzielniach socjalnych,
- doradztwo w kwestii ustawy prawo zamówień publicznych,
- doradztwo w kwestii dokumentów KPRES.

10. Czy jest Pani/Pan usatysfakcjonowana/y z otrzymanego doradztwa? (proszę zaznaczyć w każdym wariantcie według określonej poniżej skali)

(5 – w pełni usatysfakcjonowana/y 1 – w ogóle nie jestem usatysfakcjonowana/y)

	5	4	3	2	1
Przygotowanie merytoryczne doradców					
Lokalizacja miejsca gdzie było świadczone doradztwo					
Tematyka oferowanych usług doradczych					
Liczba godzin doradztwa					

11. Czy otrzymane wsparcie przełożyło się na rozwój Pani/Pana podmiotu ekonomii społecznej?

- Zdecydowanie tak
- Raczej tak
- Nie wiem
- Raczej nie
- Zdecydowanie nie

12. Czy otrzymane wsparcie przełożyło się na skuteczne wykorzystanie środków pożyczki?

- Zdecydowanie tak
- Raczej tak
- Nie wiem
- Raczej nie
- Zdecydowanie nie

13. Czy Pani/Pana zdaniem OWES wspiera podmioty ekonomii społecznej w ubieganiu się o przyznanie ogólnopolskich i regionalnych znaków jakości?

- Zdecydowanie tak
- Raczej tak
- Nie wiem
- Raczej nie
- Zdecydowanie nie

14. Jakie działania OWES Pani/Pana zdaniem wzmocniłyby wsparcie PES w ubieganiu się o przyznanie ogólnopolskich i regionalnych znaków jakości? (proszę zaznaczyć w każdym wariantcie według określonej poniżej skali)

(5 – w znacznym stopniu by wzmocniło 1 – w ogóle by nie wzmocniło)

	5	4	3	2	1
Intensywniejsze informowanie PES o możliwości ubiegania się o certyfikat					
Pomoc w wyborze właściwej kategorii					
Pomoc w wypełnieniu wniosku					
Informacji o korzyściach z posiadanego certyfikatu					
Przedstawienie sposobów wykorzystania znaku certyfikacji					

15. Czy Pani/Pana podmiot ekonomii społecznej starał się o nadanie statusu przedsiębiorstwa społecznego?

- Zdecydowanie tak
- Raczej tak
- Nie wiem
- Raczej nie
- Zdecydowanie nie

16. Jeśli TAK. Co zachęciło Panią/Pana do zdobycia statusu przedsiębiorstwa społecznego? (proszę zaznaczyć w każdym wariantcie według określonej poniżej skali)

(5 – w znacznym stopniu zachęciło 1 – nie miało żadnego znaczenia)

	5	4	3	2	1
Dodatkowe wsparcie finansowe na stworzenie miejsc pracy					
Możliwość ubiegania się o społeczne zamówienia publiczne					

Promocja np. wpisanie podmiotu na regionalną oraz ogólnopolską listę przedsiębiorstw społecznych					
Możliwość pozyskania nowych klientów					
Możliwość zwiększenia zarobków PES					
Uczestnictwo w spotkaniach lub innych wydarzeniach dedykowanych przedsiębiorstwom społecznym					

17. Jeśli NIE. Z jakiego powodu Pani/Pana podmiot ekonomii społecznej nie starał się o status przedsiębiorstwa społecznego? (proszę wskazać max. 3 odpowiedzi lub wszystkie jeśli zachodzi taka sytuacja)

- brak wiedzy na temat możliwości uzyskania statusu przedsiębiorstwa społecznego
- niespełnianie warunków do ubiegania się o status przedsiębiorstwa społecznego
- brak wsparcia w przygotowaniu niezbędnej dokumentacji
- stopień złożoności i skomplikowania całej procedury
- inne (jakie?)

18. Jakie potrzeby podmiotów ekonomii społecznej Pani/Pana zdaniem są najczęściej zaspokajane w ramach wsparcia OWES? (proszę wskazać max. 3 odpowiedzi lub wszystkie jeśli zachodzi taka sytuacja)

- Wsparcie finansowe
- Doradztwo – prawne, księgowo, marketingowe
- Wsparcie w planowaniu rozwoju podmiotu ekonomii społecznej
- Rozwój sieci kontaktów i kontrahentów
- Wsparcie w procesie reintegracji członków/pracowników
- Szybka i rzeczowa odpowiedź na wyzwania i problemy
- Inne (jakie?)

19. Czy zgadza się Pani/Pan ze stwierdzeniem: Każdy pracownik OWES ma określony zakres prac, który skutecznie realizuje na danym stanowisku.

- Zdecydowanie tak
- Raczej tak
- Nie wiem
- Raczej nie
- Zdecydowanie nie

20. Oceń formy wsparcia udzielanego podmiotom ekonomii społecznej przez OWES:

(proszę zaznaczyć w każdym wariantcie według określonej poniżej skali)

Jeśli Pani/Pan przyznał/a gdzieś ocenę 1 lub dwa – proszę o wyjaśnienie

Zakres wsparcia udzielanego przez OWES	Bardzo pomocne	Dosyć pomocne	Średnio pomocne	Słabo pomocne	zbyteczne
Doradztwo biznesowe – budowanie konkurencyjności produktów i usług PES, poszukiwanie partnerów,	5	4	3	2	1

identyfikowanie nisz rynkowych, przygotowanie danych i ofert, biznesplanu.					
<u>Doradztwo marketingowe</u> – planowanie, przygotowanie oferty, polityki cen i optymalizacji kosztów, opracowanie strategii marketingowych, badanie rynku, opracowanie standardów obsługi klienta.	5	4	3	2	1
<u>Doradztwo prawne</u> – prawne aspekty prowadzenia PES (prawo pracy, sprawozdawczość, KRS, umowy);	5	4	3	2	1
<u>Doradztwo informatyczne</u> – wsparcie techniczne, obsługa pakietu biurowego, tworzenie, administracji stron internetowych, promocja w Internecie	5	4	3	2	1
<u>Doradztwo księgowo</u> – przygotowanie do korzystania z mikropożyczek, podatki bezpośrednie i pośrednie w działaniach PES, obowiązki pracodawcy względem pracowników, rachunkowość i księgowość PES, zobowiązania finansowe związane z prowadzoną działalnością, płace i pochodne, ubezpieczenia społeczne pozyskiwanie źródeł finansowania działalności (m.in. produkty sektora finansowego) wraz ze wsparciem w przygotowaniu wniosków, planowanie finansowe.	5	4	3	2	1
Inne (jakie?)	5	4	3	2	1

Wyjaśnienie:

.....

.....

21. Czy wsparcie otrzymane od OWES spełniło Pani/Pana oczekiwania?

- Zdecydowanie tak
- Raczej tak
- Nie wiem
- Raczej nie
- Zdecydowanie nie

22. Jakiego wsparcia Pani/Pana zdaniem brakuje w działaniach podejmowanych przez OWES?

(proszę wskazać max. 3 odpowiedzi lub wszystkie jeśli zachodzi taka sytuacja)

- prowadzenia „za rękę” przez każdy etap rozwijania podmiotu ekonomii społecznej
- przedstawienia szczegółowych informacji na temat trudności w prowadzeniu podmiotu ekonomii społecznej
- zaplanowanego doradztwa, część spotkań odbyła się wyłącznie na listach obecności
- indywidualnego wsparcia przy konkretnym problemie
- wsparcia rozwoju istniejących podmiotów ekonomii społecznej (bez powiązania z tworzeniem miejsc pracy)
- brak stałego dostępu do usług OWES po zakończeniu wsparcia pomostowego
- wsparcia w procesie restrukturyzacji lub likwidacji PES

- większego wpływu PES na zakres świadczonych usług OWES (możliwość skorzystania z innych usług niż zapisanych we wniosku)
- możliwość wybrania OWES – brak rejonizacji
- możliwość wymiany dobrych praktyk, doświadczeń, wspólnych spotkań
- inne (jakie?).....
-

23. Jak Pani/Pan ocenia wsparcie i zaangażowanie poszczególnych pracowników kluczowych OWES? (proszę zaznaczyć w każdym wariantcie według określonej poniżej skali) (5 – najwyższa ocena ; 1- najniższa ocena)

Pracownik OWES	5	4	3	2	1
koordynator merytoryczny					
animatory					
kluczowi doradcy					
doradcy biznesowi					
specjaliści ds. reintegracji					
Specjaliści ds. prawa zamówień publicznych					

24. Czy Pani/Pana zdaniem pracownicy OWES powinni ze sobą współpracować we wsparciu jednego PES?

- Zdecydowanie tak
- Raczej tak
- Nie wiem
- Raczej nie
- Zdecydowanie nie

Jeśli TAK. W jakiej konfiguracji Pani/Pana zdaniem współpraca jest wymagana? (proszę zaznaczyć w każdym wariantcie według określonej poniżej skali) (5 – konieczna współpraca ; 1- niewymagana współpraca)

Pracownik OWES	5	4	3	2	1
animatory – kluczowi doradcy					
doradcy biznesowi – animatory					
specjaliści ds. reintegracji – animatory					
specjaliści ds. prawa zamówień publicznych – animatory					
kluczowi doradcy – doradcy biznesowi					
specjaliści ds. reintegracji – kluczowi doradcy					
specjaliści ds. reintegracji – doradcy biznesowi					
doradcy biznesowi – kluczowi doradcy					
specjaliści ds. prawa zamówień publicznych – specjaliści ds. reintegracji					
specjaliści ds. prawa zamówień publicznych – kluczowi doradcy					
specjaliści ds. prawa zamówień publicznych – doradcy biznesowi					

25. Co Pani/Pana zdaniem można wzmocnić u pracowników OWES by usługi doradztwa były bardziej atrakcyjniejsze? (proszę wskazać max. 3 odpowiedzi lub wszystkie jeśli zachodzi taka sytuacja)

- wiedzę merytoryczną (co wzmocni jakość usług doradztwa świadczącego przez OWES)
- doświadczenie (zatrudnienie osoby „czującej PES”)
- zaangażowanie (koncentracja na wzmocnianiu i wspieraniu PES)
- silniejsza orientacja pracownika OWES na potrzeby PES
- świadczenie usług przez osoby o wąskiej specjalizacji (adekwatnie do profilu działania PES)
- inne (jakie?)

26. Czy widzi Pani/Pan potrzebę korzystania ze stałej pomocy OWES?

- Zdecydowanie tak
- Raczej tak
- Nie wiem
- Raczej nie
- Zdecydowanie nie

Jeśli TAK. W ramach jakich ofert oczekuje Pani/Pan stałej pomocy OWES?

(proszę zaznaczyć w każdym wariantcie według określonej poniżej skali)

(5 – mocno oczekiwana pomoc ; 1- zbyt duża pomoc)

OFERTA	5	4	3	2	1
Doradztwo					
Animacja					
Szkolenia					
Pakiety księgowo, prawne					
Pakiety marketingowe					
Inne (jakie?)					

27. Czy przychody w przedsiębiorstwie, które Pani/Pan reprezentuje można zakwalifikować jako stabilne?

- Zdecydowanie tak
- Raczej tak
- Nie wiem
- Raczej nie
- Zdecydowanie nie

Jeśli NIE/TRUDNO POWIEDZIEĆ. Co Pani/Pana zdaniem może poprawić na stabilność finansową PES? (proszę zaznaczyć w każdym wariantcie według określonej poniżej skali)

(5 – zdecydowanie poprawi stabilność finansową ; 1- nie ma wpływu na stabilność finansową)

	5	4	3	2	1
Nowi wykwalifikowanie pracownicy					
Pracownicy powiązani więzami rodzinnymi, znajomi					
Lobbowanie w instytucjach samorządowych na rzecz PES					
Wsparcie w zakresie reintegracji społecznej oraz wsparcie psychologiczne dla członków, założycieli i zatrudnionych					
Poprawa dostępu do kapitału zwrotnego – zwiększenie elastyczności pożyczek oferowanych przez TISE, np. zdecydowane wydłużenie okresu, na jaki są udzielane.					
Nowe maszyny, narzędzia					
Koordinacja współpracy PES z JST/Biznesem/NGO					
Inne (jakie?)					

28. Czy strona www OWES przedstawia aktualny zakres oferowanych usług?

- Zdecydowanie tak
 Raczej tak
 Nie wiem
 Raczej nie
 Zdecydowanie nie

29. Proszę ocenić na ile zgadza się Pani/Pan z poniższymi stwierdzeniami związanymi z działalnością OWES? (proszę zaznaczyć w każdym wariancie według określonej poniżej skali)

Ustosunkuj się do poniższych stwierdzeń	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Ani tak, ani nie	Raczej nie	Zdecydowanie nie
W trakcie korzystania ze wsparcia OWES nabyłam/nabyłem nowe doświadczenia (umiejętności) niezbędne do potrzeb PES					
Czas przeznaczony na szkolenia w OWES był wykorzystany optymalnie, tzn. pozwolił na zdobycie praktycznych umiejętności w stopniu wystarczającym					
W trakcie prowadzenia/pracy w PES wykorzystałam/wykorzystałem wiedzę zdobytą podczas działań OWES					
OWES zapewnił warunki niezbędne do przeprowadzenia wsparcia, prawidłowo zorganizował przebieg planowanych działań					
Specjaliści OWES to osoby kompetentne i pomocne we wsparciu przedsiębiorstw społecznych					

30. Czy Pani/Pana zdaniem istnieją bariery w kontakcie z OWES, które nie pozwalają zaspokoić potrzeb PES?

- Zdecydowanie tak
 Raczej tak
 Nie wiem

- Raczej nie
 Zdecydowanie nie

Jeśli TAK. Co według Pani/Pana może być przeszkodą w zaspokajaniu potrzeb PES przez OWES? (proszę zaznaczyć w każdym wariantcie według określonej poniżej skali)

Ustosunkuj się do poniższych stwierdzeń	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Ani tak, ani nie	Raczej nie	Zdecydowanie nie
Brak koncentracji na wzmacnianiu i wspieraniu istniejących PES					
Skomplikowane procedury, długi czas oczekiwania					
Niska jakość i użyteczność usług doradztwa świadczonego przez OWES					
Brak dopasowania usług do specyficznych potrzeb PES					
Nastawienie OWES na wskaźniki a nie indywidualne wsparcie PES					
Inne (jakie?)					
.....					

31. Czy Pani/ Pana zdaniem na stronie www OWES brakuje informacji/materiałów które byłyby korzystane dla odbiorców usług OWES?

- Zdecydowanie tak
 Raczej tak
 Nie wiem
 Raczej nie
 Zdecydowanie nie

Jeśli TAK. O jakie zagadnienia Pani/Pana zdaniem powinna być rozbudowana strona www OWES? (proszę zaznaczyć w każdym wariantcie według określonej poniżej skali)

Ustosunkuj się do poniższych stwierdzeń	Zdecydowanie	Raczej tak	Ani tak, ani nie	Raczej nie	Zdecydowanie
Informacje o zmieniających się przepisach, obowiązkach					
Informacji na temat źródeł finansowania, pomocy w uzyskaniu finansowania,					
Zagadnienia wzmacniające świadomość korzyści z korzystania z usług / produktów dostarczających wartość społeczną					
Informacje w zakresie restrukturyzacji i likwidacji PES					
Możliwość wymiany przez PES dobrych praktyk, doświadczeń na stronie OWES					
Inne (jakie?)					
.....					

32. Czy Pani/Pana zdaniem proces ubiegania się o dotację w ramach OWES jest przejrzysty?

- Zdecydowanie tak
- Raczej tak
- Nie wiem
- Raczej nie
- Zdecydowanie nie

33. Jakie działania Pani/Pana zdaniem mogą ułatwić ubieganie się o dotację?

.....

34. Jaki zakres wsparcia ze strony doradcy biznesowego Pani/Pana zdaniem jest niezbędny?

(proszę wskazać max. 3 odpowiedzi lub wszystkie jeśli zachodzi taka sytuacja)

- zamówienia publiczne
- budowanie konkurencyjności produktów i usług
- zarządzanie personelem
- twórcze rozwiązywanie problemów
- marketing
- inny (jaki?)

35. Jaki zakres wsparcia w ramach usług animacyjnych Pani/Pana zdaniem jest niezbędny?

(proszę wskazać max. 3 odpowiedzi lub wszystkie jeśli zachodzi taka sytuacja)

- założenie organizacji pozarządowej
- konsultacja dokumentacji (statut, umowę spółki z o.o. not for profit, wnioski rejestracyjne do KRS)
- pomoc w nawiązaniu współpracy z gminami, instytucjami, lokalnymi liderami,
- pomoc w poszukiwaniu partnerów i źródeł finansowania Twoich pomysłów społecznych
- organizacja warsztatów eksperckich, wyjazdów animacyjnych do konkretnych przedsiębiorstw społecznych
- inny (jaki?)

36. Czy doradził(a)by Pani/Pan bliskiej osobie utworzenie podmiotu ekonomii społecznej np. spółdzielni socjalnej?

- Zdecydowanie tak
- Raczej tak
- Nie wiem
- Raczej nie

Zdecydowanie nie

37. Proszę określić fazę rozwoju przedsiębiorstwa, które Pani/Pan reprezentuje:

- faza formowania się
- faza wstępnego rozwoju
- faza stabilizacji i doskonalenia
- faza zmiany -wzrost
- kryzys schyłek, upadek (*przyczyna?*)

Metryczka

Płeć Kobieta Mężczyzna

Wiek

20-25	26-30	31-35	36-40	41-45	46-50	51-55	56 i więcej
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Stan cywilny

- panna/kawaler zamężna/żonaty rozwiedziona/rozwiedziony
- wdowa/wdowiec

Liczba posiadanych dzieci

- nie mam dzieci 1 2 3-4 5-6 więcej, ile? →

Jest Pani/Pan przedstawicielem:

- organizacji pozarządowej (fundacje/stowarzyszenia/kluby sportowe itp.)
- przedsiębiorstwa społecznego, w tym spółdzielnia socjalna
- podmiotu o charakterze reintegracyjnym (ZAZ, WTZ, CIS, KIS)
- podmiotu sfery gospodarczej (np. spółki non-profit)
- inne.....

Które jest/było wspierane przez: OWES Łomża OWES Suwałki OWES Białystok

Jak długo pracuje Pani/Pan w ramach podmiotu ekonomii społecznej?

- do 1 roku od 1 roku do 3 lat od 4 lat do 6 lat od 7 lat do 10 lat
- powyżej 11 lat

Załącznik nr 2. Ankieta skierowana do uczestników działań ośrodków wsparcia ekonomii społecznej w woj. podlaskim.

Szanowni Państwo,

Jestem doktorantem na Wydziale Politologii Uniwersytetu Kardynała Wyszyńskiego w Warszawie. Bardzo proszę Państwa o pomoc w przeprowadzeniu badania dotyczącego działalności Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej w woj. podlaskim. Bardzo zależy mi na szczerych odpowiedziach, które posłużą do celów badawczych. Zapewniam, że ankieta jest w pełni poufna i anonimowa, a wyniki będą używane tylko w zbiorczym opracowaniu i przetwarzane statystycznie. Bardzo dziękuję za poświęcony czas!

W każdej kategorii odpowiedzi proszę zaznaczyć przy wybranej odpowiedzi.

ANKIETA SKIEROWANA DO UCZESTNIKÓW DZIAŁAŃ OŚRODKÓW WSPARCIA EKONOMII SPOŁECZNEJ W WOJ. PODLASKIM

1. Czy Pani/Pana zdaniem OWES pełni ważną rolę we wzmacnianiu sektora ekonomii społecznej?

- Zdecydowanie tak
- Raczej tak
- Nie wiem
- Raczej nie
- Zdecydowanie nie

2. Czy Pani/Pana zdaniem działania OWES przyczyniają się do tworzenia nowych miejsc pracy?

- Zdecydowanie tak
- Raczej tak
- Nie wiem
- Raczej nie
- Zdecydowanie nie

3. Z jakich usług oferowanych przez Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej (OWES) korzystała Pani/Pan?

- Szkolenia Doradztwo ogólne
- Doradztwo biznesowe Animacja
- Inne (jakie?)

4. Jak ocenia Pan/Pani poziom otrzymanego wsparcia?

- bardzo wysoko wysoko nie mam zdania nisko bardzo nisko

Proszę o krótkie uzasadnienie swojej oceny:

.....

5. W jaki sposób prezentowany temat wsparcia odpowiadał Pana/i potrzebom oraz zainteresowaniom?

- w ogóle nie odpowiadał
- w niewielkim stopniu
- bardzo

6. Czy Pani/Pana zdaniem warunki korzystania z oferty OWES są jasne i czytelne?

- Zdecydowanie tak
 Raczej tak
 Nie wiem
 Raczej nie
 Zdecydowanie nie

Jeśli NIE proszę wskazać co sprawia trudność w skorzystaniu z oferty OWES:

7. Jak ocenia Pani/Pan stronę OWES jako kanał informacji o ekonomii społecznej?

(proszę zaznaczyć w każdym wariantcie według określonej poniżej skali)

- bardzo wysoko wysoko nie mam zdania nisko bardzo nisko

Proszę o krótkie uzasadnienie swojej oceny:

8. Czy jest Pani/Pan usatysfakcjonowana/y z otrzymanego wsparcia OWES? (proszę zaznaczyć w każdym wariantcie według określonej poniżej skali)

(5 – w pełni usatysfakcjonowana/y 1 – w ogóle nie jestem usatysfakcjonowana/y)

	5	4	3	2	1
Przygotowanie merytoryczne trenerów/trenerki					
Materiały i pomoce szkoleniowe					
Tematyka/program oferowanych usług					
Liczba godzin szkolenia/doradztwa					

9. Proszę o ocenę jakości obsługi beneficjenta OWES oraz warunków lokalowych biorąc pod uwagę poniższe czynniki:

	5	4	3	2	1	Nie mogę ocenić/ Nie dotyczy
JAKOŚĆ OBSŁUGI						
jakość obsługi - ocena ogólna						
Kompetencja i życzliwość pracowników						
Szybkość obsługi						
Uwzględnianie indywidualnych potrzeb i preferencji beneficjentów						
Udzielanie pomocy w problemach, z jakimi beneficjent zwraca się do OWES						

Dostępność informacji o formach wsparcia						
WARUNKI LOKALOWE OWES						
Warunki lokalowe - ocena ogólna						
Liczba stanowisk obsługi beneficjenta						
Lokalizacja placówki						
Możliwość parkowania w pobliżu placówki						

10. Czy zdobył(a) Pan(i) oczekiwaną przez Pana(ią) praktyczną wiedzę podczas wsparcia OWES?

- Zdecydowanie tak
 Raczej tak
 Nie wiem
 Raczej nie
 Zdecydowanie nie

11. Które z otrzymanych usług/form wsparcia OWES były według Pana(i) najbardziej przydatne?

.....

.....

12. Jaki jest aktualnie Pani/Pana status na rynku pracy?

- osoba bezrobotna niezarejestrowana w ewidencji urzędów pracy
 osoba bezrobotna zarejestrowana w ewidencji urzędów pracy
 osoba długotrwale bezrobotna
 osoba poszukującą pracy, posiadającą status osoby poszukującej pracy
 osoba bierna zawodowo (tzn. nie pracuje i nie jest bezrobotna),
 osoba ucząca się
 osoba nie uczestnicząca w kształceniu lub szkoleniu
 osoba pracująca

13. Czy wsparcie otrzymane z OWES pozwoliło zmienić Pani/Pana sytuację zawodową na lepszą?

- Zdecydowanie tak
 Raczej tak
 Nie wiem
 Raczej nie
 Zdecydowanie nie

14. Czy poleciłby/aby Pan/i wsparcie w OWES innym osobom?

- Zdecydowanie tak
 Raczej tak

- Nie wiem
- Raczej nie
- Zdecydowanie nie

Jeśli TAK to komu?

15. Jakie zagadnienia poruszone podczas wsparcia w OWES były przydatne Panu/i w życiu zawodowym lub osobistym?

.....

16. Czy otrzymana forma wsparcia w OWES była przydatna z punktu widzenia Pana/i pracy?

- Zdecydowanie tak
- Raczej tak
- Nie wiem
- Raczej nie
- Zdecydowanie nie

17. Czego w Pana/i ocenie zabrakło podczas wsparcia w OWES?

.....

18. Na ile prawdopodobne jest, że w przyszłości zdecyduje się Pan/i na ponowne skorzystanie z oferty OWES?

- W ogóle nieprawdopodobne
- Raczej nieprawdopodobne
- Trudno powiedzieć
- Raczej prawdopodobne
- Bardzo prawdopodobne

19. Ogólna ocena wsparcia udzielanego przez Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej (OWES). (proszę dokonać oceny na skali zakreślając znakiem X przy odpowiedniej odpowiedzi)

5- bardzo dobre 1- bardzo słabe

5	4	3	2	1
----------	----------	----------	----------	----------

Metryczka

Płeć Kobieta Mężczyzna

Wiek

20-25	26-30	31-35	36-40	41-45	46-50	51-55	56 i więcej
-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------------

☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------

Wykształcenie

Niepełne podstawowe	Podstawowe	Gimnazjalne	Zasadnicze zawodowe	Średnie	Pomaturalne	Wyższe	Podyplomowe
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Stan cywilny

- panna/kawaler
 zamężna/zonaty
 rozwiedziona/rozwiedziony
 wdowa/wdowiec

Liczba posiadanych dzieci

- nie mam dzieci
 1
 2
 3-4
 5-6
 więcej, ile? →

W ramach którego OWES-u otrzymał/a Pan/i wsparcie

- OWES Łomża
 OWES Suwałki
 OWES Białystok

Status na rynku pracy w chwili otrzymania wsparcia w OWES

- osoba bezrobotna niezarejestrowana w ewidencji urzędów pracy
 osoba bezrobotna zarejestrowana w ewidencji urzędów pracy
 osoba długotrwale bezrobotna
 osoba poszukującą pracy, posiadającą status osoby poszukującej pracy
 osoba bierna zawodowo (tzn. nie pracuje i nie jest bezrobotna),
 osoba ucząca się
 osoba nie uczestnicząca w kształceniu lub szkoleniu
 osoba pracująca

Proszę o wskazanie prawidłowej odpowiedzi: Otrzymując wsparcie w OWES

Zakres wsparcia udzielanego przez OWES	TAK	NIE
korzystałem/am ze świadczeń z pomocy społecznej		
miałem/am status osoby niepełnosprawnej		
byłem/am osobą, o których mowa w art. 1 ust. 2 ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym		
byłem/am osobą przebywającą w pieczy zastępczej lub opuszczającą pieczę zastępczą oraz rodziny przeżywające trudności w pełnieniu funkcji opiekuńczo-wychowawczych		

byłem/am osobą przebywającą w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych i młodzieżowych ośrodkach socjoterapii		
byłem/am członkiem gospodarstwa domowego sprawującego opiekę nad osobą z niepełnosprawnością		
byłem/am osobą potrzebującą wsparcia w codziennym funkcjonowaniu		
byłem/am osobą bezdomną lub dotkniętą wykluczeniem z dostępu do mieszkań		
byłem/am osobą korzystającą z PO PŻ		
Inna kategoria kwalifikowalności do wsparcia OWES (jaka?)		

Załącznik nr 3. Scenariusz do indywidualnego wywiadu pogłębionego (IDI) z Kierownikiem OWES.

Scenariusz do indywidualnego wywiadu pogłębionego (IDI) z Kierownikiem OWES

TEMAT	KWESTIE SZCZEGÓŁOWE (PYTANIA)
Cele i zakres działalności OWES	<p>Jakie rodzaje usług oferuje Państwa podmiot? Które cieszą się największym zainteresowaniem a których brakuje?</p> <p><i>(proszę wymienić i krótko scharakteryzować)</i></p>
Współpraca z zewnętrznymi instytucjami	<p>1. Czy współpracujecie Państwo z instytucjami/organami zajmującymi się problematyką zatrudnienia, przeciwdziałania bezrobociu? Jak przebiega współpraca z kim współpracujecie i jakie są efekty. </p> <p>1. <u>Jeśli NIE, to:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Dlaczego? ➤ Czy planujecie Państwo rozpocząć taką współpracę? ➤ Na czym powinna polegać taka współpraca? <p>.....</p> <p>1. <u>Jeśli TAK to:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Na czym ta współpraca polega? Jaki jest jej zakres? ➤ Czy są Państwo zadowoleni ze współpracy? <p>Jeśli TAK to: Dlaczego? Jakie są efekty współpracy? Jeśli NIE to: Dlaczego? Jakie zmiany powinny nastąpić w ramach współpracy by była ona pomyślna? </p>
	<p>Czego brakuje OWES a czego brakuje instytucjom zajmujących się problematyką zatrudnienia aby ta współpraca była lepsza bardziej efektywna.</p>

	<p>.....</p>
	<p>2. Jak wygląda Państwa współpraca z ROPS w obszarze sektora ekonomii społecznej?</p> <p>.....</p>
	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Czy są zagadnienia o które należałoby współpracę poszerzyć bądź zintensyfikować? ➤ Czy są Państwo zadowoleni ze współpracy? <p>Jeśli TAK to: Dlaczego? Jakie są efekty współpracy?</p> <p>Jeśli NIE to: Dlaczego? Jakie zmiany powinny nastąpić w ramach współpracy by była ona pomyślna?</p> <p>.....</p>
	<p>3. Czy podejmujecie Państwo współpracę z samorządem?</p>
	<p><u>Jeśli NIE, to:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Dlaczego? Jakie są bariery w podjęciu współpracy? ➤ Czy planujecie Państwo taką współpracę? ➤ Na czym powinna polegać taka współpraca? <p>.....</p> <p><u>Jeśli TAK to:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Na czym ta współpraca polega? ➤ Jakie są efekty współpracy? ➤ Czy są Państwo zadowoleni ze współpracy? <p>Jeśli TAK to: Dlaczego? Jakie działania można byłoby podjąć by współpraca była efektywniejsza?</p>

	<p>Jeśli NIE to: Dlaczego? Jakie zmiany powinny nastąpić w ramach współpracy by była ona pomyślna?</p> <p>.....</p>
<p>Udzielane wsparcie beneficjentom OWES (PES)</p>	<p>1. Jaki zakres świadczonych usług OWES na rzecz PES cieszy się największym zainteresowaniem, jakiego brakuje?</p>
	<p>➤ Czy planowane jest rozszerzenie zakresu usług świadczonych przez OWES na rzecz PES?.....</p>
	<p>2. Czy jest wsparcie, z którego beneficjenci OWES są najbardziej zadowoleni?.....</p>
	<p>➤ Z czego Państwa zdaniem wynika ta satysfakcja?.....</p>
	<p>3. W ramach jakiego wsparcia najczęściej zgłaszane jest niezadowolenie ze strony przedstawicieli PES?.....</p>
	<p>➤ Z czego może to wynikać?.....</p>
	<p>4. Czy przedstawiciele PES zgłaszają zapotrzebowanie na inny zakres wsparcia niż ten który oferuje OWES?.....</p>
	<p><u>Jeśli TAK to:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ O jaki zakres wsparcia najczęściej pytają? ➤ Czy są Państwo zadowoleni ze współpracy z PES? <p>Jeśli TAK to: Dlaczego? Jakie są efekty współpracy?</p> <p>Jeśli NIE to: Dlaczego? Jakie zmiany powinny nastąpić w ramach współpracy by była ona pomyślna? Jakie bariery wyczuwacie Państwo w kontakcie z przedstawicielami PES?</p> <p>.....</p>
<p>Działalność dotycząca ES</p>	<p>1. Proszę wskazać działania dotyczące ES zrealizowane na poziomie województwa podlaskiego, które realnie wpływają na rozwój ekonomii społecznej a które wyłącznie „na papierze/krótkofalowo i upadają po zaprzestaniu wsparcia z OWES”</p>
	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Działania realizowane samodzielnie..... ➤ Działania realizowane w partnerstwie.....

Efekty działań	<p>1. Jaka jest liczba grup inicjatywnych, powstałych dzięki wsparciu OWES? Jakie są problemy które rozwiązuje OWES a jakich nie chce/nie może i dlaczego.</p>
	<p>2. Jaka jest liczba JST lub ich jednostek organizacyjnych, które dzięki wsparciu OWES zaczęły stosować społecznie odpowiedzialne zamówienia publiczne? Co je przekonało jakie są efekty?</p>
	<p>3. Jaka jest liczba PES, które dzięki wsparciu OWES podjęły działalność odpłatną pożytku publicznego lub działalność gospodarczą?</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ spółdzielnie socjalne, utworzone przez OWES poprzez przekazanie dotacji..... ➤ spółdzielnie socjalne, utworzone przy wsparciu OWES bez przekazania dotacji..... ➤ utworzone organizacje pozarządowe, prowadzące działalność gospodarczą lub odpłatną statutową..... ➤ podjęcie przez organizację pozarządową działalności gospodarczej lub odpłatnej statutowej..... ➤ przedsiębiorstwa społeczne w innej formie prawnej (np. spółka)..... ➤ utworzenie podmiotów reintegracyjnych (CIS, KIS, ZAZ, WTZ)..... <p>Co je przekonało jakie są efekty.....</p>
	<p>4. Liczba funkcjonujących PES, które dzięki wsparciu OWES skorzystały z instrumentów finansowych (pożyczek, poręczeń, kredytów lub gwarancji)..... Co je przekonało jakie są efekty.....</p>
	<p>5. Które działania OWES indywidualnie lub łącznie spowodowałyby trwałość efektów w PES, czy jakichś brakuje lub brakuje ich zsumowania, kolejnego i długofalowego wsparcia.....</p>

Załącznik nr 4. Scenariusz do indywidualnego wywiadu pogłębionego (IDI) z Pracownikiem.

**Scenariusz do indywidualnego wywiadu pogłębionego (IDI) z Pracownikiem
OWES**

TEMAT	KWESTIE SZCZEGÓŁOWE (PYTANIA)
<p>Udzielane wsparcie beneficjentom OWES (PES)</p>	<p>1. Który rodzaj wsparcia cieszy się największym zainteresowaniem ze strony podmiotów ekonomii społecznej, a który znikomym? <i>(proszę wymienić i krótko je scharakteryzować)</i></p>
	<p>2. Czy Pani/a zdaniem OWES reaguje i zaspokaja wszystkie potrzeby podmiotów ekonomii społecznej?</p>
	<p><u>Jeśli NIE, to:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Co przyczynia się do niepełnego zaspokojenia potrzeb PES przez OWES? ➤ O jakie działania należałoby rozszerzyć wsparcie w OWES by pojawiające się trudności w prowadzeniu PES mogły być rozwiązane we współpracy z OWES? ➤ W jaki sposób współpraca/porozumienia OWES z innymi instytucjami może wpłynąć na skuteczne zaspokajanie potrzeb PES? <p><u>Jeśli TAK to:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Czy zaspokajanie potrzeb PES przekłada się na efektywniejsze ich funkcjonowanie? Jeśli NIE: Co jest przyczyną niepowodzeń PES pomimo zaspokojenia ich wszystkich potrzeb? ➤ Jakie potrzeby PES są najczęściej/najchętniej zaspokajane w ramach wsparcia OWES?
	<p>3. Czy jest potrzeba korzystania przez PES ze stałej pomocy OWES?</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Jeśli TAK to która pomoc OWES byłaby najlepiej widziana przez PES? ➤ Jeśli NIE to dlaczego?
	<p>4. Czy Pani/a zdaniem wsparcie zapewniane przez OWES przyczynia się do tworzenia nowych trwałych miejsc pracy?</p>
	<p><u>Jeśli NIE, to:</u></p>

	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Jakie utrudnienia widzi OWES w tworzeniu nowych miejsc pracy w PES? ➤ Jaki zakres działań OWES może przyczynić się do zachowania trwałości miejsc pracy? <p><u>Jeśli TAK to:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Które działania/wsparcie OWES Pani/a zdaniem szczególnie mają wpływ na zwiększenie liczby nowych miejsc pracy? ➤ Czy nowopowstałe miejsca pracy są przez OWES monitorowane? <p>5. Czy Pani/a zdaniem liczba godzin wsparcia OWES dla PES jest wystarczająca?</p> <p><u>Jeśli TAK to:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Z jakiego wsparcia OWES najchętniej korzysta PES? Co w Pana/i opinii jest tego przyczyną? ➤ Czy jest Pan/Pani zadowolony/a ze współpracy z PES? <p>Jeśli TAK to: Dlaczego? Jakie działania można byłoby podjąć by współpraca była efektywniejsza?</p> <p>Jeśli NIE to: Dlaczego? Jakie zmiany powinny nastąpić w ramach współpracy by była ona pomyślna?</p> <p><u>Jeśli NIE, to:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Które działania Pani/a zdaniem wymagają zmiany godzinowej? ➤ Czy Pani/a zdaniem występują działania/doradztwo w OWES które są zbyteczne dla PES? Jeśli TAK to jakie?
	<p>6. Czy Pani/a zdaniem PES są zainteresowane ubieganiem się o przyznanie ogólnopolskich i regionalnych znaków jakości?</p> <p><u>Jeśli TAK to:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Czy OWES wspiera PES w zakresie starań o znaki jakości? Jak wygląda to wsparcie?

	<p><u>Jeśli NIE, to:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Dlaczego? ➤ Czy Pani/a zdaniem występują działania/doradztwo w OWES które mogłyby zachęcić PES do starań o znaki jakości?
	<p>7. Czy PES chętnie starają się o status przedsiębiorstwa społecznego? Jeśli NIE to dlaczego?</p> <p>8. Co Pani/a zdaniem zachęca PES do zdobycia statusu przedsiębiorstwa społecznego?</p>
	<p>9. Czy pracownicy OWES współpracują ze sobą we wsparciu jednego PES?</p> <p><u>Jeśli TAK to:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Na czym polega współpraca? ➤ W jakiej konfiguracji najczęściej pracownicy ze sobą współpracują? (np. animatorzy – kluczowi doradcy/ doradcy biznesowi – animatorzy itd.) <p><u>Jeśli NIE, to:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Dlaczego?
	<p>10. W jaki sposób pracownicy OWES poszerzają swoją wiedzę i umiejętności w zakresie udzielanego wsparcia dla PES?</p>
	<p>11. Co Pani/a zdaniem ma wpływ na stabilność finansową PES?</p>
	<p>12. Czy zauważa Pan/i bariery w kontakcie z PES?</p> <p><u>Jeśli TAK to:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Na czym najczęściej polegają trudności w kontakcie z PES? ➤ W jaki sposób można byłoby polepszyć kontakty z PES?
	<p>13. Czy przedstawiciele PES zgłaszają uwagi co do funkcjonowania strony www OWES?</p> <p><u>Jeśli TAK to:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Jakiego rodzaju są to uwagi? ➤ Czy strona www OWES jest na bieżąco aktualizowana o informacje tj. zmiana przepisów, pomoc w uzyskaniu dofinansowania itp.?

Załącznik nr 5. Scenariusz pogłębionego wywiadu grupowego.

SCENARIUSZ POGŁĘBIONEGO WYWIADU GRUPOWEGO

Metoda badawcza: zogniskowany wywiad grupowy (FGI)
Czas trwania FGI: do 120 minut Cele FGI: ustalenie diagnozy problemów i potrzeb przedstawicieli podmiotów ekonomii społecznej; wypracowanie pomysłów na Uczestnicy spotkania: przedstawiciele sektora ekonomii społecznej (10 osób)
Etap 1. Wprowadzenie (10 min.)
Przywitanie uczestników przez Moderatora. Przedstawienie się moderatora. Przedstawienie założeń i celów spotkania. Przedstawienie etapów spotkania. <i>Opcjonalnie:</i> po wystąpieniu moderatora krótka autoprezentacja każdego z uczestników wywiadu.
Etap 2. Omówienie zasad spotkania przez moderatora (5 min.)
Wspólne ustalenie zasad dyskusji i zapisanie ich na flipcharcie.
Etap 3. Dyskusja właściwa – Wskazanie problemów i potrzeb przedstawicieli sektora ekonomii społecznej (40 min.)
Z jakimi problemami stykają się podmioty ekonomii społecznych oraz instytucje je wspierające? Jakie potrzeby mają przedstawiciele podmiotów ekonomii społecznej? Podsumowanie zebranych informacji
Przerwa (10 min.)
Etap 4. Dyskusja właściwa – Wypracowanie pomysłów na lepszy rozwój ekonomii społecznej (40 min.)
Jak zapewnić trwałość podmiotom ekonomii społecznej? Praca w 3-4 osobowych grupach nad inicjatywami dającymi szansę rozwoju ekonomii społecznej (każdej grupie udostępniono flipchart i marker) Podsumowanie zebranych informacji
Etap 4. Podsumowanie i zakończenie (5 min.)
Podziękowanie za udział w spotkaniu.